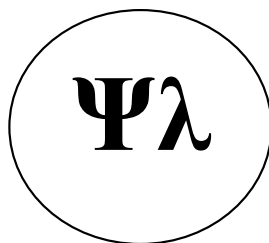


ISSN 2309-1797 (print)

ISSN 2415-3397 (online)



# **PSYCHOLINGUISTICS**

**Психолінгвістика. Психолінгвістика**

---

**PHILOLOGY**

Volume 26, Issue 2, 2019

УДК 81'23  
ББК 88+81.2-5  
П 86

**Psycholinguistics (2019). Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University. 26(2). 378 p.**

The Collection of Research Papers of Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University was submitted in the category A journals among scientific qualified Ukrainian publications in the sphere of *Psychology* and *Philology*  
(Minute № 612 from May 5th 2019)

**Collection is included to international peer-reviewed open access journals and indexed in Web of Science Core Collection (ESCI)**

**EDITORIAL BOARD:**

**LARYSA O. KALMYKOVA**, Dr. in Psychology, Professor (*Editor-in-Chief*)  
**MARYNA I. NAVALNA**, Dr. in Philology, Professor (*Managing Editor*)  
**NATALIYA V. KHARCHENKO**, Dr. in Psychology, Assistant Professor (*Executive Assistant*)

**Responsible editors:**

**Kyuchukov H.**, Dr. in Pedagogy, Professor (Poland), **Volzhentseva I.**, Dr. in Psychology, Professor,  
**Mizin K.**, Dr. in Philology, Professor, **Lyla M.**, Ph.D. in Psychology, Assistant Professor,  
**Letiucha L.**, Ph.D. in Philology, Assistant Professor, **Skliarenko O.**, Ph.D. in Philology, Assistant Professor,  
**Kyrychenko T.**, Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, **Kalmykov H.**, Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor,  
**Mysan I.**, Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor

**INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:**

**Adam Bartoszek**, Ph.D. in Sociology, Professor (Poland).  
**Aleksandr F. Bondarenko**, Dr. in Psychology, Professor, Academician of NAES of Ukraine (Ukraine).  
**Olena Ig. Goroshko**, Dr. in Philology, Dr. in Sociology, Professor (Ukraine).  
**Dwivedi Ratnech**, Ph.D. in Philology (India).  
**Jill G. de Villiers**, Ph.D. in Psychology, Professor (USA).  
**Nadja N. Ruhl**, Ph.D. in language and literary studies (Italy).  
**Larysa V. Zasiakina**, Dr. in Psychology, Professor (Ukraine).  
**Oleksandr Kapranov**, Ph.D. in Language, Assistant Professor (Norway).  
**Larysa F. Kompantseva**, Dr. in Philology, Professor (Ukraine).  
**Nataliya O. Mykhalchuk**, Dr. in Psychology, Professor (Ukraine).  
**New William**, Dr. in Psychology, Professor (USA).  
**Natalya V. Ringblom**, Ph.D. in Language (Sweden).  
**Valentina A. Romenkova**, Dr. in Psychology, Professor (Latvia).  
**Olena O. Selivanova**, Dr. in Philology, Professor (Ukraine).  
**Bogdan Trocha**, Dr. in Philology, Professor (Poland).  
**Alexander M. Kholod.**, Dr. in Philology, Professor (Ukraine).  
**Vitalii A. Shymko**, Dr. in Psychology, Professor (Ukraine).

Recommended by a Scientific Council of Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University (Transaction № 4 from October 21<sup>st</sup> 2019).

УДК 81'23  
ББК 88+81.2-5  
П 86

**Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць. Серія: Філологія. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М. 2019. Вип. 26(2). 378 с.**

Збірник наукових праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» внесено до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України із психологічних наук та філологічних наук (протокол № 612 від 07.05.2019 р.)

**Збірник включено до міжнародної наукометричної бази  
Web of Science Core Collection (ESCI)**

**РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**

**КАЛМИКОВА Л.О.**, д. психол.н., проф. (*головний редактор*)  
**НАВАЛЬНА М.І.**, д. філол. н., проф. (*заступник головного редактора*)  
**ХАРЧЕНКО Н.В.**, д. психол.н., доц. (*відповідальний секретар*)

**Відповідальні редактори:**

**Ключуков Х.С.**, д. пед. н., проф. (Польща), **Волженцева І.В.**, д. психол. н., проф.,  
**Мізін К.І.**, д. філол. н., проф., **Лиля М.В.**, к. психол. н., доц., **Летюча Л.П.**, к. філол. н., доц.,  
**Скляренко О.Б.**, к. філол. н., доц., **Кириченко Т.В.**, к. психол. н., доц.,  
**Калмиків Г.В.**, к. пед. н., доц., **Мисан І.В.**, к. пед. н., доц.

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-РЕДАКЦІЙНА РАДА:**

**Бартошек Адам**, доктор соціологічних наук (Ph.D.), професор (Польща).  
**Бондаренко О.Ф.**, доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України (Україна).  
**Горошко О.І.**, доктор філологічних наук, доктор соціальних комунікацій, професор (Україна).  
**Двіведі Ратнеш**, доктор філософії (Ph.D.) (Індія).  
**де Віллерс Джилл**, доктор філософії в галузі психології (Ph.D.), професор (США).  
**Руль Н.**, доктор філософії в галузі лінгвістики та літературознавства (Ph.D.) (Італія).  
**Засскіна Л.В.**, доктор психологічних наук, професор (Україна).  
**Капранов О.**, доктор філософії в галузі лінгвістики (Ph.D.), доцент (Норвегія).  
**Компанцева Л.Ф.**, доктор філологічних наук, професор (Україна).  
**Михальчук Н.О.**, доктор психологічних наук, професор (Україна).  
**Нью-Джордж Вільям**, доктор психологічних наук, професор (США).  
**Рінгблом Н.**, доктор філософії в галузі лінгвістики (Ph.D.) (Швеція).  
**Роменкова В.А.**, доктор психологічних наук, професор (Латвія).  
**Селіванова О.О.**, доктор філологічних наук, професор (Україна).  
**Троха Богдан**, доктор філологічних наук, професор (Польща).  
**Холод О.М.**, доктор філологічних наук, професор (Україна).  
**Шимко В.А.**, доктор психологічних наук, професор (Україна).

Рекомендовано Вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 4 від 21 жовтня 2019 р.).

УДК 81'23  
ББК 88+81.2-5  
П 86

**Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: сб. науч. трудов. Серия: Филология. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровская Я.М. 2019. Вып. 26(2). 378 с.**

Сборник научных трудов ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» включен в категорию «А» **Перечня научных фаховых изданий Украины по психологическим наукам и филологическим наукам** (протокол № 612 от 07.05.2019 г.)

**Сборник включен в международную наукометрическую базу  
Web of Science Core Collection (ESCI)**

**РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:**

**КАЛМЫКОВА Л.А.**, д. психол. н., проф. (*главный редактор*)  
**НАВАЛЬНАЯ М.И.**, д. филол. н., проф. (*заместитель главного редактора*)  
**ХАРЧЕНКО Н.В.**, д. психол. н., доц. (*ответственный секретарь*)

**Ответственные редактора:**

**Ключуков Х.С.**, д. пед. н., проф. (Польша), **Волженцева И.В.**, д. психол. н., проф.,  
**Мизин К.И.** д. филол. н., проф., **Лила М.В.**, к. психол. н., доц., **Летючая Л.П.**, к. филол. н., доц.,  
**Скляренко А.Б.**, к. филол. н., доц., **Кириченко Т.В.**, к. психол. н., доц.,  
**Калмыков Г.В.**, к. пед. н., доц., **Мысан И.В.**, к. пед. н., доц.

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:**

**Бартошек Адам**, доктор социологических наук (Ph.D.), профессор (Польша).  
**Бондаренко А.Ф.**, доктор психологических наук, профессор, академик НАПН Украины (Украина).  
**Горошко Е.И.**, доктор филологических наук, доктор социальных коммуникаций, профессор (Украина).  
**Двivedи Ратнеш**, доктор философии (Ph.D.) (Индия).  
**де Виллерс Джилл**, доктор философии в области психологии (Ph.D. in Psychology), профессор (США).  
**Руль Н.**, доктор философии в области лингвистики и литературоведения (Ph.D.) (Италия).  
**Засекина Л.В.**, доктор психологических наук, профессор (Украина).  
**Капранов А.**, доктор философии в области лингвистики (Ph.D.), доцент (Норвегия).  
**Компанцева Л.Ф.**, доктор филологических наук, профессор (Украина).  
**Михальчук Н.А.**, доктор психологических наук, профессор (Украина).  
**Нью-Джордж Вильям**, доктор психологических наук, профессор (США).  
**Рингблом Н.**, доктор философии в области лингвистики (Ph.D.) (Швеция).  
**Роменкова В.А.**, доктор психологических наук, профессор (Латвия).  
**Селиванова Е.А.**, доктор филологических наук, профессор (Украина).  
**Троха Богдан**, доктор филологических наук, профессор (Польша).  
**Холод А.М.**, доктор филологических наук, профессор (Украина).  
**Шимко В.А.**, доктор психологических наук, профессор (Украина).

Рекомендован Ученым советом ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 4 от 21 октября 2019 г.).

CONTENT

<b>Vaskivska Halyna, Palamar Svitlana &amp; Poriadchenko Lesia.</b> Psycholinguistic Aspects of Formation of Culture of Dialogical Communication . . . . .	11
<b>Goroshko Olena &amp; Poliakova Tetiana.</b> Education 2.0: Psycholinguistic Analysis ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	27
<b>Hrukach Viktoriya, Tkachenko Olesia &amp; Solovyova Tatiana.</b> Stimulus «Ukraine» and Associative-Semantic Field of Students' Mental Lexicons ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	46
<b>Demetska Vladyslava.</b> Adaptive Model in Translation: Psycholinguistic Dimension ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	70
<b>Dorofeieva Marharyta &amp; Andrushchenko Tatiana.</b> Information Entropy in Translation: Psycholinguistic Aspects ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	91
<b>Zasiiekin Serhii.</b> Investigating Cognitive and Psycholinguistic Features of Translation Universals ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	114
<b>Ivanytska Maria.</b> Translator's Personality Shaping: Competence Approach ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	135
<b>Ivasyshyna Tetyana &amp; Rudenko Iryna.</b> Nature of word in the Context of Biblical Discourse: Psycholinguistic Analysis ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	157
<b>Can Eda &amp; Kuruoğlu Gülmira.</b> Spontaneous Speech in Dementia . . . . .	175
<b>Kuzmenko Anastasiia.</b> Zoonymic Peculiarity in Feature Cartoons for Children . . . . .	190
<b>Letiucha Liubov, Petrov Olexandr &amp; Zavatskyi Vadym.</b> Concept UNIVERSITY: Comparative Characteristics of Lexicographic and Psycholinguistic Portrait ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	208
<b>Lysyckina Iryna.</b> Mass-Media Specificity of Building an Effective Narrative as a Strategic Communication Tool ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	224

<b>Lychuk Mariia.</b> Semantics of Ironical Negation in Structure Semi-Phraseologized Sentences: Through the Prism of Psycholinguistic Peculiarities of Speech Activity ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	243
<b>Mamich Miroslava.</b> The Vulgarization of the Language of a Children's Multiplication Text as a Psycholinguistic Problem ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	260
<b>Marchuk Liudmyla &amp; Rarytskyi Oleh.</b> Psycholinguistic Preconditions of Gradation Functioning in the Individual World Picture ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	278
<b>Oschepkova Viktoriya &amp; Tivyaeva Irina.</b> Memory and Utterance Temporality ( <i>in Russian</i> ) . . . . .	296
<b>Skliarenko Olesia, Akimova Alina &amp; Svyrydenko Oksana.</b> Psycholinguistic Peculiarities of Contextual Realisation of Concept «MACHT» in Linguistic and Cultural Space of German's ( <i>in Ukrainian</i> ) . . . . .	321
<b>Khraban Tatayna.</b> Psycholinguistic Aspects of the Internet Memes' Visual Components ( <i>in Russian</i> ) . . . . .	341
<b>Shevchenko Larysa &amp; Syzonov Dmytro.</b> Electronic Filing System of Language Innovations in Media: Psycholinguistic Metric . . . . .	358

**ЗМІСТ**

<b>Васьківська Галина, Паламар Світлана &amp; Порядченко Леся.</b> Психолінгвістичні аспекти формування культури діалогічного спілкування ( <i>англ. мовою</i> ) .....	11
<b>Горошко Олена &amp; Полякова Тетяна.</b> Освіта 2.0: психолінгвістичний аналіз .....	27
<b>Грукач Вікторія, Ткаченко Олеся &amp; Соловійова Тетяна.</b> Стимул «Україна» й асоціативно-сміслове поле ментальних лексиконів студентів .....	46
<b>Демецька Владислава.</b> Адаптивна модель перекладу в психолінгвістичному вимірі .....	70
<b>Дорофєєва Маргарита &amp; Андрущенко Тетяна.</b> Інформаційна ентропія у перекладі: психолінгвістичні аспекти .....	91
<b>Засєкін Сергій.</b> Дослідження когнітивних і психолінгвальних рис перекладних закономірностей .....	114
<b>Іваницька Марія.</b> Формування особистості перекладача: компетентнісний підхід .....	135
<b>Івасишина Тетяна &amp; Руденко Ірина.</b> Природа слова в контексті біблійного дискурсу: психолінгвістичний аналіз .....	157
<b>Джан Еда &amp; Куруоглу Гульміра.</b> Спонтанне мовлення при деменції ( <i>англ. мовою</i> ) .....	175
<b>Кузьменко Анастасія.</b> Особливості зоонімів у повнометражних мультиплікаційних фільмах для дітей ( <i>англ. мовою</i> ) .....	190
<b>Летюча Любов, Петров Олександр &amp; Завацький Вадим.</b> Концепт УНІВЕРСИТЕТ: порівняльна характеристика лексикографічного та психолінгвістичного портрета .....	208
<b>Лисичкіна Ірина.</b> Мас-медійні особливості побудови ефективного наративу як інструмента стратегічних комунікацій .....	224

<b>Личук Марія.</b> Семантика іронічного заперечення у структурі напівфразеологізованих речень: через призму психолінгвістичних особливостей мовленнєвої діяльності . . . . .	243
<b>Мамич Мирослава.</b> Вульгаризація мови дитячого мультиплікаційного тексту як психолінгвістична проблема . . . . .	260
<b>Марчук Людмила &amp; Рарицький Олег.</b> Психолінгвістичні передумови функціонування градації в індивідуальній картині світу . . . . .	278
<b>Ощепкова Вікторія &amp; Тів'яєва Ірина.</b> Пам'ять і темпоральність висловлювання ( <i>рос. мовою</i> ) . . . . .	296
<b>Скляренко Олеся, Акімова Аліна &amp; Свириденко Оксана.</b> Психолінгвістичні особливості контекстуальної реалізації концепту «МАСНТ» у мовно-культурному просторі німців . . . . .	321
<b>Храбан Тетяна.</b> Психолінгвістичні аспекти візуальних компонентів інтернет-мемів ( <i>рос. мовою</i> ) . . . . .	341
<b>Шевченко Лариса &amp; Сизонов Дмитро.</b> Електронна картотека мовних інновацій в медіа: психолінгвістична метрика ( <i>англ. мовою</i> ) . . . . .	358



**СОДЕРЖАНИЕ**

<b>Васьковская Галина, Паламар Светлана &amp; Порядченко Леся.</b> Психолингвистические аспекты формирования культуры диалогического общения <i>(на англ. языке)</i> . . . . .	11
<b>Горошко Елена &amp; Полякова Татьяна.</b> Образование 2.0: психолингвистический анализ <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	27
<b>Грукач Виктория, Ткаченко Олеся &amp; Соловйова Татьяна.</b> Стимул «Украина» и ассоциативно-смысловое поле ментальных лексиконов студентов <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	46
<b>Демецкая Владислава.</b> Адаптивная модель перевода в психолингвистическом измерении <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	70
<b>Дорофеева Маргарита &amp; Андрущенко Татьяна.</b> Информационная энтропия в переводе: психолингвистические аспекты <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	91
<b>Засекин Сергей.</b> Исследование когнитивных и психолингвальных особенностей переводных закономерностей <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	114
<b>Иваницкая Мария.</b> Формирование личности переводчика: компетентностный подход <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	135
<b>Ивасишина Татьяна &amp; Руденко Ирина.</b> Природа слова в контексте библейского дискурса: психолингвистический анализ <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	157
<b>Джан Эда &amp; Куруоглу Гульмира.</b> Спонтанная речь при деменции <i>(на англ. языке)</i> . . . . .	175
<b>Кузьменко Анастасия.</b> Особенности зоонимов в полнометражных мультипликационных фильмах для детей <i>(на англ. языке)</i> . . . . .	190
<b>Летючая Любовь, Петров Александр &amp; Завацкий Вадим.</b> Концепт УНИВЕРСИТЕТ: сравнительная характеристика лексикографического и психолингвистического портрета <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	208

<b>Лисичкина Ирина.</b> Масс-медийные особенности построения эффективного нарратива как инструмента стратегических коммуникаций <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	224
<b>Лычук Мария.</b> Семантика иронического отрицания в структуре полужаологизированных предложений: через призму психоллингвистических особенностей речевой деятельности <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	243
<b>Мамич Мирослава.</b> Вульгаризация языка детского мультипликационного текста как психоллингвистическая проблема <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	260
<b>Марчук Людмила &amp; Рарицкий Олег.</b> Психоллингвистические предисловия функционирования градации в индивидуальной картине мира <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	278
<b>Ощепкова Виктория &amp; Гивьяева Ирина.</b> Память и темпоральность высказывания . . . . .	296
<b>Скляренко Олеся, Акимова Алина &amp; Свириденко Оксана.</b> Психоллингвистические особенности контекстуальной репрезентации концепта «МАСНТ» в языковом и культурном пространстве немцев <i>(на укр. языке)</i> . . . . .	321
<b>Храбан Татьяна.</b> Психоллингвистические аспекты визуальных компонентов интернет-мемов . . . . .	341
<b>Шевченко Лариса &amp; Сизонов Дмитрий.</b> Электронная картотека языковых инноваций в медиа: психоллингвистическая метрика <i>(на англ. языке)</i> . . . . .	358

## Psycholinguistic Aspects of Formation of Culture of Dialogical Communication\*

### Психолінгвістичні аспекти формування культури діалогічного спілкування\*\*

**Halyna Vaskivska<sup>1</sup>**

Dr. in Pedagogy,  
Senior Researcher

**Галина Васьківська<sup>1</sup>**

доктор педагогічних наук,  
старший науковий співробітник

E-mail: [gvaskivska@ukr.net](mailto:gvaskivska@ukr.net)  
orcid.org/0000-0002-8714-8512  
Scopus Author ID: 57201066099

**Svitlana Palamar<sup>2</sup>**

Ph.D. in Pedagogy,  
Senior Researcher

**Світлана Паламар<sup>2</sup>**

кандидат педагогічних наук,  
старший науковий співробітник

E-mail: [svetlana\\_03@ukr.net](mailto:svetlana_03@ukr.net)  
orcid.org/0000-0001-6123-241X  
Scopus Author ID: 57201058070

**Lesia Poriadchenko<sup>2</sup>**

Ph.D. in Pedagogy,  
Assistant Professor

**Леся Порядченко<sup>2</sup>**

кандидат педагогічних наук,  
доцент

E-mail: [l.a.poriadchenko@gmail.com](mailto:l.a.poriadchenko@gmail.com)  
orcid.org/0000-0001-8596-8907

---

\* This study is done within the framework of the project (Registration number 586098-EPP-1-2017-1-UA-EPPKA2-CBHE-JP).

\*\* Дослідження виконане в рамках проекту (реєстраційний номер 586098-EPP-1-2017-1-UA-EPPKA2-CBHE-JP).

<sup>1</sup>*Institute of Pedagogy of  
the National Academy of Educational  
Sciences of Ukraine*

✉ 52-D, Sichovykh Striltsiv Str.,  
Kyiv, Ukraine, 04053

<sup>1</sup>*Інституту педагогіки Національної  
академії педагогічних наук України*

✉ вул. Січових Стрільців, 52-Д,  
Київ, Україна, 04053

<sup>2</sup>*Pedagogical Institute of the Boris  
Grinchenko University of Kyiv*

✉ 18/2, Igor Shamo b-r, Kyiv,  
Ukraine, 02154

<sup>2</sup>*Педагогічного інституту  
Київського університету  
імені Бориса Грінченка*

✉ б-р Ігоря Шамо, 18/2, Київ,  
Україна, 02154

*Original manuscript received August 11, 2018*

*Revised manuscript accepted August 29, 2019*

## **ABSTRACT**

**Introduction.** *The article presents the results of researching the samples of English-speaking literary heritage, which reveals psycholinguistic features of dialogical communication and peculiarities of communicants' perception of interactions meanings in dialogic speech. The technique of detecting the frequency of using different dialogues that differ in number of replicas is described. Objective.* *The purpose of the article is to characterize the psycholinguistic features of dialogical communication, to study units of the dialogue as means of forming a culture of communication of those who get aeducation.*

**Methods.** *The methods of analysis of domestic and foreign works of art, analysis of dictionary definitions, methods of contextual and logical-semantic analyzes, elements of statistical analysis are used in the article.*

**Results.** *It is substantiated that dialogue as a form of a communicative act is the most used form of verbal activity in which the text categories of communicants are implemented, their interpersonal relations are displayed, speech communication strategies appear, etc. Dialogue speech is characterized as a situational and thematic community of communicative motives in verbal statements consistently generated by two or more interlocutors in the direct act of communication. The frequency of the use of dialogues consisting of different amounts of dialogical unities is revealed. It is defined average number of dialogues consisting of dialogical unities; the frequency of dialogue with a different number of dialogical unities. It is considered the definitions of dialogue, dialogism, dialogical learning, dialogical speech, dialogical communication; it is characterized of the developed system of exercises and tasks for forming a culture of dialogical communication.*

**Conclusions.** *It is concluded that for the formation of a culture of dialogical communication of the educational recipients, it is of great importance to turn to highly artistic samples of literature for the purpose of emotional perception of them; creating situations of empathy with the characters of the work by «impersonation»*

*in these images; work on dialogical situations; the use of dialogues as a means of socialization.*

**Key words:** *psycholinguistics, communicants, dialogical speech, dialogue, culture of communication.*

## Introduction

Effective interaction with the social environment is impossible without communication. Communication is a necessary condition for human life, without which it is impossible to fully formulate not only individual psychic functions, processes and properties, but also the person as a whole. The reality and necessity of communication is determined by the joint activity: to live, people are forced to interact. From the moment of birth, a person communicates with other people, but sometimes people who have significant achievements in the knowledge of the material world are helpless in the field of communication; therefore, it is necessary to study the rules of interaction with people in order to become a socially capable member of society. That is, communication is effective only when people who interact with each other are competent in a particular case.

Consequently, there is a need to form a communicative competence to improve the ability to build relationships with the environment, keep the word in front of the audience and develop the skills to voice their thoughts, to publicize your own views and beliefs.

The need for communication can be caused by different needs: the desire to compensate for internal tension or relieve anxiety; hear the approval of their actions; get or refine your idea of another person, about his/her abilities; actively influence the opinion of another person, change his/her views, persuasion; to show concern about other problems; present yourself as a personality, etc.

The linguistic act, as the minimum unit of speech activity, is allocated and studied in the theory of speech acts – the doctrine, which is one of the most important components of psycholinguistics. Therefore, speech activity can not take place outside the «desire to compensate for internal tension or to relieve anxiety; hear the approval of their actions; get or refine your idea of another person, about his/her abilities;

actively influence the opinion of another person, change his/her views, persuasion; to show concern about other problems; presenting oneself as a personality, etc.» (Vaskivska, H., 2016: 36).

The first attempts to analyze the language from a psychological point of view were made only in the 60's and 70's of the XX century. Since then, interest in linguistic research in new areas has grown. The further development takes place in the late 1940's by the Oxford analyst J. Austin, the theory of speech acts, one of which is that the speech act is the unit of communication. The American philosopher J. Searle continued to explore the theory of speech acts. He substantiates the assertion that a speech act is a certain activity.

Dialogism, dialogicity, dialogue training, dialogical speech, dialogic communication – these concepts in recent decades have become a field of scientific interests of many researchers (Dafermos, 2018; Hoffmanova, 1993; Linell, 2003; Motta, Rafalski, Rangel & de Souza, 2012).

Dialogue training helps to realize the developmental, socio-cultural and research functions of education (Sitarov, 2004). Researcher V. Grigoryeva (2007) includes to the means of dialogue of the text: pronouns and verbal forms; syntaxes; texture and compositional means; averbal means. Dialogism in the theory of communication is a word, a special construction of speech, inherent in the dialogue (Laguta (Aljoshina), 2000).

Thus, from the linguistic point of view, «dialogism» is a word, a special construction of speech, inherent in the dialogue (Laguta (Aljoshina), 2000), and on the other hand, the starting point of the philosophy of dialogue, indicating on the importance of dialogism and dialogue both in didactics and in the pedagogical practice of high school, in which senior students' skills of dialogical communication are formed.

Therefore, culture is dialogical, as S. Garrod (2002) notes, because the dialogue helps to clarify different views, forms a critical setting, prompts seek the answer to the question. T. Adamjants (2003) notes that the dialogicity of communication plays an extremely important role in the system of human-environmental metabolism, which means that sociocultural reproduction is determined as such.

The main purpose of this work is to reveal the psycholinguistic features of dialogical communication; research of the unit of dialogue, dialogical unities, which will promote the effectiveness of the formation of a culture of communication.

## **Methods and techniques of research**

(the theoretical and methodological procedure  
and/or experimental research is considered)

The methodology of the research is complex with using methods of analysis of native and foreign artistic works, analysis of vocabulary definitions, methods of contextual and logical-semantic analysis, elements of statistical analysis. The study of classical samples was performed in order to identify the psycholinguistic aspects of the formation of a dialogical communication culture. Due to the study of the frequency of use of different dialogues, the classification of dialogical unities was made, the limits of semantic perception and concentration of attention of the listener were determined. The communicative intention of the speaker (Ivanova, Burlakova & Pocheptsov, 1981) was investigated. Considered performative verbs, that is, verbs that characterize the relationship between the addressant and the addressee in the speech act (Zasyekin, 2010). The correlation between the formal signs of the sentence and its communicative orientation was studied. In the circle of our interests was a theoretical analysis of procedural knowledge of the language, which became the basis of speech skills, and hence the skills of dialogical communication (Gorelov & Sedov, 2004); psycholinguistic features of different types of discourse (Kalina, 2000).

## **Results and Discussions**

One of the most important directions in modern linguistics is the study of the functioning of speech units, as well as the relationship between speech, speaker and the situation of communication in the aspect of human activity, which is the subject of research in psycholinguistics. Communication is carried out in the form of monologues and dialogical texts. Dialogue, like any text, has the following features: integrity, typological and stylistic features, semantic peculiarities and theme-rhetorical division.

The integrity of the dialogue manifests itself in its coherence and secrecy. The separation of the dialogue lies in the fact that it has certain limits – the beginning and the end of the conversation. Dialogue connectivity is a direct reflection of the connectivity of its components (replicas), the nature and mode of communication are ambiguous and can

be accomplished by different lexical-grammatical means. Researchers in the field of syntax of dialogical speech recognize that repetition of words and reciprocation is one type of structural and semantic communication replicas of communicants (the respondent statements completely or partially repeat the structure and linguistic composition of the initial statement, repetitions and reciprocation automatically follow the original speech of the speaker and express only an emotional attitude to the content of the statement, acting through means of the coherence of dialogical unities) (Zahnitko & Domracheva, 2001).

The second sign of a dialogue is typological and stylistic features (the speaker plays an important role – his idea of the situation in which the communication takes place, the place and status of the recipient in this situation). These features determine the communicative installation of the speaker (style, genre, volume, structure of sentences, choice of words, etc.).

The third sign of a dialogue is semantic peculiarities (the ability to store and transmit certain information in the course of communication). From this point of view, the dialog contains information other than what is contained in its constituent elements.

The fourth sign of a dialogue is the theme-rhematic division, which has its own peculiarities. For example, the first replica (initiator) can take the form of a question, the second (reactive) – to be the answer. The subject of the statement can be identified with the content of the question, and the remake – with the part of the information that is the direct answer to the question.

From a linguistic point of view, dialogue is a coherent text that consists of autonomous pairs of replicas, that is, dialogical unities: the expression of opinions and their perceptions, the response to them, which is reflected in the structure of this speech act. Dialogical unity can be defined as a sequence of two interrelated utterances of two different speakers, in which the second statement always responds to the first (Richards, Platt J. & Platt H., 1999):

«Can you tell us if there's a farm near here where we could stay the night? I've gone lame.»

«There's only our farm near, sir.» She spoke without shyness, in a pretty soft voice (The Things He Loves, 2001: 174). Therefore, in this situation, the first part of dialogical unity is the question, and the second, respectively, is the answer to it.



Thoroughly investigating DU, the American analyst G. Sachs identifies the first and second parts of unity (Mey, 2001).

For example, if the first part is a request, a question, an order, etc., then the second part, respectively, will be the fulfillment/non-fulfillment of the request, the answer to the question, the agreement/disagreement to execute the order, etc. (Vaskivska, O., 2016).

By analyzing the structural elements of dialogical unities by their communicative type, we propose to classify them into large three groups according to the first component of the DU. Therefore; in the first group it will be a question, in the second – the statement, and in the third – an outspoken sentence. The first group will include dialogical unities of the type:

DU «question – question»:

«Really, I can't bear to hear you sneeze like that,» cried our hero.  
«Have you ever tried the Quetch at the Rat Trap Club?»

«What Quetch?» asked the other, between sneezes (English Short Stories..., 1988: 334);

DU «question – statement»:

«And you were happy?» asked Mr. Pyne.

«I was. He was a good man to me, Abner...» (English Short Stories..., 1988: 306);

DU «question – exclamation»:

«Do you ever have time to do anything for yourself?»

«Oh! Well...» (The White Stocking, 2001: 186);

DU «question – outspoken sentence»:

«And where exactly did you come in?»

«Oh, don't be so silly!» she laughed (English Short Stories..., 1988: 153).

Although in all four cases, the first part of the DU is different in grammatical form and content of the question (general, inductive, special), but common for them are the presence of a specific questioning intonation and the structurally expressed idea of the information gap in the speaker's knowledge of the content of the utterance. That is, the question is always the request of an unknown message speaker (Ivanova, Burlakova & Pocheptsov, 1981; Lee, 1990).

When exploring the second part of dialogical unity, it should be noted that the answer to the question may be: question in the case when the addressee asks or clarifies the content of the question to prevent

communicative failure; statement, that is, the message unknown to the information speaker; exclamation expressing the emotions of the addressee, not naming them; and an outspoken sentence, the shape of which may vary, but the characteristic feature will always be the specific intonation in oral speech and the presence of an exclamation mark in the written form.

The next group includes dialogical unity, in which the first element is the statement:

DU «statement – statement»:

«We're Indians,» he reminded her savagely.

«I don't want to be an Indian,» she said (English Short Stories..., 1988: 363);

DU «statement – question»:

«Ah, you've drunk your soup, my dear. That's good. You'll be better soon.»

«When was I taken ill?» asked Mrs. Rymer (English Short Stories... 1988: 313);

DU «statement – exclamation»:

«Yes, don't make her weep,» said Mark. «We had to rent Willowdale. You see, we have to pay the taxes on this place. Twenty-eight rooms! You can't rent it, you can't sell it. So we had to move in. Here's the gate. Now you'll see it».

«Dear me!» said Mr. Murchison. «Dear me!» (English Short Stories... 1988: 346);

DU «statement – outspoken sentence»:

«Oh, yes. Diana Lucas will be with us.»

«Diana! How lovely!» (The Things He Loves, 2001: 260).

Consequently, in each situation, the statement contains certain information about the events, thoughts or feelings that the speaker wants to convey to the listener. Accordingly, the reactions of the recipient may be different. Therefore, in the first case, the listener adds some new information to the already known. In addition, the response to the message of information may be: a question in the case when information is not enough or it is specified; exclamation and outspoken sentence as an expression of an emotional state of the listener.

The third group contains dialogical unities, in which the role of the first element is an outspoken sentence:

DU «outspoken sentence – statement»:

«What an interesting creature that must be!» cried Mr. Beaseley in a rapture.

«Yes, yes,» said the Portuguese. «It is certainly interesting.» (English Short Stories..., 1988: 341);

DU «outspoken sentence – question»:

«Hi! Chadwick!»

«What's up?» asked Chadwick, unwillingly stopping. (The White Stocking, 2001: 20);

DU «outspoken sentence – outspoken sentence»:

«Now then, hurry up, please!» he said coldly.

«Right on! Your majesty,» said another of the men, and they all three laughed (The White Stocking, 2001: 14).

Consequently, on emotionally colored sentences, the listener can respond in different ways: to report or to ask certain information, thereby maintaining the emotional state of the speaker; and express their own emotions.

Consequently, we investigate the feasibility of using selected samples of English texts in the process of forming a culture of dialogue communication with the consideration of the peculiarities of perceiving the meanings of speech acts. We analyze the frequency of the use of dialogues with a variety of dialogical unities on the example American and English authors.

Therefore, for example, the message «I will be there in time» can be considered as a planned action: «I declare that I will be there in time», a promise: «I promise you that I will be there in time»; a threat: «I warn I'll be there in time».

The speaker can pronounce sentences with different intonation every time. In this case, an attention should be paid to the context in which the sentence occurs.

Taken into consideration that the dialogue is two-sided, it means that the interlocutors take turns speaking and listening, both communicators should follow the rules of communication. First of all, scientists are pointing out rules for the speaker.

*Rule 1.* One of the most important rules for a speaker is a friendly attitude to the interlocutor, respect for the addressee.

«So this is my patient?» he said in a low, vibrant voice.

«I'm not a patient,» said Mrs. Rymer.

«Your body is not sick,» said the doctor, «but your soul is weary. We of the East know how to cure that disease. Sit down and drink a cup of coffee.»

Mrs. Rymer sat down and accepted a tiny cup of the fragrant brew. As she sipped it the doctor talked.

«Here in the West, they treat only the body. A mistake. The body is only the instrument...». (English Short Stories..., 1988: 309).

*Rule 2.* The speaker must be politely relevant in a particular situation. The most common form of a polite attitude is conversion. The most common function is the nouns, which denote proper or common names.

– My old friend, – I said, lifting him up and helping him get to bed. – Are you cold? Why didn't you flood the fireplace?

– I'm not cold at all, – he replied. – No need to light the fire, no need! I'm coming from here, my pigeon, – he said further, looking at me with the last, fading, dim gaze... (Balzac, 2004: 76).

*Rule 3.* The speaker is not recommended to put his / her «I» in the center of attention, to impose his / her own thoughts and to evaluate the events. It is necessary for him / her is to separate his / her «I» into the center of attention.

Example: «*Your proposition interests me,*» said Mr. Pyne. «You do not mention a country house.»

«I forgot it, but I've got one. Bore me to death.»

«You must *tell me more about yourself.* Your problem is not easy to solve.» (English Short Stories..., 1988: 306).

*Rule 4.* The speaker needs to be able to choose a topic for conversation, which is appropriate in any situation that is interesting, understandable to the partner. For example:

«Hello, Dad. It's Jason. I've got some great news.»

«I can't hear you, son. There's a terrific racket going on behind you. Where are you calling from?»

«The whole squash team's in my room. They just voted for next year's varsity captain and for some stupid reason they chose me.»

«Son, that's just terrific news. I can't wait to tell your mother...» (Segal, 1986: 142).

*Rule 5.* The speaker must follow the logic of the text's development, so that the conclusions do not contradict the intent of the conversation. Consider the situation:

«The *flowers* are sweet-scented,» he said. «Where do *they* come from?»

«From the garden – under the windows,» said Isabel.

«So late in the year – and so fragrant! Do you remember the *violets* under Aunt Bell's south wall?»

The two friends looked at each other and exchanged a smile. (English Short Stories..., 1988: 255).

*Rule 6.* The addressee must constantly select language means according to the chosen tone of the text, focusing not only on the addressee but also on the communication situation in general, on the formality or informality of the situation.

*Rule 7.* The speaker should keep in mind that the limits of the sense perception and concentration of the listener are limited.

Attention is a form of human psychological activity that reflects itself in his/her focus on certain objects while abstracting from others (Voytko, 1982).

*Rule 8.* The next rule for the speaker is the following: the speaker should remember that in the process of an oral contact direct communication, the listener not only hears but also sees him / her, so, he perceives gestures, facial expressions, postures, general manner of speaking and culture of behavior.

The dialogue speech is characterized by the significant usage of non-verbal means of communication. The non-verbal signs themselves make the largest difference between an oral speech and a written speech. If there is only one channel of information (a text) in a written speech, then the oral speech has two channels of information: a text (spoken words) and an intonation, some facial expressions, gestures, etc. The other channel is extremely important during a process of communication (Kochergan, 1999).

It is also worth taking into consideration that in a spontaneous speech, when it is difficult to find the right word, it is replaced with a gesture:

«You can't go on,» – Korazov said. – For you to trust your doctor, I will finish your story myself. The husband of this young lady is a very rich man, or perhaps she herself belongs to a higher local aristocracy, and she obviously has something to be proud of».

*Julien nodded silently; he lacked the courage to speak* (Stendal, 2017).

Therefore, non-verbal means of communication play a significant role in the oral communication, especially in a dialogue. They can carry some additional information, rethink what they say, or even replace words that should be kept in mind for communicators.

So, we conclude that the content and nature of a dialogical communication is influenced by: the perception of the interlocutor and orientation in the situation; the content part of the utterance; speech processing of thoughts and perception of the partner's replies on communication.

## **Conclusions**

The peculiarities of dialogical communication as a means of forming a culture of dialogical communication of the educational recipients can be provided by developing appropriate tasks. They should be communicative in nature and, at the same time, require some complex knowledge of different subjects and disciplines. Their purpose is encourage to communicative self-determination of the recipients of education; a creation of appropriate conditions for mastering and implementing skills of communicative interaction, for using the acquired knowledge and skills in practice, in non-standard situations. So, it is necessary to use communicative tasks.

A common function of an educational dialogue in the pedagogical process is the transfer of information, social experience and cultural heritage of the mankind and the certain society by adequate means. At the same time, in the process of information assimilation, there is also a formation of a certain outlook, which is determined not only by forms of educational interaction, but also by the content of education. The dialogue of consciousness requires a construction of the learning content as a dialogue, the «polyphony of cultures' voices» of different epochs, a set of problems.

Therefore, to form a culture of dialogical communication of the educational recipients, it is a great importance to turn to highly artistic literature samples for the purpose of emotional perception of them; creating situations of empathy with characters of the work by means of «getting along» with the image; to work on dialogical situations; to use dialogues as a means of socialization. In short, the skill of the

artist is not only a fascinating plot. It is his / her face, painted with an artistic text, complete, eventful not only with the description of events themselves, but also with the experiences of the characters, with the peculiarities of their dialogical speech, because we see not only the master's pen, but also the linguocognitive (linguistic) activity of the characters.

## References

- Adamjants, T.Z. (2003). Semiosotsiologiya, ili semiosotsiopsikho-logicheskaya paradigm [Semisociology or semiosociopsycho-logical paradigm]. In V.L. Abushenko & G.M. Yevljkin (Eds.), *Sociology: Encyclopedia – Sotsiologiya: Entsiklopediya* (pp. 1000–1038). Minsk: Knizhnyy Dom [in Russian].
- Balzak, O.D. (2004). *Etiudy pro zvychai: stseny pryvatnoho zhyttia [Studies about customs: scenes of privacy]*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
- Dafermos, M. (2018). Relating dialogue and dialectics: a philosophical perspective. *Dialogical Pedagogy: An International Online Journal*, 6, 1–18. <https://doi.org/10.5195/DPJ.2018.189>
- English Short Stories of the 20th Century. (1988). *The Collection of Short Stories*. Retrieved from <https://www.goodreads.com/book/show/7519233-20th-century-english-short-stories>
- Garrod, S. (2002). The challenge of dialogue for theories of language processing. In G.T.M. Altman (Ed.), *Psycholinguistics: Critical Concepts in Psychology* (Vol. 3, pp. 464–488). N.Y.: Routledge.
- Gorelov, I.N., & Sedov, K.F. (2004). *Osnovy psikholingvistiki [Fundamentals of psycholinguistics]*. Moscow: Labirint [in Russian].
- Grigoryeva, V.S. (2007). *Diskurs kak element kommunikativnogo protsessa: pragmalingvisticheskiy i kognitivnyy aspekty [Discourse as an element of the communicative process: pragmalinguistic and cognitive aspects]*. Tambov: Izd-vo Tambov. gos. tehn. un-ta [in Russian].
- Hoffmanova, J. (1993). Zwischen Dialog und Monolog. *Dialoganalyse: Referate der Arbeitstagung*, 5, 35–40 [in German].
- Ivanova, I.P., Burlakova, V.V., & Pocheptsov, G.G. (1981). *Teoreticheskaja grammatika sovremennogo anglijskogo jazyka [Theoretical grammar of modern English]*. Moscow: Vysshaja shkola [in Russian].
- Kalina, N.F. (2000). Analiz diskursa v psihoterapii [Discourse analysis in psychotherapy]. *Psihologicheskij zhurnal – Psychological journal*, 2(21), 100–107 [in Russian].
- Kochergan, M.P. (1999). *Vstup do movoznavstva [General Linguistics: textbook]*. Kyiv: Academy [in Ukrainian].
- Laguta (Aljoshina), O.N. (2000). *Stilistika. Kul'tura rechi. Teoriya rechevoy kommunikatsii [Stylistics. The culture of speech. Theory of speech communication]*. Novosibirsk: Izd-vo Novosib. gos. un-ta [in Russian].
- Lee, C.J. (1990). Some hypotheses concerning the evolution of polysemous words. *Journal of Psycholinguistic Research*, 19, 211–219. <https://doi.org/10.1007/BF01077257>



- Linell, P. (2003). *Essentials of dialogism. Aspects and elements of a dialogical approach to language, communication and cognition*. Sweden.
- Mey, J.L. (2001). *Pragmatics. An Introduction. Second Edition*. Malden. Massachusetts: Blackwell Publishers Inc.
- Motta, F.E., Rafalski, J.C., Rangel, I.C., & de Souza, M.L. (2012). Narrative and Dialogical Reflexivity: An Approach between Writing and Inner Speech. *Psicologia: Refl exao e Critica*, 26(3), 609–616. <https://doi.org/10.1590/S0102-79722013000300021>
- Richards, J., Platt, J., & Platt, H. (1999). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Sitarov, V.A. (2004). *Didaktika [Didactics]*. Moscow: Akademiya [in Russian].
- Segal, E. (1986). *The Class*. New York: Bantam Rack-size Edition.
- Stendal, F. (2017). *Chervone i chorne [Red and black]*. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
- The Things He Loves. (2001). *The Collection of Short Stories*. Retrieved from <https://www.goodreads.com/book/show/7519233-20th-century-english-short-stories>
- The White Stocking. (2001). *The Collection of Short Stories*. Retrieved from <https://www.goodreads.com/book/show/7519233-20th-century-english-short-stories>
- Vaskivska, O.Ye. (2016). *Navchajemos dialohichnoho spilkuvannia: kurs za vyborom: eksperymentalnyi posibnyk [We learn dialogical communication: elective course: experimental guide]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Vaskivska, H.O. (2016). Formuvannya komunikatyvnoyi kompetentnosti osobystosti yak osnovna problema suchasnoyi lingvodydaktyky [Formation of the communicational competences of the person as one of the main problems of temporary lingvodidactics]. *Naukovyj visnyk Sxidnoyevropejskogo nacionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrayinky – Scientific herald of the Lesia Ukrayinka Eastern European National University*, 1, 33–38 [in Ukrainian].
- Voytko, V.I. (1982). *Psykhoholichnyi slovnyk [Psychological dictionary]*. Kyiv: Higher school [in Ukrainian].
- Zahnitko, A.P., & Domracheva, I.R. (2001). *Osnovy movlennievoi diialnosti [The basis of speech activity]*. Donetsk: Ukrainskii Kulturolohichniy Tsentr [in Ukrainian].
- Zasyekin, S. (2010). Translation as a psycholinguistic phenomenon. *Journal of Psycholinguistic Research*, 39(3), 225–234. <https://doi.org/10.1007/s10936-009-9134-2>

## АНОТАЦІЯ

**Вступ.** У статті подаються результати дослідження зразків англomовної літературної спадщини, на яких розкриваються психолінгвістичні особливості діалогічного спілкування і особливості сприймання комунікантами смислів інтеракцій у діалогічному мовленні. Описана методика виявлення частотності вживання різних діалогів, що відрізняються за кількістю реплік. **Мета.** Схарактеризувати психолінгвістичні особливості діалогічного спілкування, дослідити одиниці діалогу як засобу формування культури спілкування здобувачів освіти.

**Методи.** У статті використано методи аналізу вітчизняних і зарубіжних художніх творів, аналіз словникових дефініцій, методи контекстуального та логіко-семантичного аналізу, елементи статистичного аналізу.



**Результати.** Обґрунтовано, що діалог як форма комунікативного акту є найбільш вживаною формою словесної діяльності, в якій реалізуються текстові категорії комунікантів, відображаються їх міжособистісні відносини, проявляються мовленнєві стратегії спілкування та ін. Діалогічне мовлення схарактеризовано як ситуативно-тематичну спільність комунікативних мотивів в усних висловлюваннях, послідовно породжених двома або більше співрозмовниками в безпосередньому акті спілкування. З'ясовано частотність вживання діалогів, що складаються з різної кількості діалогічних едностей. Визначено середню кількість діалогів, що складаються з діалогічних едностей; частоту вживання діалогів з різною кількістю діалогічних едностей. Розглянуто поняття діалогізація, діалогічність, діалогове навчання, діалогічне мовлення, діалогічне спілкування; схарактеризовано розроблену систему вправ і завдань щодо формування культури діалогічного спілкування.

**Висновки.** Доведено, що для формування культури діалогічного спілкування здобувачів освіти велике значення має звернення до високохудожніх зразків літератури з метою емоційного їх сприйняття; створення ситуацій співпереживання з героями твору шляхом «вживання» в ці образи; робота над діалогічними ситуаціями; використання діалогів як засобів соціалізації.

**Ключові слова:** психолінгвістика, комуніканти, культура спілкування, діалогічна єдність.

**Васьковская Галина, Паламар Светлана, Порядченко Леся.**  
**Психолингвистические аспекты формирования культуры диалогического общения**

#### **АННОТАЦИЯ**

**Вступление.** В статье представлены результаты исследования образцов англоязычного литературного наследия, на которые раскрываются психолингвистические особенности диалогического общения и особенности восприятия коммуникантами смыслов интеракций в диалогической речи. Описывается методика выявления частотности употребления разных диалогов, отличающихся по количеству реплик. **Цель.** Охарактеризовать психолингвистические особенности диалогического общения, исследовать единицы диалога как способа формирования культуры общения учащихся.

**Методы.** В статье использованы методы анализа отечественных и зарубежных художественных произведений, анализ словарных дефиниций, методы контекстуального и логико-семантического анализа, элементы статистического анализа.

**Результаты.** Обосновано, что диалог как форма коммуникативного акта наиболее употребляемая форма словесной деятельности, во время которой реализуются текстовые категории коммуникантов, отображаются их межличностные отношения, проявляются языковые стратегии общения и др. Диалогическая речь охарактеризована как ситуативно-тематическая общность

коммуникативных мотивов в устных высказываниях, последовательно порождаемых двумя или больше собеседниками в непосредственном акте общения. Выяснена частотность употребления диалогов, состоящих из разного количества диалогических единств. Определено среднее количество диалогов, состоящих из диалогических единств; частоту употребления диалогов с разным количеством диалогических единств. Рассмотрены понятия диалогизация, диалогичность, диалоговое обучение, диалогическая речь, диалогическое общение; охарактеризовано разработанную систему упражнений и задач по формированию культуры диалогического общения.

**Выводы.** Доказано, что для формирования культуры диалогического общения учащихся большое значение имеет обращение к высокохудожественным образцам литературы с целью их эмоционального восприятия; создание ситуаций сопереживания с героями произведения путем «внедрения» в эти образы; работа над диалогическими ситуациями; использование диалогов как средство социализации.

**Ключевые слова:** психолінгвістика, комуніканти, культура общения, диалогическое единство.

## Education 2.0: Psycholinguistic Analysis

### Освіта 2.0: психолінгвістичний аналіз

#### **Olena Goroshko<sup>1</sup>**

HabDoc in Philology and Sociology,  
Professor, Chairholder of Cross-  
Cultural and Foreign Languages  
Department

E-mail: [olena\\_goroshko@yahoo.com](mailto:olena_goroshko@yahoo.com)  
[orcid.org/0000-0002-8592-1022](https://orcid.org/0000-0002-8592-1022)

#### **Олена Горошко<sup>1</sup>**

доктор філологічних наук, доктор  
соціологічних наук, професор,  
завідувач кафедри міжкультурної  
комунікації та іноземної мови

#### **Tetiana Poliakova<sup>2</sup>**

Ph.D. in Philology, Associate  
Professor, Chairholder of the  
Department of Language Training

E-mail: [tatyana\\_kharkov@outlook.com](mailto:tatyana_kharkov@outlook.com)  
[orcid.org/0000-0002-3353-2228](https://orcid.org/0000-0002-3353-2228)

#### **Тетяна Полякова<sup>2</sup>**

кандидат філологічних наук,  
доцент, завідувач кафедри мовної  
підготовки

<sup>1</sup>*National Technical University  
«Kharkiv Polytechnic Institute»*  
✉ 2, Kirpichov Str., Kharkiv,  
Ukraine, 61000

<sup>1</sup>*Національний технічний  
університет «Харківський  
політехнічний інститут»*  
✉ вул. Кирпичова, 2, Харків,  
Україна, 61000

<sup>2</sup>*Kharkiv Petro Vasylenko National  
Technical University of Agriculture*  
✉ 44, Alchevsky Str., Kharkiv,  
Ukraine, 61002

<sup>2</sup>*Харківський національний  
технічний університет сільського  
господарства імені П. Василенка*  
✉ вул. Алчевських, 44, Харків,  
Україна, 61002

*Original manuscript received August 25, 2018  
Revised manuscript accepted May 20, 2019*

## **ABSTRACT**

**Introduction.** The article presents the results of the investigation of the impact of new information and communication technologies, namely Internet technologies of the social web, on the linguistic consciousness in the learning environment. The term covers a certain concept of the Global Web development, when the main functional task of a web service is aimed at maintaining interaction between network users.

**The method** of a free and directional associative experiment was chosen as main research technique. It allows most accurately identifying the meaning of the word, seeing what is behind this word in the linguistic consciousness of a person. Associative series were identified for a number of concepts – the most popular social web services and Internet technologies (Internet, Instagram, social media, communication, Twitter, Telegram, WhatsApp, Youtube, Pinterest, Google, selfie).

**Results.** The associative experiment showed that information, communicative and functional components of the Global net are actualized in the linguistic consciousness of the participants of the educational process most of all. Almost all social media services have both positive and negative connotations. The educational component of social media has been marked little, if at all, in the linguistic consciousness of the recipients which indirectly indicates that their use in the educational process has not become an institutional practice yet.

**Conclusions.** The results of the research will contribute to the development of a new direction in modern linguistics – psycholinguistics 2.0 which studies psychological and linguistic aspects of human speech in social media, social and psychological aspects of using language in speech communication using web 2.0 platforms and services, and in individual verbal and thinking activity. The study is characterized by an interdisciplinary nature, being at the interface of psycholinguistics 2.0 and education 2.0, which contributes to a better understanding of the polyparadigmatic way of the development of humanitarian knowledge under the influence of technologies in general.

**Key words:** education 2.0, psycholinguistics 2.0, social web, Internet technologies, free associative experiment.

## **Вступ**

У даній роботі розглядається вплив нових комунікативних технологій на мовну свідомість в освітньому середовищі. У якості основної дослідницької методики були задіяні методи вільних і спрямованих асоціацій, які найбільш ефективно показують зріз мовної свідомості, тобто те, що в людини переховується в розумінні того чи іншого поняття чи явища, певний соціальний зміст, який наповнює ці поняття (Уфимцева, 2000).

Зауважимо, що інформаційно-комунікативні технології стрімко змінюють наше життя, впливаючи на всі соціальні

практики в бізнесі, науці, культурі, освіті. Особливо помітно це стало з поширенням інтернет-технологій соціального вебу, під якими розуміють певну концепцію розвитку Глобальної павутини, коли основне функціональне завдання веб-сервісу спрямоване на підтримку взаємодії між користувачами мережі.

Що таке соціальний веб? Це саме ті веб-сервіси й платформи, функціонування яких визначається відносинами і взаємодіями, які люди здійснюють через Інтернет, тобто програмне забезпечення, обладнання та системи, які розроблені, створені й запущені для підтримки цієї взаємодії.

Необхідно зауважити, що, коли ми говоримо про взаємодію людей в Інтернеті, ми не просто говоримо про обмін контентом або повідомленнями. Такі сервіси соціального вебу, як Facebook, Twitter, LinkedIn, Pinterest, Instagram та інші, забезпечують як гігантський трафік інформаційного обміну між користувачами, так і безперервний зв'язок практично в режимі «нон-стоп» без певної прив'язки до тимчасово-просторового параметру. Згідно з дослідженням, проведеним Pew Research, понад 81,0% всіх дорослих американців (18 років і старше) користуються Інтернетом (Perrin & Anderson, 2019). А дослідження Internet World Stats, проведене в глобальному масштабі, повідомляє, що більше 4 383 810 342 особи у всьому світі мають доступ до Інтернету – в порівнянні з 394 мільйонами у 2000 році (Internet World Stats, 2019). Більш того, проникнення користувачів мобільного інтернету склало в 2013 році 73,4%. А до березня 2019 року проникнення Інтернету в світі в цілому склало 56,8% з провідним мобільним підключенням (Internet. Statistics and Market Data about the Internet, 2019).

Експерти стверджують, що комп'ютери подвоюють свої технічні можливості кожні 12–18 місяців. Технологічний сектор зараз у мільйон разів більш сучасний, ніж був у 2000 році, що змушує людство швидко адаптуватися в інформаційному суспільстві, включаючи сучасну освіту (How tech and social media..., 2018). Це стрімке соціальне зрушення в комунікаціях змусило глобальних постачальників освітніх послуг відреагувати на ці зміни (How tech and social media..., 2018). У 2010-х роках з'являється термін *освіта 2.0*, що описує освітні процеси й практики, що відбуваються за допомогою сервісів другого вебу (Evans & Nygaard, 2019; Образование 2.0..., 2017). Цей освітній формат функціонує на

принципах інтерактивної взаємодії між контентом і користувачем, а також між самими користувачами, коли вони переходять від простого доступу до інформації, до стану взаємодії з контентом за допомогою коментарів, реміксів та інших можливостей, що надаються функціоналом цих технологій. Освіта 2.0 включає в себе більш тісні взаємодії між викладачем і студентом, між самими студентами, між студентами й контентом. Уважається, що основний принцип освіти 2.0 можна описати за допомогою трьох Cs (англ. *communication* (спілкування), *connection* (зв'язок) і *collaboration* (співробітництво)) (Preparing 21st Century Students for a Global Society, 2012; Tîrziu & Vrabie, 2015). Зазвичай освіта 2.0 є додатковим форматом до традиційної моделі навчання (віч-на-віч), покращуючи дану модель. При цьому власне традиційна модель не надто трансформується, хоча основа для такої трансформації вже закладена (Keats & Schmidt, 2007).

Зауважимо також, що зростання як кількості цифрових пристроїв, так і людей, що володіють технологіями їх використання (Demirdag, 2016), постійно збільшується, а такі сервіси соціального вебу як Facebook, Twitter, Instagram та інші формують новий тип інформаційного суспільства – *гіперконтактне, глобалізоване співтовариство*, відкриваючи все нові ідеї та концепції простим натисканням кнопки. І поступово наш світ перетворюється на живу, дихаючу соціальну мережу, яка розширює можливості освіти, виводячи її за межі традиційного навчання в область спільного віртуального навчання протягом усього життя. З'являються такі освітні технології, як *змішане навчання, перевернутий клас, мобільний, співтовариство комунікативних практик, навчання 2.0* і деякі інші.

Використання сервісів соціального вебу, включаючи соціальні мережі, поступово стає дуже важливою частиною нашого життя. Опитування, проведене в 2018 році, показало, що найбільш поширеною інтернет-діяльністю серед молодих людей у віці від 15 до 24 років стало використання соціальних мереж. І якщо студенти добре розбираються в інструментах інформаційних і комунікаційних технологій, то було б нелогічно, якби викладачі не використовували їх для залучення учнів в освітній процес: вони можуть і повинні творчо інтегрувати інструменти ІКТ у викладання, щоб створити мультимодальне онлайнове середовище навчання. Це буде

виховувати в учнів ключові компетенції, необхідні для досягнення успіху в технологічно орієнтованому світі XXI століття (Jones, Jo & Philippe, 2007; Hussain, 2012).

Було встановлено також, що практики використання соціального вебу в освіті полегшують вивчення мови й розвивають критичне мислення, заохочують соціальний конструктивізм і дозволяють як самостійне, так і спільне навчання в різних галузях знань (Davis, 2018; How tech and social media ..., 2018; Liu & Ko, 2019).

Власне розвиток освітніх концепцій у наш час направлено на вдосконалення технологій, що зміцнюють довіру, прозорість і забезпечують ефективну інтеграцію різних навчальних засобів і середовищ.

Отже, **метою** даного дослідження є аналіз впливу нових інформаційно-комунікативних технологій, а саме інтернет-технологій соціального вебу, на мовну свідомість в освітньому середовищі.

**Об'єктом** дослідження стали освітні практики з використанням соціального вебу (освіти 2.0), а його **предметом** – відображення їх у мовній свідомості його основних стейкхолдерів (учасників).

## **Методи і методики дослідження**

В якості основного способу дослідження було обрано метод вільного й спрямованого асоціативного експерименту, а цільовою аудиторією (інформантами) були обрані студенти й викладачі вузів. Методика вільного і спрямованого асоціювання була використана в силу того, що вона найбільш точно дозволяє виявити значення поняття, що саме стоїть за цим словом у мовній свідомості людини. Ця методика іноді найбільш точно дозволяє показати й ті приховані соціальні смисли, які неможливо встановити за допомогою іншої методології (проведення опитувань, анкетування або ж фокус-груп) (Горошко, 2005). Експеримент проходив у режимі «онлайн» у два етапи. Спочатку учасникам пропонувалося відповісти першим словом, яке спало на думку, на ряд понять – найбільш популярних сервісів соціального вебу та інтернет-технологій (*Інтернет, Інстаграм, соціальні медіа, комунікація, Твіттер, Телеграм, ВатсАп,*



Ютуб, Пінтрест, Гугл, Селфі, Фейсбук), а потім вони повинні були завершити (дописати) речення, які також містили ті ж самі поняття соціального вебу: «Пінтрест – це частина ...», «Ютуб – я там як ...», «ВатсАп-спілкування – це ...», «Телеграм – без нього не ...», «Гугл – це частина ...», «Селфі – це для мене як ...», «Фейсбук – це те, що мені ...», «Інстаграм мені потрібен ...», «Твіттер я використовую для ...», «Соціальні медіа для мене перш за все – це ...», «Комунікація – це те, що ...», «Інтернет я бачу як ...».

Усього в експерименті взяло участь 150 викладачів і 179 студентів гуманітарних і технічних спеціальностей. Рідна мова інформантів була російська і/або українська. Експеримент проводився російською мовою.

Зібрані нами асоціативні поля реакцій були впорядковані за частотою та алфавітом.

Ми наводимо змішаний аналіз сприйняття від двох цільових груп – студентів і викладачів університетів (у подальшому планується також порівняти отримані асоціативні поля від викладачів і студентів). Асоціативний експеримент здійснювався в режимі онлайн. Планується також аналогічний експеримент провести і в оффлайн, щоб перевірити валідність його результатів і зрозуміти, чи впливає спосіб проведення (онлайн і оффлайн) і тип використовуваної методології (вільне володіння і спрямований асоціативний експеримент) на одержувані дані, що сприятиме вдосконаленню, на наш погляд, такого нового напрямку в сучасній лінгвістиці, як *психолінгвістика 2.0*.

## **Результати та дискусії**

Психолінгвістика 2.0 вивчає психологічні та лінгвістичні аспекти мовної діяльності людини в соціальних медіа, соціальні й психологічні аспекти використання мови в процесах мовленнєвої комунікації за допомогою платформ і сервісів веб 2.0 індивідуальної мислемовної діяльності (Леонтьев, 1989, 2003). Предметом дослідження психолінгвістики 2.0 є перш за все мовленнєва діяльність як специфічно людський вид діяльності, її психологічний зміст, структура, види (способи), у яких вона здійснюється, форми, у яких вона реалізується, виконувані нею функції. І якщо предметом



психолінгвістики (Altmann, 2002; Harley, 2005; Traxler & Gernsbacher, 2006; Trevisan & Garcia, 2019) є «мовленнєва діяльність як ціле і закономірності її комплексного моделювання» (Леонт'єв, 2003: 120), то предметом психолінгвістики 2.0 є мовленнєва діяльність в середовищі соціальних медіа і закономірності її комплексного моделювання в даному середовищі. Підкреслимо також, що іншим найважливішим предметом вивчення психолінгвістики 2.0 виступає мова як основний засіб здійснення мовленнєвої та індивідуальної мислемовної діяльності, функції основних знаків мови в процесах мовної *комунікації 2.0* (тобто комунікативних процесах, що відбуваються за допомогою сервісів соціальних медіа). Цікаво, що в одній зі своїх робіт останнього періоду О.О. Леонт'єв указує, що метою психолінгвістики є «... розгляд особливостей роботи механізмів породження і сприйняття мови в зв'язку з функціями мовленнєвої діяльності в суспільстві і з розвитком особистості» (Леонт'єв, 2003: 298). У зв'язку з цим предметом психолінгвістики «... є структура процесів мовотворення і мовосприйняття в їх співвідношенні зі структурою мови» (Леонт'єв, 2003: 144). Звідси випливає, що предметом психолінгвістики 2.0 є це ж співвідношення між процесами мовотворення і мовосприйняття, тільки обмежені мовним середовищем соціальних медіа. І тут фокус досліджень буде спрямований перш за все на аналіз мовної здатності людини стосовно мовленнєвої діяльності в соціальних медіа, з одного боку, і до системи мови – з іншого. Підкреслимо також, що будь-якого одного, загальноприйнятого визначення предмета дослідження психолінгвістики у вітчизняній і зарубіжній науці досі немає; у різних напрямках і школах психолінгвістики він визначається по-різному. Виходячи з узагальненого визначення предмета психолінгвістики, запропонованого О.О. Леонт'євим (власне одним із засновників психолінгвістики в СРСР), «предметом психолінгвістики є співвідношення особистості зі структурою і функціями мовленнєвої діяльності, з одного боку, і мовою як головною «складовою творення» образу світу людини – з іншого» (Леонт'єв, 2003: 19), метою вивчення психолінгвістики 2.0 повинен стати образ світу людини в соціальних медіа – у новій техномовній формації, породженій технологіями веб 2.0.

Отже, результати проведеного вільного асоціативного експерименту показали таку картину.

«Інтернет» мислиться як «інформація – 100, мережа – 72, спілкування – 53, зв'язок – 18, «←» – 7, Інстаграм – 7, свобода – 6, пора на пенсію – 5, соціальні мережі – 5, безмежний – 5, Браузер Google – 4, телефон – 4, знання – 3, мій немає – 3, ноутбук – 3, смітник – 3, робота – 3, можливість – 2, час – 2, павутина – 2, планета – 2, провід – 2, простір – 2, світ – 2, амазон, Вайбер, смс, відео з котиками, Вікіпедія, Вконтакті, люди, мій, лист, відкритий доступ, звалище ідей, Телеграм, хороша бібліотека, людина».

Ми бачимо, що «Інтернет» найбільше асоціюється з *інформацією і спілкуванням*, це – *зв'язок, соціальні мережі, свобода і він безмежний*. Це *знання і можливість, телефон, робота*. Цікаво, що часто він не викликає реакцій узагалі, він *не потрібен і пора на пенсію*. Таким чином, інформаційна, комунікативна і функціональна складова Глобальної мережі найбільше актуалізована в мовній свідомості інформантів – учасників освітнього процесу.

На «соціальні медіа» ми зібрали такі реакції: «« – » – 67, спілкування – 65, інформація – 53, телебачення – 39, реклама – 8, новини – 7, Фейсбук – 6, Інстаграм – 5, пропаганда – 5, пора на пенсію – 5, соціальні мережі – 5, люди – 4, ЗМІ – 4, Youtube – 3, смітник – 3, розважальний контент – 3, Телеграм – 3, марення – 2, відеоконтент – 2, спосіб спілкування – 2, вибір – 2, інтернет – 2, контакт – 2, меми – 2, думки – 2, музика – 2, політика – 2, сфера діяльності – 2, тусовка – 2, фото – 2, аккаунт, бардак, можливості, Вконтакті, газета, зомбі, інтерактивний, інтерес, канал, картинка, неправда, нічого, освіта, однокласники, просування, репортаж, звалище ідей, яскравість».

Аналіз асоціативного ядра на цей стимул показує, що цей термін не дуже знайомий інформантам (на першому місці за частотою стоїть відмова від реагування), а якщо відомий, то найбільше соціальні медіа уявляють як *спілкування, тусовку, інформацію, телебачення, рекламу, новини і пропаганду*. Їх також асоціюють з *соціальними мережами*, а також з конкретними сервісами соціальних медіа, такими як *Фейсбук, Інстаграм, Телеграм* або *Ютуб*. У даному асоціативному полі зустрічаються і негативні реакції: *неправда, нічого, звалище ідей, марення, смітник*, що свідчить про неоднозначність сприйняття даного поняття. При цьому інформаційна функція тут виходить на перший план, соціальні медіа виступають як *ЗМІ* або як певна їх альтернатива.

Реакції на стимул «комунікація» вийшли такими: «спілкування – 93, телефон – 60, зв'язок – 42, люди – 36, Телеграм – 21, друзі – 5, пора на пенсію – 5, «–» – 5, мережі – 4, час – 3, телебачення – 3, передача інформації – 3, розуміння – 3, прогулянка – 3, взаємодія – 2, можливість – 2, життя – 2, Телеграм – 2, інтернет – 2, суспільство – 2, листування – 2, розвиток – 2, робота – 2, розмова – 2, e-mail, Вконтакті, бізнес, Джиро, діалог, завод Комунар, Інстаграм, дзвінок, контакт, круто, масова, організованість, викладач, програма, реклама, звалище ідей, засіб, суперечка, суть соціального, втома, чат, емоції, це».

Як видно з наведених асоціацій, «комунікація» мислиться, перш за все, як *спілкування, розуміння, зв'язок і телефон*. Вона дуже олюднена – це *люди, друзі, взаємодія, листування, розвиток і передача інформації*. В основному вона сприймається як щось позитивне: *засіб, суперечка, суть соціального*. Негативних реакцій у полі майже не зустрічається або вони одиничні: *втома, звалище ідей*.

На стимул «Фейсбук» було отримано таке асоціативне поле: ««–» – 69, новини – 61, спілкування – 56, соціальна мережа – 39, незрозуміло – 20, пора на пенсію – 5, родичі – 5, синій – 5, F – 4, друзі – 4, інформація – 4, не потрібен – 4, політика – 4, робота – 4, складно – 4, старість – 4, Цукерберг – 4, марна штука – 3, марення – 3, ігри – 3, іноземці – 3, смітник – 3, пости – 3, мережа – 3, бізнес – 2, гроші – 2, інтерес – 2, пошук – 2, реклама – 2, тексти – 2, арбітраж, блог, більше, група, дискомфорт, старовина, життя, зал публічної бібліотеки, забутий, логін, мій світ, думки, сміття, треба, незручності, президент, звичка, просвіта, професіонал, публікації, репост, самовираження, сайт, нудно, ЗМІ, дивні співрозмовники, фотографії, читання».

У даному асоціативному полі вражає перш за все кількість відмов від реагування і велика кількість негативно забарвлених реакцій – *смітник, складно, старість, марна штука, дискомфорт, іноземці, старовина, марення, дивні співрозмовники і сміття*. Найпопулярніша соціальна мережа світу бачиться описово через її дизайн: як *F і синя*. Цю мережу пов'язують найбільше з *новинами, спілкуванням, політикою, інформацією і друзями*. Зустрічаються й реакції з семантичної групи освіта, але вони поодинокі: *просвіта, професіонал, публікації*.

На іменник «Твіттер» було складено наступне асоціативне поле: «пташка – 71,«–» – 67, соціальна мережа – 66, пост – 21, не користуюся – 20, спілкування – 5, думки – 5, пора на пенсію – 5, вираження думок – 4, стислість – 4, твітти – 4, новини – 3, повідомлення – 3, блог – 2, месенджер – 2, розвага – 2, свист – 2, цитата – 2, чат – 2, анекдоти, марно, базіка, нерозумно, голос, щоденник, ділитися, дошка оголошень, життя, залежність, навіщо, Ілон Маск, зірки, Інстаграм, книга, меми, мене немає, сміттевий бак, не цікаво, не розумію, нові знайомства, нестача часу, щось застаріле, смітник ідей, рідний, репост, свобода, нудно, складність, спам, суперечки, твістер, США, Трамп, текст, трансляції, Фейсбук, фото, юність».

За отриманими реакціями стає зрозумілим, що Твіттер асоціюється з його графічним символом – *пташкою*. Однак у багатьох він ні з чим не асоціюється (судячи з кількості отриманих відмов), що побічно вказує на те, що інформанти або не користуються цим сервісом або взагалі про нього нічого не знають. Багато опитаних інформантів ним узагалі не користуються. Також його визначають найбільше як *соціальну мережу, спілкування, блог і месенджер*; він пов'язаний з *постами* або *твітами, новинами, анекдотами* тощо. В асоціативному полі зустрічається й багато негативних реакцій: *нудно, складність, спам, залежність, марно, базіка, нерозумно, не розумію, нестача часу, щось застаріле, смітник ідей*.

Асоціативне поле на іменник «Інстаграм» було наступним: «фотографії – 84,«–» – 63, показуха – 60, картинки – 25, пора на пенсію – 25, дурість – 6, лайки – 4, стрічка – 4, розвага – 4, мережа – 4, друзі – 3, блог – 2, блогер – 2, життя – 2, іконка Інстаграма – 2, спілкування – 2, популярність – 2, подорожі – 2, реклама – 2, торгівля – 2, Селфі – 2, естетика – 2, альтернатива, богема (після цензури), відео, час, дозвілля, залежність, заробіток, заздрість, цікаво, історії, якість, меми, мода, смітник, обман, відпочинок, навчання, послідовники, смітник образотворчого мистецтва, пост, профіль, надто просте, сторіз, телефон, електронна рамка».

З наведеного асоціативного поля видно, що сервіс Інстаграм найбільше пов'язаний з *фотографіями і марнославством* (реакція «показуха» має досить високий показник частотності, проте для багатьох він або не знайомий, або викликає негативну

реакцію (судячи з кількості відмов (друга позиція за частотністю в асоціативному полі)). В асоціативному полі зустрічається багато негативних реакцій і крім відмов: *залежність, заздрість, смітник, обман, смітник образотворчого мистецтва*. Однак цей сервіс асоціюється і з *спілкуванням, часом, дозволяям, розвагою, заробітком* тощо. У багатьох реципієнтів Інстаграм асоціюється через його функціонал: *мережа, блог, друзі, реклама, селфі, лайки*. Та Інстаграм – це *естетика*.

На слово «селфі» наші інформанти відреагували таким чином: «фото – 74, «–» – 64, дівчата – 43, обличчя – 21, камера – 18, палиця – 18, краса – 7, дзеркало – 5, пора на пенсію – 5, самоствердження – 5, телефон – 5, марення – 3, спогад – 3, дурість – 3, моменти – 3, втіха – 3, я – 3, Інстаграм – 2, друзі – 2, любов до себе – 2, багато фото – 2, море – 2, немає – 2, трата часу – 2, посмішка – 2, фотографія – 2, автопортрет, хвороба, маячня, випендрьож, гламур, смуток, губи, забава, як життя, комплекси, лайки, люблю селфі, настрої, непотрібна річ, буденність, самотність, вікно, показуха, пам'ять, прикол, проти, ракурс, своя фотографія, дивно, сором, фальшивість, фотошоп, емоція».

Отже, слово «селфі» сприймається як *фото, дівчата, особа, фотокамера, палиця, краса, дзеркало*. Досить багато було отримано на цей іменник і відмов (за частотою вони стоять на другому місці). У цілому, «селфі» визначається і позитивно (про що свідчать реакції *люблю селфі, настрої, втіха, забава, самоствердження, спогад, друзі*), і негативно (*буденність, самотність, трата часу, показуха, хвороба, марення, випендрьож, гламур, дивно, сором, фальшивість*). Але перш за все «селфі» – це *фото і фотопортрет*, а також – емоція.

На «Гугл» ми отримали таке поле асоціацій: «пошуковик – 94, допомога – 69, інформація – 36, відповідь – 35, Гугл – 25, знання – 6, пошук – 6, перекладач – 5, пора на пенсію – 5, «1 і 100 нулів» – 3, гігант – 3, запит – 3, пошта – 3, бібліотека – 2, браузер – 2, всезнаючий – 2, корпорація – 2, любов – 2, навчання – 2, «–» – 2, швидко, геніально, гул (гул бджолиний – шум), докс, дудли, джерело знань і сміття одночасно, карта, мій учитель, знайде все, нейромережа, непогано, погода, привіт, резерв, угу! (голос птиці пугача), порятунок, розум, фінанси, Хром, шпаргалка, енциклопедія, «+»».

За наведеними реакціями на іменник «Гугл» ми розуміємо, що Гугл сприймається виходячи з його функціоналу: *це пошуковик, допомога, інформація, відповідь, знання, перекладач, гігант і запит*. Це *швидко і геніально*, і Гугл – це *Гугл*. Негативних реакцій у його асоціативному полі практично не фіксується, виняток становлять лише *пора на пенсію та джерело знання і сміття одночасно*. Цей сервіс також асоціюється через його прагматичну і функціональну спрямованість, про що свідчать реакції *навчання, всезнаючий, порятунок, шпаргалка, енциклопедія*. Зауважимо, що саме цей стимул був мало не єдиним, який викликав реакції, пов'язані з навчальним процесом – *мій учитель, навчання*.

Месенджер «Телеграм» дав наступне асоціативне поле: «спілкування – 90, «←» – 85, повідомлення – 30, листування – 25, канал – 6, кращий месенджер – 6, зручно – 6, не цікавлюсь – 5, новини – 5, пора на пенсію – 5, чат – 5, друзі – 4, лист – 3, літачок – 3, Вконтакті – 2, Дуров – 2, групи – 2, значок – 2, інформація – 2, комунікація – 2, музика – 2, простота – 2, свобода – 2, зв'язок – 2, анонімність, ансамбль, безпека, чудовий, вайбер, відео, головна соціальна мережа, голос, дискорд, діти, запасний варіант, захист і швидкість і стабільність, заборонене, комфортно, сходи в бібліотеці, машина, мемасікі, моє життя, оперативність, підозріло, розвиток, розмови, стікер, соціальна мережа, телеграма, текст, телеграммм, файл, телепрограма, телефон, це життя».

Ми бачимо, що «Телеграм» пов'язаний із *спілкуванням, повідомленнями, листуванням і новинами*. Це – *інформація і комунікація, розмови, розвиток, канал і кращий месенджер*, і це просто *зручно, комфортно*, це – *оперативність і це – життя*, а також *захист і швидкість і стабільність*. Він асоціюється з його засновником і корпоративною символікою – реакції *Дуров і літачок*. Також в асоціативному полі зустрічається багато реакцій зі сфери ІКТ – *файл, вайбер, відео, Вконтакті, чат, групи, текст, соц. мережа*. Однак деякі його не знають або негативно ставляться – 95 відмов від реагування, в асоціативному полі реєструються також реакції – *не цікавлюся, не знаю і це підозріло*.

На аналогічній Телеграму месенджер «ВатсАп» ми отримали такі реакції: «←» – 145, месенджер – 49, спілкування – 39, дзвінки – 8, зелений – 7, не користуюся – 6, листування – 5, пора на пенсію – 5, повідомлення – 5, не знаю – 4, відеозв'язок – 3, родичі – 3,



сім'я – 3, телефон – 3, чат – 3, іконка ват сапа – 2, Телеграм – 2, формальність – 2, що це? – 2, Iphone, ватсап, безкоштовно, вайбер, питання, Віра Миколаївна, захищеність, діалог, друзі, знайомства, є, камера, картинки, хтось там ще сидить?, сміття, місце для тих, кому за 40, на пару хвилин, нічого, нудно, номери, листівки, перші голосові повідомлення, популярніше за кордоном, користь, рідко, робота, минуле, зв'язок, соц. мережа, видалити, зручно, фотки, шифр».

Найперший висновок за наведеними асоціаціям – цей сервіс є практично невідомим більшості інформантів (кількість відмов від реагування вкрай висока (145)). Він також визначається як *месенджер*, це – *спілкування*, і *повідомлення*, і *відеозв'язок*. Це – *телефон*, *діалог* і *зв'язок*. Він пов'язаний з *сім'єю* та *родичами*, *друзями* і *знайомствами*. Він також асоціюється через функціонал: *відеозв'язок*, *зелений*, *чат*, *телефон*, *захищеність*, *популярніше за кордоном*. Також, як і Телеграм, він асоціюється зі словами з семантичного кластера ІКТ – *шифр*, *соц. мережа*, *вайбер*, *захищеність*, *Iphone*. І він викликає неоднозначну реакцію (як позитивну – *користь*, *безкоштовно*, *зручно*, так і негативну – *нічого*, *нудно*, *сміття*, *на пару хвилин*, *хтось там ще сидить?*, *місце для тих кому за 40*).

На іменник «Ютуб» були отримані такі реакції: «відео – 98, блог – 55, музика – 35, пора на пенсію – 34, розвага – 25, відпочинок – 14, смітник – 4, серіал – 4, смішно – 4, фільми – 4, блогери – 3, дозвілля – 3, цікаве відео – 3, інформація – 2, стрічка – 2, багато корисного – 2, реклама – 2, «+», «-», англійська, відео, інтерв'ю, бачив, говорилка, нерозумно, запити, гроші, зомбі, іноді, іконка ютуба, цікаві телепередачі, зіпсувався, канал, найкраща річ в інтернеті, світ, поїхали, освітні відео, корисно, перегляд, розвиток, звалище ідей у форматі ідей, набрид ідіотів і улюблених пісень, соціальний майданчик, щастя, туб, телевізор багатоканальний, творчий майданчик, убивство часу, тумблер, утопія шоу, харашо!, шоу».

За асоціативним полем, отриманим на одному з найпопулярніших сервісів соціальних медіа – каналу Ютуб, ми бачимо, що він визначається як *відео*, *блог*, *стрічка*, він пов'язаний з *музикою*, *інформацією*, *дозвіллям*, *відпочинком*, *фільмами* та *розвагами*. Там багато *корисного* і *реклами*. Є *освітні відео*. Він також

забарвлений як в позитивні (багато корисного, цікаві телепередачі, щастя, найкраща річ в інтернеті, корисно), так і негативні тони (убивство часу, звалище ідей у форматі ідей, набрид ідіотів, говорилка, нерозумно, зомбі, зіпсувався). І він також асоціюється через свій функціонал: відео, гроші, соціальний майданчик, улюблені пісні, перегляд, запити, інтерв'ю, тумблер, канал.

Соціальна мережа «Пінтрест» дала такий асоціативний ряд: «←→» – 225, картинки – 12, не знаю – 11, натхнення – 7, що це? – 7, пора на пенсію – 5, фото – 5, арт – 4, колекція (зображень) – 4, видимість – 3, ідеї – 3, краса – 2, мода – 2, програма – 2, малюнки – 2, хрень – 2, естетика – 2, БМВ, JOJO, завтра, інтерес, книги, пензлик, концепти, стрічка із зображеннями, багато-багато фотографій, ведмідь, манікюрчик допомагає підібрати, не стикався, шпалери, нічого, пейнтбол, пошук, піаніст, добірка, корисне, порожнеча, рецепт, проекти, звалище фотографій, подія, трест, таке, соціальний майданчик, tutorіали, зручності і графічний контент усього світу, щось творче, я натурал».

За наведеними реакціями стає зрозумілим, що ця соціальна мережа у більшості інформантів або не викликає ніяких реакцій, або її не знають зовсім (реакції *що це?*, *не знаю*, *не стикався*). Однак деякі інформанти визначають її подібно мережі Інстаграм: *багато-багато фотографій, звалище фотографій, зручності і графічний контент усього світу, стрічка із зображеннями*. Це *арт колекція зображень і краса, естетика*; там є *рецепти, проекти і пензлики*. Негативних реакцій зустрілося на цю соціальну мережу досить мало: *нічого, хрень, порожнеча*.

## **Висновки**

У цілому, проведений асоціативний експеримент показав, що інформаційна, комунікативна й функціональна складова Глобальної мережі найбільше актуалізована в мовній свідомості інформантів – учасників освітнього процесу.

Отримані асоціації показують також, що інформаційна функція соціальних медіа виходить на перший план. Вони виступають як ЗМІ або як певна їх альтернатива, і вони безпосередньо пов'язані зі сферою ІКТ.



І практично всі сервіси соціальних медіа сприймаються неоднозначно – одержувані реакції мають як позитивну, так і негативну конотацію.

Цікаво, що освітня складова соціальних медіа практично в мовній свідомості наших реципієнтів не відзначилася (зустрічаються лише поодинокі реакції), що побічно вказує на те, що їх використання в освітньому процесі ще не є інституціональною практикою.

У даній роботі ми навели лише змішаний аналіз сприйняття соціальних медіа від двох цільових груп – студентів і викладачів університетів. Надалі планується також порівняти асоціативні поля, окремо зібрані від викладачів і студентів, і проаналізувати подібності та відмінності в сприйнятті цих технологій основними стейкхолдерами цієї інституційної практики.

Зауважимо, що асоціативний експеримент здійснювався в режимі онлайн. Планується також проведення аналогічного експерименту і в офлайн, щоб перевірити валідність його результатів і зрозуміти, чи впливає спосіб проведення (онлайн і офлайн) і тип використовуваної методології (вільне володіння і спрямований асоціативний експеримент) на одержувані дані, що сприятиме вдосконаленню, на нашу думку, такого нового напрямку в мовознавстві 21 століття як психолінгвістика 2.0, який вивчає психологічні та лінгвістичні аспекти мовної діяльності людини в соціальних медіа, а також соціальні та психологічні аспекти використання мови в процесах мовленнєвої комунікації за допомогою платформ і сервісів веб 2.0.

Підводячи підсумок сказаному, підкреслимо, що дослідження має міждисциплінарний характер, перебуваючи на перехресті психолінгвістики 2.0 і освіти 2.0, що сприяє кращому розумінню поліпарадигмального шляху розвитку гуманітарного знання під впливом технологій у цілому.

## **Література**

- Горошко, Е.И. (2005). Проблема проведения свободного ассоциативного эксперимента. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*, 3, 53–61.
- Леонтьев, А.А. (1989). Психолінгвістика. *Тенденції розвитку психологічної науки*. Москва.

- Леонтьев, А.А. (2003). *Основы психолінгвистики* (3-е изд.). Москва: Смысл; СПб.: Лань.
- Образование 2.0: как заинтересовать ученика в 21 веке? (2017). Режим доступу: <https://nv.ua/ukraine/goglobal/obrazovanie-2-0-kak-zainteresovat-uchenika-v-21-veke-756793.html>
- Уфимцева, Н.В. (Ред.). (2000). *Языковое сознание и образ мира*. Москва: Институт языкознания РАН.
- Altmann, G. (Ed.). (2002). *Psycholinguistics: critical concepts in psychology* (Vols. 1–6). London and New York: Routledge. Taylor & Francis Group.
- Davis, L. (2018). *The Impact of Social Media in Education: Student Engagement Tactics*. Retrieved from <https://www.schoolology.com/blog/impact-social-media-education-student-engagement-tactics>
- Demirdag, S. (2016). Examining the computer attitudes and Internet attitudes of substitute teachers: self-confidence towards ICT. *International journal of psycho-educational sciences*, 5(2), 87–98.
- Evans, Rh., & Nygaard, C. (2019). *E-learning 1.0, 2.0, and 3.0 in Higher Education* (Learning in Higher Education series). Libri Publishing, Amsterdam.
- Harley, T. (2005). *The psychology of language. From data to theory* (2<sup>nd</sup> ed.). Hove and New York: Taylor & Francis Group.
- How tech and social media have changed the face of education. (2018). *Independent News for International Students*. Retrieved from <https://www.studyinternational.com/news/tech-social-media-changed-face-education/>
- Hussain, F. (2012). E-Learning 3.0 = E-Learning 2.0 + Web 3.0. *LIADIS International Conference on Cognition and Exploratory Learning in Digital Age (CELDA, 2012)* (pp. 11–18). Celda.
- Internet. Statistics and Market Data about the Internet. (2019). Retrieved from <https://www.statista.com/markets/424/internet/>
- Internet World Stats. (2019). *Usage and Population Statistics*. Retrieved from <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>
- Jones, V., Jo, J.H., & Philippe, A.M. (2007). Future schools and how technology can be used to support Millennial and Generation-Z Students. *ICUT 2007, 1st International Conference of Ubiquitous Information Technology* (pp. 886–891).
- Keats, D., & Schmidt, J. (2007). The genesis and emergence of Education 3.0 in higher education and its potential for Africa. *First Monday*, 12(3). <https://doi.org/10.5210/fm.v12i3.1625>
- Liu, I.F., & Ko, H.W. (2019). Roles of paper-based reading ability and ICT-related skills in online reading performance. *Reading and Writing*, 32(4), 1037–1059. <https://doi.org/10.1007/s11145-018-9892-z>
- Perrin, A., & Anderson, M. (2019). Share of U.S. adults using social media, including Facebook, is mostly unchanged since 2018. *Pew Research Center*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/04/10/share-of-u-s-adults-using-social-media-including-facebook-is-mostly-unchanged-since-2018/>
- Preparing 21st century students for a global society*. (2012). Washington, DC: National Education Association.
- Tîrziu, A.M, & Vrabie, C., (2015). Education 2.0: E-Learning Methods. *Social and Behavioral Sciences*, 186, 376–380. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.213>
- Traxler, M.I., & Gernsbacher, M.A. (Eds.). (2006). *Handbook of psycholinguistics* (2<sup>nd</sup> ed.). New York: Academic Press.
- Trevisan, P., & Garcia, A. (2019). Systematic functional grammar as a tool for experimental stimulus design: new applicable horizons in psycholinguistics

and neurolinguistics. *Language sciences*, 75, 35–46. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2019.101237>

## References

- Goroshko, O.I. (2005). Problema provedeniya svobodnogo assotsiativnogo eksperimenta [The problem of conducting a free associative experiment]. *Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta – Izvestiya of Volgograd State Pedagogical University*, 3, 53–61 [in Russian].
- Leontyev, A.A. (1989). Psikholingvistika [Psycholinguistics]. *Tendentsii razvitiya psikhologicheskoy nauki [Trends in the Development of Psychological Science]*. Moscow [in Russian].
- Leontyev, A.A. (2003). *Osnovy psikholingvistiki [Fundamentals of psycholinguistics]* (3rd ed.). Moscow: Smysl; Saint Petersburg: Lan [in Russian].
- Obrazovaniye 2.0: kak zainteresovat uchenika v 21 veke? [Education 2.0: how to rouse a student's interest in the 21st century?]. (2017). Retrieved from <https://nv.ua/ukraine/goglobal/obrazovanie-2-0-kak-zainteresovat-uchenika-v-21-veke-756793.html> [in Russian].
- Ufimtseva, N.V. (Ed.). (2000). *Yazykovoye soznaniye i obraz mira [Linguistic consciousness and the image of the world]*. Moscow: Institute of linguistics Russian Academy of Sciences [in Russian].
- Altmann, G. (Ed.). (2002). *Psycholinguistics: critical concepts in psychology* (Vols. 1–6). London and New York: Routledge. Taylor & Francis Group.
- Davis, L. (2018). *The Impact of Social Media in Education: Student Engagement Tactics*. Retrieved from <https://www.schoolology.com/blog/impact-social-media-education-student-engagement-tactics>
- Demirdag, S. (2016). Examining the computer attitudes and Internet attitudes of substitute teachers: self-confidence towards ICT. *International journal of psycho-educational sciences*, 5(2), 87–98.
- Evans, Rh., & Nygaard, C. (2019). *E-learning 1.0, 2.0, and 3.0 in Higher Education* (Learning in Higher Education series). Libri Publishing, Amsterdam.
- Harley, T. (2005). *The psychology of language. From data to theory* (2<sup>nd</sup> ed.). Hove and New York: Taylor & Francis Group.
- How tech and social media have changed the face of education. (2018). *Independent News for International Students*. Retrieved from <https://www.studyinternational.com/news/tech-social-media-changed-face-education/>
- Hussain, F. (2012). E-Learning 3.0 = E-Learning 2.0 + Web 3.0. *LIADIS International Conference on Cognition and Exploratory Learning in Digital Age (CELDA, 2012)* (pp. 11–18). Celda.
- Internet. Statistics and Market Data about the Internet*. (2019). Retrieved from <https://www.statista.com/markets/424/internet/>
- Internet World Stats. (2019). *Usage and Population Statistics*. Retrieved from <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>
- Jones, V., Jo, J.H., & Philippe, A.M. (2007). Future schools and how technology can be used to support Millennial and Generation-Z Students. *ICUT 2007, 1st International Conference of Ubiquitous Information Technology* (pp. 886–891).
- Keats, D., & Schmidt, J. (2007). The genesis and emergence of Education 3.0 in higher education and its potential for Africa. *First Monday*, 12(3). <https://doi.org/10.5210/fm.v12i3.1625>

- Liu, I.F., & Ko, H.W. (2019). Roles of paper-based reading ability and ICT-related skills in online reading performance. *Reading and Writing*, 32(4), 1037–1059. <https://doi.org/10.1007/s11145-018-9892-z>
- Perrin, A., & Anderson, M. (2019). Share of U.S. adults using social media, including Facebook, is mostly unchanged since 2018. *Pew Research Center*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/04/10/share-of-u-s-adults-using-social-media-including-facebook-is-mostly-unchanged-since-2018/>
- Preparing 21st century students for a global society*. (2012). Washington, DC: National Education Association.
- Tîrziua, A.M, & Vrabie, C., (2015). Education 2.0: E-Learning Methods. *Social and Behavioral Sciences*, 186, 376–380. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.213>
- Traxler, M.I., & Gernsbacher, M.A. (Eds.). (2006). *Handbook of psycholinguistics* (2<sup>nd</sup> ed.). New York: Academic Press.
- Trevisan, P., & Garcia, A. (2019). Systematic functional grammar as a tool for experimental stimulus design: new applicable horizons in psycholinguistics and neurolinguistics. *Language sciences*, 75, 35–46. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2019.101237>

#### **АНОТАЦІЯ**

**Вступ.** У даній роботі представлені результати дослідження впливу нових інформаційно-комунікативних технологій, а саме інтернет-технологій соціального веба, на мовну свідомість в освітньому середовищі. Даний термін має на увазі певну концепцію розвитку Глобальної павутини, коли основне функціональне завдання веб-сервісу спрямоване на підтримку взаємодії між користувачами мережі.

**Методи дослідження.** В якості основного способу дослідження було обрано метод вільного й спрямованого асоціативного експерименту, який дозволяє найбільш точно виявити значення поняття, що саме стоїть за цим словом у мовній свідомості людини. Були визначені асоціативні ряди на ряд понять – найбільш популярних сервісів соціального вебу та інтернет-технологій (Інтернет, Інстаграм, соціальні медіа, комунікація, Твіттер, Телеграм, ВатсАп, Ютуб, Пінтрест, Гугл, Селфі, Фейсбук).

**Результати.** Проведений асоціативний експеримент показав, що в мовній свідомості учасників освітнього процесу найбільше актуалізовані інформаційна, комунікативна й функціональна складові Глобальної мережі. Практично всі сервіси соціальних медіа мають як позитивну, так і негативну конотацію. Освітня складова соціальних медіа в мовній свідомості реципієнтів практично не відзначилася, що побічно вказує на те, що їх використання в освітньому процесі ще не є інституціональною практикою.

**Висновки.** Результати дослідження сприятимуть розвитку нового напрямку в сучасній лінгвістиці – психолінгвістики 2.0, яка вивчає психологічні та лінгвістичні аспекти мовної діяльності людини в соціальних медіа, а також соціальні та психологічні аспекти використання мови в процесах мовленнєвої комунікації за допомогою платформ і сервісів веб 2.0, індивідуальної мислёмовної діяльності. Дослідження має міждисциплінарний характер, перебуваючи на

перехресті психолінгвістики 2.0 і освіти 2.0, що сприяє кращому розумінню поліпарадигмального шляху розвитку гуманітарного знання під впливом технологій у цілому.

**Ключові слова:** освіта 2.0, психолінгвістика 2.0, соціальний веб, інтернет-технології, вільний асоціативний експеримент.

**Горошко Елена, Полякова Татьяна. Образование 2.0: психолингвистический анализ**

### **АННОТАЦИЯ**

**Вступление.** В данной работе представлены результаты исследования влияния новых информационно-коммуникативных технологий, а именно интернет-технологий социального веба, на языковое сознание в образовательной среде. Данный термин подразумевает определенную концепцию развития Глобальной паутины, когда основная функциональная задача веб-сервиса направлена на поддержание взаимодействия между пользователями сети.

**Методы исследования.** В качестве основного метода исследования был выбран метод свободного и направленного ассоциативного эксперимента, позволяющий наиболее точно выявить значение слова, что именно стоит за этим словом в языковом сознании человека. Были определены ассоциативные ряды на ряд понятий – наиболее популярных сервисов социального веба и интернет-технологий (Интернет, Инстаграм, социальные медиа, коммуникация, Твиттер, Телеграм, ВатсАп, Ютуб, Пинтрест, Гугл, селфи, Фейсбук).

**Результаты.** Проведенный ассоциативный эксперимент показал, что в языковом сознании участников образовательного процесса более всего актуализированы информационная, коммуникативная и функциональная составляющая Глобальной сети. Практически все сервисы социальных медиа имеют как положительную, так и негативную коннотацию. Образовательная составляющая социальных медиа в языковом сознании реципиентов практически не запечатлена, что косвенно указывает на то, что их использование в образовательном процессе еще не является институциональной практикой.

**Выводы.** Результаты исследования будут способствовать развитию нового направления в современной лингвистике – психолингвистике 2.0, изучающей психологические и лингвистические аспекты речевой деятельности человека в социальных медиа, социальные и психологические аспекты использования языка в процессах речевой коммуникации с помощью платформ и сервисов веб 2.0, индивидуальной речемыслительной деятельности. Исследование имеет междисциплинарный характер, находясь на перекрестке психолингвистики 2.0 и образования 2.0, что способствует лучшему пониманию полипарадигмального пути развития гуманитарного знания под воздействием технологий в целом.

**Ключевые слова:** образование 2.0, психолингвистика 2.0, социальный веб, интернет-технологии, свободный ассоциативный эксперимент.

## Stimulus «Ukraine» and Associative-Semantic Field of Students' Mental Lexicons\*

### Стимул «Україна» й асоціативно-сміслове поле ментальних лексиконів студентів\*\*

**Viktorija Hrukach**

Ph.D. in Jurisprudence,  
Associate Professor

E-mail: [Lesya612@ukr.net](mailto:Lesya612@ukr.net)  
orcid.org/0000-0003-4304-4831

**Вікторія Грукач**

кандидат юридичних наук,  
доцент

**Olesia Tkachenko**

Ph.D. in History, Associate Professor

E-mail: [Lesya612@ukr.net](mailto:Lesya612@ukr.net)  
orcid.org/0000-0003-1071-6937

**Олеся Ткаченко**

кандидат історичних наук, доцент

**Tatiana Solovyova**

Ph.D. in History, Associate Professor

E-mail: [Soloveva071@ukr.net](mailto:Soloveva071@ukr.net)  
orcid.org/0000-0002-3663-8562

**Тетяна Соловйова**

кандидат історичних наук, доцент

*Pereiaslav-Khmelnytskyi  
Hryhorii Skovoroda  
State Pedagogical University*  
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,  
Pereiaslav-Khmelnytskyi,  
Kyiv Reg., Ukraine, 08401

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький  
державний педагогічний університет  
імені Григорія Сковороди»*  
✉ вул. Сухомлинського, 30,  
Переяслав-Хмельницький,  
Київська обл., Україна, 08401

*Original manuscript received December 06, 2018*

*Revised manuscript accepted September 27, 2019*

---

\* This study is done within the framework of the State project (Registration number 0119U100726).

\*\* Дослідження виконане в рамках Держбюджетного проекту (реєстраційний номер 0119U100726).



**ABSTRACT**

*The purpose of the article is to make an aspectological review of the scientific literature with a regard to the level of study the concept «Ukraine», as well as to describe the data obtained as a result of a free associative experiment directed on studying of the individual models of students' mental lexicon, paying attention to its structural features of expression and varieties of semantic-meaning zones, on the basis of which to make suggestions on the importance of the development of future specialists' reflective associative thinking in the social and communicative sphere of the system «man-man.»*

***Methods.** There were used such general scientific methods such as: a) the analysis of the domestic and foreign psycholinguistic sources and motivation of theoretical approaches; b) systematization of the data of theoretical analysis on the level of problem elaboration that has been declared and specification of the basic approaches and principles; c) generalization of the results of theoretical analysis in relation to scientific approaches; d) the analysis of the experimental data, its systematization and description; e) modeling of the factual material, which evidences the base of the conclusions. Among the partial methods it was used the widely applied method of free associative experiment, its chain variant, on the basis of which were determined the individual mental models, its varieties and semantic-semantic zones.*

***The results** of the study testify to the unique specificity of the individual mental spheres and reactions of the recipients. Experimental material confirms that individual speech, on the basis of which the mental lexicon of the individual is formed and developed, is not just a system of formal signs for interaction and communication: it simultaneously represents the verbal intellect of the native speaker, his system of ideological values, emotional and evaluative palette of reaction; it is the representative of his psyche, experience, erudition, verbal memory and the quality of its reproduction.*

***Conclusions.** Indirectly through the different VMs and associative ranks, we make a generalization that the verbal-associative memory field in recipients is formed and actualized to a different extent, as well as the higher mental functions, which confirms the relevance of the study of verbal consciousness of the personality of future specialist in the process of professional development.*

***Key words:** association, free chain experiment, mental lexico, gestalt, individual mental models.*

## **Вступ**

У контексті потужних викликів сьогодення сучасна психолінгвістика активно оновлює свою проблематику та стає одним із найважливіших інструментів вивчення людської свідомості та всього комплексу ментально-когнітивних процесів. Висловлюючи загальну установку сучасних когнітологів, Ж. Фоконьє

зазначає: «Лінгвістика стає чимось більшим, ніж самодостатня обмежена галузь вивчення мови; вона вносить свій вклад у відкриття й пояснення загальних аспектів людського пізнання» (Кубрякова, 2004: 13).

Когнітивні дослідження – магістральний напрям сучасної науки, який передбачає перш за все вивчення свідомості комплексом методів, розроблених різними дослідниками. О. Залевська справедливо зазначає, що за останні десятиліття в світовій науці все більш впевнено заявляє про себе інтегративний підхід до аналізу мисленнєво-мовленнєвих явищ, чим забезпечується можливість трактувати мову як одну із складових злагодженого ансамблю *психічних процесів* з усіма наслідками, що впливають. Такий підхід не може більше обмежуватися рамками «чистої» лінгвістики або історії чи філософії мови й потребує опори на результати досліджень у різних галузях науки про людину, її природу, свідомість, її діяльність, ментальний лексикон (Залевская, 2005)

Ідеї, висловлені в численних дослідженнях у цьому аспекті, виконані в рамках різних наук і в різні історичні періоди (Потебня, 1976, 1989; Выготский, 1999, 2003; Леонтьев, 1969, 1977; Wales & Marshall, 1966; Kiss, 1969; Kiss, Armstrong, Milroy & Piper, 1972; Osgood & Tzeng, 1990; Lakoff, 1993; Виттгенштейн, 1994; Храмова, 1992; Селіванова, 2006; Василик, 2008, 2010; Марчук, 2009; Колоколова, 2011; Губко, 2015; Мудраченко, 2013, Hartig, 1999; Jung & Rilkin, 1919 та інші), потребують *подальшого поглиблення, осмислення та узагальнення з урахуванням потреб і знань сьогодення.*

*Актуальність* запропонованого дослідження зумовлена тим, що отриманий експериментальний матеріал дає можливість аналізувати в напрямку від суб'єктивно-індивідуальних вербальних реакцій реципієнтів до об'єктивного їх узагальнення за різними психолінгвістичними параметрами.

*Мета статті:* здійснити теоретичний контент-огляд наукової літератури з досліджуваної проблеми та провести емпіричне дослідження, застосувавши асоціативний експеримент для визначення індивідуальних моделей ментальних лексиконів студентів, звернувши увагу на їх структурні особливості вираження й різновиди семантико-сміслових зон.



## **Методи та методика дослідження**

Згідно з метою статті використано такі загальнонаукові методи, як: а) *аналіз* вітчизняних і зарубіжних психолінгвістичних джерел і мотивація теоретичних підходів за темою статті; б) *систематизація* даних теоретичного аналізу про рівень розробленості проблеми; в) *узагальнення* результатів теоретичного аналізу наукових підходів до питання, що визначено в дослідженні; г) *класифікація та моделювання* фактичного матеріалу, що є доказовою базою висновків. Серед *часткових* методів використано метод вільного асоціативного експерименту, його *ланцюжковий* різновид, а також зіставно-описовий, статистичний і метод анкетування.

Традиційна схема експерименту:  $S \rightarrow \blacksquare \rightarrow R$ , де  $S$  – стимул, а  $R$  – реакція, а між ними *зв'язок* через «чорну скриню», яка символізує те, що недосягне прямому спостереженню й матеріалізується словом. При цьому стимул розуміють як стимульний матеріал або як стимульний матеріал у поєднанні з умовами та методиками експерименту (Золотова, 2005). Саме така традиційна послідовність стала основою проведення асоціативного ланцюжкового експерименту, до якого було залучено 142 респонденти в статусі студентів-українців 1–4 курсів педагогічного університету. Їм було запропоновано анкету, що включала: 1. Анкетні дані [а) Курс навчання; б) Факультет; в) Спеціальність; г) Стать; ґ) Рік, число, місяць народження; д) Українська мова – рідна чи друга]. 2. Зміст анкети, в якій формулювалося завдання, зокрема: «Запишіть максимально повно словами думки, які виникають у Вашій свідомості, у Вашій внутрішній пам'яті, коли Ви думаєте (або чуєте) про Україну».

У статті з огляду на регламент друку подаються частково результати експериментальних даних, отриманих як рефлексі-асоціати на стимул. З метою забезпечення валідності отриманих результатів враховувалися основні чинники впливу з увагою до існуючих у науковому інформаційному полі узагальнень (Горошко, 2001), зокрема: 1) Ціннісність і зрозумілість стимульного слова, багатство його смислових аспектів, значення в соціально-культурному житті етносу; 2) Професіоналізм, поведінка експериментатора, його властивості, контактність зі студентами; 3) Форма реалізації та спосіб презентації стимульного матеріалу; 4) Умови проведення

експерименту; 5) Психофізичні та соціо-культурні характеристики осіб, які беруть участь у експерименті; 6) Обробка асоціативного матеріалу, його опрацювання за встановленими критеріями.

Під ланцюжковою асоціацією розуміємо некероване, спонтанне протікання процесу відтворення змісту ментального лексикону в свідомості й підсвідомості реципієнта, так званий «потік підсвідомості». Цим методом охоче користуються психоаналітики. Такий тип експерименту кваліфікується ще як експеримент із подовженою реакцією (Леонт'єв, 2001).

Використовувана при описі експериментального матеріалу методика асоціативного гештальту ґрунтується на наступних положеннях: а) При сприйнятті стимулу в свідомості сприймаючого фіксується не слово (текст) у його матеріальній формі, а деякий інваріантний ланцюжок смислів, образів свідомості, асоціацій (Жинкин, 1958); б) Правомірно, мабуть, говорити про існування асоціативної граматики в ментальному лексиконі індивіда, яка укладена в асоціативно-вербальній мережі носія мови і становить собою його природну граматику, покладену в основу індивідуальної мовної діяльності (Караулов, 1999); в) Асоціативно-вербальна мережа, таким чином, займає проміжне положення між системою мови й мовленням (Караулов, 1999); г) Спільність асоціацій, що корелюються, викликаються спільністю образів, які традиційно функціонують у мові й культурі народу (Бацевич, 2007; Горошко, 2001, 2003; Мудраченко, 2013; Терехова, 2013а, 2013б, 2017 та ін.).

## Результати теоретичного дослідження

Відповідно до задекларованої теми та визначених завдань проведено теоретично-аспектологічний огляд наукових розвідок концепту «Україна».

Власну назву «Україна» обрано як стимул для асоціативного ланцюжкового експерименту тому, що в змісті й значенні цього топоніму інтегрально й латентно зберігаються найповніше *такі когнітивні ознаки* етноніму «українець» (Губко, 2015), зокрема: 1. Світогляд, світосприйняття, світовідчуття, світорозуміння, устремління, цінності, рефлексії. 2. Історично сформовані та усталені в пам'яті духовні, морально-етичні навички, ідеали, цінності,

які пошановуються в суспільстві, є внутрішньою домінантою еволюційного поступу. 3. Спонтанні рефлекси, підсвідомий потяг до такого способу організації побуту, який набув статусу норми для етносу, пройшовши довгий шлях культурно-історичного становлення й апробації досвідом. 4. Сукупність психічних, інтелектуальних, ідеологічно-світоглядних, релігійно-конфесійних, мистецько-естетичних, історично-традиційних, духовно-етичних, ідейно-ціннісних, антропологічних та інших особливостей мислення індивіда чи соціальних груп. Усім комплексом названих та інших ознак етноніму «українець» спрямовується не тільки напрямок думок, але й створюються мотиваційно-сміслові орієнтири самосвідомості та ментальності в цілому.

Елементи психічного складу етносу та його представників, як поєднання етнічної самосвідомості, мають *історичний* характер, передаються з покоління в покоління і змінюються водночас із змінами умов життя. Психічний склад етносу виступає *синтезом* усіх предків, які сприяли утворенню цього етносу. Г. Лебон (2016) зазначив, що не лише живі, а й *мертві* відіграють значну роль у психічному житті народу. Вони творці його моралі та рушії його поведінки.

Нерозривність понять мови й мовної особистості наслідуються сучасною гуманітарною наукою з методологічної концепції В. фон Губольдта (1984), що стверджував принципову подібність народу в цілому й окремої людської особистості мові, що особливо яскраво виявляється у відомих категоріях «характер, ментальність». Згідно В. фон Гумбольдту, «кожна особистість несе в собі всю людську природу», будучи «явним відкриттям всієї повноти» (Гумбольдт, 1984: 55) останньої, подібно до того, як «кожна мова є відгомін загальної природи людини» (Гумбольдт, 1984: 320). Для когнітивного циклу наук останніх десятиліть практичною аксіомою є положення про те, що «не можна пізнати саму по собі мову, не вийшовши за її межі, не звернувшись до її творця, носія, користувача – до людини, до конкретної мовної особистості» (Караулов, 1987: 7) Інакше кажучи, наука, що вивчає різні аспекти природної мови людини, не може не бути *антропологічною*, хоча б тому, що будь-яка етнічна мова, по суті, становить собою «щось середньоарифметичне», отримане із сукупності її проявів загальномовної людської здатності в окремих «індивідуальних головах» (Бодуэн де Куртенэ, 1963).

Отже, прийшов час переходити від розгляду мови та всіх її аспектів і одиниць, чим твориться, фактично, цілісний мислемовленнєвий психовібраційний простір нашого буття (Хайдеггер, 1993), як замкнутої, відстороненої від носія системи, коли відношення мови до людини носить чисто декларативний характер, до вивчення мови переважно з *позицій людини*, її потреб. Це відноситься також і до вивчення широкого кола проблем значення мовних одиниць: розгляд їх у відриві від людини, що оперує ними, можна, користуючись порівнянням У. Чейфа (1975), прирівняти до *опису виробництва молока без урахування корови*, тому не випадково останнім часом активно розробляються нові напрями дослідження мови – психосемантика, психолінгвопрагматика тощо.

З огляду на те, що асоціативні зв'язки мають глобальний характер та інтегрують усі типи зв'язків (Горошко, 1998), охопити наявну в науковому просторі інформацію з використанням асоціативного методу дослідження не реально. На думку Г. Пауля (1960) мова є системою асоціацій або «психічних образів», а психологія є для лінгвістики «законодавчою» наукою, оскільки мова належить до психічних явищ і «будь-яка мовна творчість завжди індивідуальна». Відповідно, «психічне ... відбувається в одиничній душі, згідно загальним законам індивідуальної психології» (Пауль, 1960: 36–51).

У методології дослідження спираємося також на висловлену позицію І. Бодуена де Куртене про те, що «... з мовного мислення можна виявити ціле своєрідне мовне знання всіх областей буття і небуття, всіх проявів навколишнього світу, як матеріального, так і індивідуально-психологічного та соціального (громадського)» (Бодуэн де Куртенэ, 1963: 312).

Концепт «Україна» охоплює найбільш повно історичні особливості становлення й розвитку українського етносу, його антропологічні, психологічні, генетичні, ландшафтно-географічні, екологічні, духовно-культурні, а також економічні, юридично-правові, міждержавні, політичні, релігійні властивості, що сприяє дослідженню цього концепту в різних аспектах і напрямках на різному мовному матеріалі тощо.

У мовній картині світу українців концепт УКРАЇНА вербалізується в різних дискурсах, представляючи концептуальну та семантико-сміслову взаємодію архетипних, символічних,

метафоричних, метонімічних, асоціативних, ментальних уявлень представників етносу, що соціально усталені. Назвемо перш за все такі підходи: 1) *фольклорно-пісенний* на матеріалі народних пісень різного історичного періоду (Данилюк, 2006); 2) *суспільно-політичний* із залученням для порівняльного аналізу наявних у різних носіїв мов стереотипних уявних образів щодо топонімів-концептів *Україна, Франція та Велика Британія* у масмедійному дискурсі (Білошицька, 2016); 3) *психолінгвокогнітивний (від індивідуальної свідомості до культури) та психолінгвокультурологічний (від культури до індивідуальної свідомості) аналіз концепту Україна* в художньому дискурсі (Хоменська, 2016; Боева, 2014); 4) *когнітивний* з увагою до механізмів освоєння дійсності через вербалізацію національно маркованого концепту «Україна» на матеріалі етномовних кліше – фразем різних типів у *фольклорному* дискурсі (Шарманова, 2008); 5) *публіцистично-мемуарний* на основі польськокомовної мемуаристики (Дорогович, 2011); 6) *психолінгвістичний та лінгвокультурний* з увагою до *асоціативного* потенціалу концептів БАТЬКІВЩИНА, ВОЛЯ, СВОБОДА на матеріалі англійської, французької, польської та української мов (Марчук, 2009); 7) *лінгвокультурний* на матеріалі сучасного англкомовного газетного дискурсу статей із газети NewYork Times періоду 1991–1997 рр., представивши вербалізований концептуальний простір тематично-смысловими зонами «ПОЛІТИКА УКРАЇНИ», «ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ», «НАРОД УКРАЇНИ» і «КУЛЬТУРА УКРАЇНИ» з увагою до поняттєво-ціннісного змісту концепту «Україна», що динамічно змінюється в залежності від історичного періоду розвитку українського соціуму й аксіологічних орієнтирів суб'єктів дискурсу, дослідила Т. Мудраченко (2013). *Етнопсихолінгвістичні та філософсько-соціологічні аспекти ментальності українців і їх духовної культури, що є вихідною матрицею світорозуміння й ставлення до світу, а також лексико-семантичним змістом мови й мовлення, поведінкові архетипи спільноти, умонастрої, вербалізацію морально-етичних концептів в українській мовній картині світу, лексику реклами і семантичні конструкції асоціативного поля* досліджують (Лисий, 1995; Храмова, 1992; Горошко, 1998; Терехова, 2013а, 2013б, 2017; Вдовиченко, 2015; Колоколова, 2011; Бацевич, 2011 та інші).

Г. Василенко (2016) досліджує концепт Україна в психолінгвокогнітивному та лінгвоміжкультурному аспектах перекладознавчого аналізу в контексті англomовної культури. Колектив науковців під керівництвом А. Кудряченко (2010) у колективній монографії, здійснюючи філософсько-культурний та історично-політичний аналіз концепту Україна, всебічно досліджують культурно-цивілізаційний поступ України. *Історико-онтологічний* аспект концепту Україна в публіцистиці літературних видань другої половини ХХ – початку ХХІ ст. як концептосферу національної ідентичності здійснює Л. Василик (2006, 2008, 2010). Особливості мовного втілення концепту «Україна» в текстах спогадів українських шістдесятників, висвітлює А. Задорожна (2015). М. Варданян (2017) концепт «УКРАЇНА» аналізує на матеріалі художнього дискурсу – творів для дітей і юнацтва письменників української діаспори ХХ століття, чим визначається певною мірою *міфопоетичний* аспект аналізу. У розвідках І. Браги (2002), А. Колоколової (2011) та інших дослідників концепт «Україна» обґрунтовується як *мета, еволюційний орієнтир, шанс, морально-історичний вибір і перспектива*, що синхронізується з потенціалом українців. Д. Наливайко (1992, 1998) досліджує рецепцію України в Західній Європі ХІ–ХVІІІ ст. на матеріалі західноєвропейських літературних пам'яток, аналізуючи наслідки асимілятивних процесів для історичних перекирчень, а також системи поглядів і панівних стереотипів.

Здійснений контент-огляд переконує, що визначений у дослідженні аспект вивчення концепту «Україна», як стимулу для породження ментальних реакцій учасників асоціативного експерименту, що є основою появи індивідуальних ментальних моделей, не був достатньо в центрі уваги дослідників, чим і обґрунтовується актуальність здійсненого експерименту.

## **Результати експериментального дослідження**

Асоціативний підхід до вивчення ментального лексикону особистості, як і до вивчення інших питань психолінгвістики, свого часу високо оцінив О.О. Леонт'єв, який відзначав «...принципову єдність психологічної природи семантичних і асоціативних



характеристик слів» (Леонтьев, 1969: 168). Для аналізу реакцій реципієнтів використано гештальтний підхід структурування асоціативного матеріалу. Гештальти (від нім. Gestalt – фігура, цілісна форма, образ, структура) – *константний цілісний* фрактал свідомості, що відтворюється у вигляді фігур, структур, образів і формується через прагнення до структурування поля сприйняття та його усвідомлення.

Поняття гештальта увів Дж. Лакофф у своїй роботі «Лінгвістичні гештальти», де стверджується, що «... думки, сприйняття, емоції, процеси пізнання, моторна діяльність організовані за допомогою одних і тих же структур, які називаються гештальтами. ... Гештальти є одночасно цілісними й доступними аналізу» (Лакофф, 1981: 359).

Гештальт-теорія поряд з когнітивізмом знаходить все більше застосування в різних галузях науки. Розробку гештальт-теорії ведуть такі відомі дослідники як Д. Хеффлер (Häffler, 1998), С. Чесноков (2009) та ін. У роботі «Феноменологія діалогів у гештальт-теорії, математиці, логіці» зазначається: «Усі феномени свідомості пояснюються тільки через гештальти, зв'язки між ними, засоби створення (видалення) та актуалізації гештальтів. ... Свідомість оперує виключно гештальтами, їх локалізацією в просторі-часі і зв'язками між гештальтами. Гештальт – суть першоелементи («атоми») свідомості. Більш елементарних одиниць свідомості не існує» (Чесноков, 2009: 49).

У запропонованому дослідженні «асоціативний гештальт» є *інструментом* структурування асоціативних рядів кожного учасника на стимул «Україна», з подальшим формуванням ментальних моделей та їх структурно-смысловим аналізом. Асоціативний гештальт можна співставити з логічною структурою поля (Караулов, 1987). *Асоціативний* гештальт відбиває структуру асоціативних полів, показує їхні спільні та відмінні риси, передає особистісні смисли, бо враховує всі, навіть поодинокі, реакції (Марковина & Данилова, 2000).

До участі в асоціативному експерименті було залучено студентів різного професійного спрямування – майбутні історики, фінансисти, філологи, біологи, психологи, фахівці фізичної культури, всього 142 респонденти. Загальна кількість вербальних моделей (ВМ) на стимул «Україна» з увагою до статі подана в табл. 1.

З огляду на те, що кількість учасників жіночої й чоловічої статі, які брали участь в асоціативному експерименті, різна, провести порівняння й співставлення за гендерною ознакою не можна, хоч наявний «живий матеріал» засвідчує певні гендерні особливості в реакціях учасників, особливо жіночої статі.

**Таблиця 1.** Загальна кількість вербальних моделей (ВМ) на стимул «Україна»

Вербальні моделі (ВМ) на стимул «Україна»	Істор. ж. ч.		Фінан. ж. ч.		Фізкул. ж. ч.		Філолог. ж. ч.		Біолог. ж. ч.		Психол. ж. ч.		Всього ВМ ж. ч.	
Кільк. ВМ з увагою до статі	35	28	12	2	5	12	25	7	1	5	8	2	86	56
Разом ВМ:	44,3% (n=63)		9,8% (n=14)		11,9% (n=17)		22,5% (n=32)		4,2% (n=6)		7,0% (n=10)		100,0% (n=142)	

За прийнятою методикою було отримано 142 індивідуальні цілісні вербальні структури фактичного мовного матеріалу, що представили особливості ментального лексикону кожного учасника експерименту. На цій основі було сформовано 13 вербальних моделей (ВМ) з урахуванням мовно-структурних і семантико-сміслових особливостей їх вираження.

За критерієм *кількісного* представлення реакцій-асоціатів на стимул «Україна» ВМ розподілено на три групи – а) низькочастотні; б) більш частотні; в) частотні в межах реципієнтів певного фаху. У даній статті здійснюється розгляд низькочастотних вербальних моделей.

До низькочастотних моделей віднесено першу, третю, шосту, восьму, дев'яту, десяту та дванадцяту, що подано в табл. 2.

**Таблиця 2.** Низькочастотні вербальні моделі

	Особливості їх мовного вираження	ж	ч	Всього
ВМ №1	Одне слово-асоціат.	3	5	8
ВМ №3	Антонімічна сполука, що виражає внутрішній стан напруги респондента й неоднозначність індивідуальної реакції на стимул «Україна».	1	1	2
ВМ №6	Оформлення реакції на стимул «Україна» тільки словосполученням (або словосполученнями).	1	2	3
ВМ №8	Відмова (прочерк у анкеті) представити вербальні еквіваленти реагування на стимул «Україна». Мотивація латентна.	3	6	9



ВМ №9	Вираження реакції на стимул «Україна» іншою мовою у формі міні-спогаду про дитинство	2	–	2
ВМ №10	Респондент інформує реченням без врахування інструкції анкети. Відповідь тяжіє до відмови.	–	1	1
ВМ №12	Міні-роздум про місто, людей, природу, естетику місцевості та Україну в цілому	1	–	1
Всього ВМ		7,8% (n=11)	10,5% (n=15)	18,3% (n=26)

Еквіваленти ментального лексикону респондентів, які віднесено до ВМ № 1 представлені словоформами, що подано в табл. 3.

**Таблиця 3.** Низькочастотна ВМ № 1

<b>Одиничні асоціати, породжені реципієнтами на стимул «Україна»</b>	
<i>Реципієнти жіночої статі</i>	<i>Реципієнти чоловічої статі</i>
Сало	Батьківщина
Патріотизм	Батьківщина
Незалежна	Гордість
	Хаос
	Домівка

Представлений фактичний матеріал, як реакція учасників експерименту на стимул «Україна», засвідчує, що смислові асоціації індивідуального ментального простору респондентів мають чотири чітких спрямування: а) громадянсько-державницька позиція; б) добродушні роздуми про рідну домівку та добробут; в) позитивне внутрішнє відношення до соціально-політичних процесів, що відбуваються в Україні; г) увага до складних турбулентно-трансформаційних змін, що динамічно й швидко відбуваються, викликаючи відчуття безпорядку, безладдя. Відсутність знань про особливості часового періоду, в якому живемо, може стати основою різних деструкцій психосоматичних характеру. Вербальна модель № 3, що за структурою вираження є антонімічною, використана двома учасниками вільного асоціативного експерименту. Асоціати такого змісту чітко передають внутрішній стан напруги й неоднозначність психореакцій, які, фактично, є шкідливими для їхнього психоемоційного здоров'я: 1. *Страх і гордість (ч.)*. 2. *«Позитивізм» – рідний край, кохана, моя, пишаюсь, поле з колосками, калина. «Негативізм» – бідність, недосконалість*

влади, медицини, освіти (ж.). Психологічний стан респондента жіночої статі, як свідчить наведений текст, перебуває в глибокому травматичному напруженні, бо, з одного боку, «... рідний край, кохана, моя...», а з другого – «... бідність, недосконалість влади, медицини, освіти...». Оформлення реакції на стимул «Україна» тільки словосполученням (чи кількома словосполученнями), що стало підставою для виділення їх у окрему ВМ №6, характерно для трьох реципієнтів: 1. *Гідна держава (ж.)*. 2. *Моя Батьківщина (ч.)*. 3. *Парламентсько-президентська республіка, унітарна держава, перемінна економіка (ч)*. Усі реакції позитивні, хоч словосполучення «перемінна економіка» може бути усвідомленим чи неусвідомлюваним евфемізмом із прихованим негативним смислом.

Дев'ять учасників вільного асоціативного експерименту відмовилися (ВМ № 8) представити вербальні еквіваленти свого індивідуального ментального лексикону, як реакцію на стимул, поставивши прочерк у анкеті. Мотивація такої позиції, такої закритості та не бажання співпрацювати латентна й потребує окремого вивчення цілого ряду чинників.

Наступні дві вербальні моделі (№ 10, № 12) також є поодинокими, але вони представляють неповторний ментальний внутрішній світ особистості студента, особливості їх реагування на стимул, тому потребують уваги: а) респондент чоловічої статі інформує про реакцію на стимул реченням без повного врахування поданої в інструкції рекомендації («Залежно від змісту почутого»). Така відповідь тяжіє до формальної відписки; б) одна з учасниць експерименту жіночої статі передає реакцію на стимул «Україна» у формі позитивного філософсько-ліричного міні-роздуму про місто, людей, естетику місцевості та Україну в цілому – *«Інколи думаю: чому я живу саме тут? Але мені подобається, коли люди щиро й милосердно ставляються до інших людей. Дуже приємно бачити місто з охайно доглянутою місцевістю. Взагалі, Україна дружна – й мені це подобається»*.

Понятійний компонент стимулу «Україна» в різних індивідуальних лексиконах респондентів, що засвідчується експериментальним матеріалом, має різні семантико-сміслові проєкції, які вербалізується прямо чи опосередковано в різних аспектах, зокрема: а) *географічний* – Україна як територія; б) *психоментальний* – Україна як рідний дім, рідна земля, край дідів

і прадідів; в) *етнополітичний* та *історичний* – Україна як держава; г) *поліетнічний* – Україна як народ; г) *мистецько-культурний* – Україна як традиції, звичаї, символи, обряди; д) *соціально-громадянський* – Україна як колектив громадян.

Показово, що серед представленого фактичного «живого» матеріалу відсутні асоціати, які б торкалися молодіжної теми кохання, любові, поезії, розваг, що виразно засвідчує тональність внутрішньої зібраності й напруги, що синхронізується з непростими трансформаційними процесами сьогодення, як в Україні, так і на планеті в цілому.

## **Висновки**

Здійсненим ланцюжковим асоціативним експериментом засвідчена неповторна специфіка індивідуальних ментальних сфер і реакцій учасників.

Експериментальним матеріалом підтверджується, що індивідуальне мовлення, на основі якого розвиваються ментальні лексикони індивіда, є не просто системою формальних знаків для взаємодії, спілкування й комунікації: воно одночасно представляє вербальний інтелект носія мови, його систему світоглядних цінностей, емоційно-оцінну палітру реагування; є представником його психіки, досвіду, ерудиції, семантичної пам'яті та здатності до якісного відтворення її вібраційно-сміслового змісту.

Опосередковано через відмінні ВМ та асоціативні ряди робимо узагальнення, що вербально-асоціативні поля пам'яті в респондентів сформовані й актуалізовані різною мірою, як і вищі психічні функції.

Подальше вивчення експериментального матеріалу дасть можливість більш глибоко простежити й систематизувати: 1) гендерні відмінності в реагуваннях реципієнтів; 2) кількісне домінування семантико-сміслових зон; 3) специфіку оцінно-експресивних реакцій на стимул «Україна» в учасників жіночої та чоловічої статі; 4) змінність реакцій на стимул у респондентів різних регіонів України з виділенням синхронних зрізів новітньої історії життя країни; 5) зіставно-порівняльні показники оцінних стереотипів на стимул «Україна» представниками інших етносів;

б) ядерні й периферійні асоціати вербальних моделей з урахуванням гендерних відмінностей тощо.

## Література

- Бацевич, Ф.С. (2007). *Словник термінів міжкультурної комунікації*. Київ: «Довіра».
- Білошицька, В.О. (2016). До проблеми стереотипізації у масмедійному дискурсі. *Opera Slavica XXVI*, 4, 5–16.
- Боева, Е.В. (2014). Актуалізація концепту УКРАЇНА в поетичному дискурсі Т.Г. Шевченка. *Odessa Linguistic Bulletin. Одеський лінгвістичний вісник. Одесский лингвистический вестник*, 3, 45–50.
- Бодуэн де Куртенэ, И.А. (1963). *Избранные труды по общему языкознанию* (Т. 1–2). Москва: Изд-во АН СССР.
- Брага, І.І. (2002). Мовна репрезентація образу держави у пресі України (кінець 1970-х – поч. 2000-х років). *Автореф. дис. канд. філол. наук*. Київ.
- Варданян, М.В. (2017). Концепт «УКРАЇНА» в духовних рефлексіях письменників української діаспори: міфопоетивний. *Bulletin of Mariupol State University. Вісник Маріупольського державного університету. Вестник Мариупольского государственного университета*, 17, 17–23.
- Василенко, Г.В. (2016). Відтворення образу України в англійських перекладах української поезії другої половини ХХ століття. *Дис. канд. філол. наук*. Запоріжжя.
- Василик, Л.Є. (2006). Концепти Україна та свобода в реалізації ідеї українського державотворення: історико-онтологічний аспект. *Національна періодика початку ХХ століття: розвиток і реалізація української ідеї державотворення: Матеріали Міжнародної наук. конференції, присвяченої 100-літтю газети «Рада»* (с. 100–101). Київ.
- Василик, Л.Є. (2008). Концептуально-філософські параметри України як дому в публіцистиці літературних видань другої половини ХХ – початку ХХІ ст. *Scientific presentations. Наукові виклади. Научные изложения*, 1, 51–54.
- Василик, Л.Є. (2010). Сучасна світоглядна публіцистика літературно-художніх видань в контексті української журналістики: концептосфера національної ідентичності. *Автореф. дис. д-ра наук із соц. комунікації*. Київ.
- Вдовиченко, Н.В. (2015). Вербалізація вербально-етичних концептів в українській мовній картині світу. *Дис. канд. філол. наук*. Одеса.
- Виттгенштейн, Л. (1994). *Философские работы*. Москва: «Гнозис».
- Выготский, Л.С. (2003). *Психология развития человека*. Москва: «Смысл».
- Выготский, Л.С. (1999). *Мышление и речь*. Москва: «Лабиринт».
- Горошко, Е.И. (2001). *Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента*. (Монографія). Харьков; Москва: Изд. Группа «РА-Каравелла».
- Горошко, Е.И. (2003). Языковое сознание (ассоциативная парадигма). *Автореф. дис. д-ра філол. наук*. Харьков.
- Горошко, Е.И. (1998). Специфика ассоциативного сознания некоторых групп русскоязычного населения Украины. *Language Consciousness: Formation and Functioning. Мовна свідомість: формування і функціонування. Языковое*

- сознание: формирование и функционирование (с. 186–200). Москва: Ин-т языкозн. РАН.
- Губко, О. (2015). *Психологія українського народу*. Київ: ФОП Стебеляк О.М.
- Гумбольдт, фон В. (1984). *Избранные труды по языкознанию*. Москва: «Прогресс».
- Данилюк, Н.О. (2006). Концепт «Україна» в мові української народної пісні. *Scientific Bulletin. Науковий вісник. Научный вестник*, 7, 292–297.
- Дорогович, Н.О. (2011). Експресивне вираження лінгвоконцепту УКРАЇНА в літературі українського резистансу 40–50-х років ХХ століття. *Philological studios. Філологічні студії. Филологические студии*, 6, 571–579.
- Жинкин, Н.И. (1958). *Механизмы речи*. Москва: «Наука».
- Задорожна, А.С. (2015). Особливості мовного втілення концепту «Україна» в текстах спогадів українських шістдесятників. *Scientific works. Наукові праці. Научные работы*, 241(253), 41–46.
- Залевская, А.А. (2005). *Психолингвистические исследования. Слово. Текст: Избранные труды*. Москва: «Гнозис».
- Залевская, А.А. (1990). *Слово в лексиконе человека: Психолингвистическое исследование*. Воронеж: Изд-во «Воронеж».
- Золотова, Н.А. (2005). Ядро ментального лексикона человека как естественный метаязык. *Автореф. дисс. д-ра. филол. наук*. Тверь.
- Кудряченко, А. (Ред.). (2010). *Институт європейських досліджень НАН України*. (Монографія). Київ: У-тет «Україна».
- Караулов, Ю.Н. (1999). *Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть*. Москва: «Наука».
- Караулов, Ю.Н. (1987). *Русский язык и языковая личность*. Москва: «Наука».
- Колоколова, А. (2011). Номінація країн як засіб концептуалізації знань про світ в українській публіцистиці ХХ-початку ХХІ ст. *Автореф. дис. канд. філол. наук*. Харків.
- Кубрякова, Е.С. (2004). Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. *Роль языка в познании мира*. Москва: «Языки славянской культуры».
- Лакофф, Дж. (1981). Лингвистические гештальты. *Новое в зарубежной лингвистике*, 10, 89–112.
- Лебон, Г. (2016). *Психология народов и масс*. О.А. Радченко (перев. с француз.). Москва: АСТ.
- Леонтьев, А.А. (2001). *Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии: избр. психол. тр.* Москва: Москов. психолого-соц. ин-т; Воронеж: «МОДЭК».
- Леонтьев, А.А. (1969). *Язык, речь, речевая деятельности*. Москва: «Просвещение».
- Леонтьев, А.А. (1977). Общие сведения об ассоциациях и ассоциативных нормах. *Словарь ассоциатив. норм рус. языка*. Москва: Изд-во Моск. ун-та.
- Лисий, І. (1995). Менталітет і духовна культура українців. *Philosophical and sociological thought. Філософська і соціологічна думка. Философская и социологическая мысль*, 11–12, 37–59.
- Марковина, И.Ю., & Данилова, Е.В. (2000). Специфика языкового сознания русских и американцев: опыт построения «ассоциативного гештальта» текстов оригинала и перевода. *Language consciousness and the image of the world. Мовна свідомість і образ світу. Языковое сознание и образ мира* (с. 116–132). Москва: Ин-т языкознания РАН.

- Марчук, У.Б. (2009). Асоціативний потенціал лінгвокультурних концептів у різносистемних мовах. *Автореф. дис. канд. філол. наук*. Київ.
- Мудраченко, Т.Б. (2013). Актуалізація концепту УКРАЇНА в сучасному англomовному газетному дискурсі. *Автореф. дис. канд. філол. наук*. Харків.
- Наливайко, Д.С. (1992). *Козацька християнська республіка (Запорозька Січ у західноєвропейських літературних пам'ятках)*. Київ: «Дніпро».
- Наливайко, Д.С. (1998). *Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст.* Київ: «Основи».
- Пауль, Г. (1960). *Принципы истории языка*. Москва: Изд. «Иностран. л-ры».
- Потебня, А.А. (1989). *Слово и миф*. Москва: «Правда».
- Потебня, А.А. (1976). *Эстетика и поэтика*. Москва: «Искусство».
- Селіванова, О.О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: «Довкілля-Київ».
- Терехова, Д.І. (2013а). Використання психолінгвістичних методів дослідження для міжмовних і міжкультурних зіставлень. *Scientific Bulletin of the UNESCO KNLU Department. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Научный вестник кафедры ЮНЕСКО КНЛУ*, 27, 25–31.
- Терехова, Д.І. (2013б). Основні стратегії асоціювання східних слов'ян на прикладі асоціативних полів слів держава, государство, дзяржава. *Problems of Comparative Semantics. Проблеми зіставної семантики. Проблемы сопоставимой семантики*, II, 31–38.
- Терехова, Д.І. (2017). Психолінгвістичний аналіз асоціативних полів слова-стимулу Друг за даними спрямованих асоціативних експериментів. *KNLU Bulletin. Вісник КНЛУ. Вестник КНЛУ*, 20(2), 85–91.
- Хайдеггер, М. (1993). Путь к языку. *Время и бытие. Статьи и выступления* (с. 391–406). Москва: «Республика».
- Хоменська, І.В. (2016). Вербалізація концепту Україна в українському художньому дискурсі. *Автореф. дис. канд. філол. наук*. Київ.
- Храмова, В. (1992). До проблеми української ментальності. *Українська душа*. Київ: «Фенікс».
- Чейф, У.Л. (1975). *Значение и структура языка*. (Монографія). Москва: Прогресс.
- Чесноков, С.В. (2009). *Феноменология диалогов в геистальт-теории, математике, логике*. Москва: URSS.
- Шарманова, Н.М. (2008). Етноконцепт Україна як фрагмент когнітивного освоєння Всесвіту. *Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University. Науковий вісник Криворізького держ. педагог. ун-у. Научный вестник Криворожского держ. педагог. ун-м*, 2, 60–65.
- Jung, C., & Rilkin, F. (1919). The Association of Normal Subjects. *Studies in Word Association*. New-York. <https://doi.org/10.1037/13030-002>
- Hartig, M. (1999). *Psycholinguistik des Deutschen*. Berlin: Weidler Buchverlag [in Germany].
- Häffler, D. (1998). *Grundlagen der Theoretischen Logik und Gestaltbewegen*. Leipzig: Kreis [in Germany].
- Kiss, G. (1969). Steps towards a model of word selection. In D. Michie & B. Meltzer (Eds.), *Machine Intelligence* (p. 100). Edinburgh University Press.
- Kiss, G., Armstrong, C., Milroy, R., & Piper, J. (1972). *An associative Thesaurus of English*. Edinburgh: University of Edinburgh, MRC Speech and Communication Unit.



- Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 203–251). New York, NY, US: Cambridge University Press.
- Wales, R.J., & Marshall, J.G. (1966). The organization of linguistic performance. *Psycholinguistic Papers* (pp. 29–95). Edinburgh: Edinburgh Univ. Press.
- Osgood, C.E., & Tzeng, O.C.S. (1990). *Language, Meaning and Culture: The Selected Papers of C.E. Osgood*. New York: Praeger Publishers.
- Koval, V., Polyezhaev, Y., & Bezkhlibna, A. (2018). Communicative competences in enhancing of regional competitiveness in the labour market. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(5), 105–113. doi: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-105-113>

## References

- Batsevich, F.S. (2007). *Slovnnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Glossary of intercultural communication]*. Kyiv : Trust [in Ukrainian].
- Beloshitskaya, V.O. (2016). Do problemy stereotypizatsii u masmediinomu diskursi [To the problem of stereotyping in media discourse]. *Opera Slavica XXVI*, 4, 5–16 [in Ukrainian].
- Boeva, E.V. (2014). Aktualizatsiia kontseptu UKRAINA v poetychnomu diskursi T.H. Shevchenka [Update of the concept of UKRAINE in the poetic discourse of TG Shevchenko]. *Odeskyi Lihvistychnyi Visnyk – Odessa Linguistic Bulletin*, 3, 45–50 [in Ukrainian].
- Baudouin de Courtenay, I.A. (1963). *Yzbrannyye trudyi po obshchemu yazykoznaniiu [Selected Works on General Linguistics]* (Vols. 1–2). Moscow: Publishing House of the USSR Academy of Sciences [in Russian].
- Braha, I.I. (2002). Movna reprezentatsiia obrazu derzhavy u presi Ukrainy (kinets 1970-kh – poch. 2000-kh rokiv) [Representation of the image of the state's power in Ukraine is modern (Kinets of the 1970s – almost 2000s rock)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Vardanyan, M.V. (2017). Kontsept «UKRAINA» v dukhovnykh refleksiiakh pysmennykiv ukrainskoi diaspory: mifopoetyvnyi [The concept of «UKRAINE» in the spiritual reflections of the writers of the Ukrainian diaspora: myth-poetic]. *Visnyk Mariupol'skoho Derzhavnoho Universytetu – Bulletin of Mariupol State University*, 17, 17–23 [in Ukrainian].
- Vasilenko, G.V. (2016). Vidtvorennia obrazu Ukrainy v anhlomovnykh perekladakh ukrainskoi poezii druhoi polovyny XX stolittia [Reproduction of the image of Ukraine in English-language translations of Ukrainian poetry in the second half of the twentieth century]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Vasylik, L.E. (2006). Kontsepty Ukraina ta svoboda v realizatsii idei ukrainskoho derzhavotvorennia: istoryko-ontolohichnyi aspekt [Concepts Ukraine and freedom in the realization of the idea of Ukrainian state formation: historical and ontological aspect.]. *Materialy Mizhnarodnoi Nauk. Konferentsii Prysviachenoi 100-Littiu Hazety «Rada» – Materials of the International Sciences, conference, awarded 100-year newspaper «Rada»* (pp. 100–101). Kyiv [in Ukrainian].
- Vasylik, L.E. (2008). Kontseptualno-filosofski parametry Ukrainy yak domu v publitsystytsi literaturnykh vydan druhoi polovyny XX – pochatku XXI st. [Conceptual and philosophical parameters of Ukraine as a home in journalism

- of literary editions of the second half of the XX-beginning of XXI centuries]. *Naukovi Vyklady – Scientific presentations, 1*, 51–54 [in Ukrainian].
- Vasylik, L.E. (2010). Suchasna svitohliadna publitsystyka literaturno-khudozhnikh vydan v konteksti ukrainskoi zhurnalistyky [Contemporary worldview journalism of literary and artistic publications in the context of Ukrainian journalism: the conceptual sphere of national identity]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Widowichenko, N.V. (2015). Verbalizatsiia verbalno-etychnykh kontseptiv v ukrainskii movnii kartyni svitu [Verbalization of verbal-ethical concepts in the Ukrainian linguistic picture of the world]. *Candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
- Wittgenstein, L. (1994). *Fylosofskye raboty [Filisofsky works]*. Moscow: «Gnosis» [in Russian].
- Vygotsky, L.S. (2003). *Psykhohohyia razvytyia cheloveka [Psychology of human development]*. Moscow: «Meaning» [in Russian].
- Vygotsky, L.S. (1999). *Myshlenie y rech [Thinking and Speech]*. Moscow: «Labyrinth» [in Russian].
- Galton, Francis (n.a.). *Elektronnyi resurs. [Electronic resource]*. Retrieved from <http://psyera.ru/frensis-galton-bio.htm> [in Russian].
- Goroshko, E.I. (2001). *Yntehratyvnaia model svobodnogo assotsyatyvnoho eksperymenta [Integrative model of a free associative experiment Kharkov]*. Moscow: Publishing House Group «RA-Caravel» [in Russian].
- Goroshko, E.I. (2003). Yazykovoie soznanye (assotsyatyvnaia paradyhma) [Linguistic consciousness (associative paradigm)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv [in Russian].
- Goroshko, E.I. (1998). Spetsyfyka assotsyatyvnoho soznanyia nekotorykh hrupp russkoiazynchnoho naseleennia Ukrainyi [The specificity of the associative consciousness of some groups of the Russian-speaking population of Ukraine]. *Movna Svidomist: Formuvannia i Funktsionuvannia – Language Consciousness: Formation and Functioning*. Moscow: Institute of Linguistics [in Russian].
- Gubko, O. (2015). *Psykhohohyia ukrainskoho narodu [Psychology of the Ukrainian people]*. Kyiv: FOP Stebelyak OM [in Ukrainian].
- Humboldt, von W. (1984). *Yzbrannyye trudy po yazykoznanie [Selected works on linguistics]*. Moscow: «Progress» [in Russian].
- Danilyuk, N.O. (2006). Kontsept «Ukraina» v movi ukrainskoi narodnoi pisni [The concept of «Ukraine» in the language of Ukrainian folk song]. *Naukovyi Visnyk – Scientific Bulletin, 7*, 292–297 [in Ukrainian].
- Dorogovich, N.O. (2011). Ekspresyvne vyrazhennia lnhvokontseptu UKRAINA v literaturi ukrainskoho rezystansu 40–50-kh rokiv XX stolittia [Expressive expression of the linguoconcept of UKRAINE in the literature of Ukrainian resistance of the 40–50s of the XX century]. *Filolohichni studii – Philological studios, 6*, 571–579 [in Ukrainian].
- Zhinkin, N.I. (1958). *Mekhanizmy rechi [Speech mechanisms]*. Moscow: «Science» [in Russian].
- Zadorozhnaya, A.S. (2015). Osoblyvosti movnoho vtilennia kontseptu «Ukraina» v tekstakh spohadiv ukrainskykh shistdesiatnykiv [Features of the linguistic embodiment of the concept of «Ukraine» in the texts of memoirs of Ukrainian sixties]. *Naukovi Pratsi – Scientific works, 241(253)*, 41–46 [in Ukrainian].
- Zalevskaia, A.A. (2005). *Psikholingvisticskiye issledovaniya. Slovo. Tekst [Psycholinguistic research. Word. Text]*. Moscow: «Gnosis» [in Russian].



- Zalevskaya, A.A. (1990). *Slovo v leksykone cheloveka: Psykholingvystycheskoe yssledovanye* [The word in the vocabulary of man. Psycholinguistic research]. Voronezh : Publishing house of «Voronezh» [in Russian].
- Zolotova, N.O. (2005). Yadro mentalnogo leksykona cheloveka kak estestvennyie metazyazyk [The core of the mental vocabulary of man as a natural metalanguage]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Tver [in Russian].
- Kudriachenko, A. (Ed.). (2010). *Instytut yevropeiskyykh doslidzhen NAN Ukrainy* [Institute for European Studies, NAS of Ukraine]. Kyiv: U-thet Ukraine [in Ukrainian].
- Karaulov, Yu.N. (1999). *Aktyvnaia hrammatyka y assotsyatyvno-verbalnaia set* [Active grammar and associative verbal network]. Moscow: «Science» [in Russian].
- Karaulov, Yu.N. (1987). *Russkiyazyk y yazykovaia lychnost* [Russian language and language personality]. Moscow: «Science» [in Russian].
- Kolokolova, A. (2011). Nominatsiia krain yak zasib kontseptualizatsii znan pro svit v ukrainskii publitsystytsi XX – pochatku XXI st. [Nomination of countries as a means of conceptualizing knowledge about the world in Ukrainian journalism of the XX – early XXI centuries]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Kubryakova, E.S. (2004). *Yazyk y znanye. Na puty polucheniya znanyi o yazyke: chasty rechy s kohnytnoi tochky zreniia* [Language and knowledge. Towards gaining knowledge of the language: parts of speech from a cognitive point of view]. *Rol yazyka v poznannyi myra – The role of language in the knowledge of the world*. Moscow: «Languages of Slavic culture» [in Russian].
- Lakoff, J. (1981). Linyvystycheskye heshtalyi [Linguistic gestalt]. *Novoe v zarubezhnoy lingvistike – New in foreign linguistics*, 10, 89–112 [in Russian].
- LeBon, G. (2016). *Psykhohohyia narodov y mass* [Psychology of nations and masses]. O.A. Radchenko (Trans). Moscow: AST [in Russian].
- Leontiev, A.A. (2001). *Yazyk y rechevaia deiatelnost v obshchei y pedahohycheskoi psykhohohy* [Language and speech activity in general and pedagogical psychology]. Moscow: Moscow. psychological and social. Inst.; Voronezh : «MODEK» [in Russian].
- Leontiev, A.A. (1969). *Yazyk, rech, rechevaia deiatelnosty* [Language, speech, speech activities]. Moscow : «Enlightenment» [in Russian].
- Leontev, A.A. (1977). Obshchye svedeniia ob assotsyatsyakh y assotsyatyvnyih normakh [General information about associations and associative norms]. *The dictionary is associative. norms rus. language*. Moscow: Moscow Publishing House Universities [in Russian].
- Lysy, I. (1995). Mentalitet i dukhovna kultura ukrainsiv [The mentality and spiritual culture of Ukrainians]. *Filosofska i sotsiolohichna dumka – Philosophical and sociological thought*, 11–12, 37–59 [in Ukrainian].
- Markovina, I.Yu., & Danilova, E.V. (2000). Spetsyfyka yazykovoho soznaniia russkiykh y amerykantsev: opyt postroeniia «assotsyatyvnoho heshtalta» tekstov oryhynala y perevoda [The specifics of the linguistic consciousness of Russians and Americans: the experience of constructing an «associative gestalt» of the texts of the original and translation]. *Yazykovoie soznanie i obraz mira – Linguistic consciousness and the image of the world* (pp. 116–132). Moscow [in Russian].
- Marchuk, V.B. (2009). Asotsyatyvnyi potentsial linyvokulturnykh kontseptiv u riznosystemnykh movakh [The associative potential of linguistic and cultural

- concepts in multilingual languages]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Mudrachenko, T.V. (2013). Aktualizatsiia kontseptu UKRAINA v suchasnomu anhlo movnomu hazetnomu dyskursi [An update of the UKRAINE concept in contemporary English-language newspaper discourse]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Nalivayko, D.S. (1992). *Kozatska khrystyianska respublika (Zaporozka Sich u zakhidnoievropeiskyykh literaturnyykh pamiatkakh) [Cossack Christian Republic (Zaporozhye Sich in Western European Literary Monuments)]*. Kiev: «Dnipro».
- Nalivayko, D.S. (1998). *Ochyma Zakhodu. Retseptsiia Ukrainy v Zakhidnii Yevropi XI – XVIII st. [The eyes of the West. Reception of Ukraine in Western Europe XI–XVIII centuries]*. Kyiv: «Fundamentals» [in Ukrainian].
- Paul, G. (1960). *Pryntsypy ystoryy yazyka [Principles of the history of language]*. Moscow: Publishing House «Foreign l-ry» [in Russian].
- Potebnya, A.A. (1989). *Slovo y myf [Word and myth]*. Moscow: «True» [in Russian].
- Potebnya, A.A. (1976). *Estetyka y poetyka [Aesthetics and poetics]*. Moscow: «Art» [in Russian].
- Selivanov, O.O. (2006). *Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]*. Poltava: «Environment-Kiev» [in Ukrainian].
- Terekhov, D.I. (2013a). Vykorystannia psykholinhvistychnyykh metodiv doslidzhennia dlia mizhmovnykh i mizhkulturnyykh zistavlen [The use of psycholinguistic research methods for interlingual and intercultural comparisons]. *Scientific Bulletin of the UNESCO KNLU Department – Scientific Bulletin of the UNESCO Chair of KNLU*, 27, 25–31 [in Ukrainian].
- Terekhova, D.I. (2013b). Osnovni stratehii asotsiuvannia skhidnykh slovian na prykladi asotsiatyvnykh poliv sliv derzhava, hosudarstvo, dziarzhava [The basic strategies of association of the Eastern Slavs on the example of associative fields of words state, state, state]. *Problemy Zistavnoi Semantyky – Problems of Comparative Semantics*, 11, 31–38 [in Ukrainian].
- Terekhova, D.I. (2017). Psykholinhvistychnyi analiz asotsiatyvnykh poliv slova-stymulu Druh za danymy spriamovanykh asotsiatyvnykh eksperymentiv [Psycholinguistic analysis of the associative fields of the stimulus word Friend after these directives of asocial experiments]. *KNLU Bulletin – KNLU Bulletin*, 20(2), 85–91 [in Ukrainian].
- Heidegger, M. (1993). Put k yazyiku [The path to the language]. *Vremia y bytye: Staty y vyistupleniya – Time and being: Articles and speeches* (pp. 391–406). Moscow: «Republic» [in Russian].
- Khomenska, I.V. (2016). Verbalizatsiia kontseptu UKRAINA v ukrainskomu khudozhnomu dyskursi [Verbalization of the concept of UKRAINE in the Ukrainian artistic discourse]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Khramova, V. (1992). *Do problemy ukrainskoi mentalnosti [To the problem of Ukrainian mentality]*. *Ukrainian soul – Ukrainian soul*. Kyiv: «Phoenix» [in Ukrainian].
- Cheyff, W.L. (1975). *Znachenye y struktura language [The meaning and structure of the language]*. Moscow: «Progress» [in Russian].
- Chesnokov, S.V. (2009). *Fenomenolohiya dyalohov v heshtalt-teoryy, matematyke, lohyke [The phenomenology of dialogs in Gestalt theory, mathematics, logic]*. Moscow: URSS [in Russian].

- Sharmanova, N.M. (2008). Etnokontsept Ukraina yak frahment kohnityvnoho osvoieniia Vsesvitu [Ethnoconcept Ukraine as a fragment of the cognitive development of the universe]. *Naukovyi Visnyk Kryvorizkoho Derzh. Pedahoh. Un-U. – Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University*, 2, 60–65 [in Ukrainian].
- Jung, C., & Rilkin, F. (1919). The Association of Normal Subjects. *Studies in Word Association*. New-York. <https://doi.org/10.1037/13030-002>
- Hartig, M. (1999). *Psycholinguistik des Deutschen*. Berlin: Weidler Buchverlag [in Germany].
- Häffler, D. (1998). *Grundlagen der Theoretischen Logik und Gestaltbewegen*. Leipzig: Kreis [in Germany].
- Kiss, G. (1969). Steps towards a model of word selection. In D. Michie & B. Meltzer (Eds.), *Machine Intelligence* (p. 100). Edinburgh University Press.
- Kiss, G., Armstrong, C., Milroy, R., & Piper, J. (1972). *An associative Thesaurus of English*. Edinburgh: University of Edinburg, MRC Speech and Communication Unit.
- Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 203–251). New York, NY, US: Cambridge University Press.
- Wales, R.J., & Marshall, J.G. (1966). The organization of linguistic performance. *Psycholinguistic Papers* (pp. 29–95). Edinburgh: Edinburgh Univ. Press.
- Osgood, C.E., & Tzeng, O.C.S. (1990). *Language, Meaning and Culture: The Selected Papers of C.E. Osgood*. New York: Praeger Publishers.
- Koval, V., Polyezhaev, Y., & Bezkhlibna, A. (2018). Communicative competences in enhancing of regional competitiveness in the labour market. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(5), 105–113. doi: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-105-113>

#### **АНОТАЦІЯ**

**Мета дослідження.** Здійснити аспектологічний огляд наукової літератури з увагою до рівня вивченості концепту «Україна», а також опис даних, отриманих у результаті проведення вільного асоціативного експерименту для дослідження індивідуальних моделей ментального лексикону студентів, звернувши увагу на їхні структурні особливості вираження та різновиди семантико-сміслових зон, на основі чого висловити пропозиції щодо важливості розвитку рефлексивного асоціативного мислення майбутніх фахівців соціально-комунікативної сфери в системі «людина – людина».

**Методи.** Використано такі загальнонаукові методи, як: а) аналіз вітчизняних і зарубіжних психолінгвістичних джерел і мотивація теоретичних підходів; б) систематизація даних теоретичного аналізу про рівень розробленості проблеми, що задекларована, та конкретизація базових підходів і принципів; в) узагальнення результатів теоретичного аналізу наукових підходів; г) аналіз експериментальних даних, їх систематизація й опис; р) моделювання фактичного матеріалу, що є доказовою базою висновків. Серед часткових методів використано широко вживаний метод вільного асоціативного експерименту, його ланцюжковий різновид, на основі якого визначено індивідуальні ментальні моделі, їх різновиди й семантико-сміслові зони.

**Результати дослідження** засвідчують неповторну специфіку індивідуальних ментальних сфер і реакцій респондентів. Експериментальним матеріалом підтверджується, що індивідуальне мовлення, на основі якого формується й розвивається ментальний лексикон індивіда, є не просто системою формальних знаків для взаємодії й комунікації: воно одночасно представляє вербальний інтелект носія мови, його систему світоглядних цінностей, емоційно-оцінну палітру реагування; є представником його психіки, досвіду, ерудиції, вербальної пам'яті та здатності її відтворювати.

**Висновки.** Опосередковано через відмінні ВМ та асоціативні ряди робимо узагальнення, що вербально-асоціативне поле пам'яті в учасників сформоване й актуалізоване різною мірою, як і вищі психічні функції, що підтверджує актуальність дослідження вербальної свідомості особистості майбутнього фахівця в процесі професійного становлення.

**Ключові слова:** асоціація, вільний ланцюжковий експеримент, ментальний лексикон, гештальт, індивідуальні ментальні моделі.

**Гуркач Вікторія, Ткаченко Олеся, Соловійова Тат'яна. Стимул «Україна» и ассоциативно-смысловое поле ментальных лексиконов студентов**

#### **АННОТАЦИЯ**

**Цель исследования.** Осуществить аспектологический обзор научной литературы, учитывая уровень изученности концепта «Украина», а также описание данных, полученных в результате проведения свободного ассоциативного эксперимента для исследования индивидуальных моделей ментального лексикона студентов, обратив внимание на их структурные особенности выражения и разновидности семантико-смысловых зон, на основе чего высказать предложения по важности развития рефлексивного ассоциативного мышления будущих специалистов социально-коммуникативной сферы в системе «человек – человек».

**Методы.** Используются следующие общенаучные методы, как: а) анализ отечественных и зарубежных психолингвистических источников и мотивация теоретических подходов; б) систематизация данных теоретического анализа об уровне разработанности задекларированной проблемы и конкретизация базовых подходов и принципов; в) обобщение результатов теоретического анализа научных подходов; г) анализ экспериментальных данных, их систематизация и описание; г) моделирование фактического материала, который является доказательной базой выводов. Среди частных методов использован широко применяемый метод свободного ассоциативного эксперимента, на основе которого определены индивидуальные ментальные модели, их разновидности и семантико-смысловые зоны.

**Результаты исследования** свидетельствуют о неповторимой специфике индивидуальных ментальных сфер и реакций респондентов. Экспериментальным материалом подтверждается, что индивидуальная речь, на основе которой формируется и развивается ментальный лексикон индивида,

является не просто системой формальных знаков для взаимодействия и коммуникации: она одновременно представляет вербальный интеллект носителя языка, его систему мировоззренческих ценностей, эмоционально-оценочную палитру реагирования; является представителем его психики, опыта, эрудиции, вербальной памяти и умения воспроизводить лексикон.

**Выводы.** Опосредованно через отличные ВМ и ассоциативные ряды делаем обобщения, что вербально-ассоциативное поле памяти у респондентов сформировано и актуализировано в разной степени, как и высшие психические функции, что подтверждает актуальность исследования вербального сознания личности будущего специалиста в процессе профессионального становления.

**Ключевые слова:** ассоциация, свободный ассоциативный эксперимент, ментальный лексикон, гештальт, индивидуальные ментальные модели.



## Adaptive Model in Translation: Psycholinguistic Dimension

## Адаптивна модель перекладу в психолінгвістичному вимірі

**Vladyslava Demetska**

Dr. in Philology,  
Professor

**Владислава Демецька**

доктор філологічних наук,  
професор

E-mail: [vdemetskaya@gmail.com](mailto:vdemetskaya@gmail.com)

[orcid.org/0000-0001-9902-7913](https://orcid.org/0000-0001-9902-7913)

*Kyiv National Linguistic University*

✉ 73, Velyka Vasylkivska Str., Kyiv,  
Ukraine, 03150

*Київський національний  
лінгвістичний університет*

✉ вул. Велика Васильківська, 73,  
Київ, Україна, 03150

*Original manuscript received October 18, 2018*

*Revised manuscript accepted October 29, 2019*

### **ABSTRACT**

The **aim** of the article is to offer a theoretical overview of the relevance of the adaptive model in translation from psycholinguistic perspective. Based on psycholinguistic approach to defining the notions of adequacy/equivalency in translation the research suggests theoretically and methodologically justified reasons for applying the translational adaptation to culture-bound texts.

The comprehensive analysis of the «adaptation» as a notion presupposes the implementation of the hierarchy of the scientific **methods** of analysis among which the most relevant are: general scientific methods of analysis and synthesis of theoretical discussions on adaptation, text-typological structural/functional, psycholinguistic and translational methods of text analysis. An adaptive potential of a text is defined within the framework of intralinguistic and interlinguistic comparison of pragmatic texts, which grounds the adaptive translational models of pragmatic texts under analysis.



The **results** of the research speak to the fact that from the psycholinguistic perspective the notion of an equivalent translation presupposes the transcoding of the content of a source text with its semantic, stylistic and functionally communicative information. On the other hand, the notion of an adequate translation is understood as the translational reproduction of the reaction which is caused by the source text on the audience taking into account text-typological, cultural, psychological stereotypes of the target audience.

In **conclusion** one can state that the adequate variant of translation of pragmatic culture-bound text is possible under the conditions of its adaptation to the linguocultural stereotypes of the target audience. In other words, the common beam of the adequacy in translation is the target audience's comprehension.

**Key words:** *adaptive model, adequacy/equivalency, translation, culture-bound texts, psycholinguistic approach.*

## Вступ

Переклад як особливий вид мовленнєвої діяльності тісно переплетений з психолінгвістикою, оскільки об'єктом цієї науки постає власне мовленнєва діяльність людини, що дозволяє обом науково-практичним напрямам вирішувати суміжні завдання і відшукувати відповіді на суголосні з проблематики питання. Положення про те, що переклад – це мисленнєво-мовленнєвий процес, підтверджується, з позицій психолінгвістики, тим фактом, що переклад набуває статусу не тільки лінгвістичного й культурного явища, або особливої психічної й мисленнєвої діяльності суб'єкта, але виявляється поєднанням усіх цих факторів.

Загальновідомим є факт про те, що в середині ХХ століття більшість досліджень із перекладознавства акцентували увагу переважно на перекладі як результаті, тобто на власне лінгвістичних аспектах тексту оригіналу і тексту перекладу, виключаючи з цієї дихотомії власне автора і перекладача, що у такий спосіб сприяло максимальному нівелюванню суб'єктивного фактору (Boguslawska-Tafelska, 2001). Першою спробою проаналізувати процес перекладу з погляду психолінгвістики вважається науково-дослідна розвідка німецького вченого В. Вілса (Wilss, 1982), де у фокусі уваги перебували креативність й інтуїція перекладача як лінгвокультурного посередника між автором і реципієнтом. Іншими словами, у 80-х роках ХХ століття перекладознавчі дослідження

зосереджуються не так на перекладі як результаті, а надто на процесуальності перекладацької діяльності, що неминуче призвело до гармонійного поєднання перекладознавства і психолінгвістики (Kring, 1986; Kussmaul, 1995). У свою чергу, відомий французький перекладач і лінгвіст Даніель Жіль пропонує свою покрокову модель перекладу, яка покликана описати лінгво-когнітивні засади процесу синхронного перекладу (Gile, 2009). Відповідно до його «Моделі зусиль» мозок перекладача-синхроніста одночасно виконує три операції: 1) сприймає і оброблює повідомлення вихідною мовою; 2) утримує в пам'яті попередні повідомлення; 3) породжує еквівалентні вихідним повідомлення цільовою мовою. Найголовніше, що модель Д. Жіля (Gile, 2009) спрямована на пояснення основних труднощів у виборі перекладачем-синхроністом релевантних для певної комунікативної ситуації перекладацьких стратегій і тактик, адже, на думку автора, перекладач працює за умов динамічного перерозподілу уваги, що уможливорює раціоналізацію у використанні ресурсів робочої пам'яті у процесі обробки нової інформації.

Спираючись на лінгво-когнітивний підхід у дослідженні перекладу, Дж. Хаус (House, 2016) вивчає взаємозв'язок мов і культур у перекладі, окремо наголошуючи на інтегральності універсалій в перекладі, а також і на явище неперекладності як прояв диференційності мов і культур у зіставленні. Результати дослідження Дж. Хауса (House, 2016) певною мірою перегукуються із положеннями цієї розвідки, адже в обох випадках йдеться про перекладацький/перекладознавчий аналіз контексту і тексту, а також (прагматичного) типу тексту/дискурсу в перекладі.

Психолінгвістична проблематика перекладу вирішує питання інтерлінгвальної (міжмовної) інтерференції (Rubert & Kapitonova, 2017), білінгвізму і мультілінгвізму крізь призму лінгвістичної компетенції перекладача (Wlosowicz, 2012), когнітивних механізмів і психології поведінки перекладача-синхроніста (Ferreira et al., 2015), поведінкових досліджень когнітивних механізмів обробки субтитрів у аудіовізуальному перекладі (Kruger, 2016), смислового сприйняття (розуміння) тексту (Леонтьев, 1976), а також висвітлює проблеми перекладу художнього тексту як психо-семіотичного феномену (Zasyekin, 2010). Без сумніву можна стверджувати, що список актуальних проблем для перекладознавства, які можна вирішувати із залученням концептуального апарату і дослідницьких прийомів



психолінгвістики, можна продовжити і значно розширити. Однак, нам видається, що до ключових питань можна віднести з'ясування ступеню релевантності таких понять, як «знак», «картина світу», «концепт», а також адекватності/еквівалентності оригіналу в перекладі. Дійсно, саме у рамках психолінгвістичного підходу у перекладознавстві була сформована теорія еквівалентності, яка виводить вивчення перекладознавчих засад за суто лінгвістичні межі. У межах цієї статті ми пропонуємо теоретичне обґрунтування певних психолінгвістичних засад для застосування адаптивної моделі перекладу.

Більшість теоретиків і практиків перекладу вважають адаптацію стратегією, яка не відповідає завданням власне перекладу (у його класичному розумінні), оскільки, відповідно до її потрактування, ця стратегія передбачає уведення таких магістральних структурних змін у текст перекладу, що призводить до тотального викривлення або зсуву авторської інтенції в цілому. Саме тому адаптацію відносять радше до царини редактури перекладу (умови видавництва до якості перекладу з огляду цільової аудиторії), або ж до теорії комунікації (прилаштування певного тексту в умовах однієї лінгвокультури до різних цільових аудиторій).

І все ж таки, спираючись на міжкультурні засади перекладознавства, саме адаптивна модель перекладу культурно зорієнтованих прагматичних типів текстів покликана відповісти на сучасні виклики психолінгвістики, прагмалінгвістики, теорії і практики перекладу й міжкультурної комунікації. Аналізовані адаптивні перекладацькі моделі роз'яснюють причини застосування креативних перекладацьких трансформацій у тексті перекладу з огляду зіставлених дискурсів вихідної і цільової лінгвокультури, а надто – з позицій зіставлених національних ідеологій, у межах яких відбувається «перекодування» тексту оригіналу в його перекладну версію. Як відомо, Ю. Найда (1983) першим увів у перекладознавство поняття «модель перекладу», завдяки якому процес перекладу постає у вигляді низки перетворень одиниць оригіналу в одиниці тексту перекладу. В.Н. Комісаров, пояснюючи значення теоретичних моделей, стверджує, що «опис процесу перекладу за допомогою теоретичних моделей і набору перекладацьких трансформацій є значною мірою умовним і не має на меті всебічну характеристику реальних дій перекладача під

час вирішення численних перекладацьких завдань» (Комиссаров, 1991: 187). Тому логічним постає і припущення про те, що теорія адаптації як теоретична модель перекладу має не універсальний, а локальний характер і як усі інші окремі моделі не охоплює всіх випадків, які трапляються перекладачеві, а окреслює, перш за все, лінгвальні/екстралінгвальні фактори впливу на перекладацьку реалізацію в перекладі тотожності реакцій аудиторії вихідного і перекладного текстів.

## **Методи та методики дослідження**

**Достовірність висновків і спостережень** забезпечується застосуванням комплексної методики дослідження адаптивної моделі в перекладі, що інтегрує психолінгвістичні (дефінітивний метод аналізу, часткове застосування вільного асоціативного експерименту при аналізі текст-типологічних очікувань цільової аудиторії); метод моделювання, який за схемою «Моделі зусиль» (Gile, 2009) запропонований для потреб усного перекладу, уможлиблює обґрунтування адаптивної моделі перекладу, релевантної писемному перекладові нехудожніх типів текстів; лінгвокультурні (диференційний, тезаурусний методи аналізу); когнітивні (методика фреймового аналізу, когнітологічна методика аналізу); текст-типологічні підходи до аналізу культурно зумовлених прагматичних текстів, а також загальнонауковим аналізом і синтезом теоретичного підґрунтя.

## **Результати та дискусії**

Науковий наратив перекладознавства у ХХ століття послідовно актуалізував думку про те, що необхідність додаткового «переопрацювання» вихідного тексту не може вважатися частиною перекладацького процесу, а є формою міжмовного посередництва, до якого належить і адаптація (Виноградов, 1997; 2001). На підтвердження цього положення висловився і провідний перекладознавець В. Комісаров, який наполягав на локальній ролі прагматичної адаптації лише у випадку необхідності відтворення рівноцінного оригіналові комунікативного ефекту в перекладі

(Комиссаров, 1980). Негативну оцінку перекладацької стратегії адаптації надав і Дж. Вейтман (Weightman, 1947), який стверджував, що перекладачі, які «займаються адаптацією», лише уявляють себе перекладачами, хоча не мають нічого спільного з цим процесом у класичному його розумінні.

Міркування такого ґтибу зводяться до розуміння адаптації як одного із видів міжмовного посередництва, який не може мати нічого спільного з перекладацьким процесом через її природу граничних форм застосування структурних і семантичних видозмін оригінального тексту в перекладі. Це теоретичне положення отримало свою підтримку в науково-практичній розвідці, де (перекладацька) адаптація ототожнюється з таким суто лінгвістичним явищем, як коментар. Авторка, зокрема зауважує, що «на даному етапі ... універсальна стратегія коментування/адаптації перекладного тексту перебуває у стадії розроблення» (Якименко, 2004: 511). Зрештою, можна стверджувати про те, що адаптація, або будь-яке «приспособлення» перекладного тексту для «полегшення» розуміння смислів оригінального тексту, спотворює принципи міжкультурного спілкування, оскільки нейтралізація лінгвокультурних розбіжностей призводить до виникнення у реципієнта хибного уявлення про «однаковість», універсальність сприйняття картини світу різними етносами (Гарбовский, 2002). Очевидним тут є акцентування не стільки на різниці зіставляваних мовних норм, які вирішуються засобами власне перекладу, а радше на міжкультурній асиметрії, яка на часі є наріжною проблемою у відтворенні культурно зорієнтованих прагматичних текстів. Однак і тут адаптація не вважається прийнятною, оскільки вона нібито значною мірою деформує уявлення про іншу культуру через застосування найбільш кардинальних перекладацьких трансформацій.

Перекладознавча спадщина демонструє й певну генезу у розумінні видів мовного посередництва, до яких зрештою відноситься і й адаптація. Так, у розвідках О. Каде (Kade, 1980), присвячених вивченню перекладу, йдеться і про необхідність його зіставлення з іншими видами (між)мовного посередництва задля повнішого розуміння його природи, структурно-семантичної і функціональної своєрідності. У цьому ключі автор торкається проблем радикальних структурно-семантичних змін, що може зазнати вихідний текст у перекладі, і відносить їх уже до царини

«адаптивного перекладення», яке вже виходить за межі класичного розуміння перекладу (Kade, 1980). Проте, аналізуючи зразки вирішення проблеми перекладу як виду мовного посередництва, слід зазначити, що науковим поглядам самого автора терміну «мовне посередництво» видатного німецького теоретика перекладу О. Каде не властива зашкарубла остаточність. Розмежовуючи такі процедури як транслювання (пряме перекодування), адаптивне транскодування й вільне перефразування, автор лише останню не визнає перекладом (Kade, 1980).

У контексті розуміння поняття перекладацької адаптації, встановлення меж її застосування, неабиякого значення отримує визначення ролі самого перекладача, його особистісної «психолінгвістичної присутності» у цільовому тексті. Зрозуміло, що сучасна теорія і практика перекладу вимагає максимальної об'єктивності у перестворенні оригінального тексту засобами мови перекладу, і зведені до мінімуму елементів творчого «втручання» перекладача у змістову і формальну тканину тексту. І все ж таки, обов'язковість і, головне, – неминучість «читацького» сприйняття вихідного тексту перекладачем, наявність власних рефлексій, обумовлених своїм персональним світосприйняттям, призводить до об'єктивної неможливості повної нейтралізації перекладачевих психолінгвістичних факторів впливу на текст перекладу. У зв'язку з цим А.Б. Абуашвілі зауважує, що перекладачеві як посереднику слід звільнитися від вибірковості й упередженості власної інтерпретації (Абуашвілі, 1989). І дійсно, перший етап перекладацького процесу окреслює жорсткі рамки комунікації, де перекладач посідає місце адресата, тобто стає об'єктом комунікативної інтенції/впливу оригінального тексту. Потім, уже на другому етапі створення власне тексту перекладу, у творчому процесі прийняття рішень щодо вибору тих чи інших стратегій і тактик, спрямованих на глобальне/локальне збереження/офірування різними компонентами тексту, перекладач об'єднує в собі обидві іпостасі цього процесу, адже він виступає і як адресант, і як адресат тексту у перекладі. Саме тут перекладач повинен уповні розуміти границі застосування креативних (адаптивних) стратегій, адже інтерпретаційна настанова перекладача формується. коли «оригінал ще тільки-но сприймається своїм майбутнім перетворювачем» (Новикова, 1986: 39).

Поняття інтерпретації як передумови застосування різних форм трансформацій в тексті перекладу (адаптації) знайшли також своє відображення у теоретичному просторі перекладознавства. Так, І. Ревзін відмовився від розмежування перекладу (без урахування позамовної дійсності) й інтерпретації (урахування позамовної дійсності), аналізуючи в одній з робіт проблеми тотожності денотату в межах процесу перекладу (Ревзін & Розенцвейг, 1962). Натомість існує інша точка зору, відповідно до якої інтерпретативна настанова перекладача є домінуючою у вирішенні питання щодо встановлення ступеню креативності перекладу як віддзеркалення творчого процесу (Гарбовский, 2002). З цим важко не погодитись, адже креативність перекладача оцінюється не на рівні окремих фрагментів тексту, а всього цільового тексту, і тому з огляду психолінгвістики і теорії перекладу на окрему увагу заслуговують дослідження проблем психології (перекладацької) творчості у співвіднесенні з поняттям інтерпретативної настанови перекладача (Новикова, 1999). Інтерпретаційна діяльність є синтезуючим аналізом і основна мета її полягає в наданні «нovoї якості, відмінної подібності», або тієї іншості, що за певних умов і вимог обертається перевагою. Тому інтерпретацією досягається варіантна відповідність, а не абсолютна еквівалентність (Радчук, 2008). Аналізуючи труднощі перекладу і, насамперед, труднощі розуміння тексту, В.В. Коптілов (1971) наводить три рівні розуміння тексту, що їх висловив відомий італійський письменник і філософ У. Еко стосовно явища інтерпретації: «а) треба шукати в тексті, що хотів сказати його автор; б) треба шукати, що каже текст незалежно від намірів автора; в) треба шукати в тексті, що в ньому знаходить читач» (Коптілов, 1971: 35–36). Далі науковець розмірковує і доходить висновку, що з точки зору перекладу пункти (б) і (в) викликають певні підозри: «Про якого читача йдеться? І чи не виступає сам перекладач у ролі майже ідеального читача?» (Коптілов, 1971: 36). Проте, роль інтерпретації є надважливою не лише у межах художнього перекладу, хоча саме тут «вона найбільш очевидна й найбільш значуща» (Новикова, 1986: 70), але вона є релевантною і для перекладу нехудожніх текстів різних дискурсів на шталт краєзнавчого, де парадигма прагматичних текстів представлена саме культурно зорієнтованими типами текстів.

Загальновідомим є визнання того факту, що найбільш дослідженим у перекладознавстві є художній дискурс. Однак у разі, якщо йдеться про адаптацію загалом, і про адаптивні перекладацькі моделі, зокрема, найбільш доцільним є звернення до нехудожніх культурно зорієнтованих дискурсів/текстів, адекватне відтворення яких передбачає, перш за все, урахування такого явища, як асиметрія культур (Nida, 1964). Виходячи саме із цієї пресупозиції, Ю. Найда (1983) запропонував уже хрестоматійні поняття формальної і динамічної еквівалентності, що сформульовані для виконання різних завдань перекладу. Формальна еквівалентність передбачає відповідність оригіналу і перекладу на рівнях змісту і форми, у той час як динамічна еквівалентність ґрунтується на принципі рівнозначного ефекту, що його повинен отримати реципієнт як вихідного, так і цільового текстів. Для нас це означає, що динамічна еквівалентність можлива за умов, якщо текст перекладу підлягатиме певним трансформаціям різних рівнів задля відтворення такого ж комунікативного ефекту, що його викликав оригінальний текст. А що це, як не адаптація? Іншими словами, динамічна еквівалентність уможливорюється за допомогою адаптації, тобто заміною незрозумілої, на думку перекладача, цільовому реципієнту комунікативної/прагматичної ситуації на іншу ситуацію, що відповідає стереотипним очікуванням лінгвокультури перекладу.

Усі наведені твердження суголосно підтримують думку про те, що переклад у класичному розумінні цього слова у жодному разі не може бути співвіднесеним з адаптацією тексту, оскільки вони передбачають категорично різні форми видозмін у перекладному тексті відносно до оригінального. Більш того, маргінальність адаптації у перекладознавчій парадигмі неминуче призвела до лакуарності знань про неї як з огляду терміносистеми, так і методології. Саме така невизначеність уможливорює розуміння адаптації як локального прояву власної інтерпретативної настанови перекладача.

На думку більшості перекладознавців ХХ століття адаптація у першу чергу відрізняється від власне перекладу тим, що вона не передбачає обов'язкової порівняльної перевірки з текстом оригіналу, що, як відомо, відбувається на останньому етапі перекладацького аналізу і далі – у редакторській практиці. Однак на наш погляд адаптовані тексти повинні звертатися з оригіналом, оскільки

вони представляють результат міксу як адаптивних, так і власне перекладацьких стратегій. Взаємопов'язаність використання обох типів стратегій зумовлена об'єктивними факторами методологічного і лінгвокультурологічного характеру, які ми зараз спробуємо репрезентувати.

Практика перекладу неминуче призводить до усвідомлення одного суттєвого протиріччя: остаточний варіант публікованого оригіналу, зазвичай один (єдиний), переклади ж з'являються все нові. Отже, йдеться про соціальне замовлення, і тому, кожен новий переклад не дорівнює попереднім за соціокультурними мірками певного часу й місця. «Закономірне питання: чи не є певною мірою будь-який переклад адаптацією – хоча б тому, що фактично переказує оригінал для нового, іншомовного адресата, іноді ще й іншої історичної епохи? Якщо ж це дійсно так, то як може залишатися науковою сама концепція єдиної «формули перекладу» поза прагматичною проблематикою?» (Тищенко & Борщаговский, 1982: 21). Крім того, перекладачеві доводиться постійно враховувати, що «багато чого в оригіналі під час дослівного перекладу набуло б зовсім іншого змісту в очах читача з іншим багажем знань та іншим способом мислення» (Левшун, 1992: 59), а саме приналежність до іншого мовного колективу адресата перекладу й рівнозначна тому, що його пізнання, асоціації, досвід відмінні від адресата оригіналу.

Переклад як засіб міжмовної і міжкультурної комунікації спрямований на відтворення всієї системи смислів, яку автор свідомо або підсвідомо вкладає у свій текст. І з огляду на це текст перекладу у формально-змістовому відношенні повинен відновити комунікативно-прагматичну заданість оригіналу але вже в умовах іншої лінгвокультури. Звісно, що тут повинні враховуватися і такі вектори кореляції, як хроноспецифіка оригіналу (віддаленість тексту оригіналу в часі від цільового рецептора), а також і його етноспецифіка (ступінь лінгвокультурної маркованості). Ці суттєві для перекладача умови так чи інакше вимагають від перекладача певного втручання в тканину перекладного тексту – а що це, якщо не адаптація? Наведене, далеко не риторичне, запитання змушує нас говорити про головні критерії теорії перекладу, а саме – еквівалентності й адекватності.

Еквівалентність і адекватність належать до стрижневих категорій перекладознавства, хоча і з одним застереженням:



ці категорії є ключовими для вітчизняної теорії перекладу, натомість у зарубіжних школах з перекладу засадничим є тільки поняття еквівалентності. У будь-якому разі ці категорії покликані вибудувувати норму оцінки якості перекладного тексту, яка, як відомо, повсякчас змінювалася в історико-літературній перспективі в залежності від вимог, що висувалися до тексту в перекладі. Але з історії перекладу відомо, що в різні періоди й епохи переклад не був примітивним спрощенням через скорочення тексту. Зовсім навпаки: текст розширювався завдяки поясненню термінів і незрозумілих слів та реалій, широкому залученню коментарів. Усі ці трансформації спрямовані на досягнення єдиної мети – влучно передати зміст твору, донести його до свідомості слухачів. Фактично, всі трактати про переклад, написані в різні історичні епохи, були спробами встановлення певних норм еквівалентності (Ullman, 1957). Сучасний горизонт читацьких очікувань значно розширився, що зумовлює зростання інтересу і очікувань будь-яких нововведень, які привели до появи нового формату спілкування між перекладачем і аудиторією, а саме – реципієнт перекладу вже сам готовий брати участь у перекладацькому експерименті – реалізації тексту (Маркштайн, 1996). Ситуація, в якій реалізується текст, передбачає, перш за все, урахування «портрету» аудиторії, на яку розрахований текст перекладу, оскільки той самий текст може бути націлений як на аудиторію «спеціалістів», так і на аудиторію «неспеціалістів». У залежності від адресної мети перекладу власне перекладний текст буде зазнавати певних змін, тобто різного ступеню адаптації. Поряд із цим, ми не повинні забувати і про явище міжмовної/міжкультурної асиметрії, яке першочергово виражається у начебто ідентичних за структурними, функціональними і семантичними ознаками певних типів текстів у зіставляваних лінгвокультурах. І у цьому випадку також перекладач вимушений вдаватися до певних перестворень, навіть граничного характеру.

Поняття міжкультурної асиметрії набуло окремої ваги лише наприкінці ХХ століття, коли у фокус уваги перекладачів і перекладознавців потрапили питання щодо міжкультурної невідповідності нехудожніх текстів у певних парах зіставляваних лінгвокультур. До того часу переклад аналізувався як інтерлінгвістична версія певного структурно-семантичного інваріанту оригінального тексту, у відтворенні якого ключову роль

відігравали моделі закономірних відповідників, або інакше – моделі еквівалентних мовних одиниць. Зрозуміло, що йшлося, переважно, про еквівалентність перекладу. Зі свого боку, адекватність перекладного тексту вбачалась через тотожність семантико-стилістичного плану оригіналу в перекладі, що оцінювалось через функціональне співпадіння семантико-стилістичних одиниць вихідного й перекладного текстів.

Пізніше, коли перекладознавство підтвердило статус міждисциплінарної науки, і увиразнилась фундаментальними здобутками психолінгвістики й теорії комунікації, на перший план вийшла концепція функціонально-прагматичної адекватності перекладу (Швейцер, 1988). Ця концепція віддзеркалила фокус уваги перекладознавців не стільки на структурно-семантичну еквівалентність тексту, а надто на відтворення комунікативно-прагматичної інтенції автора повідомлення, мірилом/критерієм тотожності якої вважається рівноцінний функціонально-комунікативний ефект тексту перекладу на цільову аудиторію. Іншими словами, адекватність тексту визначалась через ступінь відтворення функціонально-прагматичної настанови оригінального тексту в перекладі. Очевидно, що з появою цієї концепції вирішення проблем семантико-стилістичної адекватності перейшло в царину власне лінгвістики перекладу. у той час як проблематика функціонально-прагматичної адекватності вимагала залучення вже лінгвопрагматики в перекладі. Звісно, що з огляду семантико-стилістичної теорії адекватності будь-які види адаптивного перевтілення не повинні вважатися перекладами, але у разі, якщо «трансформовані», видозмінені варіанти перекладу вповні віддзеркалюють комунікативно-прагматичну установку автора, вони по праву можуть вважатися власне перекладами, що диференціюються за типом адекватності (Ванников, 1988).

Приблизно в той самий час Г. Вермейер і К. Райс (1978) запропонували свою теорію «скопос», яка повної мірою спрямована на вирішення проблем перекладу з акцентом на урахування потреб цільової аудиторії. Виконанню цієї мети підпорядкована і розроблена класифікація типів текстів у перекладі, яка, все ж таки, на наш погляд, має еклектичний характер, оскільки певні типи текстів, занесені авторами в одну групу, можуть виконувати декілька функцій.

П. Ньюмарк, у свою чергу, об'єднав у своєму плані критики перекладу й інтенцію автора, віддзеркалення його світосприйняття у темі повідомлення, а також і «портрет» цільової аудиторії, на яку розрахований текст перекладу (Newmark, 2003). Всупереч магістральним тенденціям того часу врахування реакції цільової аудиторії не отримало підтримки в теоретико-практичних напрацюваннях іншого знаного перекладознавця В.С. Виноградова, який, спираючись на аналіз перекладів художньої літератури, зазначає, що «мета перекладу полягає не в пристосуванні до чийогось сприйняття», оскільки сприйняття не може бути клонованим, а перебільшення ролі комунікативного чинника в перекладі «спричиняє розмивання внутрішнього змісту», заміщення «сутності об'єкту реакцією на нього з боку суб'єкта, який сприймає» (Виноградов, 2001: 121). Подібна точка зору вповні аргументує і відмову автора від терміну «адекватність» із подальшою повною його заміною на термін «еквівалентність».

Спираючись на поняття міжкультурної асиметрії в перекладі, дослідник А. Дафф підсумував напрацювання своїх колег і об'єднав усі розрізненні параметри успішного перекладу, зазначивши, що ситуація адресант – повідомлення – адресат визначає зміст, форму й стиль мовної комунікації (Duff, 1989).

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що еквівалентність у перекладі досягається за умов відтворення змістовної, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної складових оригінального тексту, натомість адекватність тексту в перекладі забезпечується винятково за умов відтворення реакції, яку текст оригіналу справляє на аудиторію з урахуванням її лінгвокультурних стереотипів очікування. Інакше кажучи, критерієм адекватності перекладу є максимально тотожне з оригіналом читацьке сприйняття перекладного тексту цільовою аудиторією. Таке розуміння перекладацької адекватності дозволяє нам зрозуміти, чому на перший погляд семантико-стилістично еквівалентні варіанти перекладу одного твору не стали прагматично адекватними, і навпаки – чому функціонально адекватні версії не були структурно і стилістично еквівалентними. Враховуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що необхідність застосування адаптивних моделей пов'язане насамперед з необхідністю збереження/відтворення реакції, що її продукує текст оригіналу, в перекладі. Звідси стає

зрозумілим, що чим значущим є прагматичний потенціал вихідного тексту, тим креативнішими будуть трансформації в перекладі, адже необхідним тут буде не стільки еквівалентна «співзвучність» зіставлених текстів, а радше – адекватність реакції в перекладі. Таким чином, еквівалентності відповідає власне переклад, натомість адекватності – власне адаптація.

За наявності в перекладознавстві опозиції еквівалентний переклад/адекватний переклад, ми пропонуємо опозицію репродуктивний переклад/адаптивний переклад. З'ясування обґрунтованості перекладознавчої дихотомії еквівалентність/адекватність перекладу дозволяє нам запропонувати свою власну опозицію репродуктивний/адаптивний переклад, де перший тип перекладу призначений для відтворення лінгвокультурного коду («портрету») вихідної аудиторії, натомість останній – з домінуючою установкою на мовні та культурні стереотипи цільової аудиторії. Цей підхід знайшов своє відображення у розвідках Ж.-П. Віне й Ж. Дарбельне, які стверджували, що тотальна відмова від адаптації може спричинити виникнення в «правильному тексті певної невизначеності, чогось фальшивого, що неминуче виявиться в перекладі» (Vinay & Darbelnet, 2000: 166). Схильність перекладачів до хибного розуміння точності перекладу, а звідси і відмова від застосування адаптивних моделей, може призвести до спотворення «важливих документів, шкільних підручників, журнальних статей, сценаріїв до фільмів тощо», оскільки такі перекладачі «не можуть або не ризикують здійснити опосередковані (непрямі) переклади» (Newmark, 1982).

## **Висновки**

Спираючись на запропонований теоретико-методологічний опис адаптивних моделей в перекладі, можна стверджувати, що досягнення адекватності в перекладі у будь-якому разі уможливорюється лише за умов залучення адаптації. Психолінгвістичний аспект вивчення поняття адаптації в перекладі передбачає, в першу чергу, урахування реакції аудиторії вихідного тексту, яку необхідно відтворити в повному обсязі але вже для аудиторії цільового тексту. Саме тут важливим видається акцент на співвідношенні психолінгвістичного

«портрету» зіставляваних типів текстів оригіналу і перекладу, тобто їх сюжетно-композиційна, лінгвостилістична, комунікативно-прагматична, і загалом, – текст-типологічна адекватність. Теоретико-практичне осмислення ролі адаптації у відтворенні саме нехудожніх текстів у перекладі уможливорює висновок про те, що різні типи текстів підлягають різному ступеню застосування адаптації. І відповідно до текст-типологічної специфіки в кожному окремому випадку адаптивні стратегії можуть застосовуватися на різних рівнях тексту, зокрема на гіпертекстовому рівні (структурно-композиційна); на текстовому рівні (стилістична); та гіпотекстовому рівні (лексико-семантична, граматична). Поряд із цим, необхідним вважаємо зробити певний акцент на тому, що ступінь адаптивності типу тексту напряму залежить від прагматичного потенціалу такого вихідного тексту, адже у разі, якщо прагматична функція належить до домінуючих в аналізованому типі тексту, саме її відтворення буде передбачати залучення адаптивних стратегій. Інакше кажучи, ключовим критерієм застосування перекладацької адаптації тексту є домінування прагматичної функції.

Перспективним з огляду психолінгвістики і перекладознавства вбачається встановлення релевантності застосування адаптивної моделі при відтворенні типів текстів різних інституційних дискурсів, оскільки адекватне відтворення різних дискурсів/типів текстів неможливе без урахування міжкультурної асиметрії, що віддзеркалюється у дискурсивному/текст-типологічному «портреті», який відображає стереотипи очікування вихідної і цільової аудиторій.

## Література

- Абуашвили, А. (1989). *За строкой лирики: Антидиалог*. Москва: Международные отношения.
- Ванников, Ю.В. (1988). Проблемы адекватности перевода. Типы адекватности, виды перевода и переводческой деятельности. *Текст и перевод* (с. 34–39). Москва: ВЦП.
- Виноградов, В.С. (1997). Темпоральная (временная) стилизация как переводческий прием. *Филологические науки*, 6, 54–59.
- Виноградов, В.С. (2001). *Проблема эквивалентности и тип переводимого текста*. Режим доступа: [http://www.linguistic\\_ru](http://www.linguistic_ru)
- Гарбовский, Н.К. (2002). Герменевтический аспект перевода: типология ошибок понимания оригинального текста. *Вестник Московского университета*, 1, 7–24.

- Комиссаров, В.Н. (1980). *Лингвистика перевода*. Москва: Междунар. отношения.
- Комиссаров, В.Н. (1991). Эвристическая ценность моделей перевода. Теория и переводческая практика. *Картина мира: Лексикон и текст*, 378, 126–131.
- Коптілов, В.В. (1971). *Актуальні питання українського художнього перекладу*. Київ: Дніпро.
- Левшун, Л.В. (1992). *Проповедь как жанр средневековой литературы*. (Автореф. дисс. канд. филол. наук). Москва.
- Леонтьев, А.А. (1976). Психолингвистический аспект языкового значения. *Принципы и методы семантических исследований* (с. 46–73). Москва: Наука.
- Маркштайн, Э. (1996). *Постмодернистская концепция перевода (с вопросительным знаком или без него)*. Режим доступа: [www.lingvoda.ru/transforum/articles/markshtein\\_al.htm](http://www.lingvoda.ru/transforum/articles/markshtein_al.htm)
- Найда, Ю.А. (1983). Процедура анализа компонентной структуры референционного значения. *Новое в зарубежной лингвистике*, 14, 61–74.
- Новикова, Л.Ю. (1999). Безэквивалентная лексика в аспекте интеркультурной коммуникации. *Тезисы первой Российской конф. по романскому языкознанию «Актуальные проблемы романистики. Общество. Культура» (г. Саратов, 1999)*. Саратов : Саратовский ун-т.
- Новикова, М.А. (1986). *Прекрасен наш союз. Литература – переводчик – жизнь: лит.-крит. очерки*. Київ: Рад. письменник.
- Радчук, В. (2008). *Перекладність в динаміці*. Режим доступа: [http://radchuk.novamova.com.ua/pereklad\\_9.htm](http://radchuk.novamova.com.ua/pereklad_9.htm)
- Райс, К. (1978). Классификация текстов и методы перевода. *Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике* (с. 202–228). Москва.
- Ревзин, И.И., & Розенцвейг, В.Ю. (1962). К обоснованию лингвистической теории перевода. *Вопросы языкознания*, 1, 37–54.
- Тищенко, К.Н., & Борщаговский, П.Ф. (1982). Перевод и адаптация. *Теория и практика перевода*, 8, 18–28.
- Швейцер, А.Д. (1988). *Теория перевода: статус, проблемы аспекты*. Москва: Наука.
- Якименко, О.А. (2004). Перевод и комментарий: пределы адаптации. *Матер. VI Междунар. науч. конф. по переводоведению «Федоровские чтения» (г. Санкт-Петербург, 21–23 октября 2004 г.)* (с. 508–514). СПб.: Филологический факультет СПбГУ.
- Boguslawska-Tafelska, M. (2001). Psycholinguistic Mechanisms in Translation. *Acta Neophilologica*, 3, 11–24.
- Duff, A. (1989). *Translation*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Ferreira, A., Schwieter, J.W., & Gile, D. (2015). The Position of Psycholinguistic and Cognitive Science in Translation and Interpreting: An Introduction. In A. Ferreira & J.W. Schwieter (Eds.), *Psycholinguistic and Cognitive Inquires into Translation and Interpreting* (pp. 3–16). Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.115.01fer>
- Gile, D. (2009). *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam: John Benjamins. doi : <https://doi.org/10.1075/btl.8>
- House, J. (2016). *Translation as communication across languages and cultures*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315668956>
- Kade, O. (1980). *Die Sprachmittlung als gesellschaftliche Erscheinung und Gegenstand wissenschaftlicher Untersuchung*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.



- Krings, H.P. (1986). Translation problems and translation strategies of advanced German learners of French. In J. House & S. Blum-Kulka (Eds.), *Interlingual and intercultural communication*. Tübingen: Gunter Narr.
- Kruger, J.-L. (2016). Psycholinguistics and audiovisual translation. *Target: International Journal of Translation Studies*, 28(2), 276–287. <https://doi.org/10.1075/target.28.2.08kru>
- Kussmaul, P. (1995). *Training the Translator*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Newmark, P. (1982). *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Newmark, P. (2003). *Textbook of Translation*. Longman.
- Nida, E. (1964). *Towards a Science of Translating*. Leiden.
- Rubert, I., & Kapitonova, M. (2017). On the Problem of Interpreting-Psycholinguistics Interaction: Interlinguistic Interference. *Journal of Siberian Federal University*, 3(10), 400–408. <https://doi.org/10.17516/1997-1370-0047>
- Ullman, S. (1957). *Style in the French Nobel*. Cambridge.
- Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (2000). Comparative stylistics of French and English: A Methodology for Translation. *The Translation Studies Reader*. London, New-York : Routledge.
- Weightman, J.G. (1947). *On Language and Writing*. London: Sylvan Press.
- Wilss, W. (1982). *The Science of Translation. Problems and Methods*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Wlosowicz, T.-M. (2012). Some Applications of Translation to Psycholinguistic Research. *Linguistica Silesiana*, 33, 127–145.
- Zasyekin, S. (2010). Translation as a Psycholinguistic Phenomenon. *Journal of Psycholinguistic Research*, 39(3), 225–234. <https://doi.org/10.1007/s10936-009-9134-2>

## References

- Abuashvili, A.B. (1989). *Za strokoy liriki [Behind the Scenes of Lyrics]*. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya [in Russian].
- Vannikov, Yu.V. (1988). Problemy adekvatnosti perevoda. Tipy adekvatnosti, vidy perevoda i perevodcheskoy deyatelnosti [The problems of Adequate Translation. Types of Adequate Translation, Kinds of Translation and Translation Activity]. *Tekst i perevod – Text and Translation* (pp. 34–39). Moscow: Nauka [in Russian].
- Vinogradov, V.S. (1997). Temporalnaya (vremennaya) stilizatsiya kak perevodcheskiy priyem [Temporal Stylization as a Translation Method]. *Filologicheskiye nauki – Philological Sciences*, 6, 54–59 [in Russian].
- Vinogradov, V.S. (2001). *Problema ekvivalentnosti i tip perevodimoho teksta [The Problem of Equivalence and a Type of Translated Text]*. Retrieved from <http://linguistic.ru/index.php?id=86&op=content> [in Russian].
- Harbovskiy, N.K. (2002). Hermenevticheskiy aspekt perevoda: tipolohiya oshybok ponimaniya orihinalnogo teksta [Hermeneutical aspect of translation: the typology of perception errors of the source text]. *Vestnik Moskovskoho universiteta – Herald of the Moscow University*, 1, 7–24 [in Russian].
- Komissarov, V.N. (1980). *Linhvistika perevoda [Linguistics of translation]*. Moscow: Mezhdunarodnyye otnosheniya [in Russian].



- Komissarov, V.N. (1991). Yevristicheskaya tsennost modeley perevoda. Teoriya i perevodcheskaya praktika [Heuristic Value of the Translation Models. The theory and Translation Practice]. *Kartina mira: Leksikon i tekst – View of the World: Lexicon and Text*, 378, 126–131 [in Russian].
- Koptilov, V.V. (1971). *Aktualni pytannya ukrainskoho khudozhnyoho perekladu* [The Relevant Issues of the Ukrainian Artistic Translation]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Levshun, L.V. (1992). Propoved kak zhanr srednevekovoy literatury [Sermon as a Genre of the Medieval Literature]. *Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
- Leontyev, A.A. (1976). Psykholinhvisticheskiy aspekt yasykovoho obscheniya [Psycholinguistic Aspect of Communication]. *Printsipy i metody semanticheskikh issledovaniy – Principles and Methods of Semantic Research* (pp. 46–73). Moscow: Nauka [in Russian].
- Markshtain, E. (1996). *Postmodernistskaya kontseptsiya perevoda (s voprositelnyim znakom ili bez neho)* [Postmodern Concept of Translation (with question mark or without it)]. Retrieved from [www.lingvoda.ru/transforum/articles/markshtein\\_al.htm](http://www.lingvoda.ru/transforum/articles/markshtein_al.htm) [in Russian].
- Nayda, Yu.A. (1983). Protседura analiza komponentnoy struktury referentsionnoho znacheniya [The Analysis of Componential Structure of Referential Meaning]. *Novoye v zarubezhnoy linhvistike – New Development in Foreign Linguistics*, 14, 61–74 [in Russian].
- Novikova, L.Yu. (1999). Bezekvevalentnaya leksika v aspekte interkulturnoy kommunikatsii [Nonequivalent Lexical Units in the Aspect of Intercultural Communication]. *Pervaya Rossiyskaya konferentsiya po romanskomu yazykoznaniyu «Aktualnyye problemy romanistiki. Obschestvo. Kultura» – The 1st Russian Conference on Romanic Linguistics «Topical Issues of Romance Philology. Society. Culture»*. Saratov [in Russian].
- Novikova, M.A. (1986). *Prekrasen nash soyuz. Literatura – perevodchik – zhisn: literaturno-kriticheskiye ocherki* [The Beauty of Our Union. Literature – Translator – Life: Literal and Critical Digest]. Kyiv: Radyanskiy pysmennyk [in Russian].
- Radchuk, V. (2008). *Perekladnist v dynamitsi* [Translation in Dynamics]. Retrieved from [http://radchuk.novamova.com.ua/pereklad\\_9.htm](http://radchuk.novamova.com.ua/pereklad_9.htm) [in Ukrainian].
- Rays, K. (1978). Klassifikatsiya tekstov i metodov perevoda [Classification of the Texts and Translation Methods]. *Voprosy teorii perevoda v zarubezhnoy linhvistike – Issues of Translation Studies in Foreign Linguistics* (pp. 202–228). Moscow [in Russian].
- Revzin, I.I., & Rosentsveyh, V.Yu. (1962). K obosnovaniyu linhvisticheskoy teorii perevoda [The Theoretical Background to the Translation Theory]. *Voprosy yazykoznaniya – Issues of Linguistics*, 1, 37–54 [in Russian].
- Tischenko, K.N., & Borschahovskiy, P.F. (1982). Perevod i adaptatsiya [Translation and Adaptation]. *Teoriya i praktika perevoda – Theory and Practice of Translation*, 8, 18–28 [in Russian].
- Shveytser, A.D. (1988). *Teoriya perevoda: status, problemy, aspekty* [The Theory of Translation: Status, Problems, Aspects]. Moscow: Nauka [in Russian].
- Yakymenko, O.A. (2004). Perevod i kommentariy: predely adaptatsiyi [Translation and the Commentary: The Boundaries of Adaptation]. In *Materialy VI Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii po perevodovedeniyu «Fedorovskiye*

- chteniya» – *The VI International Scientific Conference on Translation Studies «Readings from Fedorov»* (pp. 508–514). Saint Petersburg [in Russian].
- Boguslawska-Tafelska, M. (2001). Psycholinguistic Mechanisms in Translation. *Acta Neophilologica*, 3, 11–24.
- Duff, A. (1989). *Translation*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Ferreira, A., Schwieter, J.W., & Gile, D. (2015). The Position of Psycholinguistic and Cognitive Science in Translation and Interpreting: An Introduction. In A. Ferreira & J.W. Schwieter (Eds.), *Psycholinguistic and Cognitive Inquiries into Translation and Interpreting* (pp. 3–16). Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.115.01fer>
- Gile, D. (2009). *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam: John Benjamins. doi : <https://doi.org/10.1075/btl.8>
- House, J. (2016). *Translation as communication across languages and cultures*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315668956>
- Kade, O. (1980). *Die Sprachmittlung als gesellschaftliche Erscheinung und Gegenstand wissenschaftlicher Untersuchung*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- Krings, H.P. (1986). Translation problems and translation strategies of advanced German learners of French. In J. House & S. Blum-Kulka (Eds.), *Interlingual and intercultural communication*. Tübingen: Gunter Narr.
- Kruger, J-L. (2016). Psycholinguistics and audiovisual translation. *Target: International Journal of Translation Studies*, 28(2), 276–287. <https://doi.org/10.1075/target.28.2.08kru>
- Kusmaul, P. (1995). *Training the Translator*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Newmark, P. (1982). *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Newmark, P. (2003). *Textbook of Translation*. Longman.
- Nida, E. (1964). *Towards a Science of Translating*. Leiden.
- Rubert, I., & Kapitonova, M. (2017). On the Problem of Interpreting-Psycholinguistics Interaction: Interlinguistic Interference. *Journal of Siberian Federal University*, 3(10), 400–408. <https://doi.org/10.17516/1997-1370-0047>
- Ullman, S. (1957). *Style in the French Nobel*. Cambridge.
- Vinay, J-P, & Darbelnet, J. (2000). Comparative stylistics of French and English: A Methodology for Translation. *The Translation Studies Reader*. London, New-York : Routledge.
- Weightman, J.G. (1947). *On Language and Writing*. London: Sylvan Press.
- Wilss, W. (1982). *The Science of Translation. Problems and Methods*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Wlosowicz, T-M. (2012). Some Applications of Translation to Psycholinguistic Research. *Linguistica Silesiana*, 33, 127–145.
- Zasyekin, S. (2010). Translation as a Psycholinguistic Phenomenon. *Journal of Psycholinguistic Research*, 39(3), 225–234. <https://doi.org/10.1007/s10936-009-9134-2>

#### АНОТАЦІЯ

**Мета** статті полягає у теоретичному окресленні релевантності поняття «перекладацька адаптивна модель» завданням психолінгвістики у перекладі. Спираючись на психолінгвістичний підхід до визначення понять

адекватності/еквівалентності в перекладі, у дослідженні надано теоретичне та методологічне обґрунтування застосуванню адаптації при перекладі культурно-зорієнтованих текстів. Теоретико-практичне осмислення ролі адаптації у відтворенні саме нехудожніх текстів у перекладі уможлиблює висновок про те, що різні типи текстів підлягають різному ступеню застосування адаптації.

Комплексний аналіз поняття адаптація передбачає використання низки наукових **методів** аналізу, найбільш релевантними серед яких є: загальнонаукові методи аналізу і синтезу наукових напрацювань щодо перекладацької адаптації; психолінгвістичні, текст-типологічні структурні/функціональні, та перекладознавчі методи аналізу тексту. Однією з важливих стратегій перекладу, що змикає теорію комунікації, прагмалінгвістику, психолінгвістику й теорію перекладу, виступає перекладацька адаптація. Адаптивний потенціал тексту визначається в межах інтралінгвістичного та інтерлінгвістичного зіставлення прагматичних культурно-специфічних текстів, і слугує підставою для створення адаптивних перекладацьких моделей. Саме ці моделі, що віддзеркалюють єдину стратегію перекладацької адаптації, уможлиблюють об'єднання теорії міжкультурної комунікації, прагмалінгвістики, психолінгвістики і теорії перекладу для вирішення цілей у подоланні міжкультурної асиметрії.

**Результати** дослідження демонструють, що психолінгвістичний підхід у перекладі культурно зорієнтованих текстів надає можливість визначити еквівалентний переклад як перекодування семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації вихідного тексту засобами мови перекладу. З іншого боку, поняття адекватного перекладу тлумачиться як відтворення реакції аудиторії вихідного тексту в перекладі з акцентом на лінгвістичних, текст-типологічних, культурних, психологічних стереотипах цільової аудиторії.

Із цього **висновуємо**, що адекватний переклад культурно зорієнтованого тексту можливий лише за умов його адаптації до лінгвокультурних стереотипів цільової аудиторії. Іншими словами, адекватність перекладу прагматичного культурно зорієнтованого тексту ґрунтується на повному його сприйнятті цільовою аудиторією.

**Ключові слова:** адаптивна модель, адекватність/еквівалентність, переклад, культурно-зорієнтовані тексти, психолінгвістичний підхід.

**Демецкая Владислава. Адаптивная модель перевода в психолингвистическом измерении**

#### **АННОТАЦИЯ**

**Цель** статьи заключается в очерчивании теоретических основ релевантности понятия «переводческая адаптивная модель» психолингвистическим задачам современного переводоведения. Основываясь на психолингвистическом подходе к определению понятий адекватность/эквивалентность в переводе, в

исследовании предлагается теоретически и методологически обоснованные причины использования адаптации при переводе культурно-ориентированных текстов. Теоретико-практическое осмысление роли адаптации при воссоздании нехудожественных типов текстов дает возможность говорить о том, что разные типы текстов подлежат различной степени привлечения адаптивных стратегий.

Комплексный анализ понятия адаптации предполагает привлечение ряда научных **методов** анализа, к которым, в частности, относятся: общенаучные методы анализа и синтеза результатов теоретического осмысления места адаптации в переводоведческой науке; психолінгвістические, а также текст-типологические структурные/функциональные и собственно переводоведческие методы анализа текста. Адаптивный потенциал текста определяется в рамках интралінгвістического и интерлінгвістического сопоставления прагматических культурно-специфических текстов, и служит условием для создания соответствующих адаптивных переводческих моделей. Именно эти модели, отражающие единую стратегию переводческой адаптации, способны объединить теорию межкультурной коммуникации, прагматическую лингвистику, психолінгвістику и теорию перевода для решения целей в преодолении межкультурной асимметрии.

**Результаты** исследования демонстрируют, что психолінгвістический подход к переводу культурно-ориентированных текстов дает возможность определить эквивалентный перевод как перекодирование семантической, стилистической и функционально-коммуникативной информации исходного текста средствами языка перевода. С другой стороны, понятие адекватного перевода интерпретируется как воссоздание реакции аудитории исходного текста в переводе с акцентом на лингвистические, текст-типологические, культурные, психологические стереотип целевой аудитории.

**Из этого следует**, что достижение адекватности перевода культурно-ориентированного текста возможно только в условиях его адаптации к лингвокультурным стереотипам целевой аудитории. Другими словами, залогом переводческой адекватности прагматического культурно-специфического текста служит полное восприятие текста целевой аудиторией.

**Ключевые слова:** адаптивная модель, адекватность/эквивалентность, перевод, культурно-ориентированные тексты, психолінгвістический подход.

## Information Entropy in Translation: Psycholinguistic Aspects

### Інформаційна ентропія у перекладі: психолінгвістичні аспекти

**Marharyta Dorofeieva<sup>1</sup>**

Dr. in Philology,  
Assistant Professor

**Маргарита Дорофєєва<sup>1</sup>**

доктор філологічних наук,  
доцент

E-mail: [margarita\\_dorofeeva@hotmail.com](mailto:margarita_dorofeeva@hotmail.com)  
[orcid.org/0000-0003-2024-4806](https://orcid.org/0000-0003-2024-4806)

**Tatiana Andrushchenko<sup>2</sup>**

Dr. in Philosophy, Head of  
the Social Science Department

**Тетяна Андрущенко<sup>2</sup>**

доктор філософських наук,  
завідувач кафедри суспільних наук

E-mail: [gerasimenko.tanya@gmail.com](mailto:gerasimenko.tanya@gmail.com)  
[orcid.org/0000-0002-0381-171X](https://orcid.org/0000-0002-0381-171X)

<sup>1</sup>*Kyiv National Taras Shevchenko  
University, Institute of Philology,  
Department of German Philology  
and Translation*

✉ 14, Taras Shevchenko Blvd.,  
Kyiv, Ukraine, 01601

<sup>1</sup>*Київський національний  
університет імені Тараса  
Шевченка, Інститут філології,  
кафедра германської філології  
та перекладу*

✉ бульвар Тараса Шевченка, 14,  
Київ, Україна, 01601

<sup>2</sup>*Ukrainian National Tchaikovsky  
Academy of Music*

✉ 1-3/11, Architect Gorodetsky Str.,  
Kyiv, Ukraine, 01011

<sup>2</sup>*Національна музична академія  
України імені П.І. Чайковського*

✉ вул. Архітектора Городецького,  
1-3/11, Київ, Україна, 01011

*Original manuscript received October 21, 2018*

*Revised manuscript accepted August 13, 2019*

**ABSTRACT**

*The article deals with the category of informational entropy in the source text as a matter of translation psycholinguistics. The informational entropy of the lexical units on different levels in the source text refers to subjective factors that reduce the translation quality. Lexical units-carriers of the source text's informational entropy cause informational deficits in the translator's consciousness.*

*The aim of the search is to consider the category of informational entropy from the standpoint of psycholinguistics and cognitive translation theory, identify the causes of informational entropy, establish linguistic and genre-stylistic markers of the lexical entropy units in the source text, identify ways to minimize entropy in the specialized translation.*

*The research procedure involves a psycholinguistic experiment with the participation of 85 informants with semi-professional translation status. The participants produced a German-Ukrainian translation of a specialized text, in which the number of lexical units contained informational entropy as a percentage of the total words' number was 17.9%.*

*The results of the translation's comparative analysis indicate similar psycholinguistic mechanisms for understanding lexical units with informational entropy, leading to false translation solutions in the target texts. Such mechanisms include an incorrect choice of the translation method and a lack of attention to the extralinguistic information in the source text.*

*The conclusions of the psycholinguistic experiment confirm the universal nature of the informational entropy, resulting in translation quality degradation. The psycholinguistic factor for the false translation solutions is an automatic suppression the contextual meaning of the source text's lexical item by its subject-logical meaning in the translator's mind, realized in the incorrect choice of the translation method.*

*Key words: informational entropy, lexical level, source text, target text, psycholinguistic experiment, sign-oriented translation method, sense-oriented translation method, translator's competence.*

## **Вступ**

Сучасна антропоцентрична теорія перекладу демонструє спільні ознаки з іншими дисциплінами поля гуманітарних наук, насамперед міжпредметні зв'язки з психолінгвістикою. Дослідження процесуальних аспектів та діяльнісне розуміння перекладу утворюють площину перетину перекладознавства і психолінгвістики як дотичної галузі мовознавства.

Якщо взяти за основу визначення предмета й об'єкта психолінгвістики, можна встановити однозначні паралелі та



споріднені категорійно-понятійні відношення між психолінгвістикою та, зокрема, когнітивною транслятологією. Так, О. Селіванова формулює предмет психолінгвістики як співвідношення психічних функцій і процесів свідомості з мовною здатністю й мовленнєвою діяльністю людини. Об'єкт психолінгвістики, на думку дослідниці, охоплює мовну здатність і *мовленнєву діяльність* особистості (Селіванова, 2008).

У той же час об'єкт теорії перекладу становить особливий вид *мовленнєвої діяльності*, цілеспрямовану діяльність, що відповідає певним вимогам та орієнтується на досягнення конкретного результату (Швейцер, 1988). Синтез психолінгвістики й теорії перекладу здатний забезпечити погляд у приховані перекладацькі процедури сприйняття, розуміння, інтерпретації оригіналу та продукування цільового тексту.

За останні роки психолінгвістичні аспекти перекладацької діяльності привертають все більше уваги вітчизняних дослідників у галузях методики й дидактики спеціального перекладу (Chernovaty & Kovalchuk, 2019), формування професійної компетенції перекладача, у тому числі в усному двосторонньому перекладі (Bogush, Korolova & Porova, 2019). Зарубіжні розвідки психолінгвістичного напрямку в перекладознавстві висвітлюють, зокрема, взаємозв'язок між типом перекладацьких помилок і когнітивними процесами у мозку перекладачів-білінгвів (Hatzidaki & Pothos, 2008), питання невизначеності перекладу в контексті та поза контекстом (Prior, Wintner, MacWhinney & Lavie, 2011), закономірності реалізації когнітивних стратегій розуміння, прийняття рішень та ревербалізації з боку перекладача (House, 2013), залежність між довжиною слова та його концептуальною складністю для перекладу (Lewis & Frank, 2016), аспекти когнітивної ергономіки у перекладацькому процесі (Teixeira & O'Brien, 2017).

Оскільки процес перекладу, а саме та його ментальна частина, що не піддається безпосередньому спостереженню, має психологічну природу, нагальними питаннями перекладознавства в аспекті психолінгвістики залишаються: (а) створення методології когнітивно-трансляційних досліджень з погляду психолінгвістики; (б) напрацювання когнітивних моделей перекладу-як-процесу; (с) алгоритмізація методик вивчення когнітивних процедур трансляції.



Когнітивно-діяльнісні положення перекладознавства, насамперед поняття *самоорганізації* та *інформації*, суголосні з психолінгвістичним розумінням *мовленнєвої організації* як одного з механізмів мовленнєвої діяльності людини. Так, О. Залевська наділяє мовленнєву організацію усіма ознаками самоорганізованої системи: «(1) мовленнєва організація людини є не пасивною скарбницею знань про мову, а *динамічною функціональною системою*; (2) підкреслюється постійна взаємодія між процесом переробки й упорядкування мовленнєвого досвіду та її продуктом <...>; (3) названі положення створюють базу для трактування мовленнєвої організації людини як *самоорганізованої системи*» (Залевская, 2000: 30).

Суб'єкт перекладу як активний учасник глобальної системи самоорганізації перекладацької діяльності у всій сукупності *об'єктивних* відношень між текстом оригіналу, комунікативною ситуацією, фаховим дискурсом, ноосферою, культурою та цільовим текстом має свою локальну *суб'єктивну* систему самоорганізації, зумовлену психофізіологічною мовленнєвою організацією індивіда. Вплив суб'єктивної системи самоорганізації перекладача на перекладацькі рішення як «відбиток» *несвідомих* процесів обробки інформації у тексті перекладу становить, на нашу думку, предмет вивчення психолінгвістики перекладу.

Прикладом кооперативного зв'язку між елементами внутрішнього рівня будь-якої самоорганізованої системи та зовнішнім середовищем слугує перенесення енергії, речовини та *інформації* (Naken et al., 2016). У свою чергу, поняття інформації, ключове для психолінгвістики і перекладознавства, протистоїть поняттю *інформаційної ентропії*.

Явище інформаційної ентропії у перекладі в ракурсі психолінгвістики за винятком окремого розділу монографії Т. Андрієнко (2016) залишається мало дослідженою темою у вітчизняній науці. Серед розвідок зарубіжних дослідників, що розглядали феномен ентропії в галузі психолінгвістики і в дотичних сферах обробки природної мови, корпусної лінгвістики і комерційної лексикографії, слід згадати, зокрема, Р. Байєна (Baayen, 2005) та Ф. Келлера (Keller, 2004), який займався визначенням коефіцієнту ентропії на синтаксичному рівні, зокрема, кореляцією між ентропією речення, його довжиною та позицією всередині тексту.

Недостатня розробленість проблем психолінгвістики перекладу, пов'язаних із ментальними процедурами обробки інформації та суб'єктивними факторами впливу на вибір перекладацького рішення, серед яких чільне місце займають інформаційні дефіцити перекладача (інформаційна ентропія), зумовлює *актуальність* розвідки.

*Об'єктом* дослідження виступають лексичні одиниці-носії інформаційної ентропії (ІЕ) тексту оригіналу.

*Предмет* розвідки складають психолінгвістичні особливості відтворення лексем-носіїв ІЕ оригіналу в перекладі.

*Мета* статті полягає у висвітленні категорії інформаційної ентропії як психолінгвістичного фактору зниження якості перекладу, і встановленні стратегій подолання ІЕ у перекладі спеціальних текстів.

Заявлена мета передбачає вирішення таких конкретних *завдань*: 1) дати визначення психолінгвістичного феномена ІЕ; 2) виявити психолінгвістичні причини виникнення інформаційної ентропії; 3) встановити мовні та жанрово-стилістичні ознаки ІЕ лексичних одиниць; 4) скласти інвентар типових лексичних одиниць-носіїв ІЕ; 5) встановити характер впливу одиниць-носіїв ІЕ на перекладацькі рішення в психолінгвістичному аспекті; 6) запропонувати шляхи мінімізації суб'єктивної ІЕ вихідного тексту (ВТ) у спеціальному перекладі. Розглянемо експериментальну частину розвідки.

## **Методи та методики дослідження**

Для розв'язання поставлених наукових завдань автором статті було проведено психолінгвістичний експеримент серед студентів-магістрів Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. В експерименті взяли участь студенти першого та другого курсу магістратури спеціальності «Філологія», що навчались за освітньо-науковими програмами «Галузевий переклад з німецької та англійської мови; міжкультурний менеджмент» і «Германістика. Міжкультурний менеджмент та переклад (німецька, англійська мови)».

*Матеріалом* розвідки слугували: 1) контрольний фрагмент офіційно-ділового тексту жанру «протокол» німецькою мовою;

2) офіційний переклад фрагмента українською мовою в авторстві штатного перекладача організації Гете-Інститут в Україні (м. Київ); 3) множинні українські трансляти, виконані напівпрофесійними перекладачами – учасниками експерименту. З метою експертної оцінки й моніторингу результатів дослідження були використані фрагменти авторського перекладу.

Експеримент проводився протягом 2017–2018 навчальних років під час зимової семестрової атестації. Умови експерименту включали виконання контрольного завдання в рамках модульної контрольної роботи (МКР) з дисципліни «Жанрові теорії перекладу». Загальна кількість учасників склала 85 осіб, з них 43 особи на той час перебували на першому курсі магістратури обох спеціальностей, а 42 інформанти навчались на другому курсі магістерських програм. Кожна група отримала завдання, що передбачало німецько-український переклад фрагмента спеціального тексту з використанням наданої екстралінгвістичної інформації.

Відповідно до умов експерименту було обрано текст з максимально високою абсолютною частотою уживання одиниць-носіїв інформаційної ентропії з метою перевірки їхнього відтворення у трансляті. Відсоткове відношення кількості одиниць ІЕ до загальної кількості слів у тексті фрагмента склало 17,97%, що в абсолютній кількості дорівнює 16 повнозначним одиницям інформаційної ентропії на 89 слів тексту загалом без урахування повторів.

На етапі обговорення, який проходив під час останнього (залікового) заняття, множинні переклади групи порівнювались з офіційним перекладом та перекладом керівника експерименту. Учасники експерименту коментували власні трансляти у вигляді ТАР-протоколу перекладацьких рішень. Заключний моніторинг і оцінка результатів перекладу проводились керівником разом з інформантами. Наведемо приклад авторського завдання МКР для групи інформантів (табл. 1).

У таблиці 1 представлені структурні та змістові елементи контрольного завдання групи: (1) формулювання завдання (інструкція) німецькою мовою; (1.1) екстралінгвістична інформація для перекладача, що формує найближчий ситуативний контекст і полегшує розуміння комунікативної ситуації оригіналу; (1.2) безпосередній фрагмент ВТ, призначений для перекладу.

**Таблиця 1.** Структура й зміст контрольного завдання

<b>(1)</b> Übersetzen Sie den Textausschnitt ins Ukrainische (перекладіть текст українською мовою)
<b>(1.1)</b> Extralinguistische Informationen zum Text (екстралінгвістична інформація до вихідного тексту)
<b>Bremer Protokoll</b> II. Winterakademie «Bildung mit Europa», Gründung der Digitalen Netzwerkuniversität (Bremen, vom 4.-6. Dezember 2017) Die Teilnehmerinnen und Teilnehmer der II. Winterakademie in Bremen aus Deutschland, Georgien und der Ukraine setzen ein Zeichen für internationale Zusammenarbeit und interkulturellen Dialog: Mit der Digitalen Netzwerkuniversität schaffen wir die Grundlage, damit Bildung über Ländergrenzen hinweg funktioniert. Internationalität, Transkulturalität und ein an humanistischen Idealen orientiertes Bildungsverständnis zeichnen das Vorhaben aus. Gemeinsam entwickeln wir Lehr- und Lernangebote online in den Bereichen Bildung für nachhaltige Entwicklung (BNE), Inter-/Transkulturalität, Konfliktprävention und Friedensforschung und DaF-Ausbildung mit CLILiG (Content and Language Integrated Learning in German).
<b>(1.2)</b> Ausschnitt zur Übersetzung (фрагмент для перекладу)
<b>BILDUNGSBOTSCHAFTER/-INNEN</b> Die Bildungsbotschafter/-innen / Koordinatoren/-innen der Netzwerkuniversität koordinieren die Bemühungen an den einzelnen Institutionen vor Ort. Sie leisten erste Schritte für einen Aufbau des Netzwerkes und fungieren zunächst als Multiplikatoren. Dabei ist der Auf- und Ausbau der Netzwerkuniversität nur eine Funktion, langfristig sind die Tätigkeiten aber breit gefächert. Im Rahmen der Netzwerkuniversität ist anvisiert, ein Zusatz- / Weiterbildungsprofil zum / zur Bildungsbotschafter/-in zu konzipieren. Die mögliche Instanz eines Bildungsbotschafters / der Bildungsbotschafterin an den Bildungsinstitutionen wird von allen Beteiligten begrüßt und im Rahmen des Voranschreitens der internationalen Netzwerkuniversität gefördert.

Окремо зазначимо, що незважаючи на контрольовані умови проведення експерименту (обмежений час і місце виконання завдань), учасникам було дозволено користуватись перекладацькими артефактами – електронними та паперовими словниками, а також інформацією з мережі Інтернет. Такі правила мали на меті максимально наблизити інформантів до реальної ситуації виконання перекладу.

## **Результати та дискусії**

Розглядаючи ентропію як психолінгвістичний фактор помилкових перекладацьких рішень, необхідно в першу чергу

надати визначення цьому поняттю в контексті психолінгвістики і когнітивної теорії перекладу.

У межах дисертаційного дослідження, присвяченого синергетиці перекладу, ми запропонували таку дефініцію: *ентропія інформаційна у перекладі* – міра невизначеності інформації про об'єкт перекладу (інформаційний дефіцит перекладача), який зумовлює хибні перекладацькі рішення на будь-якому рівні системи самоорганізації спеціального перекладу (Дорофєєва, 2017). Згадана невизначеність може існувати як (а) на *об'єктивному рівні* одиниць перекладу вихідного тексту (мовні ознаки одиниць перекладу), (b) на *об'єктивному рівні* комунікативної ситуації (відсутність даних про фактори комунікативної ситуації, до якої входить ВТ), (c) на *об'єктивному рівні* дискурсу (значні розбіжності між нормами вихідного та цільового спеціальних дискурсів), так і на *суб'єктивному рівні* виконавця перекладу (недостатня мовна, перекладацька, дискурсивно-фахова, пошукова компетенція). Саме суб'єктивні фактори виникнення ІЕ цілого тексту та його окремих одиниць в голові перекладача становлять психолінгвістичний аспект когнітивної теорії перекладу.

Одразу слід зауважити, що процеси міжмовного та міжкультурного перетворення, які відбуваються у нейронних мережах мозку перекладача (так званий Black Box), на сьогоднішній день піддаються реконструкції лише «на виході», за допомогою аналізу перекладацьких рішень готового трансляту (Prunč, 2012). Традиційними інструментами такого аналізу слугують ТАР-протоколи та спеціальні алгоритми порівняльно-перекладацьких досліджень ВТ і ЦТ на базі когнітивних моделей процесу перекладу.

Іншим важливим питанням з погляду визначення факторів ІЕ, релевантних для психолінгвістики, стає створення когнітивної типології перекладацьких помилок, де хибні перекладацькі рішення розмежовуються за типами інформації, що відповідають рівням глобальної системи самоорганізації перекладацького процесу: рівень цільової мови (структурно-семантична інформація) – рівень спеціального цільового дискурсу (комунікативно-прагматична і дискурсивно-фахова інформація) – рівень ноосфери (фонова/енциклопедична інформація). Явище інформаційної ентропії, таким чином, утворює проміжну ланку між глобальною та локальною

системою самоорганізації перекладацької діяльності, яка знаходиться в мозку перекладача. Перейдімо до питання причин виникнення ІЕ та характеру конкретних одиниць-носіїв інформаційної невизначеності вихідного тексту як об'єкта перекладу. З позицій когнітивної транслятології спостерігається зворотна закономірність: чим вище дефіцит інформації (ІЕ) для перекладача у вихідному тексті загалом, тим нижче якість перекладу, аж до повного нерозуміння вихідного тексту та відмови суб'єкта перекладу від виконання замовлення. Навпаки, якщо ентропія ВТ для перекладача дорівнює нулю (немає інформаційних дефіцитів на рівні мови, комунікативної ситуації, дискурсу і ноосфери), тоді не виникає складнощів у процесі перекладу.

Це означає, що для виконавця з високим рівнем перекладацької компетенції у широкому значенні рівень ІЕ вихідного тексту завжди нижчий, ніж для непрофесійного або напівпрофесійного перекладача. Цей факт пояснює широку практику пріоритетного надання перекладацьких замовлень виконавцям з перекладацькою освітою, але без достатніх фахових знань, порівняно з фахівцями без перекладацької підготовки, але зі знанням іноземної мови. Тому до суб'єктивних факторів ІЕ відносимо наявність та ступінь розвиненості компетенцій перекладача.

За попередньою гіпотезою, ІЕ виникає на рівні тексту (текст зрозумілий або незрозумілий для виконавця). Втім, незрозумілий текст з високим рівнем ІЕ становить не причину, а наслідок інформаційного дефіциту перекладача. Тому логічно припустити, що ентропія може бути притаманна усім повнозначним та структурно-композиційним одиницям перекладу ВТ: лексемам, словосполученням, колокаціям, стійким виразам, реченню, надфразовій єдності. Серед об'єктивних ознак мовних одиниць-носіїв ІЕ Т. Андрієнко (2014) називає: 1) непередбачуване уживання одиниці з огляду на тип вихідного тексту, контексту, стиль, дискурс та культуру; 2) одиниці, які припускають інші варіанти вираження одного й того самого смислу. З нашого боку зауважимо, що носіями ІЕ можуть ставати також одиниці, які мають один варіант вираження різних смислів у різних дискурсах/терміносистемах (наприклад, полісеманти, міжсистемні термінологічні омоніми). Отже, мовним критерієм високого рівня ІЕ одиниць перекладу стають синонімія і

багатозначність, а до жанрово-стилістичних критеріїв ІЕ належить непередбачуваність уживання.

Відповідно до обраного об'єкта дослідження зосередимось на одиницях-носіях ІЕ лексичного рівня мови. На нашу думку, інформаційна ентропія лексичного рівня пов'язана з подвійною реалізацією контекстуального та предметно-логічного значення лексичної одиниці у свідомості перекладача. Причому під час сприйняття ВТ обидва значення вступають між собою в конкурентні відношення, а під час інтерпретації та продукування цільового тексту одне значення з двох «перемагає», витісняючи інше значення у свідомості суб'єкта перекладу. В процесі локальної самоорганізації підсвідомо обирається спосіб перекладу конкретної одиниці: знаковий або смисловий. Результатом «конкурентної боротьби» обох значень стає відтворення одиниці перекладу за обраним способом.

Власний перекладацький і дидактичний досвід автора в галузі німецько-українського перекладу, що становить більше 20 років, дозволяє визначити перелік типових одиниць-носіїв ІЕ оригіналу.

До таких одиниць належать переважно: 1) абстрактні віддієслівні іменники (*Aufbau, Ausbau, Rechtfertigung, Vermögensabschöpfung, Geltung, Thematisierung, Setzung, Zuständigkeitsverteilung, Äußerung, Voraussetzung, Voranschreiten*); 2) абстрактні складні іменники з двома або більше основами (*Bildungsbotschafter, Zusatzprofil, Geltungsanspruch, Haushaltskreislauf, Orientierungshilfe, Rechtsrahmen, Gesichtspunkt, Gegenstand, Bewusstsein*); 3) абстрактні однокореневі іменники (*Instanz*); 4) абстрактні дієслова (*angleichen, weiterleiten, erstatten, fördern*); 5) ментальні дієслова (*aufgreifen, konzipieren, anschneiden, wahrnehmen*); 6) стереотипні формули та кліше (*in den Genuss kommen, erste Schritte leisten, den Unterschied machen*); 7) складні прикметники, прислівники, дієприслівники у функції означення й обставини (*gegliedert, gefächert, netztauglich, langfristig, ersichtlich*).

Якщо ми проаналізуємо наведений список в ізольованому вигляді, можна побачити, що практично всі наявні в ньому лексеми задовольняють критеріям полісемії та/або синонімії, тобто стають потенційними носіями ІЕ. Інший критерій ІЕ цих одиниць – непередбачуване уживання – можна встановити лише в конкретному тексті.



Розгляньмо одиниці-носії ІЕ лексичного рівня фрагмента вихідного тексту (Bremer Protokoll, 2017), запропонованого учасникам експерименту, та їхнє відтворення в офіційному перекладі.

Насамперед необхідно окреслити комунікативну ситуацію, до якої входить ВТ, встановити пріоритетну функцію та жанрову належність оригіналу. Вихідний текст має назву «*Bremer Protokoll. II. Winterakademie – Bildung mit Europa*» (укр. *Бременський протокол – II Зимова академія – Освіта з Європою*). Сама назва дозволяє віднести текст до дипломатичного жанру офіційно-ділового дискурсу – протокол. У свою чергу, жанр оригіналу обумовлює функції тексту – інформативну і перформативну.

Організатором міжнародного освітнього заходу під назвою Друга Зимова академія у м. Бремен (ФРН) стала німецька громадська організація Гете-Інститут. Автором тексту протоколу німецькою мовою виступив колектив мультиплікаторів (викладачів та популяризаторів німецької мови) Гете-Інституту, що працюють у відділеннях організації країн Східного партнерства, зокрема, в Україні та Грузії. У повному тексті протоколу йдеться про результати співробітництва чотирьох країн-учасниць проекту, присвяченого створенню Міжнародного мережевого онлайн-університету. Особливість тексту полягає в його поліадресатності, відтак німецький оригінал протоколу передбачав офіційний переклад трьома мовами: українською, російською та грузинською.

З огляду на офіційний характер і професійний експертний статус перекладача Гете-Інституту, ми були вимушені встановити, що аналізований переклад не позбавлений суттєвих помилок, пов'язаних саме з відтворенням одиниць ІЕ лексичного рівня оригіналу. Тому в межах психолінгвістичного експерименту ми відмовились від залучення офіційного перекладу як еталона для порівняння з паралельними перекладами напівпрофесійних перекладачів. Будучи керівником експерименту, ми прийняли рішення розглядати офіційний переклад лише як один із варіантів виконання перекладацького замовлення з боку носія професійного експертного статусу.

Отже, спочатку проаналізуємо особливості відтворення лексем-носіїв ІЕ в офіційному перекладі протоколу українською мовою. Символом (\*) в українському тексті позначені помилкові

перекладацькі рішення, обумовлені психолінгвістичним фактором ІЕ на лексичному рівні оригіналу (табл. 2).

**Таблиця 2.** Порівняння оригіналу і офіційного перекладу за критерієм відтворення одиниць-носіїв ІЕ лексичного рівня у ЦТ

<p>(1a) <i>Bildungsbotschafter/-innen</i>  <b>Die Bildungsbotschafter/-innen</b> /  <i>Koordinatoren/-innen</i>  <i>der Netzwerkuniversität koordinieren die Bemühungen an den einzelnen Institutionen vor Ort. Sie leisten erste Schritte für einen Aufbau des Netzwerkes und fungieren zunächst als Multiplikatoren.</i></p>	<p>(1a) <b>Освітні посланники*</b>  <i>Освітні посланники*/координатори Мережевого університету координують зусилля у окремих інституціях. Вони здійснюють перші кроки для налагодження мережі та діють на перший час як мультиплікатори.</i></p>
<p>(2) <i>Dabei ist der Auf- und Ausbau der Netzwerkuniversität nur eine Funktion, langfristig sind die Tätigkeiten aber breit gefächert.</i></p>	<p>(2a) При цьому <b>побудова*</b> і розбудова Мережевого університету – це лише одна функція, поле діяльності на довгострокову перспективу широке.</p>
<p>(3) <i>Im Rahmen der Netzwerkuniversität ist anvisiert, ein Zusatz- / Weiterbildungsprofil zum / zur Bildungsbotschafter/-in zu konzipieren.</i></p>	<p>(3a) В рамках Мережевого університету передбачається концептуальна розробка <b>профіля*</b> підготовки /підвищення кваліфікації* до освітнього посланника*.</p>
<p>(4) <i>Die mögliche Instanz eines Bildungsbotschafters / der Bildungsbotschafterin an den Bildungsinstitutionen wird von allen Beteiligten begrüßt und im Rahmen des Voranschreitens der internationalen Netzwerkuniversität gefördert.</i></p>	<p>(4a) Можлива <b>інстанція*</b> освітнього посланника* у навчальних закладах вітається усіма учасниками та підтримується в рамках <b>просування*</b> Міжнародного мережевого університету.</p>

Для зручності порівняльно-перекладацького аналізу таблиця 2 розбита на дві колонки і чотири рядки (1-1a), (2-2a), (3-3a), (4-4a). У лівій колонці розміщено фрагмент вихідного тексту протоколу (Bremer Protokoll, 2017), у правій колонці знаходиться офіційний переклад українською мовою (Бременський протокол, 2017). Кожний рядок відповідає смисловим відріzkам тексту, реалізованим як на рівні окремих речень (2-2a), (3-3a), (4-4a), так і на рівні надфразової єдності (1-1a).

Під час розгляду кожного зі смислових відрізків були встановлені лексеми оригіналу, помилково відтворені у перекладі. Рядок (1-1a) демонструє хибне відтворення абстрактного двохосновного іменника множини з так званим гендерним маркером **/-innen**: *Bildungsbotschafter/-innen*. В українському перекладі

виконавець відтворює цю одиницю послівно, шляхом калькування предметно-логічного значення кожної з основ: *освітні посланники*\*. Ми вважаємо наведене перекладацьке рішення помилковим з двох причин: 1) воно викривлює первинну пропозицію (смісл) оригіналу; 2) воно суперечить жанрово-стилістичним нормам цільового офіційно-ділового дискурсу.

У цьому випадку йдеться про явище ІЕ лексичного рівня, пов'язане, по-перше, з непередбачуваністю німецької лексики *Bildungsbotschafter* в офіційно-діловому типі дискурсу та жанрі «протокол», а по-друге, із можливістю багатоваріантної інтерпретації складного іменника. Можна стверджувати, що перекладач не «відчуває» контекстно-ситуативну інформацію як інваріант перекладу і помилково обирає знаковий спосіб трансляції одиниці через відтворення її семантичних складників. Інакше кажучи, у свідомості перекладача відбулось пригнічення контекстуального значення лексики ВТ через предметно-логічне значення, що ми і спостерігаємо в трансляті.

Враховуючи фактори комунікативної ситуації, до якої розміщено вихідний текст, а також вимоги цільового дискурсу, пропонуємо авторський варіант перекладу лексики-носія ІЕ: нім. *Bildungsbotschafter* – укр. *координатори міжнародних освітніх програм/проектів (МОП)*. Наведений варіант відзначається смисловим способом перекладу і вибором перекладацького рішення для передачі дискурсивно-ситуативної інформації оригіналу, орієнтованої на адресата.

У другому рядку (2-2а) спостерігаємо неточне відтворення абстрактного віддієслівного іменника *der Aufbau* за допомогою знакового способу перекладу: укр. *побудова*. Крім того, у перекладі має місце тавтологія іменників *побудова* і *розбудова*, що є стилістично неприпустимим явищем в офіційно-діловому документі. Наведене рішення також пояснюється неправильним вибором перекладача на користь відтворення семантичної інформації одиниці перекладу ВТ. Очевидно, що в німецькому тексті протоколу мала на увазі не *побудова*, а *створення* Міжнародного мережевого онлайн-університету, зрозуміле з контексту.

Перекладацькі рішення у третьому рядку (3-3а) також стосуються хибної передачі семантичної інформації оригіналу замість відтворення дискурсивно-ситуативної інформації як інваріанта

перекладу. Лексеми *Zusatzprofil/Weiterbildungsprofil* відтворюються гібридним знаково-смысловим способом через калькування одного складника (*профіль*), додавання (*підготовка*) та переклад іншого семантичного складника (*підвищення кваліфікації*) двохосновних іменників: укр. *профіль підготовки/підвищення кваліфікації\**.

У наведеному прикладі знову спостерігаємо неправильний вибір перекладацького рішення, зумовлений ІЕ лексичних одиниць оригіналу. Якщо використати смысловий спосіб перекладу, що ґрунтується на розумінні контексту, факторів комунікативної ситуації, насамперед предмета повідомлення, та відповідності нормам цільового освітнього дискурсу, варіант відтворення цих одиниць виглядає так: укр. *програма професійної перепідготовки/додаткової кваліфікації*.

Розгляньмо останній рядок (4-4а). Тут мають місце два аналогічні випадки хибного відтворення абстрактного іменника *die Instanz* та складного віддієслівного іменника *das Voranschreiten* шляхом уживання знакового способу перекладу. Вирішальну роль у виборі перекладацького рішення знов мало пригнічення контекстуального значення лексем через предметно-логічне значення у свідомості перекладача, що призвело до часткового викривлення змісту відрізка (4). Авторський варіант відтворення наведених носіїв ІЕ виглядає так: нім. *Instanz* – укр. посада; нім. *im Rahmen des Voranschreitens* – укр. у перспективі розвитку (смысловий спосіб перекладу).

Підсумовуючи розгляд відтворення носіїв ІЕ в офіційному перекладі, слід зазначити, що із 16 одиниць ІЕ лексичного рівня 6 одиниць були помилково відтворені за допомогою знакового способу перекладу. Суб'єктивний вибір хибного інваріанту перекладу (семантичної інформації) з боку перекладача призвів до появи помилок на трьох рівнях трансляту: (1) мовному (*Aufbau* – *побудова\**, *Instanz* – *інстанція\**, *Voranschreiten* – *просування\**), (2) жанрово-стилістичному (*Bildungsbotschafter* – *освітні посланники\**), (3) фаховому (*Zusatz/Weiterbildungsprofil* – *профіль підготовки/підвищення кваліфікації\**).

Наведений факт свідчить про недостатній ступень розвиненості мовної, перекладацької та фахової компетенції суб'єкта перекладу відповідно. Крім того, припускаємо, що перекладач за об'єктивних обставин (наприклад, брак часу) був лише поверхнево ознайомлений

з факторами комунікативної ситуації вихідного тексту, тобто даними про автора, предмет повідомлення і потенційними адресатами, що суттєво знизило якість перекладу.

Розгляньмо відтворення носіїв ІЕ лексичного рівня у множинних перекладах учасників психолінгвістичного експерименту. Для цього скористаємось контрольним варіантом А. Символом (\*) в контрольному варіанті перекладу А позначені помилкові рішення перекладача, обумовлені фактором ІЕ лексичного рівня оригіналу (табл. 3).

**Таблиця 3.** Порівняння оригіналу і контрольного варіанту перекладу А за критерієм відтворення одиниць-носіїв ІЕ лексичного рівня

<p>(1) <i>Bildungsbotschafter/-innen</i> <b>Die Bildungsbotschafter/-innen</b> / <i>Koordinatoren/-innen</i> <i>der Netzwerkuniversität koordinieren</i> <i>die Bemühungen an den einzelnen Institutionen</i> <i>vor Ort. Sie leisten erste Schritte für einen</i> <i>Aufbau des Netzwerkes und fungieren zunächst</i> <i>als Multiplikatoren.</i></p>	<p>(1a) <i>Посли з питань просвіти*</i> <i>Посли з питань просвіти*</i> і <i>координатори цифрового*</i> мережевого <i>університету координують роботу</i> <i>окремих закладів*</i> на місцях. Вони <i>роблять перші кроки на шляху</i> <i>до побудови мережі і передусім</i> <i>виступають у ролі мультиплікаторів.</i></p>
<p>(2) <i>Dabei ist der Auf- und Ausbau der</i> <i>Netzwerkuniversität nur eine Funktion,</i> <i>langfristig sind die Tätigkeiten aber breit</i> <i>gefächert.</i></p>	<p>(2a) При цьому <i>побудова*</i> і <i>розбудова</i> <i>Мережевого університету – це лише</i> <i>одна з функцій, у довготривалій</i> <i>перспективі передбачений широкий</i> <i>спектр напрямів діяльності.</i></p>
<p>(3) <i>Im Rahmen der Netzwerkuniversität ist</i> <i>anvisiert, ein Zusatz- / Weiterbildungsprofil</i> <i>zum / zur Bildungsbotschafter/-in zu</i> <i>konzipieren.</i></p>	<p>(3a) У рамках <i>цифрового*</i> мережевого <i>університету планується розробити</i> <i>додатковий профіль*</i> навчання* / <i>підвищення кваліфікації*</i> на <i>посла з</i> <i>питань просвіти*.</i></p>
<p>(4) <i>Die mögliche Instanz eines</i> <i>Bildungsbotschafters / der</i> <i>Bildungsbotschafterin an den</i> <i>Bildungsinstitutionen wird von allen Beteiligten</i> <i>begrüßt und im Rahmen des Voranschreitens der</i> <i>internationalen Netzwerkuniversität gefördert.</i></p>	<p>(4a) <i>Ідея створення інстанцій*</i> <i>для послів з питань просвіти*</i> <i>була підтримана усіма учасниками</i> <i>і отримала сприяння в рамках</i> <i>розвитку Міжнародного мережевого</i> <i>університету.</i></p>

З метою уніфікації процесу порівняльно-перекладацького аналізу таблиця 3 має однакову структуру колонок і рядків з таблицею 2 (див. вище). У контрольному перекладі А спостерігаємо 4 випадки помилкового відтворення одних і таких самих одиниць оригіналу, як і в офіційному перекладі, а саме: *Bildungsbotschafter*, *Aufbau*, *Zusatz/Weiterbildungsprofil*, *Instanz*. Наведений факт

вказує на універсальний характер негативного впливу полісемії та непередбачуваності на результат перекладу, незалежно від експертного статусу його виконавця (професіонал/напівпрофесіонал).

Причому у двох випадках одиниці відтворення лексем-носіїв ІЕ у перекладі А повністю ідентичні з офіційним перекладом: (1) *Aufbau* – **побудова\***; (2) *Instanz* – **інстанція\***. У двох інших випадках розходження у відтворенні носіїв ІЕ в перекладі А з офіційним перекладом мають непринциповий характер: (3) *Bildungsbotschafter* – **посли з питань просвіти\***; (4) *Zusatz/Weiterbildungsprofil* – **профіль навчання/підвищення кваліфікації\***. Наведені приклади свідчать про схожі психолінгвістичні механізми відтворення одиниць високого рівня ІЕ у різних виконавців. Можна припустити, що знаковий спосіб перекладу у вигляді транслітерації (*інстанція, профіль*) та калькування (*посли з питань просвіти, освітні посланники*) перекладачі використовують з метою економії інтелектуальних зусиль, оскільки текст оригіналу загалом має високу частоту носіїв ІЕ. Відомо, що смисловий спосіб перекладу вимагає вищого рівня перекладацької компетенції, яка реалізується у більш високому ступені кооперації між елементами нейронних мереж мозку, зокрема одночасній задіяності когнітивних процесів пригадування, абстрагування, інтерпретації та переформулювання/парафразування інформації.

Якщо порівняти загальну кількість похибок у відтворенні носіїв ІЕ лексичного рівня в контрольному та офіційному варіантах перекладу, можна встановити загальне відношення 7:6, тобто 7 помилок у трансляті напівпрофесійного перекладача відповідають 6 помилкам професійного суб'єкта перекладу. Наведені показники свідчать про достатній рівень сформованості мовної та перекладацької компетенцій інформанта, що дозволило йому правильно відтворити у перекладі 9 із 16 одиниць-носіїв ІЕ (56,0% коректних перекладацьких рішень).

Під час аналізу множинних перекладів інших учасників експерименту з'ясувалось, що більша частина інформантів (53 особи із 85, тобто 62,0% від загальної кількості) скористались екстралінгвістичною інформацією, наданою у завданні (див. 1.1., табл. 1, також див. табл. 4). Цей фактор значно підвищив якість перекладу і знизив кількість помилкових рішень у передачі носіїв інформаційної ентропії. Розгляньмо кількісні дані у таблиці 4.



**Таблиця 4.** Співвідношення між типом одиниць-носіїв ІЕ лексичного рівня, способом їхнього відтворення та кількістю перекладів інформантів

Тип одиниці ІЕ лексичного рівня	загальна кількість інформантів (проаналізованих множинних перекладів)			
	85			
	кількість інформантів, які врахували екстралінгвістичну інформацію у перекладі			
	ні		так	
	32		53	
	кількість випадків уживання знакового способу перекладу одиниці ІЕ		кількість випадків уживання смыслового способу перекладу одиниці ІЕ	
	<i>адекватний переклад</i>	<i>хибний переклад</i>	<i>адекватний переклад</i>	<i>хибний переклад</i>
заголовок тексту <i>Bildungsbotschafter/-innen</i>	–	32	4	49
віддієслівний іменник <i>der Aufbau</i>	68	17	–	–
абстрактний іменник <i>die Funktion</i>	–	36	49	–
термін фахового дискурсу освіти <i>der Multiplikator</i>	–	53	25	7
термін фахового дискурсу освіти <i>das Zusatz/Weiterbildungsprofil</i>	–	84	1	–
Абстрактний іменник <i>die Instanz</i>	–	64	–	21

Як бачимо, у 53 проаналізованих варіантах заголовка тексту відтворено за допомогою смыслового способу перекладу (*координатори з питань освіти, координатори з питань просвіти\*, освітні координатори\**). На жаль, лише 4 варіанти перекладу заголовка виявились адекватними. У 68 варіантах лексема *der Aufbau* коректно відтворюється в контексті фрагмента як *заснування* або *створення*. 49 варіантів демонструють відмову від транслітерації *функція* під час відтворення німецької лексеми *Funktion* – укр. *завдання*. У 32 варіантах знаходимо смысловий або описовий спосіб перекладу лексеми *Multiplikator*: *просвітитель\**, *популяризатор*, *ті, хто займаються просвітницькою діяльністю, інформатор* у



питаннях освіти\*. Слід зазначити, що у 25 випадках відтворення лексеми було адекватним.

Втім, деякі одиниці-носії ІЕ виявились занадто складними для розуміння й відтворення з боку учасників експерименту. Так, лише в одному з 85 варіантів перекладу знайшовся (частково) правильний ситуативний відповідник одиниць *Zusatz/Weiterbildungsprofil: післядипломна освітня програма підготовки*. Жоден з інформантів не зміг адекватно відтворити лексему *Inстанz*, намагаючись застосувати або транслітерацію, або описовий спосіб перекладу: *інстанція\**, *присутність освітніх координаторів у навчальних установах\**, *структура освітніх координаторів\** (див. табл. 4).

Ми вважаємо, що наведений результат спричинено суб'єктивною недостатністю фахової компетенції перекладачів у галузі вищої освіти (відтворення терміна *Zusatz/Weiterbildungsprofil*) та нерозумінням одного з факторів комунікативної ситуації ВТ (відтворення іменника *Inстанz*).

## **Висновки**

Підсумовуючи результати аналізу відтворення лексичних одиниць-носіїв інформаційної ентропії оригіналу в офіційному перекладі та множинних перекладах інформантів, ми дійшли таких висновків:

1. Поняття інформаційної ентропії як психолінгвістичного фактору зниження якості перекладу становить проміжну ланку між психолінгвістикою і перекладознавством. Інформаційна ентропія у психолінгвістичному розумінні становить суб'єктивну міру невизначеності інформації про об'єкт перекладу (інформаційний дефіцит у свідомості перекладача), який зумовлює хибні перекладацькі рішення на рівні відтворення структурно-семантичної, комунікативно-прагматичної, дискурсивно-фахової та фонові інформації оригіналу в перекладі.

2. Явище інформаційної ентропії як суб'єктивного дефіциту інформації будь-якого типу може виникати на рівнях лексеми, словосполучення, колокації, речення, надфразової єдності вихідного тексту, що призводить до нерозуміння цілого тексту оригіналу або його значущої частини.

3. До об'єктивних ознак інформаційної ентропії одиниць на лексичному рівні вихідного тексту належать полісемія, синонімія та непередбачуваність уживання конкретних одиниць в тексті оригіналу. Психолінгвістичний фактор неправильного відтворення одиниць-носіїв ІЕ у перекладі обумовлено когнітивною здатністю перекладача одночасно утримувати у свідомості обидва значення лексичної одиниці: предметно-логічне та контекстуальне. Якщо у свідомості виконавця перекладу переважає мовна компетенція, відбувається вибір на користь предметно-логічного значення одиниці та її відтворення шляхом знакового способу перекладу. У випадку превалювання перекладацької компетенції виконавець обирає контекстуальне значення лексеми і відтворює її за допомогою смислового способу перекладу.

4. Психолінгвістичний експеримент за участю 85 осіб – напівпрофесійних перекладачів – підтвердив нашу гіпотезу про універсальний характер впливу ІЕ на результат перекладу у бік зниження якості останнього. Було встановлено інвентар лексичних одиниць-носіїв інформаційної ентропії у вихідному тексті.

5. Шляхи подолання інформаційної ентропії оригіналу суб'єктивного рівня передбачають підвищення перекладацької та галузевої компетенцій перекладачів, тобто накопичення фахових і спеціальних знань про перекладацький інструментарій та галузі людської життєдіяльності, до яких належать об'єкти перекладу. Такі компетенції включають уміння перекладача користуватись теоретико-методологічним інструментарієм перекладознавства, алгоритмами доперекладацького аналізу тексту, спеціалізованими артефактами, а також паралельними текстами, що відносяться до сфери використання й жанру оригіналу.

6. Суб'єктивна інформаційна ентропія вихідного тексту на локальному рівні, зокрема ентропія лексичних одиниць, призводить до викривлення смислу перекладного тексту на глобальному рівні, тому її слід вважати психолінгвістичною проблемою перекладу спеціальних текстів.

*Перспективою* подальших досліджень у напрямку психолінгвістики перекладу може слугувати вивчення суб'єктивної інформаційної ентропії на синтаксичному й композиційно-текстовому рівнях, а також встановлення кореляцій між рівнем ІЕ та типом перекладацьких помилок.

## Література

- Андрієнко, Т.П. (2014). Інформаційні характеристики тексту як фактор реалізації стратегії перекладу. *Мовні і концептуальні картини світу*, 48, 25–36.
- Андрієнко, Т.П. (2016). *Стратегії і тактики перекладу: когнітивно-дискурсивний аспект (на матеріалі художнього перекладу з англійської мови на українську та російську)*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Бременський протокол. (2017). *II Зимова академія – Освіта з Європою. Мережевий онлайн-університет* (Бремен, 4–6 грудня 2017 року). Handout.
- Дорофєєва, М.С. (2017). *Синергетика перекладу спеціальних текстів (німецько-український напрям)*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Залевская, А.А. (2000). *Введение в психолінгвістику*. Москва: РГГУ.
- Селіванова, О.О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля.
- Швейцер, А.Д. (1988). *Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты*. Москва: Наука.
- Vaayen, R.H. (2005). Data mining at the intersection of psychology and linguistics. In A. Cutler (Ed.), *Twenty-First Century Psycholinguistics: Four Cornerstones* (pp. 69–84). London: Lawrence Erlbaum.
- Bogush, A., Korolova, T., & Popova, O. (2019). Development of the future translator's professional competency in bilateral interpreting: modern methods. *Advanced education*, 11, 10–21. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.156577>
- Bremer Protokoll*. (2017). *II Winterakademie – Bildung mit Europa*. Digitale Netzwerkuni (Bremen, Dezember 4–6, 2017). Handout.
- Haken, H. et al. (2016). *Beiträge zur Geschichte der Synergetik. Allgemeine Prinzipien der Selbstorganisation in Natur und Gesellschaft*. Wiesbaden: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-12952-1>
- Hatzidaki, A., & Pothos, E.M. (2008). Bilingual language representation and cognitive processes in translation. *Applied Psycholinguistics*, 29(1), 125–150. <https://doi.org/10.1017/S0142716408080065>
- House, J. (2013). Towards a new linguistic-cognitive orientation in translation studies. *Target*, 25(1), 46–60. <https://doi.org/10.1075/target.25.1.05hou>
- Keller, F. (2004). The entropy rate principle as a predictor of processing effort: An evaluation against eye-tracking data. *Proceedings of the Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing* (pp. 317–324). Barcelona.
- Lewis, M.L., & Frank, M.C. (2016). The length of words reflects their conceptual complexity. *Cognition*, 153, 182–195. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2016.04.003>
- Prior, A., Wintner, S., MacWhinney, B., & Lavie, A. (2011). Translation ambiguity in and out of context. *Applied Psycholinguistics*, 32(1), 93–111. <https://doi.org/10.1017/S0142716410000305>
- Prunč, E. (2012). *Entwicklungslinien der Translationswissenschaft. Von den Asymmetrien der Sprachen zu den Asymmetrien der Macht*. Berlin: Frank & Timme.
- Texteira, C.S.C., & O'Brien, S. (2017). Investigating the cognitive ergonomic aspects of translation tools in a workplace setting. *Translation spaces*, 6(1), 79–103. <https://doi.org/10.1075/ts.6.1.05tei>
- Chernovaty, L., & Kovalchuk, N. (2019). Teaching non-fiction translation: The System of Exercises and Tasks. *Advanced Education*, 12, 5–11. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.155535>

## References

- Andriienko, T.P. (2014). Informatsiini kharakterystyky tekstu yak faktor realizatsii stratehii perekladu [Informational characteristics of the text as a factor in the implementation of the translation strategy]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu – Linguistic and conceptual pictures of the world*, 48, 25–36 [in Ukrainian].
- Andriienko, T.P. (2016). *Stratehii i taktyky perekladu: kohnityvno-dyskursyvnyi aspekt (na materialii khudozhnogo perekladu z anhliiskoi movy na ukrainsku ta rosiiskiu) [Strategies and tactics of translation: cognitive-discursive aspect (based on the literary translation from English into Ukrainian and Russian)]*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
- Bremenskyi protokol [Bremen Protocol]. (2017). *II Zymova akademiia – Osvita z Yevropoiu. Merezhevyi onlain-universytet [Second Winter Academy – Education with Europe. Online Network University] (Bremen, December 4–6, 2017)*. Handout.
- Dorofeieva, M.S. (2017). *Synerhetyka perekladu spetsialnykh tekstiv (nimetsko-ukrainskyi napriam) [Synergetics of Specialized Texts Translation (German-Ukrainian direction)]*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
- Zalevskaja, A.A. (2000). *Vvedenie v psiholingvistiku [Introduction to Psycholinguistics]*. Moscow: RGGU [in Russian].
- Selivanova, O.O. (2008). *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problem [Modern Linguistics: Trends and Challenges]*. Poltava: Dovkillia [in Ukrainian].
- Shvejcer, A.D. (1988). *Teorija perevoda: Status, problemy, aspekty [Translation theory: status, problems, aspects]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Baayen, R.H. (2005). Data mining at the intersection of psychology and linguistics. In A. Cutler (Ed.), *Twenty-First Century Psycholinguistics: Four Cornerstones* (pp. 69–84). London: Lawrence Erlbaum.
- Bogush, A., Korolova, T., & Popova, O. (2019). Development of the future translator's professional competency in bilateral interpreting: modern methods. *Advanced education*, 11, 10–21. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.156577>
- Bremer Protokoll. (2017). *II Winterakademie – Bildung mit Europa. Digitale Netzwerkuni (Bremen, Dezember 4–6, 2017)*. Handout.
- Haken, H. et al. (2016). *Beiträge zur Geschichte der Synergetik. Allgemeine Prinzipien der Selbstorganisation in Natur und Gesellschaft*. Wiesbaden: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-12952-1>
- Hatzidaki, A., & Pothos, E.M. (2008). Bilingual language representation and cognitive processes in translation. *Applied Psycholinguistics*, 29(1), 125–150. <https://doi.org/10.1017/S0142716408080065>
- House, J. (2013). Towards a new linguistic-cognitive orientation in translation studies. *Target*, 25(1), 46–60. <https://doi.org/10.1075/target.25.1.05hou>
- Keller, F. (2004). The entropy rate principle as a predictor of processing effort: An evaluation against eye-tracking data. *Proceedings of the Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing* (pp. 317–324). Barcelona.
- Lewis, M.L., & Frank, M.C. (2016). The length of words reflects their conceptual complexity. *Cognition*, 153, 182–195. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2016.04.003>
- Prior, A., Wintner, S., MacWhinney, B., & Lavie, A. (2011). Translation ambiguity in and out of context. *Applied Psycholinguistics*, 32(1), 93–111. <https://doi.org/10.1017/S0142716410000305>

- Prunč, E. (2012). *Entwicklungslinien der Translationswissenschaft. Von den Asymmetrien der Sprachen zu den Asymmetrien der Macht*. Berlin: Frank & Timme.
- Texteira, C.S.C., & O'Brien, S. (2017). Investigating the cognitive ergonomic aspects of translation tools in a workplace setting. *Translation spaces*, 6(1), 79–103. <https://doi.org/10.1075/ts.6.1.05tei>
- Chernovaty, L., & Kovalchuk, N. (2019). Teaching non-fiction translation: The System of Exercises and Tasks. *Advanced Education*, 12, 5–11. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.155535>

### **АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто категорію інформаційної ентропії вихідного тексту з позицій психолінгвістики перекладу. Інформаційна ентропія одиниць оригіналу різних рівнів, згідно із гіпотезою дослідження, належить до суб'єктивних факторів зниження якості перекладу. Мовні одиниці-носії інформаційної ентропії вихідного тексту, в першу чергу на лексичному рівні, спричинюють інформаційні дефіцити у свідомості перекладача.

**Мета** дослідження полягає у висвітленні категорії інформаційної ентропії у річизі психолінгвістики та когнітивної теорії перекладу, виявленні причин виникнення інформаційної ентропії, встановленні мовних та жанрово-стилістичних ознак ентропії лексичних одиниць оригіналу, окресленні шляхів мінімізації ентропії у перекладі спеціальних текстів.

**Процедура дослідження** для вирішення поставлених завдань включає психолінгвістичний експеримент за участю 85 інформантів із напівпрофесійним перекладацьким статусом. Учасники експерименту виконали німецько-український переклад спеціального тексту, де кількість лексем-носіїв інформаційної ентропії у відсотковому відношенні до загальної кількості слів становила 17,9%.

**Результати** порівняння множинних перекладів інформантів, офіційного перекладу та авторського перекладу свідчать про схожі психолінгвістичні механізми розуміння лексичних одиниць-носіїв інформаційної ентропії, що призводять до хибних перекладацьких рішень у цільових текстах різних виконавців. Такі механізми включають неправильний вибір способу перекладу і неврахування екстралінгвістичної інформації щодо тексту оригіналу.

**Висновки** психолінгвістичного експерименту підтверджують універсальний характер впливу інформаційної ентропії на результат перекладу у бік зниження якості останнього. Об'єктивні причини виникнення інформаційної ентропії на лексичному рівні оригіналу включають полісемію і непередбачуваність лексичних одиниць в конкретному типі тексту. Психолінгвістична причина хибного перекладацького рішення полягає в автоматичному пригніченні контекстуального значення вихідної лексеми через її предметно-логічне значення у свідомості перекладача, що реалізується у неправильному виборі способу перекладу.

**Ключові слова:** інформаційна ентропія, лексичний рівень, оригінал, переклад, психолінгвістичний експеримент, знаковий спосіб перекладу, смисловий спосіб перекладу, компетенція перекладача.

**Дорофеева Маргарита, Андрущенко Татьяна. Информационная энтропия в переводе: психолингвистические аспекты**

**АННОТАЦИЯ**

В статье рассмотрена категория информационной энтропии исходного текста с точки зрения психолингвистики перевода. Информационная энтропия единиц оригинала разных уровней, согласно гипотезе исследования, относится к субъективным факторам снижения качества перевода. Языковые единицы-носители информационной энтропии исходного текста, прежде всего на лексическом уровне, вызывают информационные дефициты в сознании субъекта перевода.

**Цель** разыскания состоит в рассмотрении категории информационной энтропии с позиций психолингвистики и когнитивной теории перевода, выявлении причин возникновения информационной энтропии, установлении языковых и жанрово-стилистических признаков энтропии лексических единиц оригинала, определении путей минимизации энтропии в переводе специальных текстов.

**Процедура исследования** для решения поставленных задач включает психолингвистический эксперимент с участием 85 информантов с полупрофессиональным переводческим статусом. Участники эксперимента выполнили немецко-украинский перевод специального текста, в котором количество лексем-носителей информационной энтропии в процентном отношении к общему количеству слов составило 17,9%.

**Результаты** сравнительного анализа множественных переводов информантов, официального перевода и авторского перевода свидетельствуют о схожих психолингвистических механизмах понимания лексических единиц-носителей информационной энтропии, приводящих к ошибочным переводческим решениям в целевых текстах разных переводчиков. Такие механизмы включают неверный выбор способа перевода и отсутствие внимания к экстралингвистической информации текста оригинала.

**Выводы** психолингвистического эксперимента подтверждают универсальный характер влияния информационной энтропии на результат перевода в сторону снижения его качества. Объективные причины возникновения информационной энтропии на лексическом уровне оригинала включают полисемию и непредсказуемость лексических единиц в конкретном типе текста. Психолингвистическая причина неверного выбора переводческого решения состоит в автоматическом угнетении контекстуального значения исходной лексемы ее предметно-логическим значением в сознании переводчика, которое реализуется в ошибочном выборе способа перевода.

**Ключевые слова:** информационная энтропия, лексический уровень, оригинал, перевод, психолингвистический эксперимент, знаковый способ перевода, смысловой способ перевода, компетенция переводчика.



## Investigating Cognitive and Psycholinguistic Features of Translation Universals

### Дослідження когнітивних і психолінгвальних рис перекладних закономірностей

**Serhii Zasiykin**

Ph.D. in Linguistics,  
Professor

**Сергій Засєкін**

кандидат філологічних наук,  
професор

E-mail: [s.zasyekin@gmail.com](mailto:s.zasyekin@gmail.com)

[orcid.org/0000-0001-9453-3534](https://orcid.org/0000-0001-9453-3534)

Scopus Author ID: 35112194200

ResearcherID: C-3094-2016

*Lesya Ukrainka Eastern  
European National University*  
✉ 13, Voli Avenue, Lutsk,  
Ukraine, 43025

*Східноєвропейський національний  
університет імені Лесі Українки*  
✉ пр. Волі, 13, Луцьк,  
Україна, 43025

*Original manuscript received October 12, 2018*

*Revised manuscript accepted October 14, 2019*

#### **ABSTRACT**

*Traditionally, translation is viewed as a reliable shield over linguistic diversity, one of the ways to ensure a target language survival. However, translation is also reported to distort a translated language due to introducing 'the third code' (Frawley, 1984) features. These «deforming tendencies» (Berman, 1985) destroy the translated language by erasing its natural pattern and by adding there a bundle of alien features that cause its lexical, syntactical, and stylistic deficiencies. The current study is **aimed** at detecting those destructive features treated in translation studies as «translation universals» (Chesterman, 2004). To this end, a psycholinguistic analysis was held to establish the use of language which is not the result of intentional, controlled processes and of which translators may not be aware. These subliminal translation-inherent processes can be traced in the use of function words that*



encode procedural meaning. Relevance Theory (Wilson & Sperber, 1993) explains a conceptual-procedural distinction as a major distinction made between two types of linguistically encoded information. Conceptual information expressed by content words is viewed as encoding concepts whereas words with procedural meaning contribute to the derivation of implicatures, certain ways of processing propositions. Discourse connectives, conjunctions, prepositions, particles, pronouns, modal words constitute that group of function words with procedural meaning. To uncover certain variations in the use of these linguistic units, a parallel English-Ukrainian corpus made up of an 8,000-character excerpt from *Franny* by J.D. Salinger, its professional translation, and forty novice translators' target versions, was compiled.

The corpus data were **processed** by Textanz and SPSS computerized tools.

The **results** of the psycholinguistic analysis proved that the Ukrainian versions as contrasted to the original text contained the following S-universals: implicitation expressed through the shortage of discourse markers of global coherence, simplification due to the lack of personal pronouns, decreased mean number of words per sentence, and greater number of sentences; normalization embodied in vernacular network impoverishment due to the decreased amount of pragmatic markers and fillers, explicitation due to higher lexical variety and density rates, and rationalization as a result of abundant marking of discourse relations.

**Conclusions.** Taken together, these findings have significant implications for the understanding of how procedural information processing by novice translators is manifested in translation.

**Key words:** relevance theory, translation universals, procedural/conceptual meaning.

## Вступ

Упродовж читання художніх творів у перекладі на українську мову час від часу мене не полишало відчуття якоїсь незвичності, подекуди штучності тієї української, якою перекладач ретранлював авторські події, факти, наративи чи діалоги персонажів. Позірно ніби все в текстах було гаразд, навіть іноді «дуже» добре, проте щось таки виказувало, що українська версія – переклад, що має «особливі риси». Сподіваюся, моїм читачам також знайомі ці відчуття.

Емпіричні студії в межах дескриптивного перекладознавчого напрямку з використанням паралельних двомовних та зіставних одномовних електронних корпусів англійської, фінської, данської, голландської та ін. мов (Olohan & Baker, 2000; Laviosa-Braithwaite, 1996; Chesterman, 2004) доволі переконливо засвідчили про реальність існування «особливих рис» у більшості перекладів

незалежно від операційних мов. У літературі феномен штучності і деформацій у мові перекладу одержав назву «трансляціонізму» (англ. translationese), «третього коду» (Frawley, 1984), що виникає на перетині двох мов – мови оригіналу (1-го коду) та мови перекладу (2-го коду).

«Деформувальні тенденції» в перекладацькій діяльності доволі розлого описав А. Берман (Berman, 1985), виокремивши, з-поміж інших, такі найтипівіші: раціоналізацію – підвищення ступеня логічної зв'язності (когезії) та цілісності (когерентності) текстів перекладу (ПТ), експліцитацію – введення відсутньої в оригіналі додаткової інформації, нейтралізацію діалектів або екзотизацію, вилучення ідіом, зниження лексичної різноманітності тексту перекладу і т. ін. Г. Турі (Toury, 1995), спираючися на концепцію І. Евена-Зогара, називає такі тенденції законами (laws), Ш. Блум-Кулка (Blum-Kulka, 1986) – зсувами (shifts), Е. Честермен (Chesterman, 2004) – перекладними універсальями (translation universals). Останній виокремлює серед них *D*-універсалії та *C*-універсалії (в оригіналі: *S*-universals, *T*-universals). *D*-універсалії – зафіксовані у ПТ деформації в зіставленні із текстом-джерелом, *C*-універсалії – зафіксовані деформації в текстах цільовою мовою у зіставленні з неперекладами цією ж мовою (Chesterman, 2011). Автор розширює перелік *D*-універсалій, додаючи такі: збільшення довжини ПТ, порівняно з першоджерелом; інтерференцію джерельної мови; стандартизацію й скорочення повторів у ПТ; гіпотезу про повторні переклади. Потенційними *C*-універсальями Е. Честермен вважає недостатню представленість специфічних для цільової мови одиниць; спрощення; нетипові лексичні моделі (Chesterman, 2011).

Попри надзвичайну популярність у сучасному перекладознавстві запозиченого з лінгвістики терміна «універсаль», він видається доволі невдалим, позаяк більшою мірою стосується виявлених емпіричним шляхом загальних тенденцій у перекладі. Отож під час дослідження згаданих деформацій послуговуватимуся надалі терміном «перекладні закономірності», оскільки він адекватніше відбиває сутність феномену спостережених у цільових версіях і відсутніх у першоджерелі лінгвальних рис, що відрізняють переклад(и) від оригіналу. До того ж, назва «закономірності» видається вдалішою за «закони» Г. Турі (Toury, 1995), бо дає змогу уникнути уявлення про наявність якихось обов'язкових

для застосування у перекладацькій діяльності загальних принципів. Закони ж пояснюють, чому згадані мовні риси мають прояв у перекладі.

Серед головних причин значного розповсюдження згаданих тенденцій у перекладі С. Галверсон називає когнітивні, адже їхній характер пов'язаний зі *способами обробки* перекладачем мовного матеріалу (Halverson, 1998). Це означає, що джерела перекладних закономірностей слід шукати поза мовою чи мовами. Більшість дослідників погоджуються з тим, що ці лінгвальні риси мають недовільний характер (Olohan & Baker, 2000). Для нашого дослідження вкрай важливо те, що їхній пошук не у змістових (мовних), а в процедурних аспектах перероблення мови виключить проблему інтерференції мов під час перекладацької діяльності. Цьому особливому критерію пошуку відповідає група мовних одиниць, чия функція полягає в кодуванні *способів перероблення* вербальної інформації ВТ. У теорії релевантності ці одиниці, що підлягають несвідомій (автоматичній) обробці перекладачем, одержали назву носіїв процедурного значення.

## Методологія дослідження

*Теорія релевантності.* Теорія релевантності постулює існування двох базових типів вербально кодованої інформації: концептуальної та процедурної (Wilson & Sperber, 1993), які різняться лінгвально й когнітивно. Концептуальну інформацію кодують лексичні одиниці – іменники, дієслова, прикметники, прислівники, тобто повнозначні (змістові) слова. Процедурну інформацію кодують нелексичні категорії, як-от: сполучники, прийменники, частки тощо. Із когнітивного погляду, концептуальна інформація формує концептуальні репрезентації, а процедурна інформація орієнтує адресата в умовивідних процедурах, які належить адресату виконати, аби визначити інтенції мовця (автора) (Blakemore, 2002).

Перелік носіїв процедурного значення не обмежений сполучниками, частками чи прийменниками. До їхньої категорії ввійшли так звані продукти «граматикалізації» (Nicolle, 1998) – одиниці, що втратили первинне концептуальне значення і набули

процедурного значення. Їхнім джерелом є змістові одиниці. Серед таких, наприклад, дискурсивні маркери *well, I mean, listen, you know, so, anyway*; модальні слова та вирази *perhaps, certainly, I believe, to tell the truth* тощо. Ці одиниці, внаслідок втрати концептуального й набуття процедурного значення, одержують статус диз'юнктив, бо більше не належать до пропозиційного змісту висловлень в дискурсі, виконуючи функцію «ключів» до належної інтерпретації суміжних або віддалених висловлень-пропозицій.

Видається важливим розмежовувати мовні одиниці, що передають процедурне значення, проте відповідають умовам істинності пропозиції (truth-conditions) і є її частиною, та ті, що також передають процедурне значення, але не належать до пропозиційного змісту (Wilson, 2011). Серед перших – займенники, що також є продуктами граматикалізації, функція яких полягає в допомозі адресатові виконати завдання референції (Nicolle, 1998). Серед других – згадані вище вигуки, частки, модальні слова, дискурсивні маркери, прийменники, сполучники, що пропонують чіткі процедури відносно конструювання експлікатур вищого порядку, формуючи або ставлення мовця (автора) до пропозиційного змісту, або з'єднуючи пропозиції в логічну послідовність (Alves & Gonçalves, 2013: 111).

До цих мовних одиниць сьогодні прикута увага не лише лінгвістів, а й психолінгвістів і психологів. Так, соціальний психолог Дж. Пеннебейкер називає всю групу носіїв процедурного значення функціональними, або «стильовими» словами, питома вага яких у актуальному дискурсі пересічного мовця сягає 30–50%, попри те, що в мові їхня кількість становить лише 500–600 слів (приблизно 0,5–0,6%) від усіх слів у мові (Pennebaker, Boyd, Jordan & Blackburn, 2015).

Якщо без сполучників та прийменників загалом важко уявити комунікацію й побудувати висловлення й дискурс загалом, то без вербальних сигналів когерентності – дискурсивних маркерів – можна обійтися, тобто їхня наявність у мовленні – необов'язкова (optional). Водночас відсутність цих експліцитних сигналів здатна ускладнити комунікацію, бо знижує релевантність висловленого для адресата, який залишається без «дороговказів» до інтерпретації висловлень у дискурсі.

Отже з погляду теорії релевантності, аби досягнути «оптимальної релевантності», автор (мовець) уводить сигнали-інструкції, зменшуючи цим когнітивні зусилля й полегшуючи завдання адресата з пошуку інтенційованого відправником *способу обробки* пропозицій. Інакше кажучи, якщо мовні одиниці-носії концептуальної інформації дають поштовх до обробки пропозиційного змісту висловлень, то носії процедурної інформації сприяють досягненню максимального когнітивного ефекту висловлень за мінімуму когнітивних зусиль з боку адресата, накладаючи морфо-синтаксичні обмеження на обробку висловлення. Із цієї перспективи, теорія релевантності визначає дихотомію концептуальної й процедурної інформації як таку, що скеровує умовивідний процес адресата в потрібне для автора річище (Alves, Gonçalves & Szpak, 2014: 155)

Для нашого дослідження перекладних закономірностей вельми важливо те, що кодована змістовими словами концептуальна інформація доступна для свідомого (експліцитного) перероблення мозком. Натомість, процедурні одиниці – активізатори когнітивних процесів, не піддаються свідомій обробці, хіба що непрямым, метакогнітивним шляхом (Alves et al., 2016: 117). Водночас, як засвідчили експерименти зі стеження за рухом очей (eye-tracking), саме ці процедурні одиниці привертають левову частку перекладацької уваги й часу (Alves et al., 2016), бо вони активують глибинні процеси обробки висловлень ВТ згідно із закладеною в них відповідною «інструкцією». Інакше кажучи, самі ці одиниці не потребують часу на обробку, бо вхоплюються мозком автоматично, проте тригерують глибинний процес перероблення, на що потрібен час і когнітивні зусилля.

Експерименти Б. Дрегстед (Dragsted, 2010), спрямовані на спостереження за поведінкою професійних перекладачів і перекладачів-студентів на основі методу кілогінгу (від англ.: *key logging* – натиснення клавіші на клавіатурі комп'ютера) доводять, що досвідчені тлумачі вдаються до інтегрованої координації процесів розуміння ВТ та породження ПТ, тобто паралельно-розподіленої обробки (ПРО) даних. Процедурні одиниці полегшують вертикальну (автоматичну) обробку у цих перекладачів, оскільки набір цих одиниць-сигналів способів обробки пропозицій скінченний і зрілими перекладачами добре засвоєний. Таку мовну компетентність

М. Параді (Paradis, 2004) вважає імпліцитною, яку зберігає та відтворює імпліцитна пам'ять досвідчених перекладачів. Удаючись під час перекладу до інтегрованого підходу, вони здатні миттєво передбачити подальший хід подій у ВТ і обрати відповідний спосіб обробки, бо керуються ймовірнісним механізмом на основі відбитих у попередньому досвіді статистично частотніших зв'язків (конекцій) (Paradis, 2004: 8). Як зазначає Ф. Алвес, що досвідченіший перекладач, то більшу кількість імплікатур він здатен породити, аби вибрати ту, що викличе в кінцевого адресата максимальний (і, як правило, найточніший) когнітивний ефект за мінімальних зусиль (Alves & Gonçalves, 2013).

На противагу професіоналам, новачки надають перевагу послідовному координуванню своїх когнітивних кроків із інтерпретації даних ВТ та породження ПТ під час фази синтезу (Hvelplund, 2017: 254). Пояснити такий підхід видається можливим через небагатий досвід (малу повторюваність перекладацьких дій) початківців, які в більшій мірі реагують на концептуальну інформацію й покладаються радше на експліцитні процедури – металінгвістичні й прагматичні знання, керовані декларативною пам'яттю. Така стратегія суголосна з ідеєю М. Параді відносно того, що мовці, які вивчали другу мову після засвоєння рідної, компенсують прогалини шляхом частого звернення до металінгвістичних знань та прагматики (Paradis, 2009: x).

Отже об'єктом нашого дослідження постали носії процедурного значення, що через свої властивості не підлягають свідомому контролю з боку перекладача, а відтак не є джерелом інтерференції мови-джерела в мові перекладу. Предмет вивчення – спостережені в діяльності новачків перекладні *Д*-закономірності під час відтворення художнього твору цільовою мовою. Мета – з'ясувати мовні риси ПТ, відмінні від першоджерела, на основі наявних у ПТ маркерів процедурної інформації.

*Матеріал та учасники.* Оскільки запропоноване в цій статті дослідження *Д*-закономірностей – продовження започаткованого мною в низці попередніх праць психолінгвістичного вивчення мовленнєвої поведінки перекладачів-новачків (Zasiekin, 2014), матеріалом емпіричного дослідження слугували порівняльні дані англійського художнього тексту та його перекладів українською мовою. Для цього в межах модуля самостійної роботи 40 студентам



IV курсу бакалаврату спеціальності «Переклад» було запропоновано письмово перекласти українською уривок діалогу між головними героями твору Дж.Д. Селінджера (Salinger, 1964) «Френні» обсягом 8 тис. знаків. До початку перекладу всіх перекладачів було сгруповано в три групи носіїв конкретного когнітивного стилю (КС) – синтетичного, аналітичного чи проміжного (див. докладніше процедуру визначення: Засекін, 2012).

*Методи обробки даних.* У дослідженні середньогрупових показників застосовано елементи описової статистики комп'ютерної програми *SPSS 21* для Windows. Психолінгвістичний аналіз (ПЛА) текстів першоджерела, версії професійного перекладача Ю. Покальчука (Селінджер, 1984) та студентських версій здійснено із застосуванням програми *Textanz 2.3*. Оскільки формування художнього потенціалу семантичного образу твору відбувається на кількох підрівнях, зокрема лексичному, стилістичному та морфолого-синтаксичному (Чередниченко, 2007), ПЛА здійснено з урахуванням таких показників:

- лексичні (кількість слів, лексичне розмаїття, лексична щільність, коефіцієнт читабельності тексту);
- стилістичні (кількість речень, їхня середня довжина в словах, дискурсивні маркери);
- синтаксичні (сурядність/підрядність зв'язку між ними, зв'язність тексту – сполучники, прийменники, займенники).

Отже серед мовних рис першоджерела та перекладів, які бралися до уваги під час ПЛА, обрано було такі: загальна кількість слів (NWORDS) та речень (NSENTENC), середній обсяг речень у словах (MEANWSEN), коефіцієнт лексичної різноманітності (LEXVAR), лексична щільність (LEXDENS), коефіцієнт прагматичної маркованості (PRAGMARK), кількість дискурсивних маркерів глобальної когерентності (DMGLOBAL), сполучників сурядності (NCOORD), підрядності (NSUBORD). За основу показника ступеня читабельності тексту (READABIL) під час ПЛА на лексичному рівні за брався *Automated Readability Index (ARI)* (Smith & Senter, 1967): що вищий *ARI*, то складніший текст для розуміння адресатом. Формула для обрахунку *ARI* не прив'язана до конкретної мови, тому виявляє надійність і для українськомовного

тексту:  $4.71 \left( \frac{\text{characters}}{\text{words}} \right) + 0.5 \left( \frac{\text{words}}{\text{sentences}} \right) - 21.43$ .



Коефіцієнт лексичного розмаїття LEXVAR свідчить про особливості використання автором способу представлення інформації: спрощеного (стереотипізованого) чи ускладненого, оскільки ми маємо справу з текстом з інкорпорованим діалогічним дискурсом, природно припустити, що зазначений показник, а відтак і показник лексичної щільності LEXDENS буде меншим. Крім того, у діалозі беруть участь комуніканти з романтичними стосунками. Тому ступінь соціальної та психологічної дистанції між ними наближений до нуля.

## Результати та дискусії

### Лексичні показники *D*-закономірностей

Аналіз українськомовних версій, виконаних студентами, та їхнє зіставлення з оригіналом загалом підтверджує наявність конкретних переваг перекладачів, набору тенденцій/відношень між ВТ та ПТ. Результати ПЛА текстів сорока цільових версій (табл. 1) засвідчили таке: кількість слів NWORDS помітно менша у текстах перекладу, що підвищило коефіцієнти LEXVAR та LEXDENS.

**Таблиця 1.** Середньогрупові результати ПЛА текстів перекладу програмою SPSS за лексичними показниками (n=40)

Variables	Mean (SD)	Min- Max
NWORDS	1611.10 (62.36)	1450.00 1719.00
LEXVAR	22.83 (.64)	21.40 24.20
LEXDENS	.46 (.013)	.43 .48
READABIL	5.94 (.50)	4.87 6.76

*Примітка:* Mean=середньогрупові значення, SD=стандартне відхилення, Min=мінімальне значення, Max=максимальне значення, n=кількість українських перекладів.

Табл. 2 демонструє лексичні показники першоджерела та перекладу Ю. Покальчука:

**Таблиця 2.** ПЛА лексичних показників тексту-оригіналу та перекладу Ю. Покальчука

Variables	J.D. Salinger	Ю. Покальчук
NWORDS	1717.00	1695.00
LEXVAR	17.00	25.50
LEXDENS	0.34	0.51
READABIL	4.12	6.93

Дж. Селінджер, вочевидь, оперує частотнішими, знайомішими англomовному читачеві словами. Проте, як бачимо, цю лексичну стратегію здебільшого не збережено ані в перекладах досліджуваної групи, ані в Ю. Покальчука, котрий має найвищий серед цільових версій цей показник. Тому ця спільна тенденція збільшення LEXVAR одержує статус експліцитації як однієї з лексичних *Д*-закономірностей під час перекладу обраного уривка художнього твору.

Аналіз результатів кореляційного аналізу в групі досліджуваних (табл. 3) засвідчив позитивний значущий зв'язок між коефіцієнтами LEXVAR, LEXDENS та ступенем читабельності тексту READABIL: що вища лексична щільність (розмаїття), то складніший текст для розуміння.

**Таблиця 3.** Результати кореляційного аналізу (2-tailed Pearson  $r$ )

Variables	NWORDS	LEXVAR	LEXDENS	READABIL
NWORDS	1	-.196	-.216	-.113
LEXVAR	-.196	1	.976(**)	.528(**)
LEXDENS	-.216	.976(**)	1	.548(**)
READABIL	-.113	.528(**)	.548(**)	1

Примітка: \*\* кореляція значуща на рівні  $p=0.01$  (2-tailed)

### **Стилістичні показники *Д*-закономірностей**

Однією з провідних рис стилю автора є послуговування дискурсивними маркерами (Schiffrin, 1987). Дискурсивні маркери (ДМ) утворюють окрему групу мовних одиниць носіїв процедурного значення, функціональним призначенням яких є індикація когерентних зв'язків між двома й більше висловленнями-реченнями. Їхня інструментальна функція не обмежена одним висловленням.

Ці продукти граматикалізації охоплюють не лише сполучники чи прийменникові сполуки, а й прислівники, дієслова, дієприслівникові звороти зі стертим концептуальним значенням, наприклад: *so* (отож, отже), *then* (потім, після того), *anyway* (втім, у будь-якому разі, тож), *now* (тепер), *well, as I said* (ось, як я вже каза(в)ла), *I mean* (тобто, інакше кажучи), *you know/see* (знаєш/бачиш), *well (ну), the thing is* (річ у тім), *as a matter of fact* (фактично, власне кажучи), *by the way* (між іншим).

Концептуальним профілем дискурсивних маркерів є позначення локального або глобального відношення когерентності між сегментами діалогу. ПЛА брав до уваги ДМ глобальної когерентності (DMGLOBAL), що беруть участь в організації тематичної мережі дискурсу. Ще однією групою для ПЛА обрано було прагматичні (недискурсивних) маркери (PRAGMARK), які охоплюють вставні слова, вирази, вигуки, прислівники, повтори, заповнювачі пауз (fillers) тощо (табл. 4). Серед заповнювачів пауз були, наприклад, одиниці *sort of, I don't know, really, oh*.

Таблиця 4. Середньогрупові результати ПЛА текстів перекладу програмою SPSS за стилістичними показниками (n=40)

Variables	Mean (SD)	Min-Max
NSENTENC	169.78 (10.48)	144.00 191.00
MEANWSEN	9.48 (.66)	8.18 11.00
DMGLOBAL	27.45 (9.33)	13.00 54.00
PRAGMARK	34.83 (9.69)	18.00 56.00

Примітка: Mean=середньогрупові значення, SD=стандартне відхилення, Min=мінімальне значення, Max=максимальне значення, n=кількість українських перекладів

Як бачимо, під час перекладу твору недосвідченими перекладачами зафіксовано тенденцію до імпліцитації – зменшення кількості дискурсивних маркерів тематичної мережі DMGLOBAL. Водночас, бачимо нормалізацію, адже показники свідчать про зменшення кількості відтворених прагматичних маркерів та

заповнювачів пауз PRAGMARK. Відбулися процеси, зворотні тим, про які згадує О. Чередниченко: «Не можна підмінити домінуючу нейтральність художнього дискурсу показною розмовністю, бо вона (нейтральність) може бути важливим зображувальним засобом» (Чередниченко, 2007: 26). У нашому випадку саме авторська ненеutralність (табл. 5) є таким стилістичним засобом, здебільшого знехтувана перекладачами-початківцями досліджуваної вибірки. Порівняння даних оригіналу й перекладу Ю. Покальчука свідчить про схожу тенденцію до імпліцитації та нормалізації:

**Таблиця 5.** ПЛА стилістичних показників тексту-оригіналу та перекладу Ю. Покальчука

Variables	J.D. Salinger	Ю. Покальчук
NSENTENC	158.00	167.00
MEANWSEN	10.26	10.15
DMGGLOBAL	40.00	30.00
PRAGMARK	52.00	37.00

Щодо внутрішньогрупових показників, зазначимо вищі за середньогрупові показники PRAGMARK тексту-оригіналу в молодих перекладачів, які тяжіють до полюса «імпульсивність» КС «імпульсивність – рефлексивність». Перекладачі з широким діапазоном еквівалентності КС «вузький – широкий діапазон еквівалентності» демонструють тенденцію до застосування стратегії глобальної когерентності, виявом якої є вищий показник DMGGLOBAL. Ця закономірність свідчить про краще координування й керування ними тематичними сегментами тексту.

Решта перекладачів – аналітичного КС із полюсами «рефлексивність» та «вузький діапазон еквівалентності», а також проміжного (аналітико-синтетичного) КС на стилістичному рівні виявили тенденцію до спрощення. Так, Дж. Селінджер у діалозі персонажів використовує найчастіше займенник 1-ї особи *I* (42) та 2-ї особи *you* (41), а займенник 3-ї особи *he* майже вдвічі рідше – 22 випадки. У тексті перекладу Ю. Покальчука простежується збалансована картина, проте дискурс стає зорієнтованіший на 2-гу особу: *ти/тобі/тебе/тобою* (31), *я/мене* (29), займенник 3-ї особи *він* не набагато поступається – 18 слововжитків. У перекладах досліджуваної групи новачків загалом зафіксовано

чисельне зниження показників послуговування займенниками 1-ї та 2-ї особи за збереженого займенника *він*. Частково це викликано відмовою перекладачів від відтворення форми *я маю на увазі/думці* як еквівалента *I mean*, що разом із *you know* уходять до складу PRAGMARK та DMGGLOBAL. Наслідком цього є поява у ПТ «статусної маркованості» (Карасик, 1992), тобто небажаного збільшення соціальної та психологічної дистанції між співрозмовниками в цільових версіях діалогу.

### **Синтаксичні показники Д-закономірностей**

Синтаксична структура, як зауважує О.М. Фінкель, – один із надзвичайно важливих компонентів художнього твору, адже «добір типу речень – простих, складносурядних, складнопідрядних, і вживання зв'язків сполучникових чи безсполучникових, і порядок слів, і застосування лексико-синтаксичних повторів <...> все це перекладач повинен відтворити з не меншою дбайливістю, ніж лексику і семантику» (Черноватий & Карабан, 2007: 286). Відтак особливої ваги набуває установлення того, чи зберігається той синтаксичний «ключ», у якому створено художній текст.

Як показали дослідження М. Айрленд і колег (Ireland, Slatcher, Eastwick & Pennebaker, 2011), що більше в мовленні співрозмовників однакових займенників, сполучників, прийменників, дискурсивних маркерів, то вищим є ступінь інтимізації комунікантів. Діалог між Лейном Кутелом та Френні в тексті першотвору зафіксував велику кількість спільних лінгвальних одиниць зазначених класів.

Ці чинники потрібно було враховувати й під час перекладу задля досягнення схожого естетичного ефекту на українського читача. Разом із тим, беремося стверджувати, що якщо перекладач зберігає спільність цих одиниць із ВТ у цільовій версії, це може свідчити на користь вищого ступеня його «інтимізації», або зближення з автором першоджерела. Зіставний ПЛА доводить стійкі відмінності між першотвором та текстами перекладів (табл. 6).

Описовий аналіз програми *SPSS* установив вищі середньогрупові показники і за параметром кількості сполучників сурядності *NCOORD*, і підрядності *NSUBORD*, що загалом підвищило показник зв'язності *COHESION* цільових версій. Отже, бачимо експліcitaцію, тобто маркування зв'язків між реченнями,

а також раціоналізацію – підвищення ступеня логічної зв'язності (когезії) загалом.

**Таблиця 6.** Середньогрупові результати ПЛА текстів перекладу програмою SPSS за синтаксичними показниками (n=40)

Variables	Mean (SD)	Min-Max
NCOORD	79.23 (10.26)	58.00 101.00
NSUBORD	90.23 (10.03)	52.00 118.00
COHESION	.64 (.052)	.55 .79

*Примітка: Mean=середньогрупові значення, SD=стандартне відхилення, Min=мінімальне значення, Max=максимальне значення, n=кількість українських перекладів*

Тенденцію частішого маркування логічних зв'язків між реченнями зберігає у своєму перекладі і Ю. Покальчук. Для порівняння, COHESION у ВТ становив 0,55 (табл. 7).

**Таблиця 7.** ПЛА синтаксичних показників тексту-оригіналу та перекладу Ю. Покальчука

Variables	J.D. Salinger	Ю. Покальчук
NCOORD	63.00	91.00
NSUBORD	58.00	53.00
COHESION	.55	.70

Отже, дані (табл. 6–7) засвідчують прояв Д-закономірностей експліцитації й раціоналізації синтаксичних зв'язків, згаданих у загальному переліку зарубіжних фахівців (Chesterman, 2004; Berman, 1985; Olohan, 2002). Така тенденція властива була, передусім, представникам аналітичного КС та проміжного, аналітико-синтетичного КС.

## ВИСНОВКИ

Психолінгвістичний зіставний аналіз текстів першоджерела, професійного перекладу Ю. Покальчука та перекладів новачків

засвідчив зміни в лексичних, стилістичних і синтаксичних показниках цільових версій. Виявлено тенденції до *імпліцитації* на стилістичному рівні через брак дискурсивних маркерів глобальної (тематичної) макроструктури в цільових версіях Ю. Покальчука та студентів, *спрощення* на цьому ж рівні через зменшення кількості особових займенників, збільшення кількості речень унаслідок зменшення середнього обсягу речень у цільових текстах; *нормалізації* – зменшення питомої ваги прагматичних маркерів та заповнювачів пауз; *експліцитації* на лексичному рівні внаслідок збільшення коефіцієнтів лексичного розмаїття й щільності на лексичному рівні; *раціоналізації* на синтаксичному рівні в результаті введення більшої кількості сполучників сурядності й підрядності перекладачами-початківцями.

Здійснене дослідження *Д*-закономірностей у художньому перекладі має, безперечно, низку недоліків, серед яких слід назвати порівняно невелику кількість учасників емпіричного вивчення, а також порівняно невеликий обсяг проаналізованого художнього тексту. Водночас, спостережені *Д*-закономірності видаються такими, що мають вагу, позаяк спиралися на аналіз мовних одиниць – носіїв процедурного значення, що стосуються способу обробки ВТ, що виключає аналіз випадків мовної інтерференції. Перспективним видається залучення до подальшого ПЛА «продуктів» професійних перекладачів із використанням програми LIWC 2015, розширення паралельного двомовного корпусу, а також пошук і вивчення *Ц*-універсалій на основі вже створеного зіставного одномовного електронного корпусу.

## Література

- Засєкін, С.В. (2012). *Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту*. (Монографія). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки.
- Карасик, В.И. (1992). Социальный статус человека в лингвистическом аспекте. «Я», «Субъект», «Индивид» в парадигмах современного языкознания (с. 47–74). Москва: ИЯ РАН.
- Чередниченко, О.І. (2007). *Про мову і переклад*. Київ: Либідь.
- Черноватий, Л.М., & Карабан, В.І. (2007). *Олександр Фінкель – забутий теоретик українського перекладознавства*. Вінниця: Нова книга.
- Alves, F., & Gonçalves, J.L. (2013). Investigating the conceptual-procedural distinction in the translation process. *Target*, 25(1), 107–124. <https://doi.org/10.1075/target.25.1.09alv>



- Alves, F., Gonçalves, J., & Szpak, K. (2014). Some thoughts about the conceptual/procedural distinction in translation: a key-logging and eye-tracking study of processing effort. *MonTI Special Issue – Minding Translation*, 151–175.
- Alves, F., Szpak, K.S., Gonçalves, J.L., Sekino, K., Aquino, M., Castro, R.A., et. al. (2016). Investigating cognitive effort in post-editing: A relevance-theoretical approach. In S. Hansen-Schirra & S. Grucza (Eds.), *Eyetracking and Applied Linguistics* (pp. 109–142). Berlin: Language Science Press. doi: 10.17169/langsci.b108.296
- Berman, A. (1985). *La traduction et la lettre ou l'Auberge du lointain*. Paris: Seuil.
- Blakemore, D. (2002). *Relevance and Linguistic Meaning: The Semantics and Pragmatics of Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486456>
- Blum-Kulka, S. (1986). Shifts of cohesion and coherence in translation. In J. House & S. Blum-Kulka (Eds.), *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies* (pp. 17–35). Tübingen: Gunter Narr.
- Chesterman, A. (2004). Hypotheses about translation universals. In G. Hansen, K. Mlmkjær & D. Gile (Eds.), *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies* (pp. 1–13). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/btl.50.02che>
- Chesterman, A. (2011). Translation universals. In Y. Gambier & L. van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies* (Vol. 2, pp. 175–179). Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hts.2.tra12>
- Dragsted, B. (2010). Coordination of reading and writing processes in translation. In G.M. Shreve & E. Angelone (Eds.), *Translation and Cognition* (pp. 41–62). Amsterdam, the Netherlands/Philadelphia, PA: Benjamins. <https://doi.org/10.1075/ata.xv.04dra>
- Frawley, W. (1984). Prolegomenon to a Theory of Translation. In W. Frawley (Ed.), *Translation: Literary, Linguistic, and Philosophical Perspectives* (pp. 54–98). Newmark: University of Delaware Press.
- Halverson, S.L. (1998). Translation Studies and representative corpora: establishing links between translation corpora, theoretical/descriptive categories and a conception of the object of study. *Meta*, 43(4), 631–651. <https://doi.org/10.7202/003000ar>
- Hvelplund, K. (2017). Eye tracking in translation process research. In J.W. Schwieter & A. Ferreira (Eds.), *The Handbook of Translation and Cognition* (pp. 248–264). New York: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781119241485.ch14>
- Ireland, M., Slatcher, R., Eastwick, P., & Pennebaker, J. (2011). Language style matching predicts relationship initiation and stability. *Psychological Science*, 22(1), 39–44. <https://doi.org/10.1177/0956797610392928>
- Laviosa-Braithwaite, S. (1996). *The English Comparable Corpus (ECC): A Resource and a Methodology for the Empirical Study of Translation*. Manchester: Centre for Translation Studies, UMIST.
- Nicolle, S. (1998). A relevance theory perspective on grammaticalization. *Cognitive Linguistics*, 9(1), 1–35. <https://doi.org/10.1515/cogl.1998.9.1.1>
- Olohan, M. (2002). Leave it out! Using a comparable corpus to investigate aspects of explicitation in translation. *Cadernos de Tradução*, 9, 153–169. <https://doi.org/10.1075/target.15.1.04olo>

- Olohan, M., & Baker, M. (2000). Reporting *that* in translated English. Evidence for subconscious processes of explicitation? *Across Languages and Cultures* 1(2), 141–158. <https://doi.org/10.1556/Acr.1.2000.2.1>
- Paradis, M. (2004). *A Neurolinguistic Theory of Bilingualism*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/sibil.18>
- Paradis, M. (2009). *Declarative and Procedural Determinants of Second Languages*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/sibil.40>
- Pennebaker, J.W., Boyd, R.L., Jordan, K., & Blackburn, K. (2015). *The Development and Psychometric Properties of LIWC2015*. Austin, TX: University of Texas at Austin.
- Schiffrin, D. (1987). *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511611841>
- Smith, E., & Senter, R. (1967). *Automated Readability Index AMRL-TR*. Wright-Patterson AFB, OH: Aerospace Medical Division.
- Toury, G. (1995) *Descriptive Translation Studies – And Beyond. Revised edition*. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.4>
- Wilson, D., & Sperber, D. (1993). Linguistic form and relevance. *Lingua*, 90(1), 1–25. [https://doi.org/10.1016/0024-3841\(93\)90058-5](https://doi.org/10.1016/0024-3841(93)90058-5)
- Wilson, D. (2011). The conceptual-procedural distinction: Past, present and future. In V. Escandell-Vidal, M. Leonetti & A. Ahern (Eds.), *Procedural Meaning: Problems and Perspectives* (pp. 3–31). Bingley: Emerald. [https://doi.org/10.1108/S1472-7870\(2011\)0000025005](https://doi.org/10.1108/S1472-7870(2011)0000025005)
- Zasiekin, S. (2014). Literary translation universals: a psycholinguistic study of novice translators' choices. *East European Journal of Psycholinguistics*, 1(1), 223–233. doi: 10.5281/zenodo.10605

## Джерела ілюстративного матеріалу

- Salinger, J.D. (1964). *Franny and Zooey*. N.Y.: Bantam Books.
- Селінджер, Дж. (1984). Д. Френні: Повісті, оповідання. (Пер. з англ. Ю. Покальчука). Київ: Молодь.

## References

- Zasiekin, S. (2012). *Psyholinguistychni Universalii Perekladu Khudozhnioho Tekstu [Psycholinguistic Universals in the Translation of Literary Texts]*. Lutsk: Lesya Ukrainka Volyn State University [in Ukrainian].
- Karasik, V. (1992). Sotsialnyi status cheloveka v lingvisticheskom aspekte [Human social status in linguistic aspect]. «Ya», «Subjekt», «Individ» v Paradigmakh Sovremennoho Yazykoznanija [«I», «Subject», «Individual» in the Paradigms of Modern Linguistics] (pp. 47–74). Moscow: Institute of Linguistics of the Russian Academy of Sciences [in Russian].
- Cherednychenko, O. (2007). *Pro Movu i Pereklad [On Language and Translation]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Chernovatyi, L., & Karaban, V. (2007). *Oleksandr Finkel – Zabutyi Teoretyk Ukrainkoho Perekladoznavstva [Oleksandr Finkel – Forgotten Theoretician of the Ukrainian Translation Studies]*. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].

- Alves, F., & Gonçalves, J.L. (2013). Investigating the conceptual-procedural distinction in the translation process. *Target*, 25(1), 107–124. <https://doi.org/10.1075/target.25.1.09alv>
- Alves, F., Gonçalves, J., & Szpak, K. (2014). Some thoughts about the conceptual/procedural distinction in translation: a key-logging and eye-tracking study of processing effort. *MonTI Special Issue – Minding Translation*, 151–175.
- Alves, F., Szpak, K.S., Gonçalves, J.L., Sekino, K., Aquino, M., Castro, R.A., et. al. (2016). Investigating cognitive effort in post-editing: A relevance-theoretical approach. In S. Hansen-Schirra & S. Grucza (Eds.), *Eyetracking and Applied Linguistics* (pp. 109–142). Berlin: Language Science Press. doi: 10.17169/langsci.b108.296
- Berman, A. (1985). *La traduction et la lettre ou l'Auberge du lointain*. Paris: Seuil.
- Blakemore, D. (2002). *Relevance and Linguistic Meaning: The Semantics and Pragmatics of Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486456>
- Blum-Kulka, S. (1986). Shifts of cohesion and coherence in translation. In J. House & S. Blum-Kulka (Eds.), *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies* (pp. 17–35). Tübingen: Gunter Narr.
- Chesterman, A. (2004). Hypotheses about translation universals. In G. Hansen, K. Mlmkjær & D. Gile (Eds.), *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies* (pp. 1–13). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/btl.50.02che>
- Chesterman, A. (2011). Translation universals. In Y. Gambier & L. van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies* (Vol. 2, pp. 175–179). Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hts.2.tra12>
- Dragsted, B. (2010). Coordination of reading and writing processes in translation. In G.M. Shreve & E. Angelone (Eds.), *Translation and Cognition* (pp. 41–62). Amsterdam, the Netherlands/Philadelphia, PA: Benjamins. <https://doi.org/10.1075/ata.xv.04dra>
- Frawley, W. (1984). Prolegomenon to a Theory of Translation. In W. Frawley (Ed.), *Translation: Literary, Linguistic, and Philosophical Perspectives* (pp. 54–98). Newmark: University of Delaware Press.
- Halverson, S.L. (1998). Translation Studies and representative corpora: establishing links between translation corpora, theoretical/descriptive categories and a conception of the object of study. *Meta*, 43(4), 631–651. <https://doi.org/10.7202/003000ar>
- Hvelplund, K. (2017). Eye tracking in translation process research. In J.W. Schwieter & A. Ferreira (Eds.), *The Handbook of Translation and Cognition* (pp. 248–264). New York: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781119241485.ch14>
- Ireland, M., Slatcher, R., Eastwick, P., & Pennebaker, J. (2011). Language style matching predicts relationship initiation and stability. *Psychological Science*, 22(1), 39–44. <https://doi.org/10.1177/0956797610392928>
- Laviosa-Braithwaite, S. (1996). *The English Comparable Corpus (ECC): A Resource and a Methodology for the Empirical Study of Translation*. Manchester: Centre for Translation Studies, UMIST.
- Nicolle, S. (1998). A relevance theory perspective on grammaticalization. *Cognitive Linguistics*, 9(1), 1–35. <https://doi.org/10.1515/cogl.1998.9.1.1>

- Olohan, M. (2002). Leave it out! Using a comparable corpus to investigate aspects of explicitation in translation. *Cadernos de Tradução*, 9, 153–169. <https://doi.org/10.1075/target.15.1.04olo>
- Olohan, M., & Baker, M. (2000). Reporting *that* in translated English. Evidence for subconscious processes of explicitation? *Across Languages and Cultures* 1(2), 141–158. <https://doi.org/10.1556/Acr.1.2000.2.1>
- Paradis, M. (2004). *A Neurolinguistic Theory of Bilingualism*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/sibil.18>
- Paradis, M. (2009). *Declarative and Procedural Determinants of Second Languages*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/sibil.40>
- Pennebaker, J.W., Boyd, R.L., Jordan, K., & Blackburn, K. (2015). *The Development and Psychometric Properties of LIWC2015*. Austin, TX: University of Texas at Austin.
- Schiffrin, D. (1987). *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511611841>
- Smith, E., & Senter, R. (1967). *Automated Readability Index AMRL-TR*. Wright-Patterson AFB, OH: Aerospace Medical Division.
- Toury, G. (1995) *Descriptive Translation Studies – And Beyond. Revised edition*. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.4>
- Wilson, D., & Sperber, D. (1993). Linguistic form and relevance. *Lingua*, 90(1), 1–25. [https://doi.org/10.1016/0024-3841\(93\)90058-5](https://doi.org/10.1016/0024-3841(93)90058-5)
- Wilson, D. (2011). The conceptual-procedural distinction: Past, present and future. In V. Escandell-Vidal, M. Leonetti & A. Ahern (Eds.), *Procedural Meaning: Problems and Perspectives* (pp. 3–31). Bingley: Emerald. [https://doi.org/10.1108/S1472-7870\(2011\)0000025005](https://doi.org/10.1108/S1472-7870(2011)0000025005)
- Zasiekin, S. (2014). Literary translation universals: a psycholinguistic study of novice translators' choices. *East European Journal of Psycholinguistics*, 1(1), 223–233. doi: 10.5281/zenodo.10605

## Sources

- Salinger, J.D. (1964). *Franny and Zooey*. N.Y.: Bantam Books.
- Salinger, J.D. (1984). *Franny [Franny]*. (Yu. Pokalchuk, Trans). Kyiv: Molod [in Ukrainian].

## АНОТАЦІЯ

Переклад зазвичай уявляють як надійний фундамент мовного розмаїття, один із засобів здорового функціонування тієї мови, на яку перекладають. Однак іноді переклад здатен зашкодити цільовій мові через подекуди наявність рис так званого «третього коду» (Frawley, 1984). Ці «деформувальні тенденції» (Vertan, 1985) руйнують цільову мову через долучення неприродних і чужих для неї форм, що викликають порушення на лексичному, стилістичному й синтаксичному рівнях. Це дослідження має за мету виявити ці деструктивні риси, яких традиційно в перекладознавстві іменують «перекладацькі універсалії» (Chesterman, 2004). Здійснено психолінгвістичний аналіз для

визначення неконтрольованого з боку свідомості вживання перекладачами функціональних мовних одиниць із процедурним значенням. Згідно з теорією релевантності (Wilson & Sperber, 1993), кодована змістовими словами концептуальна інформація виражає ідеї, а процедурна інформація сприяє виведенню імплікатур, способів обробки пропозицій. До групи носіїв процедурної інформації належать дискурсивні маркери, сполучники, прийменники, частки, займенники, модальні слова і т. ін. Дослідження проводилося на матеріалі паралельного англо-українського корпусу, що містить оригінальний уривок із твору Дж. Селінджера «Френні» обсягом 8 тис. знаків, один професійний переклад та сорок текстів перекладу, виконаних студентами-перекладачами. Лінгвальні дані корпусу досліджено на основі **методу** психолінгвістичного аналізу й піддано обробці комп'ютерними програмами Textanz та SPSS.

**Результати** психолінгвістичного аналізу засвідчили наявність таких тенденцій: імплікації на стилістичному рівні через брак дискурсивних маркерів глобальної (тематичної) макроструктури в цільових версіях Ю. Покальчука та студентів; спрощення на цьому ж рівні через зменшення кількості особових займенників, збільшення кількості речень унаслідок зменшення середнього обсягу речень у цільових текстах; нормалізації – зменшення питомої ваги прагматичних маркерів та заповнювачів пауз; експлікації на лексичному рівні внаслідок збільшення коефіцієнтів лексичного розмаїття й щільності на лексичному рівні; раціоналізації на синтаксичному рівні в результаті введення перекладачами-початківцями більшої кількості сполучників сурядності й підрядності.

**Висновки.** Загалом, одержані результати проливають світло на розуміння того, як способи перероблення процедурної інформації майбутніми перекладачами мають прояв у перекладі.

**Ключові слова:** теорія релевантності, перекладні закономірності, процедурне/концептуальне значення.

**Засєкин Сергей. Исследование когнитивных и психолингвальных особенностей переводных закономерностей**

#### **АННОТАЦИЯ**

Перевод обычно представляют как надежный фундамент языкового разнообразия, одно из средств здорового функционирования того языка, на который переводят. Однако иногда перевод способен повредить целевому языку благодаря наличию черт так называемого «третьего кода» (Frawley, 1984). Эти «деформирующие тенденции» (Berman, 1985) разрушают целевой язык из-за привнесения неестественных и чуждых для нее форм, вызывающих нарушения на лексическом, стилистическом и синтаксическом уровнях. Настоящее исследование имеет **целью** выявить эти деструктивные особенности, которые традиционно в переводоведении называют «переводческие универсалии» (Chesterman, 2004). Проведен психолингвистический анализ для определения неконтролируемого со

стороны сознания употребление переводчиками функциональных языковых единиц с процедурным значением. Согласно теории релевантности (Wilson & Sperber, 1993), кодированная содержательными словами концептуальная информация выражает идеи, а процедурная информация способствует выводу импликатур, способов обработки предложений. К группе носителей процедурной информации относятся дискурсивные маркеры, союзы, предлоги, частицы, местоимения, модальные слова и т. д. Исследование проводилось на материале параллельного англо-украинского корпуса, содержащего оригинальный отрывок из произведения Дж. Сэлинджера «Фрэнни» объемом 8 тыс. знаков, один профессиональный перевод и сорок текстов перевода, выполненных студентами-переводчиками.

Лингвальные данные корпуса исследовались на основе **метода** психолінгвистического анализа с последующей обработкой компьютерными программами Textanz и SPSS.

**Результаты** психоингвистического анализа подтвердили присутствие следующих тенденцій: имплицитации на стилистическом уровне из-за недостаточности дискурсивных маркеров глобальной (тематической) макроструктуры в целевых версиях Ю. Покальчука и студентов; упрощение на этом же уровне из-за уменьшения количества личных местоимений, увеличение количества предложений вследствие уменьшения среднего объема предложений в целевых текстах; нормализации – уменьшение удельного веса прагматических маркеров и заполнителей пауз; эксплицитации на лексическом уровне вследствие увеличения коэффициентов лексического разнообразия и плотности на лексическом уровне; рационализации на синтаксическом уровне в результате введения начинающими переводчиками избыточного количества союзов сочинительной и подчинительной связи.

**Выводы.** Таким образом полученные результаты способствуют лучшему пониманию того, как способы обработки процедурной информации будущими переводчиками проявляются в переводе.

**Ключевые слова:** теория релевантности, переводные закономерности, процедурное/концептуальное значение.



## Translator's Personality Shaping: Competence Approach

### Формування особистості перекладача: компетентнісний підхід

#### **Maria Ivanytska**

Dr. in Philology, Associate Professor,  
Head of Department for Germanic  
Philology and Translation

#### **Марія Іваницька**

доктор філологічних наук, доцент,  
завідувач кафедри германської  
філології та перекладу

E-mail: [ivanytska@ukr.net](mailto:ivanytska@ukr.net)  
[orcid.org/0000-0002-4870-431X](https://orcid.org/0000-0002-4870-431X)

*Taras Shevchenko National  
University of Kyiv*

✉ 64/13, Volodymyrska Str., Kyiv,  
Ukraine, 01601

*Київський національний  
університет імені Тараса Шевченка*

✉ вул. Володимирська, 64/13,  
Київ, Україна, 01601

*Original manuscript received October 09, 2018*

*Revised manuscript accepted October 02, 2019*

#### **ABSTRACT**

**The aim** of the article is to highlight the role of psycholinguistic factors in shaping the linguistic personality of the translator and in developing the translator's professional competence.

The research **method** is based on the notions of the linguistic personality of the translator (LPT) and comprehensive professional competence of the translator (CPCT). LPT is defined as the sum total of language abilities, skills, and language behaviour of a bilingual individual, determined *inter alia*, by socio-cultural and psycho-cognitive conditions of formation/development of his or her personality. CPCT is treated as a complex of interrelated subcompetences that includes such components: abilities, knowledge, language behaviour and skills. The procedure of research proceeds from the postulate that LPT becomes apparent in translation decisions, style, language priorities, forms of speech activity, aims and guidelines of the translator.



The development possibilities of LPT and CPCT are studied on the basis of such empirical **methods**: a) observation of novice translators' work with the non-standard translation commissions that presuppose creativity, research and text-creating competences; b) psycholinguistic analysis of translation decisions; c) identification of the deviations that occur in understanding of the translator's task.

**Findings.** The paper demonstrates the development possibilities of LPT and CPCT by means of orienting the academic process to the purposeful acquisition of all the subcompetences: from language and cross-cultural ones through translator, research and technological ones even to socio-communicative and personality ones, i.e. by orienting academic aims to the formation of CPCT. It presents the work on a German-Ukrainian translation textbook that is based on the theory of functional translation by Ch. Nord and is directed at fostering those academic aims, which progressively lead to the shaping of CPCT. The paper analyzes the results of the textbook's approbation on the basis of exercises offered in the textbook.

**Conclusions.** It is proven that the progression of academic aims is an important aspect of translators' training. These aims presuppose gradual development of all the translator's subcompetences, personality subcompetence, in particular, and take into consideration all four components of CPCT that are equally relevant for the successful performance of contemporary translators on the labour market.

**Key words:** translator's linguistic personality, comprehensive professional competence of a translator, theory of functional translation, German-Ukrainian translation, translation decision, deviation.

## Вступ

Перекладач як суб'єкт мисленнєво-мовленнєвої, соціально-комунікативної та міжкультурної діяльності має цілу низку характеристик, зокрема, мовних, когнітивних, соціальних, світоглядних, психологічних тощо, які взаємодіють між собою та впливають одна на одну. Досі такі характеристики перекладача вивчалися переважно нарізно, і здебільшого безвідносно до проблем підготовки та вишколу професійних перекладачів. На жаль, більшість науковців, які працюють у царині перекладу, частіше обирають об'єктом та предметом своїх досліджень текст перекладу і, рідше, – процес перекладу, не враховуючи той факт, що на обидва ці феномени безпосередній вплив має особистість перекладача, а саме його психолінгвістичні та соціокультурні риси. Ці характеристики особистості перекладача привернули увагу вчених лише недавно: зокрема, сучасні філологи почали вивчати перекладача як мовну

особистість, наприклад, крізь призму міжкультурної комунікації (Бушев, 2010) чи творчого потенціалу перекладача (Шевченко, 2005; Кузьмаул, 2011; Мазур, 2011; Ребрій, 2012). З іншого боку, окремо досліджуються питання освіти перекладача, передусім – його мовної підготовки (Neubert, 2000; Шовкова, 2016), розвитку лінгвокогнітивного та світоглядного потенціалу (Таланова, 2007) чи методики навчання майбутніх перекладачів (Nord, 1992; Черноватий, 2007, 2014; Kautz, 2002).

Однак сучасний світ, що характеризується стрімким розвитком міжнародних наукових, технічних, культурних та дипломатичних контактів, ставить до перекладачів значно вищі вимоги, ніж два-три десятиліття тому, сфери діяльності перекладачів розширюються, і вони починають виконувати у суспільстві значно більше соціальних ролей, які вимагають від фахівців не лише певного набору знань, умінь та навичок, але й низку психологічних та поведінкових рис, так званих *soft skills*. Тому дослідження формування і розвитку перекладачів нового покоління є на сьогодні актуальним завданням, для вирішення якого варто скористатися здобутками психолінгвістики, позаяк вона скеровує увагу на когнітивно-інтелектуальні й емоційно-мотиваційні аспекти особистості перекладача, механізми його мислення та мовленнєвих стратегій, визначаючи його статус як посередника в міжмовній і міжкультурній комунікації (Hatzidaki, 2007; Zasyekin, 2010).

Релевантним у такому ракурсі є феномен мовної особистості, який ми розглянемо як стрижневий в особистості перекладача. Поняття «мовна особистість» (МО), введене у науковий дискурс лінгвістики В. Виноградовим, було розвинуте Ю. Карауловим (1987) і тлумачилося ним в аспекті лінгво-прагматики як сукупність здібностей і характеристик людини, які зумовлюють створення та сприйняття нею мовленнєвих творів (текстів), та розглядалося автором на трьох рівнях: 1) вербально-семантичному, який передбачає володіння певною мовою; 2) когнітивному, одиницями якого є поняття, ідеї, концепти, що складаються в кожній МО в картину світу і відображають її систему цінностей; 3) прагматичному, який охоплює цілі, мотиви, інтереси, настанови та інтенціональності (Караулов, 1987).

За 30 років відбувся розвиток цього поняття та його рух у сторону психолінгвістики. Одна з провідних українських

психолінгвістів Л. Засекіна (2007) визначає МО як «сукупність пізнавальних, емоційних та мотиваційних властивостей, що забезпечують мовну компетенцію людини як носія певного національно-культурного простору» і подає таку структуру МО:

1. Когнітивний компонент: мовна здатність, мовні здібності, мовні знання, мовні стратегії, мовна компетентність, мовна картина світу;

2. Емоційний компонент: біологічні емоції, соціальні емоції, власне психологічні емоції;

3. Мотиваційний компонент: мовні цілі, мовні мотиви, мовні настанови, мовна інтенціональність (Засекіна, 2007).

Ідеї Л. Засекіної розвиває О. Лавриненко, ускладнюючи поняття МО і вибудовуючи її структурно-функціональну модель у такий спосіб, що три рівні МО – біологічний, мовний та психологічний – знаходять своє відображення у трьох компонентах особистості – когнітивному, мотиваційному та емоційному (Лавриненко, 2009). Є. Боринштейн визначає МО як систему, яка виникає в суспільстві і розвивається, ґрунтуючись на здатності вираження і закріплення соціальних відносин і взаємодій, як умову і продукт культури (Боринштейн, 2004).

Названі дослідники розглядають МО у психолінгвістичному аспекті, але їхня увага зосереджена переважно на одномовній особистості. Перекладач же є, як мінімум, двомовною особистістю, тобто, його МО формують знання двох мов і культур, що вимагає від дослідника такої двомовної особистості додаткових інструментів дослідження. Творчу особистість перекладача характеризує О. Мазур, висвітлюючи систему контекстів, релевантних для комплексного вивчення цієї особистості. Усі контексти як динамічну сукупність об'єктивних елементів реальної дійсності та суб'єктивних елементів особистості дослідниця поділяє на контексти особисті (біографічний та професійний з усім досвідом, навичками, морально-етичними нормами, запитами та настановами), культури (мистецький, світоглядний, етнічний, релігійний, а також контекст певної мовної ситуації) і контекст реальної дійсності (політичний, економічний, соціальний та історичний) (Мазур, 2011), розширюючи у такий спосіб розуміння багатоаспектності особистості перекладача та імплікуючи важливість усіх цих граней особистості для його діяльності.

Іноземні психолінгвісти, що вивчають особистість перекладача, досить активно користуються поняттям диспозиційної моделі особистості, так званої «великої п'ятірки» (Digman, 1990), і виокремлюють такі аспекти дослідження цієї особистості: біологічний (темперамент, здатність пристосовуватися, нейромедіаторна система, функція гемісфер тощо), когнітивний (самоефективність, взаємний детермінізм, конструктивний альтернативізм тощо), людський (креативність, відповідальність, відкритість до експерименту, емпатія тощо), освітній (ерудиція, формування навичок, умови, стимули та реакція на навчання), психодинамічний (его, конфлікти, схильності, ставлення до об'єкту), особистісний (риси та тип характеру, емоційна стабільність, екстравертизм). На основі емпіричних досліджень вчені доводять, що усі зазначені аспекти більшою чи меншою мірою впливають на якість перекладу (Akbari & Segers, 2017; Hubscher-Davidson, 2013; Karimnia & Mahsa, 2013), а також пропонують методики досліджень, що демонструють кореляцію між особистісними рисами перекладача та якістю перекладу (Akbari & Segers, 2017; Kockaert & Winibert, 2017).

Спираючись на вище описані погляди та підходи, ми розглядаємо мовну особистість перекладача (МОП) як сукупність мовних здібностей/здатностей та мовної поведінки білінгва, зумовлених соціокультурними, національними, психологічними умовами формування/освіти/розвитку, а також діяльності цієї особистості в ролі міжкультурного посередника, які проявляються в його перекладацьких рішеннях, індивідуальному стилі, мовних та позамовних пріоритетах, формах діяльності, цілях і настановах (Іваницька, 2015) і ставимо питання про формування цієї особистості у закладах освіти.

Перед сучасною вищою школою стоїть наразі завдання ефективного розвитку МОП. Для цього освітні стандарти визначають необхідні йому компетентності, а заклади освіти – шляхи їх розвитку.

*Метою* цієї розвідки є висвітлення ролі психолінгвістичних чинників у формуванні МОП та у розвитку його професійної компетентності на основі комплексного компетентнісного підходу. Такий підхід до підготовки перекладача враховує, окрім знань робочих мов, міжкультурної та трансляторної компетентності, інші

важливі характеристики його особистості, що є сьогодні особливо актуальним для української вищої школи, яка формує освітні програми з орієнтацією на компетентності, котрі мають бути опанованими в результатах навчання.

Для досягнення вище зазначеної мети виконаємо такі завдання: 1) визначимо компоненти МОП; 2) уточнимо поняття комплексної фахової компетентності перекладача (КФКП); 3) охарактеризуємо роботу над інновативним підручником з практики німецько-українського перекладу, зорієнтованим на поетапне формування КФКП на основі прогресії навчальних цілей; 4) опишемо результати апробації підручника, проведеної з перекладачами-початківцями; 5) обґрунтуємо необхідність розширення інтердисциплінарних блоків підготовки перекладача.

## **Методи дослідження**

Відповідно до поставлених завдань використовуємо такі методи: 1) теоретичний огляд та аналіз психолінгвістичних концепцій феноменів МО та КФКП; 2) емпіричні методи: а) спостереження над роботою перекладачів-початківців із нестандартними перекладацькими замовленнями, які передбачають креативність, пошукову та текстотворчу компетентності, б) психолінгвістичний аналіз перекладацьких рішень, в) встановлення девіацій у розумінні перекладацького завдання, вихідного тексту та під час формулювання цільового тексту та їхніх причин.

## **Результати та дискусії**

Серед вітчизняних науковців найповніше поняття «фахова компетентність перекладача» описує Л. Черноватий, розуміючи її, услід за дослідниками групи РАСТЕ, як експертну систему, яка не є автоматично притаманною будь-якому білінгву, а потребує особливого формування, що відбувається у процесі спеціально організованого навчання. Він називає складові ФКП компетенціями, а елементи останніх – субкомпетенціями, виділяючи п'ять компетенцій: білінгвальну, екстралінгвістичну, перекладацьку, особистісну та стратегічну (Черноватий, 2014). За Л. Черноватим,

білінгвальна компетенція включає мовну та мовленнєву субкомпетенції, екстралінгвістична – фонові і предметні знання, перекладацька – знання загальних принципів перекладу, навички та уміння його здійснювати, а також інструментальну (використання документальних та технологічних ресурсів) та пошукову (здатність швидко знайти потрібну інформацію) субкомпетенції. До складу *особистісної* компетенції дослідник включає психофізіологічні феномени (пам'ять, увагу, психологічну стійкість, критичне відношення тощо), морально-етичну субкомпетенцію (почуття відповідальності за якість власної праці; об'єктивність та надійність; скромність, ввічливість, дотримання конфіденційності), субкомпетенцію самовдосконалення (готовність та потреба у постійній самоосвіті та розвитку), а також фахово-соціальну субкомпетенцію (прийоми та норми спілкування у професійному середовищі, уміння пропонувати свої послуги на ринку праці, укладати договір на виконання перекладу, співпрацювати з фахівцями у відповідній галузі тощо) (Черноватий, 2014). Щодо *стратегічної* компетенції, яку автор розглядає як надкомпетенцію – інтегроване уміння перекладати, що ґрунтується на координації решти компетенцій у процесі здійснення перекладацької діяльності, то нам видається таке виокремлення зайвим, оскільки вже сама авторська дефініція перекладацької компетенції передбачає вміння перекладати, що, звичайно ж, мусить базуватися на координації та синтезі різних компетенцій. У цій же праці Л. Черноватий (2014), аналізуючи погляди низки дослідників на компетенції перекладача, висловлює думку, що такі компетенції, як предметні знання, використання словників та технічних засобів, спілкування із замовником, знання професійної поведінки, презентація тексту перекладу є периферійними, з чим ми не зовсім погоджуємося. Адже саме такі спеціальні компетенції відрізняють перекладача від білінгва. Оскільки українська вища школа вибрала як термін для опису знань/вмін/навичок лексему «компетентність», не розмежовуючи вищі та нижчі рівні, ми в подальшому користуватимемося саме нею.

На основі аналізу та порівняння праць психолінгвістів, перекладознавців, фахівців із педагогіки та методики викладання, зокрема й тих, про які згадувалося вище, пропонуємо схему особистості перекладача, яка унаочнює взаємозв'язки між



складниками особистості перекладача, чинниками, що впливають на її формування, та феноменами, в яких проявляються ця особистість. До чинників впливу зараховуємо передусім геокультурний простір та соціальне оточення, які визначають приналежність до певної культури, світогляд, картину світу, види соціалізації та розвиток соціально-комунікативної компетентності. Походження з певної родини, освіта, етапи професійної діяльності мають безпосередній вплив як на можливості вивчення робочих мов, так і на набуття знань про світ, мотиви й настанови особистості. Відповідно, мовна й міжкультурна компетентність перекладача пов'язані з трансляторною, яка, в свою чергу, знаходяться у безпосередній залежності від психо-ментальних рис особистості, як от пам'яті, вміння концентруватися та переборювати стрес, та, особливо, креативності, яку ми виділяємо окремо. Перекладацька особистість маніфестується у мікро- та макрорішеннях, які приймає перекладач: від вибору своєї соціальної ролі або твору для перекладу чи перекладацького замовлення до вибору певних лексем чи конструкцій у тексті перекладу (рис. 1).

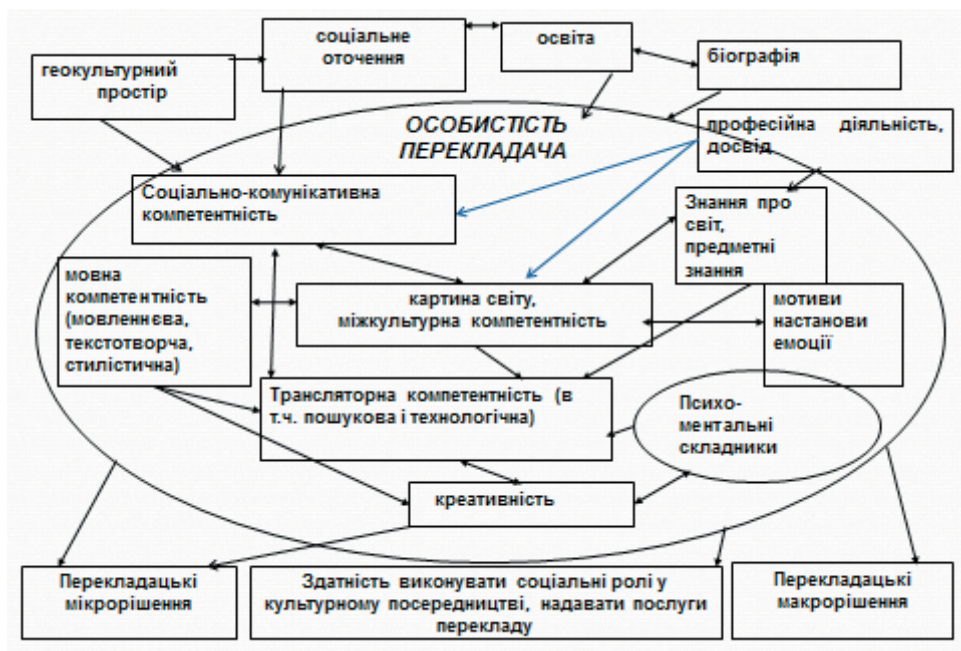


Рис. 1. Схема мовної особистості перекладача



Об'єднання європейських закладів освіти, в яких пропонуються магістерські програми з перекладу *European Master's in Translation*, визначає 5 блоків компетентностей перекладача рівноцінними, оскільки вбачає свою пріоритетну мету у покращенні якості освіти перекладачів задля того, щоб полегшити їм адаптацію на ринку праці (*European Master's in Translation*, 2017). На офіційній сторінці цієї університетської мережі у 2017 р. опубліковано опис п'яти блоків компетентностей, які очікуються від перекладача і які становлять зміст навчання, а саме: 1) мова і культура, куди входять транскультурна, соціолінгвістична і комунікативна компетентності; 2) трансляторна компетентність: стратегії, методологія, предметна компетентність; 3) технологічна компетентність як вміння користуватися допоміжними засобами, як от CAT tools, а також можливостями машинного перекладу; 4) особистісна та міжособистісна компетентності, до яких відносять цілу низку *soft skills*, таких як стресостійкість, вміння працювати в команді, критично оцінювати свою роботу, організовувати свій робочий простір, постійно розвивати свої компетентності тощо; 5) забезпечення перекладу як сервісу, що розуміється як загальна надкомпетентність у наданні перекладацьких послуг, забезпечення їхньої якості та менеджмент перекладацьких проєктів (*European Master's in Translation*, 2017). До кожної компетентності наведені описи субкомпетентностей, які сформульовані у такий спосіб, що можуть слугувати навчальними цілями чи програмними результатами навчання. Усього за всіма блоками укладачі наводять 35 таких субкомпетентностей.

Що стосується мовно-культурного блоку, то володіння робочими мовами на рівні (C1-) C2 є передумовою до вступу на магістерські освітні програми. Тому для цього блоку субкомпетентності не описані. Трансляторна компетентність включає 14 субкомпетентностей, від звичної для нас «студент знає, як аналізувати текст оригіналу, визначити потенційні текстові та когнітивні труднощі і вибирати стратегії та ресурси, необхідні для доречних трансформацій відповідно до комунікативних потреб» і аж до «студент вміє редагувати текст машинного перекладу відповідно до поставлених цілей щодо якості та продуктивності перекладацької праці, використовуючи релевантні методики, враховуючи вимоги щодо рівня точності та збереження інформації».

Технологічна компетентність включає 6 субкомпетентностей, як, наприклад «студент знає, як використовувати більшість релевантних комп'ютерних застосунків, включаючи повний спектр офісного програмного забезпечення, та вміє швидко пристосовуватися до нового інструментарію електронних ресурсів». Особистісна та міжособистісна компетентності охоплюють також 6 субкомпетентностей, серед яких, окрім вище названих, вміння відповідально використовувати соціальні медіа для професійних потреб і влаштовувати свій робочий простір за принципами організаційної та фізичної ергономіки. Блок перекладацького сервісу включає 9 компетентностей, наприклад: «студент може організовувати перекладацькі проекти з іншими перекладачами чи надавачами послуг, складати їхній бюджет та здійснювати менеджмент проєктів» (European Master's in Translation, 2017: 8–11).

Представлений компетентнісний підхід до освіти є новим для українських закладів вищої освіти, оскільки досі основна увага при підготовці перекладачів зосереджувалася на накопиченні знань, мовному вишколі та, частково, лінгвокраїнознавстві, і, рідше, – на автоматизації навичок письмового чи усного (послідовного) перекладу. Інші блоки до навчальних програм не включалися. Зокрема, використання допоміжних засобів перекладу, робота над розвитком своєї особистості, вміння працювати з клієнтами / замовниками та орієнтуватися на різні перекладацькі замовлення – ці питання знаходилися (знаходяться) на периферії освітніх програм, якщо взагалі до них потрапляли.

Тому група викладачів перекладу українських університетів під керівництвом лекторки Німецької служби академічних обмінів К. Бруннер поставила перед собою завдання створити інновативний підручник з німецько-українського перекладу для бакалаврату, побудований на принципах прогресії навчальних цілей та різнобічного розвитку МОП з урахуванням усіх блоків його КФКП.

Підручник визначає КФКП як сукупність знань, умінь, навичок та способів поведінки, які забезпечують перекладачеві успішну діяльність на сучасному ринку праці.

Оскільки на освітні програми з німецько-українського перекладу вступають і випускники шкіл, що мають низький (іноді і нульовий) рівень володіння німецькою мовою, а також, на жаль, недостатній для перекладача рівень володіння українською

мовою, природно, що до навчальних цілей освітніх програм повинен входити розвиток мовної (мовленнєвої, текстотворчої, стилістичної) компетентності з обох робочих мов. На формування цієї компетентності спрямований курс практики мови та інші філологічні дисципліни, які покликані забезпечити ґрунтовні знання мови, навички володіння нею та знання про мову, адже без знань про мову, тобто, метамову, жоден перекладач не може успішно продукувати висловлювання. Для перекладача важливі як декларативні, так і процедурні знання про мову, що розкривають процедури й тактики користування рідною чи іноземною мовами в практиці мовлення, визначають вибір мовних засобів для певного висловлювання. Такі метазнання є необхідними особливо для письмового перекладача, і їх повинен забезпечити філологічний блок освіти майбутнього фахівця. І лише при досягненні певного рівня володіння робочими мовами (як мінімум А2) і базового рівня філологічної підготовки можна починати заняття з перекладу.

Методологічною основою підручника є те, що навчальні цілі прописані для усіх 4 складників КФКП дуже детально, досягнення програмних результатів навчання забезпечується поступовим поглибленням та розширенням перекладацьких компетентностей, а орієнтиром слугує теорія функціонального перекладу, розроблена передусім К. Норд (Nord, 2011). Відповідно до цього, важливим теоретичним підґрунтям для формулювання навчальних цілей є поняття «комунікативні функції тексту» та «перекладацьке замовлення». Зауважимо, що всі вправи використовують лише автентичні тексти та реальні перекладацькі замовлення, релевантні для сучасного українсько-німецького перекладацького поля.

Великого значення укладачі підручника надають всебічному розвитку МОП. Тому до навчальних цілей, спрямованих на формування способів поведінки майбутніх перекладачів, включено, зокрема такі: «Студенти регулярно цікавляться актуальними подіями у світі та в країнах, мова яких вивчається», «студенти самостійно і регулярно практикують одну з форм подолання стресу: медитативного, спортивного чи мистецького ґатунку», «студенти відчують емпатію до інших культур» тощо. Заняття передбачають, окрім традиційних вправ на переклад, вправи на розвиток пам'яті, креативності, вміння концентруватися та вміння користуватися отриманим досвідом.

Для формування інших складників КФКП – знань, умінь та навичок, також розроблено відповідні навчальні цілі, наприклад: «студенти знають, що при перекладі може відбуватися зміна комунікативної функції тексту і це становить прагматичну перекладацьку проблему», «студенти вміють використовувати надійні джерела та стратегії для швидкого та якісного збагачення своїх знань про світ», «студенти можуть на основі об'єктивних критеріїв визначити, чи текст перекладу відповідає функції, заданій у перекладацькому замовленні, та комунікативній ситуації, у якій він буде використовуватися» тощо.

Оскільки перекладацька діяльність у сучасному світі не є ізольованою і переважно комбінується з менеджерською, то багато вправ спрямовані на те, щоб розвивати, окрім перекладацької, також і соціально-комунікативну компетентність студентів, а також уміння приймати самостійні рішення.

Щоб проілюструвати, як реалізуються такі навчальні цілі у вправах підручника, наведемо кілька прикладів, що виявилися досить показовими на етапі його апробації.

Так, студентам пропонується емейл, написаний перекладачеві/перекладачці представником німецької телерадіокомпанії MDR, в якому сформульоване завдання підготувати текст офіційного листа до керівництва Морської академії в Одесі з проханням дозволити познімати 2–3 дні кількох курсантів, можливо, на кораблі «Дружба», та поговорити з керівництвом академії про її історію та сьогодення задля підготовки передачі про вибір професії моряка.

Як бачимо, вихідний текст не зовсім є текстом оригіналу, перекладач повинен на основі побажань замовника сам сформулювати текст українською мовою, причому такий, щоб німецький замовник лише його підписав. Такі типи перекладацьких замовлень зустрічаються у реальному житті перекладача доволі часто.

Наведемо деякі результати виконаних перекладацьких завдань. Із 10 студентів 5 розпочали листа так: «Шановний...!», двоє «Шановні пані та панове!» і один «Шановні добродії!». Лише двоє звернулися безпосередньо до ректора академії («Шановний пане Міюсов!» та «Шановний пане ректоре!»). Оскільки перекладацьке завдання передбачає підготовку офіційного листа, то від перекладача очікується і повне коректне звертання. Три крапки у підготовленому

листі свідчать про те, що студенти ще не усвідомили, що саме перекладач приймає остаточне рішення щодо повної версії листа і більше ніхто не коригуватиме український текст. При обговоренні перекладів студенти висловлювали впевненість, що «Замовник повинен сказати / вписати / знати, кому адресований лист». Але ж саме цього замовник очікує від перекладача.

Для того ж, щоб виконати перекладацьке замовлення, у реальному житті перекладач повинні провести пошукову роботу, визначивши, до кого потрібно звернутися, встановити, як звати ректора та повну і правильну назву навчального закладу. У формулюванні завдань до вправи укладачі підручника запитують студентів, яку додаткову інформацію вони мають знайти перед тим, як виконувати переклад. Лише дві третини студентів вдалися до вивчення сайту академії, щоб вжити правильну назву і встановити адресата (ректор, проректор, відповідальний за роботу з громадськістю). Лише половина групи познайомилася із паралельними текстами, тобто текстами офіційних листів, які прийнятні у комунікативній ситуації «Лист до керівництва університету з проханням про дозвіл зйомок», до того ж деякі зразки офіційних листів, наявні в Інтернеті, не можуть бути використані для цієї ситуації, бо не відповідають узвичаєним нормам звертання у вищій, до того ж військовій школі, зокрема, звертання «Шановні добродіі!» та навіть «Пані та панове!».

Відповідно, працюючи над редагуванням перекладів у групі, студенти вчаться відбирати паралельні тексти, що однозначно можуть бути використані для потреб перекладацького замовлення саме у цій ситуації, обговорюють, яку інформацію варто знайти перед тим, як формулювати листа, які звертання типові для німецькомовного та для україномовного офіційного листування.

Так само студенти повинні зрозуміти, що для листа їм потрібна додаткова інформація про телерадіокомпанію, яка буде відправником листа. Початок тексту листа у виконанні студентів звучав так: «Я звертаюся до Вас від імені Середньонімецької телекомпанії», «Хочемо обговорити із Вами деталі зйомок», «Німецька компанія «Heute im Osten» просить...» та подібні. Це свідчить про таке: 1) не всі студенти, навіть знайшовши інформацію про телекомпанію, зрозуміли, що MDR знімає серію передач «Heute im Osten», яка спрямована на висвітлення актуальних сторінок життя Східної

Європи; 2) не всі мають уявлення про те, як потрібно представити адресанта, щоб керівництво університету дало згоду на зйомки; 3) не всі уявляють собі, що деталі зйомок можна обговорити, лише отримавши згоду на них взагалі.

Дискусія про відтворення назви телерадіокомпанії приводить до усвідомлення, що на початку листа варто представити цю компанію та коротко проінформувати про її серію передач про Східну Європу, щоб зацікавити адресата. Це значить, що студенти поступово розуміють, що реакція ректора/проректора на лист буде залежати від того, наскільки коректно лист буде сформульований перекладачем: представлена телерадіокомпанія, її діяльність та її намір.

Досить цікавим виглядає нюанс щодо можливостей зйомок на кораблі «Дружба», про який замовник був не впевнений (дослівно: «якщо я не помиляюся, то «Дружба» – це спеціальний навчальний корабель, який знаходиться недалеко від порту»). Більшість студентів подали пасаж про цей корабель прямим запитанням: «Чи можна провести зйомки на кораблі «Дружба»?». Проблема ж полягала у тому, що за даними інтернет-публікацій цей корабель давно уже в неробочому стані стоїть, ржавіючи, недалеко від берега. Отже, перекладачі, провівши пошук інформації, мусили б сформулювати питання про те, чи є можливість провести зйомки на навчальному кораблі, не згадуючи «Дружбу», щоб не ставити адресата у незручне становище. Отже, і тут йдеться про вміння перекладача приймати рішення та реагувати на зміну об'єктивних умов, пов'язаних з комунікативною ситуацією. Таке вміння – одне із обов'язкових для сучасного перекладача. І воно пов'язане не стільки з мовною компетентністю, скільки з особистісною: розумінням комунікативної ситуації, відчуттям такту, гнучкістю.

Подібні перекладацькі труднощі спостерігалися при виконанні іншого завдання: студенти повинні перекласти українською листа від німецького Rotary Club, який пропонує місця для практики українським студентам-економістам, і шукає для цього українських викладачів – координаторів практики. Питання виникли вже на етапі визначення адресата листа. Не всі студенти зрозуміли, що листа потрібно адресувати керівництву економічних факультетів, троє з 10 зробили з нього коротку інформацію для студентів про можливість практики, 4 подали інформацію взагалі без формальних

ознак адресата, тобто, більшість передали інформативну функцію листа, але випустили апелятивну.

Проблемною виявилася назва Rotary Club, яка вживається на самому початку листа. Переклад «Клуб Ротарі»/«Ротарі Клуб», навіть із дублюванням назви латиницею, став приводом для дискусії про прототипну семантику та асоціації, які виникають в українського читача до слова «клуб/клуб». Більшість студентів визнали, що серед асоціацій переважають такі: «нічний клуб», «клуб за інтересами», «Камеді клуб» тощо. Тому метод «думай вголос» привів до рішення про комбінований переклад: опис та передачу латиницею назви: «німецька благодійна організація Rotary Club», що одразу ж налаштує адресата на позитив.

Перші переклади студентів засвідчують, що вони, орієнтуючись на текст оригіналу, намагаються вживати такі самі експресивні засоби у тексті перекладу та таку ж структуру висловлювань. Відповідно до теорії еквівалентності їхні переклади можна вважати більш-менш вдалими, але відповідно до теорії функціонального перекладу це не так. Тому робота у групі над редакцією перекладів приводить студентів до думки про те, що апелятивна функція перекладу буде виконана, якщо перекладач не боїтиметься відступити від букви оригіналу і адаптує текст до очікувань цільового читача, який орієнтується на звичні для нього риси цього типу тексту, тобто, якщо перекладач виконає прагматичну адаптацію. Межі цієї адаптації завдає аналіз вихідного і паралельних текстів. Алгоритм такого перекладацького аналізу текстів і пошуку відповідних паралельних текстів повинен поступово сформуватися у навичку, яка дозволить автоматичне використання стратегій перекладу у кожній відповідній ситуації (про аналіз тексту та стратегії перекладу див.: Płońska, 2014).

Такі вправи спонукають студентів до активних порівнянь різних типів текстів у робочих культурах, до порівняння узусу робочих мови, і, зрештою, після кількох вправ такого виду, приводять до висновків про спільність та відмінність соціокультурних та аксіологічних настанов і очікувань представників різних лінгвокультур.

Якщо проаналізувати перекладацькі помилки, то близько 20,0% складають девіації через недостатнє розуміння чи неправильну інтерпретацію тексту оригіналу і до 30,0% – девіації



через неправильне розуміння перекладацького замовлення: визначення цільової групи та її очікувань, комунікативної ситуації, у якій відбуватиметься рецепція тексту перекладу, функцій тексту перекладу у цільовій соціокультурі. Звідси і випливає висновок про навчальні цілі, спрямовані на формування компетентностей розумінням тексту і перекладацького замовлення. А оскільки результат розуміння залежать не лише від об'єктивних чинників (зокрема, особливостей вихідного тексту), але й від суб'єктивних (зокрема, досвіду, начитаності, знань про світ та культурно-історичний контекст), то йдеться про потребу впливу на ці суб'єктивні чинники шляхом вибору відповідних завдань.

Близько 20,0% девіацій спричинені нерозвинутою трансляторною компетентністю: вмінням шукати еквіваленти, аналоги, ситуативні відповідники, працювати з безеквівалентною лексикою, узуальними та okazіональними одиницями, вміннями та навичками роботи з пошуковими програмами, джерелами інформації, знаходити надійні джерела, вмінням застосовувати перекладацькі трансформації, адаптації, і головне – вмінням приймати рішення.

Біля 30,0% помилок пов'язані зі слабкою текстотворчою компетентністю перекладачів, яка корелює із соціально-комунікативною компетентністю, зокрема, здатністю визначити, які мовленнєві одиниці відповідають певній комунікативній ситуації. Саме суспільно прийнятна мовленнєва (і не тільки) діяльність перекладача є запорукою ефективної комунікації між представниками різних культур.

Звичайно, варто наголосити на тому, що такий поділ помилок досить умовний. Адже якщо перекладач-початківець пише у кінці офіційного листа «Велике дякую, чекаю на позитивне рішення», а намір замовника – знайти контактну особу для організації міжнародної студентської практики, то форма подяки порушує норми стилю, а формулювання «позитивне рішення» є прагматичною девіацією. Це значить, і мовленнєва, і трансляторна, і соціально-комунікативна компетентності потребують вишколу.

## **Висновки**

МОП є складним багаторівневим утворенням, яке формується під впливом кількох чинників, але може цілеспрямовано розвиватися

завдяки комплексному компетентнісному підходу під час професійної підготовки. Важливими елементами цієї підготовки є прогресія навчальних цілей, які передбачають поступовий розвиток усіх компетентностей перекладача від мовної та міжкультурної через трансляторну, пошукову та технологічну аж до соціально-комунікативної та особистісної.

Ці компетентності проявляються як у макрорішеннях перекладача – рішеннях про вибір того чи іншого тексту для перекладу, співпрацю з певним замовником та клієнтом, у загальних настановах на певні стратегії перекладу, усвідомлення своєї ролі у міжкультурній комунікації, у прагненні до саморозвитку та самовдосконалення, так і в мікрорішеннях: виборі певних одиниць перекладу, трансформацій та адаптацій, у відтворенні чи невідтворенні певних функцій тексту та в усвідомленні причин такого вибору.

Апробація підручника, зорієнтованого на компетентнісний підхід до освіти перекладача, засвідчила, що, хоча всі складові КФКП невіддільні одна від одної, поступовість і прогресія навчальних цілей можливі і вони повинні враховувати усі блоки компетентності перекладача. Надзвичайно важливим виявився також інтердисциплінарний підхід, який забезпечує знання про світ, формує мовну і концептуальну картину світу і є підґрунтям для соціально-комунікативної та особистісної компетентності.

Перспективи досліджень КФКП вбачаємо в аналізі етапів розвитку та вдосконалення цієї компетентності окремо для усного і окремо для письмового перекладача з метою виявити ефективні підходи для формування МО сучасного перекладача із залученням психолінгвістичного інструментарію.

## **Література**

- Боринштейн, Є. (2004). Соціокультурні особливості мовної особистості. *Соціальна психологія*, 5(7), 63–72.
- Бушев, А.Б. (2010). *Языковая личность профессионального переводчика*. Тверь: Лаборатория деловой графики.
- Засєкіна, Л.В. (2007). Мовна особистість у сучасному соціальному просторі. *Соціальна психологія*, 5(25), 82–90.
- Іваницька, М. (2015). *Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах*. (Монографія). Чернівці: Книги – XXI.

- Караулов, Ю.Н. (1987). *Русский язык и языковая личность*. Москва: Наука.
- Лавриненко, О.Л. (2009). Конструювання концептуальної моделі мовної особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології*, 11(7), 261–273.
- Мазур, О.В. (2011). Дослідження творчої особистості перекладача у світлі теорії контекстів. *Науковий вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки*, 6(2), 65–71.
- Ребрій, О.В. (2012). *Сучасні концепції творчості у перекладі*. (Монографія). Харків: Харківський національний університет імені Н.В. Каразіна.
- Таланова, Ж.П. (2007). Педагогічні умови формування професійного світогляду майбутнього перекладача. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Кіровоград.
- Черноватий, Л.М. (2007). Проблеми формування фахової компетенції майбутніх перекладачів. *Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*, 161(772), 135–137.
- Черноватий, Л. (2014). Зміст поняття «фахова компетентність перекладача» як складової методики навчання. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2, 84–86.
- Шевченко, О.Н. (2005). Языковая личность переводчика: На материале дискурса Б.В. Заходера. (Дисс. канд. филол. наук). Волгоград.
- Шовкова, Т.А. (2016). Навчання майбутніх перекладачів граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Тернопіль.
- Akbari, A., & Segers, W. (2017). Diverse personality traits and translation quality. *Trans-kom*, 10(2), 242–270.
- Digman, J.M. (1990). Personality Structure: Emergence of the Five Factor Model. *Annual Review of Psychology*, 41, 417–440. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.41.020190.002221>
- European Master's in Translation*. (2017). Competence Framework. [https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt\\_competence\\_fwk\\_2017\\_en\\_web.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt_competence_fwk_2017_en_web.pdf)
- Hatzidaki, A. (2007). The Process of Comprehension from a Psycholinguistic Approach: Implications for Translation. *Meta*, 52, 13–21. <https://doi.org/10.7202/014715ar>
- Hubscher-Davidson, E. (2013). The role of intuition in the translation process: A case study. *Translation and Interpreting Studies*, 8, 211–232. <https://doi.org/10.1075/tis.8.2.05hub>
- Karimnia, A., & Mahsa, M. (2013). Individual Differences and Quality of Translation: a Personality-based Perspective. *Psychology of Language and Communication*, 17, 37–64. <https://doi.org/10.2478/plc-2013-0003>
- Kautz, U. (2002). *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*. München: Iudicium.
- Kockaert, H.J., & Winibert, S. (2017). Evaluation of Legal Translation: PIE Method (Preselected Items Evaluation). *Journal of Specialised Translation*, 27, 148–163.
- Kußmaul, P. (2011). *Verstehen und Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Neubert, A. (2000). Competence in language, in languages and in translation. In Ch. Schäffner (Ed.), *Developing Translation Competence* (pp. 3–17). Amsterdam: Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.38.03neu>
- Nord, Ch. (1992). Text analysis in translator training. In C. Dollerup & A. Loddegaard (Eds.), *Teaching Translation and Interpreting: Training, Talent and Experience* (pp. 39–48). Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/z.56.08nor>
- Nord, Ch. (2011). *Funktionsgerechtigkeit und Loyalität: Theorie, Methode und Didaktik des funktionalen Übersetzens*. Berlin: Frank & Timme.

- Płońska, D. (2014). Strategies of Translation. *Psychology of Language and Communication*, 18, 67–74. <https://doi.org/10.2478/plc-2014-0005>
- Zasyekin, S. (2010). Translation as a Psycholinguistic Phenomenon. *Journal of Psycholinguistic Research*, 39(3), 225–234. <https://doi.org/10.1007/s10936-009-9134-2>

## References

- Borynshtein, Ye. (2004). Sotsiokulturni osoblyvosti movnoii osobystosti [Socio-cultural features of linguistic personality]. *Sotsialna psykholohiia – Social Psychology*, 5(7), 63–72 [in Ukrainian].
- Bushev, A.B. (2010). *Yazykovaia lichnost professionalnogo perevodchika [Linguistic Personality of a Professional Translator]*. Tver: Laboratoriya delovoy grafiki [in Russian].
- Zasiekina, L.V. (2007). Movna osobystist u suchasnomu sotsialnomu prostori [Linguistic personality in contemporary social environment]. *Sotsialna psykholohiia – Social Psychology*, 5(25), 82–90 [in Ukrainian].
- Ivanytska, M. (2015). *Osobystist perekladacha v ukraiinsko-nimetskykh literaturnykh vzaiemynakh [Translator's Personality in Ukrainian-German Literary Relations]*. Chernivtsi: Knyhy – XXI [in Ukrainian].
- Karaulov, Yu.N. (1987) *Russkij yazyk i yazykovaya lichnost [Russian Language and Linguistic Personality]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Lavrynenko, O.L. (2009). Konstruiuvannia kontseptualnoii modeli movnoii osobystosti [Designing of a conceptual model of language personality]. *Problemy zagalnoi ta pedahohichnoi psykhologiii – Problems of General and Pedagogical Psychology*, 11(7), 261–273 [in Ukrainian].
- Mazur, O.V. (2011). Doslidzhennia tvorchoyi osobystosti perekladacha u svitli teorii kontekstiv [Studies of translator's creative personality in the light of the theory of contexts]. *Naukovyj visnyk Volynskoho nats. un-tu im. Lesi Ukrainky – Volyn Lesya Ukrainka National University Scientific Messenger*, 6(2), 65–71 [in Ukrainian].
- Rebrij, O.V. (2012). *Suchasni kontseptsiii tvorchosti u perekladi [Modern Theories of Creative Activity in Translation]*. Kharkiv: Kharkivskij natsionalnyj universytet imeni N.V. Karazina [in Ukrainian].
- Talanova, Zh.P. (2007). Pedahohichni umovy formuvannia profesijnoho svitohliadu majbutnoho perekladacha [Pedagogical Conditions of Forming the Professional Outlook of a Future Translator]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kirovohrad [in Ukrainian].
- Chernovatyj, L.M. (2007). Problemy formuvannia fakhovoi kompetentsiii majbutnikh perekladachiv [Issues of shaping of the professional competence of future translators]. *Visnyk Kharivskoho natsionalnogo universytetu imeni V.N. Karazina – Kharkiv V.N. Karazin National University Messenger*, 161(772), 135–137 [in Ukrainian].
- Chernovatyj, L. (2014). Zmist poniattia «fakhova kompetentnist perekladacha» iak skladovoi metodyky navchannia [The content of the notion «professional competence of translator» as a constituent of teaching methodology]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Zhytomyr Ivan Franko State University Messenger*, 2, 84–86 [in Ukrainian].

- Shevchenko, O.N. (2005). Yazykovaia lichnost perevodchika: Na materiale diskursa B.V. Zakhodera [Translator's Linguistic Personality: Based on the Discourse of V. Zakhoder]. *Candidate's thesis*. Volgograd [in Russian].
- Shovkova, T.A. (2016). Navchannia majbutnikh perekladachiv gramatychnykh zasobiv vyrazhennia subiektyvnoii modalnosti v nimetskij movi [Teaching the Grammatical Means that Express Subjective Modality in the German Language to Future Translators]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
- Akbari, A., & Segers, W. (2017). Diverse personality traits and translation quality. *Trans-kom*, 10(2), 242–270.
- Digman, J.M. (1990). Personality Structure: Emergence of the Five Factor Model. *Annual Review of Psychology*, 41, 417–440. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.41.020190.002221>
- European Master's in Translation*. (2017). Competence Framework. [https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt\\_competence\\_fwk\\_2017\\_en\\_web.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt_competence_fwk_2017_en_web.pdf)
- Hatzidaki, A. (2007). The Process of Comprehension from a Psycholinguistic Approach: Implications for Translation. *Meta*, 52, 13–21. <https://doi.org/10.7202/014715ar>
- Hubscher-Davidson, E. (2013). The role of intuition in the translation process: A case study. *Translation and Interpreting Studies*, 8, 211–232. <https://doi.org/10.1075/tis.8.2.05hub>
- Karimnia, A., & Mahsa, M. (2013). Individual Differences and Quality of Translation: a Personality-based Perspective. *Psychology of Language and Communication*, 17, 37–64. <https://doi.org/10.2478/plc-2013-0003>
- Kautz, U. (2002). *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*. München: Iudicium.
- Kockaert, H.J., & Winibert, S. (2017). Evaluation of Legal Translation: PIE Method (Preselected Items Evaluation). *Journal of Specialised Translation*, 27, 148–163.
- Kußmaul, P. (2011). *Verstehen und Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Neubert, A. (2000). Competence in language, in languages and in translation. In Ch. Schäffner (Ed.), *Developing Translation Competence* (pp. 3–17). Amsterdam: Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.38.03neu>
- Nord, Ch. (1992). Text analysis in translator training. In C. Dollerup & A. Loddegaard (Eds.), *Teaching Translation and Interpreting: Training, Talent and Experience* (pp. 39–48). Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/z.56.08nor>
- Nord, Ch. (2011). *Funktionsgerechtigkeit und Loyalität: Theorie, Methode und Didaktik des funktionalen Übersetzens*. Berlin: Frank & Timme.
- Płońska, D. (2014). Strategies of Translation. *Psychology of Language and Communication*, 18, 67–74. <https://doi.org/10.2478/plc-2014-0005>
- Zasyekin, S. (2010). Translation as a Psycholinguistic Phenomenon. *Journal of Psycholinguistic Research*, 39(3), 225–234. <https://doi.org/10.1007/s10936-009-9134-2>

#### **АНОТАЦІЯ**

**Мета розвідки** – висвітлення ролі психолінгвістичних чинників у формуванні мовної особистості перекладача та у розвитку його професійної компетентності.

**Методика дослідження** ґрунтується на поняттях мовної особистості перекладача (МОП) та комплексної фахової компетентності перекладача (КФКП). МОП визначається як сукупність мовних здібностей / здатностей та мовної поведінки білінґва, що зумовлені, серед іншого, соціокультурними та психо-когнітивними умовами формування/розвитку його особистості. КФКП розглядається як комплекс взаємопов'язаних субкомпетентностей, до складу якого входять такі компоненти: здатності, знання, мовна поведінка та навички. Процедура дослідження виходить з того, що МОП проявляється в перекладацьких рішеннях, стилі, мовних пріоритетах, формах мовленнєвої діяльності, цілях і настановах перекладача. Можливості розвитку МОП та КФКП досліджуються на основі таких емпіричних методів: а) спостереження над роботою перекладачів-початківців із нестандартними перекладацькими замовленнями, які передбачають креативність, пошукову та текстотворчу компетентності, б) психолінгвістичний аналіз перекладацьких рішень, в) встановлення девіацій у розумінні перекладацького завдання.

**Результати.** Продемонстровано можливості розвитку МОП та КФКП шляхом орієнтації у навчальному процесі на цілеспрямоване набуття усіх субкомпетентностей: від мовної та міжкультурної через трансляторну, пошукову та технологічну аж до соціально-комунікативної та особистісної, тобто шляхом орієнтації навчальних цілей на формування КФКП. Представлена робота над підручником з німецько-українського перекладу, який базується на теорії функціонального перекладу К. Норд та зорієнтований на прогресію навчальних цілей, що поступово приводять до формування КФКП. Проаналізовано результати апробації підручника на матеріалі вправ, запропонованих у підручнику.

**Висновки.** Доведено, що важливими аспектом підготовки перекладачів є прогресія навчальних цілей, які передбачають поступовий розвиток усіх субкомпетентностей перекладача, зокрема й особистісної, та враховують усі чотири компоненти КФКП, які однаково необхідні для успішної роботи сучасного перекладача на ринку праці.

**Ключові слова:** мовна особистість перекладача, комплексна фахова компетентність перекладача, теорія функціонального перекладу, німецько-український переклад, перекладацьке рішення, девіація.

**Иваницкая Мария. Формирование личности переводчика: компетентностный подход**

#### **АННОТАЦИЯ**

**Цель исследования** – освещение роли психолингвистических факторов для формирования языковой личности переводчика и развития его профессиональной компетентности.

**Методика исследования** базируется на понятиях языковой личности переводчика (ЯЛП) и комплексной профессиональной компетентности



переводчика (КПКП). ЯЛП определяется как совокупность языковых способностей и языкового поведения билингва, которые предопределяются социокультурными и психо-когнитивными условиями формирования/развития его личности. КПКП рассматривается как комплекс взаимосвязанных субкомпетентностей, который включает такие компоненты: способности, знания, языковое поведение и навыки. Процедура исследования исходит из того, что ЯЛП проявляется в переводческих решениях, стиле, языковых приоритетах, формах языковой деятельности, целях и установках переводчика. Возможности развития ЯЛП и КПКП исследуются на основании таких эмпирических методов: а) наблюдение за работой начинающих переводчиков с нестандартными переводческими заданиями, предусматривающими креативность, поисковую и текстообразующую субкомпетентности, б) психолингвистический анализ их переводческих решений, в) определение девиаций во время понимания переводческого задания.

**Результаты.** Продемонстрированы возможности развития ЯЛП и КПКП путем ориентации в учебном процессе на целенаправленное овладение всеми субкомпетентностями: от языковой и межкультурной, через трансляторную и поисковую до социально-коммуникативной и личностной, т.е. путем ориентации учебных целей на формирование КПКП. Представлена работа над учебником немецко-украинского перевода, который базируется на теории функционального перевода К. Норд и ориентируется на прогрессию учебных целей, что постепенно приводит к формированию КПКП. Проанализировано результаты апробации учебника на материале упражнений, которые предлагаются в нем.

**Выводы.** Доказано, что важный аспект подготовки переводчиков – прогрессия учебных целей, предусматривающая постепенное развитие всех субкомпетентностей переводчика, особенно личностной, и включающая все четыре компонента КПКП, поскольку все они одинаково необходимы для успешной работы современного переводчика на рынке труда.

**Ключевые слова:** языковая личность переводчика, комплексная профессиональная компетентность переводчика, теория функционального перевода, немецко-украинский перевод, переводческое решение, девиация.



## Nature of word in the Context of Biblical Discourse: Psycholinguistic Analysis

### Природа слова в контексті біблійного дискурсу: психолінгвістичний аналіз

**Tetyana Ivasyshyna**

Ph.D. in Philology,  
Assistant Professor

E-mail: [itavitaastra@gmail.com](mailto:itavitaastra@gmail.com)  
orcid.org/0000-0003-2859-6961

**Тетяна Івасишина**

кандидат філологічних наук,  
доцент

**Iryna Rudenko**

Ph.D. in Philology

E-mail: [iryna-rudenko@ukr.net](mailto:iryna-rudenko@ukr.net)  
orcid.org/0000-0001-7013-079X

**Ірина Руденко**

кандидат філологічних наук

*National Academy of Security  
Service of Ukraine*

✉ 22, M. Maksymovycha Str., Kyiv,  
Ukraine, 03022

*Національна академія  
Служби безпеки України*

✉ вул. М. Максимовича, 22, Київ,  
Україна, 03022

*Original manuscript received September 05, 2018*

*Revised manuscript accepted September 25, 2019*

#### **ABSTRACT**

**Introduction.** *The article deals with a psycholinguistic attributes of the token «word». The **objective** is to investigate the semantic parameters which the token «word» realizes within the limits of biblical discourse.*

**Methods.** *General scientific methods such as analysis, synthesis, abstracting, generalization, theoretical and empirical analysis were used in order to the determine the psycholinguistic patterns of interpretation and understanding of the concept «word» in biblical discourse, as follows: discourse-analysis, content-analysis, method of observation and descriptive method enabled to determine that Bible is not just a text,*

*but a mega-text, in which the concept of «word» transcended beyond the established lexicographic interpretations and determined the broad functional and semantic possibilities that were realized exclusively within the biblical discourse.*

**Results of investigation.** *The distinctive ontological functions of the concept «word» were outlined on particular Bible examples. It was determined that in the context of theanthropological conception a word had a heaven born origin and it was endowed with both constructive and destructive power. In the Holy Scriptures a word appeared as a unique method of the world creation, God impersonation, idea creation, the search for truth, cognition of heavenly wisdom and so on. The word tridimensionality was relevant to Triune God. Rather words – are great power and energy. The «image and likeness» of man is manifested to God through the word comprehension. The greatness of man and the supremacy of all things is contingent on the reason for the word gift owning.*

**Conclusions.** *The word is endowed with a unique potential of influence on thinking, consciousness and a person perception. The study revealed that the word as a discursive unit should be considered not only from the point of view of semantic-syntactic, cognitive-pragmatic and other features, but also, in particular, psycholinguistic criteria for the development of being.*

**Key words:** *word, nature of word, function of word, biblical discourse, psycholinguistic analysis.*

## **Вступ**

Природа слова як комунікативної одиниці неймовірно складна та неоднозначна у трактуванні. На сьогодні поняття «слово» не має єдиного усталеного визначення, з яким би погодилися науковці різних шкіл і напрямків. Його дуалістична сутність завжди залишає поле для аналізу нових функціональних аспектів, зважаючи на когнітивно-прагматичний потенціал лексеми як елементарної одиниці Божественної світобудови. З огляду на те, що не існує жодного явища чи поняття, які не номінуються, слово постає найскладнішим феноменом світосприйняття людини. Слово – мовна реальність, що визнана, проте не визначена загальною науковою дефініцією. Такі труднощі зумовлені самою природою слова, у якому поєднуються власне мовні елементи – категорії, форми тощо та екстралінгвістичні, соціальні, у яких відображені факти суспільного буття, матеріальної й духовної культури; вербалізовано все, що пізнала людина. Слово оприявнює людське буття засобами мислення, мовлення, відчуття тощо. Безумовно, вивчення

навколишнього світу починається з акцептації та інтерпретації, що й породжує людське мислення, яке супроводжує усі розумові та психічні процеси, зокрема мовлення. Як стверджував О. Потебня, засновник психологічного напрямку у вітчизняному мовознавстві: «слово потрібне душевній діяльності для того, щоб вона могла стати свідомою» (Потебня, 2008: 130). Дух без мови неможливий, оскільки сам утворюється за допомогою мови. Як зазначав дослідник, мислення – це активний творчий процес, який формує духовність індивіда. О. Потебня вважав, що мова – це перехід від несвідомого до свідомого, й підходив до розуміння мови та психіки як творчого процесу, розкриваючи складну структуру внутрішнього світу людини. Сам В. фон Гумбольдт не міг відмовитися від метафізичного погляду, перенісши питання на психологічне підґрунтя своїми визначеннями мови як діяльності, роботи духу, як органа думки (Потебня, 2008). У цьому контексті актуалізуються механізми мовлення та мислення, посередництвом яких формується думка, об'єктивуються в номінативах реалії світу.

Доволі влучно, на наш погляд, про це у своїй праці визначила Н. Золотова: «Розвиток психолінгвістики та інших наук про людину стимулював інтерес до влаштування «словника в голові» індивіда, який функціонує відповідно до закономірностей психічного розвитку людини – носія мови і культури. Такий словник прийнято називати ментальним, чи внутрішнім, лексиконом людини. Уявлення про ментальний лексикон як про асоціативну сітку з центральною частиною, що має безліч зв'язків, які все більше розріджуються в напрямку до периферії, характерно для сучасних досліджень індивідуальної свідомості людини, її мовної компетенції» (Золотова, 2005).

Саме духовна специфіка мови є одним із недостатньо вивчених аспектів когнітивної лінгвістики; особливості акцептації, переосмислення, аксіологічна орієнтованість та своєрідність певного програмування зумовлюють потребу у вивченні лексеми «слово» у біблійному дискурсі. «Дослідження національно-духовної специфіки мови в руслі когнітивної лінгвістики та антропоцентричного принципу розгляду мовних явищ щодо людського фактора у мові та фактора мови в людині актуалізують вивчення релігійної фразеології, яка є репрезентантом ціннісних орієнтацій носіїв мови, які сформувалися на ґрунті релігійних переконань» (Куза, 2016: 50).

Проблемами біблійної лексики та її інтерпретації займалось багато вчених (Слухай, 2005; Бердяев, 1999; Кубрякова, 1991; Лановик, 2004, 2005; Коваль, 2001; Терехова, 2000; Постовалова, 2012; Rosch, 1975; Głaz, 2017; Morgan & Barton, 1988 та інші). Сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники визначають біблійний дискурс як окремий дискурсивний тип (Мацьків, 2006, 2012; Михайлова, 2004 та інші), учасником якого є Бог. Зацікавленість Біблією пояснюється його унікальністю як гіпертексту, де, на думку І. Огієнка, «кожний вираз відповідальний, тут кожне слово має своє особливе значення» (Огієнко, 1927: 4). Навіть І. Франко (1987) зазначав, що Біблія «творить ще й досі одну з основ людської цивілізації. Як зауважує З. Лановик «за час існування Біблія здобула визнання не тільки як релігійна книга християнства, а й як складний духовно-культурний феномен людства» (Лановик, 2004). Проблеми духовного осмислення явищ буття актуалізують на сьогодні потребу переглянути теоантропологічну концепцію, що домінувала у вітчизняній лінгвофілософській думці XI–XVII ст. Божественно-людське розуміння сутності мови, яке обстоював О. Потебня, знаходить своє чи не найповніше втілення в теоантропокосмічній концепції, зазнаючи трансформації в науковій парадигмі кінця XX – початку XXI ст. (Саннікова, 2005). Оскільки мова відкриває перед людиною сферу свідомості та самоідентифікації, слову належить ключова роль у всіх аспектах життєдіяльності (Posynodalna adhortacja apostolska verbum domini...). Природа слова по-особливому розкривається у Святому Письмі. Богопізнання, розуміння та інтерпретація істини – усе це через слово, дослідження значеннєвих параметрів якого в межах біблійного дискурсу і становить *мету* статті. Відповідно до мети визначено *завдання* наукового пошуку: з'ясувати онтологічні функції слова в межах біблійного дискурсу; окреслити основні функціонально-семантичні параметри слова як засобу матеріалізації й номінації явищ світу; дослідити дуалістичну природу слова як основного посередника діалогу *людина – Бог*.

## **Методи та методика дослідження**

Для досягнення поставленої мети в роботі використано як загальнонаукові методи (аналіз, синтез, абстрагування,

узагальнення), так і теоретико-емпіричні, що спрямовані на визначення психолінгвістичних закономірностей трактування й розуміння поняття «слово» в біблійному дискурсі, зокрема: дискурс-аналіз, що передбачає «дослідження дискурсу/тексту із застосуванням різних психолінгвістичних методів аналізу з метою метамовної інтерпретації певних ментальних одиниць, які формують ключові смисли й цінності дискурсу/тексту» (Компанцева, 2018: 123), визначення основних значеннєвих параметрів поняття «слово»; контент-аналіз, посередництвом якого визначено кількісно-якісну об'єктивацію досліджуваної лексеми «слово», а також психологічний метод інтроспекції, який дає змогу виявити змістові образи слова в межах біблійного дискурсу як одиниці мислення людини. Дослідник П. Мацьків влучно зазначає, що «в українському мовознавстві поряд із методами традиційної семантики дедалі ширше залучаються методи когнітивної лінгвістики, лінгвоаксіології, прагмалінгвістики, що дає змогу комплексно розглянути досліджувані явища як на внутрішньомовному так і на позамовному рівнях» (Мацьків, 2012: 199).

Матеріалом дослідження став текст Біблії (*Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту / переклад митрополита Філарета (Михайла Денисенка). Електронний ресурс: <https://parafia.org.ua/biblioteka/svyate-pysmo/bibliya-upts-kp/>*), з якого відібрано конкретні приклади щодо уточнення психолінгвістичних та функціонально-семантичних параметрів слова, виявлення онтологічних функцій поняття «слово» в межах Святого Письма.

## **Результати дослідження**

Інтерес сучасних дослідників зміщується в царину вивчення психологічних особливостей мови, які забезпечують розуміння адаптації людини в інформаційно-комунікативних умовах, що стрімко змінюються (Vivas, Manoilloff et al., 2019). Таке переорієнтування мовознавства призводить до заперечення розуміння мови як статичної системи знаків, кожен із яких наділений не лише внутрішньою та зовнішньою формами вираження змісту, а й особливою функцією номінативної систематизації всесвіту.

Науковці дедалі частіше звертаються до дискурсивної практики, як виміру певного комунікативного простору, змісту комунікативної дії. Уперше у вітчизняній лінгвістиці до проблем біблійної герменевтики звернулася З. Лановик. Дослідниця доводить, що «в Біблії представлена найдавніша герменевтична традиція, заснована на інтерпретації усіх видів спілкування Бога з людиною – снів, видінь, ангельських повідомлень, знаків, таємниць, пророцтв, притч, писаного слова» (Лановик, 2005). У межах біблійного дискурсу саме писане слово набуває концептуальних ознак, бо через нього відбувається основна комунікативна дія – спілкування з Богом. Як зазначає Н. Слухай, думка є невідомою нам формою енергії, відповідно відкритим залишається питання, як саме вона може впливати на матеріальні процеси. Прихильники ноосферичних теорій розглядають феномен перебування думки поза людською свідомістю й наявність її у просторі як незаперечний факт. Думка виникає і зникає іманентно до власного некерованого шляху, виявляє здатність до агресивного проникнення й нав'язливого супроводження людини. Широкий діапазон різних форм сенсорного сприйняття думки та спроба осмислити думку через коди першоелементів буття, а також анімальний і вегетативний коди свідчать про досить давні спроби людської свідомості осмислити феномен думки (Слухай, 2005). За результатами дискурс-аналізу, поняття «слово» в межах біблійного дискурсу реалізує потужне прагматичне значення – постає засобом божественної комунікації, наскрізною мегамолитвою (Zbroja, 2014). Так, С. Хоружий, проаналізувавши досвід християнських містиків і визначивши кілька форм самого висловлювання молитов, найвищим способом спілкування з Богом, який може бути доступний людині, визначає молитву, що твориться Духом, а не вустами. Існують беззаперечні факти вміння читати чужі думки, передавати інформацію на відстані за допомогою сили думки тощо. І не можна однозначно стверджувати, чи сам спосіб передачі відбувається за допомогою образів, понять чи перших і других. Подібного погляду притримується і Н. Савелюк: «З одного боку, молитва – це традиційний об'єкт богословських, теологічних, релігієзнавчих обґрунтувань, стабільний у своїх формовиявах і релігійно (конфесійно) релевантних значеннях, з іншого ж боку, це – предмет щоразу унікального індивідуального

сприйняття, осмислення, інтерпретації. Причому таке індивідуальне розуміння інколи може відбуватися паралельно або навіть усупереч традиційним, здебільшого усталеним і сакралізованим значенням, молитва неодмінно включає у себе, поряд із системою узагальнених, традиційних значень (теологічний та лінгвістичний рівні аналізу), ще й індивідуальне, контекстуально зумовлене сприйняття та осмислення конкретним своїм суб'єктом (власне психологічний та психолінгвістичний рівні аналізу)» (Савелюк, 2017: 176–177). Ґрунтовну спробу стислого опису та систематизації усіх напрацьованих до завершення першого десятиліття нашого століття спроб власне наукового підходу до дослідження молитви здійснюють Б. Спілка і К. Ледд (Спилка & Лэдд, 2015). Намагаючись надати відповідну дефініцію й узагальнюючи в цьому контексті напрацювання попередників, вчені зазначають, що молитва – це комунікативна поведінка, «забарвлена індивідуальними мотивами (наприклад, бажаннями або прагненнями), які закладені у простому факті буття людиною»; і що це свого роду бесіда, яка психологічно може сприйматися, наприклад, у контексті взаємин «між друзями або між дитиною та батьком». Водночас, як підкреслюють Б. Спілка і К. Ледд, така комунікація – більшою або меншою мірою нерівноправна; інакше кажучи, молитва «конститує високо значущу бесіду з важливими наслідками для майбутніх подій» (Спилка & Лэдд, 2015: 27–29; Савелюк, 2017).

Контент-аналіз тексту Біблії свідчить, що лексема «слово» живається 619 разів. Водночас, дискурс-аналіз дає підстави стверджувати, що в контексті біблійного дискурсу поняття «слово» реалізує унікальну палітру категоріальних значень, у межах яких воно постає не лише наскрізною мегамолитвою, самим засобом реалізації Божого промислу, але й ключовою константою буття, наділеною життєдайною силою. Тобто, «Слово» виступає ключовим знаряддям комунікації між Богом та людьми («Слово, яке було до Єремії від Господа...» (Біблія, 2004: Єремія, 21:1); «І було до мене таке слово Господнє...» (Біблія, 2004: Єзекііль 22:23), а також механізмом творення думки, осмислення божественної мудрості, пізнання й розуміння божого промислу. У біблійному контексті слово наділене цілою низкою фундаментальних онтологічних функцій. Розглянемо деякі із них (Біблія, 2004).



*Слово як значення євa одиниця.* «Скільки різних слів у світі, але немає ні одного з них без значення» (І послання Павла до коринфян, 14:10).

*Слово як виправдання.* «Щоб був Ти виправданий у словах Своїх і переміг, коли будеш судитися» (Послання Павла до римлян, 3:4).

*Слово як віра.* «Тож віра від слухання, а слухання через слово Христове» (Послання Павла до римлян, 10:17); «...багато з тих, що чули слово, увірували» (Діяння, 4:4).

*Слово як втілення Бога.* «І Слово сталося тілом, і перебувало між нами, сповнене благодаті та правди, і ми бачили славу Його, славу як Однородженого від Отця» (Євангеліє від Іоанна, 1:14); «Бо три свідчать на небі: Отець, Слово і Святий Дух. І ці три суть єдина» (І послання Івана, 5:7); «...і Слово було Бог...» (Євангеліє від Івана, 1:1), Ісус як Слово Боже (Євангеліє від Івана, 1:1,14).

*Слово як зброя* «...і меч духовний, тобто слово Боже» (Послання до ефесян, 6:17).

*Слово як багатство.* «Тому що в Ньому ви збагатилися всім, всяким словом і всяким знанням» (І послання Павла до коринфян, 1:5).

*Слово як сила Божа.* «Бо слово про хрест .. для нас, що спасаємося, сила Божа» (І послання Павла до коринфян, 1:18).

*Слово як пожива.* «Не хлібом самим буде жити людина, але кожним словом, що виходить із уст Божих» (Євангеліє від Матвія, 4:4).

*Слово як зіллення.* «Та промов тільки слово – і видужає мій слуга!» (Євангеліє від Матвія, 8:8).

*Слово як очищення.* «А коли настав вечір, привели багатьох біснуватих до Нього – і Він словом Своїм вигнав духів...» (Євангеліє від Матвія, 8:16); «Ви вже очищені через слово, яким Я промовляв до вас...» (Євангеліє від Івана, 15:3).

*Слово як Божий промисел.* «Слава Божа в таїнстві слова...» (Приповідки, 25:2).

*Слово як прибуток.* «Отож, повчайтеся моїми словами, воно вам на користь буде» (Мудрість, 6:25).

*Слово як світобудова.* «І сказав Бог: Хай станеться світло! І настало світло» (Буття, 1:3).

*Слово як основа буття.* «Спочатку було Слово, і Слово було в Бога, і Слово було Бог. Воно в Бога було споконвіку. Усе через Нього

постало, і ніщо, що постало, не постало без Нього» (Євангеліє від Івана, 1:1-3).

*Слово як всюдисущність.* «Бо слово живе й діяльне і гостріше від усякого двосічного меча: воно проникає аж до розділу душі й духа, суглобів і кісткового мозку, й розрізняє чуття та думки серця» (Послання Павла до євреїв, 4:12).

*Слово як вічність.* «Небо і земля пройдуть, слова ж Мої не пройдуть» (Євангеліє від Марка, 13,31); «Висохне трава, квітка зів'яне, а слово Бога нашого стоятиме повіки» (Ісаїя, 40:8).

*Слово як прояв свободи.* «Але слова Божого не ув'язнити» (2 послання Тимофію, 2:9).

*Слово як світло.* «Для моєї ноги Твоє слово світильник, то світло для стежки моєї» (Псалми, 119:105).

*Слово як сила віри.* «Істинно кажу вам: Як хто скаже горі цій: двигнись і кинься у море, та не сумніватиметься у своїм серці, лише віруватиме, що станеться за словами його, то буде йому так» (Євангеліє від Марка, 11:23).

*Слово як істина.* «Освятити їх у Твоїй істині: слово Твоє – істина» (Євангеліє від Івана, 17:17).

*Слово як ознака ініціації Божої.* «Коли ви перебуватимете в Моїм слові, то ви істинно будете учнями Моїми» (Євангеліє від Івана, 8:31).

*Слово як допомога.* «Не утримуй слово, якщо воно може допомогти: бо у слові пізнається мудрість і в мовленні – знання» (Сирах, 4:27-28).

Як бачимо, потенційні можливості слова характеризуються в межах біблійного дискурсу неймовірно широкою парадигмою: від первинної форми визначення буття до осмислення людиною Божого промислу та Божественної свідомості. Так, П. Мацьків зазначає: «Врахування розвитку значень тієї чи іншої мовної номінації як фрагменту «картини світу» трансформує лексичні найменування в концептуально знакові, при цьому спостерігається динаміка ціннісних парадигм: слово як знак стає знаком культури» (Мацьків, 2012: 199). Проте слову безумовно передуює ідея, образ того, що пізніше має вербалізуватися. Адже перш ніж створити, навіть Творець мав уявляти продукт власної діяльності і якимось чином назвати його. Характерно, що місію номінувати тварин та рослин Бог доручив людині (Біблія, 2004: Буття, 2:20). Дати комусь ім'я –

означає окреслити об'єкт, мати ієрархічну владу, тобто, – творити над ним. У божественній співтворчості вбачає місію людини М. Бердяєв, зазначаючи, що «найліпшим шляхом поєднання свободи і любові, що має привести до апокатастасису, є розвиток творчої діяльності людини. Творчість розуміється як потрясіння людини, піднесення її до сфери божественного духу як трансцензус із феноменального світу об'єктивації (де панує необхідність, відчуження, розірваність часу, страждання, ...) в ноуменальний світ суб'єктивації. Творчість – це активний внутрішній духовний інтуїтивний пізнавальний процес, у якому завдяки релігійній вірі, граничному емоційно-вольовому напруженню здійснюється опанування істиною через розкриття духовного універсуму у внутрішньому світі особистості, через релігійний гносис, богопізнання. Та тільки цим творча діяльність людини не обмежується: адже ноуменальний світ не є завершеним, і це відкриває перед людиною можливість співтворчості з Богом, більше того, творчість виступає як головна космічна, онтологічна місія людини» (Бердяєв, 1999: 458–459, 462–463). Саме ноумен передбачає розумоосаженість людини, для якої опанування чим-небудь починається з осмислення, тобто, зі слова. Слово виступає тією первинною формою, в якій зберігається сила буття; саме у слові Христа реалізує себе основа притаманної всім людям Божественної свідомості.

Здатність слова матеріалізувати явища світу реалізується не лише в номінації, але й усвідомленні того, що «слово матеріальне», а отже треба подумати, перш ніж щось висловлювати. У Святому Письмі йдеться, що вимовлене слово має владу над життям і смертю («Смерть і життя у владі язика» (Біблія, 2004: Приповідки, 18:21)). Усе залежить від думки, що продукується словом. Саме мислення визначає реальне значення кожної фрази. Таким чином, слово, сказане вголос чи подумки, має ту саму силу оцінки ситуації, ставлення до когось, чогось. Емоції, що супроводжують мовлене слово, об'єктивують сенс і значення, яке мовець вкладає у слово.

У контексті біблійного дискурсу чітко простежується дуалістичність ключових антагоністичних понять, типу: добро – зло, святість – гріх, небесне – земне, людське – божественне, тлінне – вічне тощо, натомість ключове поняття «слово» не має такої полярності. Дуалізм природи слова впливає не із самого його значення, а осмислення людиною, що свідчить про

важливий зв'язок мовлення та мислення. Наприклад, словом можна зцілитися і осквернитися, бути засудженим чи оправданим тощо (як стверджує апостол Павло, «Слово стало близьким нам – воно в нашому серці і вустах. Коли Боже Слово поселяється в нас і наповнює наші серця, і в результаті від повноти серця починають говорити уста. Тоді слова наших уст приносять зцілення душі й тілу» (Римлянам, 10:8-10) – «Не те, що входить в уста, а те, що виходить із вуст, оскверняє людину» (Євангеліє від Матвія, 15:11); «Кажу ж вам, що за кожне слово пусте, яке скажуть люди, дадуть вони відповідь судного дня! Бо зо слів своїх будеш виправданий, і зо слів своїх будеш засуджений» (Євангеліє від Матвія, 12:36-37). Проте слова не лише виходять із уст адресанта, вони доходять до свідомості адресата за посередництвом органів слуху. А оскільки, як стверджував О. Потебня (2008), люди розуміють поняття по-своєму, то чи те, що вийшло з уст того, хто говорить, образило співрозмовника, чи те, що дійшло у вуха останнього. Адже від того, як він це сприймає і що вкладає у зміст почутого слова, залежить його сприйняття дійсності. З цим пов'язано власне те, що прийнято називати опозиціїє сакральний/профан ний, і саме від цих індивідуальних переконань залежить і зміст почутого. І подальші дії адресата, і навіть його доля. «Процеси сакралізації/десакралізації (секуляризації, профанації) є важливими для лінгвістичної науки й для розвитку мови. Так, унаслідок сакралізації, тобто надання об'єктам, предметам, особам магічного характеру, розуміння їх як сакральних, вони можуть також набувати в мові тієї чи тієї оцінки» (Піддубна, 2018: 137).

Відображення дійсності через тривимірність слова, що складається із звукової частини, внутрішньої форми та значення (за твердженням О. Потебні), співзвучне Трипостасності Бога. На погляд М. Максимовича, душа людська здатна виявляти своє внутрішнє життя трьома основними способами: образами, що мають просторове визначення; у просторі-часі невидимим рухом повітря – звуком; словом, що є найповнішим і найближчим душі способом її вираження, в якому немає однобічності ні образу, ні звуку, проте в якому обидва злиті в досконалість, первородну єдність і цілісність (Максимович, 2000). Проблемою для вдумливого вірянина чи вірування в біблійні повчання полягає в тому, як досягти історичного підтвердження з теологічних постулатів (Morgan & Barton, 1988).

## **Висновки**

Таким чином, можемо дійти висновку, що Біблія – це не просто текст, а мегатекст, у якому поняття «слово» трансgressує за межі усталених лексикографічних трактувань і детермінує широкі функціонально-семантичні можливості, які реалізуються винятково в межах біблійного дискурсу. «Слово» виступає ключовим засобом передачі інформації, без прив'язки до чітко окресленого способу чи конкретної мови, адже Бог спілкувався з людьми без конкретного опису, якою мовою або яким саме чином це відбувалося. У межах біблійного дискурсу «слово» є центральною конструктивною силою, яка виявляє себе за різних обставин і в різний час. Призначення «слова» – Боговтілення («Слово стало плоттю»), творення світу, творення думки, пошук істини, вияв Духу тощо. «Образ і подоба» людини Богові проявляються через дар слова.

У результаті застосування контент-аналізу з'ясовано, що в межах біблійного дискурсу слово як мисленнева одиниця реалізує поряд із комунікативною низку онтологічних функцій, які можна умовно згрупувати в межах функціонально-семантичних параметрів таким чином: слово як духовне (*слово як сила віри, слово як істина, слово – Бог, слово як віра, слово як сила Божжа*); слово як дія (*слово як виправдання, слово як зцілення, слово як очищення, слово як допомога*); слово як матеріальне (*слово як зброя, слово як багатство, слово як пожива слово, як прибуток, слово як втілення Бога*); слово як універсум божественної діяльності (*слово як значеннева одиниця, слово як Божий промисел, слово як світобудова, слово як основа буття, слово як ознака ініціації Божої*). У процесі діалогу людина – Бог посередництвом слова втілюється його дуалістична природа і здійснюється матеріалізація та номінація явищ світу. Тобто, реалізуючись через мовлення, думка розкриває характер мислення людини, її внутрішній духовний потенціал. Таким чином, слова – це не лише мовні одиниці, вимова яких спричиняє коливання молекул повітря, це велика сила й енергія, що може бути як конструктивною, так і деструктивною. Велич людини й перевага над усім сущим зумовлена причиною володіння словом, зокрема його психолінгвістичним потенціалом.

Недослідженими залишаються питання емоційно-експресивної характеристики слова, екстралінгвістичної інформативності тощо,

що може бути предметом подальших наукових пошуків. Актуальною також є проблема співвідношення мислення та мовлення в контексті біблійного дискурсу, що детермінує пізнання духовної мудрості й осмислення слова як сенсу буття.

## Література

- Бердяев, Н.А. (1999). *Самопознание*. Москва: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс; Харьков: Изд-во Фолио.
- Золотова, Н.О. (2005). Ядро ментального лексикона человека как естественный метаязык. *Автореф. дисс. д-ра филол. наук*. Тверь.
- Коваль, А.П. (2001). *Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові*. Київ: Либідь.
- Компанцева, Л. (2018). Психолінгвістичний опис технологічного дискурсу нових медіа. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*, 23(2), 120–131. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1208639>
- Кубрякова, Е.С. (1991). *Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи*. Москва.
- Куза, А.М. (2016). Українська релігійна фразеологія: особливості функціонування в сучасному мовному просторі. *Дис. канд. філол. наук*. Львів.
- Лановик, З.Б. (2004). Художня природа Біблійних текстів: проблема рецепції та інтерпретації. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 16, 7–10.
- Лановик, З.Б. (2005). Понятійне окреслення процесу інтерпретації в біблійних текстах і генеза терміна «герменевтика». *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*, 22, 156–159.
- Максимович, М. (2000). Лист про філософію. *Хроніка-2000*, 37–38, 397–401. <https://doi.org/10.1023/A:1010943513433>
- Мацьків, П. (2006). *Концептосфера БОГ в українському мовному просторі*. Дрогобич: Коло.
- Мацьків, П. (2012). Концептосфера БОГ як відображення концептуальних просторів. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*, 197–203.
- Михайлова, Ю.Н. (2004). Религиозная православная лексика и её судьба (по данным толковых словарей русского языка). *Автореф. дисс. канд. филол. наук*. Екатеринбург.
- Огієнко, І. (1927). *Методологія перекладу Святого Письма та Богослужбових книг на українську мову*. (Монографія). Варшава: Друкарня Синодальна.
- Піддубна, Н. (2018). До питання про вживання релігієзнавчих термінів у лінгвістичних дослідженнях. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 6, 131–139. <https://doi.org/10.14746/sup.2018.6.16>
- Постовалова, В. (2012). Религиозные концепты в теолингвистическом представлении. К. Гадомского & К. Кончаревич (Ред.), *Теолингвистика*, (с. 143–152). Београд: Изд-во Универзитет у Београду – Православни богословски факултет.
- Потебня, А.А. (2008). *Мысль и язык*. Київ: Освіта України.
- Савелюк, Н. (2017). Психолінгвістичні універсалії розуміння молитви «Отче наш» (дискурсивний підхід). *East European Journal of Psycholinguistics*, 4(1), 175–187. doi: 10.5281/zenodo.831702



- Саннікова, Л.П. (2005). *Свята Мова Творця у Звичаї Народу: Еніофеноменологія староукраїнської культури*. Київ: Видавництво «Аратта».
- Слухай, Н. (2005). Метафори «ДУМКИ» / «МЫСЛИ» в аспекті теорій ноосфери: літературно-нормативний, художньо-мовний реєстри. *Біблія і культура*, 7, 395–400.
- Спилка, Б., & Лэдд, К. (2015). *Психологія молитви*. Харків: Гуманитарний центр.
- Терехова, Д.І. (2000). *Особливості сприйняття лексичної семантики слів: Психолінгвістичний аспект*. Київ: Київський державний лінгвістичний університет.
- Франко, І. (1987). Сучасні дослідження над Святим Письмом. (Т. 1–50). (Т. 38, с. 403–439). Київ: Наук. думка.
- Głaz, A. (2017). Worldview as cultural cognition. *Language, Mind, Culture, and Society*, 1(1), 34–53.
- Morgan, R., & Barton, J. (1988). *Biblical Interpretation*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780192132567.001.0001>
- Rosch, E. (1975). Cognitive Representation of Semantic Categories. *Journal of Experimental Psychology*, 104, 192–233. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.104.3.192>
- Vivas, L., Manoiloff, L., García, A., Lizarralde, F., & Vivas, J. (2019). Core Semantic Links or Lexical Associations: Assessing the Nature of Responses in Word Association Tasks. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 243–256. <https://doi.org/10.1007/s10936-018-9601-8>
- Posynodalna adhortacja apostolska verbum domini ojca świętego Benedykta XVI do biskupów i duchowieństwa do osób konsekrowanych i wiernych świeckich o słowie bożym w życiu i misji kościoła* (н.д.). Режим доступу: [https://w2.vatican.va/content/dam/benedict-xvi/pdf/apost\\_exhortations/documents/hf\\_ben-xvi\\_exh\\_20100930\\_verbum-domini\\_pl.pdf](https://w2.vatican.va/content/dam/benedict-xvi/pdf/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20100930_verbum-domini_pl.pdf)
- Zbroja, B. (2014). Zjawisko modlitwy, jako istotny czynnik wiary w Nowym Testamencie. R. Bogacz (Ed.), *Wiara i jej przekaz w Piśmie Świętym – Faith and its message in the Scriptures* (p. 49–72). Kraków [in Polish].

## Джерельна база

*Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями*. (2004). Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату.

## References

- Berdiajev, N.A. (1999). *Samopoznanye [Selfknowledge]*. Moscow: ZAO Yzd-vo ЭКСМО-Press; Xarkov: Yzd-vo Folyo [in Russian].
- Zolotova, N.O. (2005). Yadro mentalnogo leksikona cheloveka kak yestestvennyy metayazyk [The core of mensual vocabulary as a natural metalanguage]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Tver [in Russian].
- Koval, A.P. (2001). *Spochatku bulo slovo: Krylati vyslovy biblijnogo pochodzhennya v ukrajinskij movi [At first it was a word: Alar phrasings of biblical genesis]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].



- Kompantseva, L. (2018). Psyholingvistychnyj opys texnologichnogo dyskursu novyx media [Psycholinguistic description of technological didcourse of new medias]. *Psyholingvistyka – Psycholinguistics*, 23(2), 120–131. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1208639> [in Ukrainian].
- Kubryakova, E.S. (1991). *Chelovecheskij faktor v yazyke. Yazyk i porozhdenije rechi* [Human factor in a language. Language and a generation of speaking]. Moscow [in Russian].
- Kuza, A.M. (2016). Ukrajinaska religijna frazeologija: osoblyvosti funktsionuvanna v suchasnomu movnomu prostori [Ukrainian religion phraseology: special features of function in a modern language space]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
- Lanovyk, Z.B. (2004). Hudozhnya pryroda Biblijnyh tekstiv: problema retseptsiji ta interpretatsiji [Artistic Nature of the Biblical Texts: the Problem of Reception and Interpretation]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr State University of Ivan Franko*, 16, 7–10 [in Ukrainian].
- Lanovyk, Z.B. (2005). Ponyatijne okreslennya protsesu interpretaciji v biblijnyh textah I geneza termina «germenevtyka» [Terminological definition of the interpretation process in biblical texts and genesis of the term «hermeneutic»]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr State University of Ivan Franko*, 22, 156–159 [in Ukrainian].
- Maksymovych, M. (2000). Lyst pro filosofiyu [The letter about phylosophy]. *Chronika-2000 – Memorial-2000*, 37–38, 397–401. <https://doi.org/10.1023/A:1010943513433> [in Ukrainian].
- Matskiv, P. (2006). *Kontseptosfera BOG v ukrajinskomu movnomu prostori* [Kontseptosphere GOD in the space of Ukrainian]. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
- Matskiv, P. (2012). Kontseptosfera BOG jak vidobrazhennia kontseptualnyx prostoriv [GOD Conceptosphere as a reflection of conceptual spaces]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri – Native Word in Ethno-cultural Dimention*, 197–203 [in Ukrainian].
- Myxajlova, J.N. (2004). Religioznaja pravoslavnaja leksika i jejo sudba (po dannym tolkovyx slovarej russkogo jazyka) [Religion orthodox vocabulary and its' lot (according to present explanatory dictionaries of Russian language)] *Extended abstract of candidate's thesis*. Jekaterinburg [in Russian].
- Ohiyenko, I. (1927). *Metodologiya perekladu Svyatogo Pysma ta Bogosluzhbovyx knyga na ukrajynsku movu* [Methodology for translating the Scriptures and Liturgical books inti Ukrainian]. Warsaw: Drukarnya Synodalna [in Ukrainian].
- Piddubna, N. (2018). Do pytannya pro vyzhyvannja religijeznavchyx terminiv u lingvistychnyx doslidzhennyax [On the use of Religious terms in Linguistic Studies]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 6, 131–139. <https://doi.org/10.14746/sup.2018.6.16> [in Ukrainian].
- Postovalova, V.I. (2012). Religioznyje kontsepty v teolingvisticheskom predstavlenii [Religious Concepts in Theolinguistic Representation]. In A. Gadomskij & K. Koncharevich (Eds.), *Teolingvistika – Theolinguistics* (pp. 143–152). Beograd: Publishing house University in Beograd – Orthodox Theological faculty [in Russian].
- Potebnia, A. (2008). *Mysl i yazyk* [Thought and language]. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Russian].
- Saveluk, N.M. (2017). Psyholingvistychni universaliji rozuminna molytvy «Otche nash» (dyskursyvnyj pidxid) [Psycholinguistic Universities of Understanding

- Our Father's Prayer (discursive approach)]. *East European Journal of Psycholinguistics*, 4(1), 175–187. doi: 10.5281/zenodo.831702 [in Ukrainian].
- Sannikova, L.P. (2005). *Svyata Mova Tvorca u Zvychayi Narodu: Eniofenomenologiya staroukrayynskoyi kultury [The Creator's Holy Language in the Custom of the People: the Ethiophenomenology of Ancient Ukrainian Culture]*. Kyiv: Publisher «Aratta» [in Ukrainian].
- Slukhai, N. (2005). Metafory «DUMKY» / «MYSLI» v aspekti teorij noosfery: literaturno-normatyvnyj, xudozhno-movnyj registry [Metaphors «THOUGHTS» / «THOUGHTS» in the aspect of noosphere theories: literary-normative, artistic and linguistic registers]. *Biblija i kultura – Bible and culture*, 7, 395–400 [in Ukrainian].
- Spilka, B., & Ladd, K. (2015). *Psicholohiya Molitvy [The psychology of prayer]*. Kharkiv: Humanitarnyi Tsentр [in Russian].
- Terexova, D.I. (2000). *Osoblyvosti spryjnnyattya leksychnoji semantyky sliv: psyxolingvistychnyj aspekt [Features of Perception of Lexical Word Semantiks: Psycholinguistic Aspect]*. Kyiv: Kyiv State Linguistic University [in Ukrainian].
- Franko, J. (1987). *Suchasni doslidy nad Sviatym Pysmom [Contemporary Experiences of Scripture]*. (Vol. 38, pp. 403–439). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Głaz, A. (2017). Worldview as cultural cognition. *Language, Mind, Culture, and Society*, 1(1), 34–53.
- Morgan, R. & Barton, J. (1988). *Biblical Interpretation*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780192132567.001.0001>
- Rosch, E. (1975). Cognitive Representation of Semantic Categories. *Journal of Experimental Psychology*, 104, 192–233. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.104.3.192>
- Vivas, L., Manoiloff, L., García, A., Lizarralde, F., & Vivas, J. (2019). Core Semantic Links or Lexical Associations: Assessing the Nature of Responses in Word Association Tasks. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 243–256. <https://doi.org/10.1007/s10936-018-9601-8>
- Posynodalna adhortacja apostolska verbum domini ojca świętego Benedykta XVI do biskupów i duchowieństwa do osób konsekrowanych i wiernych świeckich o słowie bożym w życiu i misji kościoła*. Retrieved from [https://w2.vatican.va/content/dam/benedict-xvi/pdf/apost\\_exhortations/documents/hf\\_ben-xvi\\_exh\\_20100930\\_verbum-domini\\_pl.pdf](https://w2.vatican.va/content/dam/benedict-xvi/pdf/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20100930_verbum-domini_pl.pdf)
- Zbroja, B. (2014). Zjawisko modlitwy, jako istotny czynnik wiary w Nowym Testamencie. R. Bogacz (Ed.), *Wiara i jej przekaz w Piśmie Świętym – Faith and its message in the Scriptures* (p. 49–72). Krakow [in Polish].

## Source Base

*Biblija. Knyhy Sviashchennoho Pysannia Staroho i Novoho Zavitu: v ukrajynskomu perekładi z paralelnymy miscamy [Bible. The Old and New Testament Scriptures: translated from parallel sites]*. (2004). Kyiv: Publication of the Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate [in Ukrainian].

#### **АНОТАЦІЯ**

**Вступ.** У статті вперше розглянуто психолінгвістичні атрибути лексеми «слово». **Мета.** Дослідити значеннєві параметри, які реалізує лексема «слово» в межах біблійного дискурсу.

**Методи.** У роботі використано загальнонаукові методи, як-то аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, і безпосередньо теоретико-емпіричні з метою виявлення психолінгвістичних закономірностей трактування й розуміння поняття «слово» в біблійному дискурсі, зокрема: дискурс-аналіз, контент-аналіз, а також метод спостереження та описовий метод, які дали змогу визначити, що Біблія – це не просто текст, а мегатекст, у якому поняття «слово» трансресує за межі усталених лексикографічних трактувань і детермінує широкі функціонально-семантичні можливості, які реалізуються винятково в межах біблійного дискурсу.

**Результати дослідження.** Визначено характерні онтологічні функції поняття «слово» на конкретних прикладах із Біблії. Особливу увагу приділено слову як основному комунікативному засобу, що реалізується без прив'язки до чітко окресленого способу чи конкретної мови. Виявлено основні функціональні параметри слова. З'ясовано, що в контексті теоантропологічної концепції слово має божественне походження й наділене як конструктивною, так і деструктивною силою. У Святому Письмі слово постає унікальним способом світобудови, Боговтілення, творення думки, пошуку істини, пізнання божественної мудрості тощо. Тривимірність слова співвідносна з Трипостасністю Бога. Тобто, слова – це не лише мовні одиниці, вимова яких спричиняє коливання молекул повітря, це велика сила й енергія. «Образ і подоба» людини Богові виявляються через осмислення слова. Велич людини й перевага над усім суцям зумовлена причиною володіння даром слова.

**Висновки.** Отже, слово наділене унікальним потенціалом впливу на мислення, свідомість та світосприйняття людини. Слово як дискурсивну одиницю варто розглядати не лише з погляду семантико-синтаксичних, когнітивно-прагматичних та інших особливостей, але й, зокрема, психолінгвістичних критеріїв освоєння буття.

**Ключові слова:** слово, природа слова, функції слова, біблійний дискурс, психолінгвістичний аналіз.

**Ивасишина Татьяна, Руденко Ирина. Природа слова в контексте библейского дискурса: психолингвистический анализ**

#### **АННОТАЦИЯ**

**Вступление.** В статье впервые рассмотрены психолингвистические атрибуты лексемы «слово». **Цель.** Исследовать смысловые параметры, которые реализует лексема «слово» в рамках библейского дискурса.

**Методы.** В работе использованы такие общенаучные методы как анализ, синтез, абстрагирования, обобщения, и непосредственно теоретико-эмпирические с целью определения психолингвистических закономерностей

толкования и понимания понятия «слово» в библейском дискурсе, а именно: дискурс-анализ, контент-анализ, а также метод наблюдения и описания, которые дали возможность определить, что Библия – это мегатекст, в котором понятие «слово» трансгрессирует за пределы утвержденных лексикографических толкований и детерминирует широкие функционально-семантические возможности, которые реализуются исключительно в пределах библейского дискурса.

**Результаты исследования.** Определено характерные онтологические функции понятия «слово» на конкретных примерах из Библии. Особое внимание уделено слову как главному коммуникативному средству без привязки к четко определенному способу или языку. Выявлены основные функциональные параметры слова. Выяснено, что в контексте теоантропологической концепции слово имеет божественное происхождение и наделено как конструктивной, так и деструктивной силой. В Святом Письме слово есть уникальным способом миростроения, Боговоплощения, созидания мысли, поиска истины, познания божественной мудрости и т.п. Трехмерность слова соотносится с Триипостасностью Бога. То есть, слова – это не только языковые единицы, это великая сила и энергия. «Образ и подобие» человека Богу проявляются через дар слова. Величие человека обусловлены причиной владения даром слова.

**Выводы.** Таким образом, слово имеет уникальный потенциал влияния на мышление, сознание и мировосприятие человека. Слово как дискурсивную единицу следует рассматривать не только с точки зрения семантико-синтаксических, когнитивно-прагматических и других особенностей, но и, в частности, психолінгвістических критериев освоения бытия.

**Ключевые слова:** слово, природа слова, функции слова, библейский дискурс, психолінгвістический анализ.

## Spontaneous Speech in Dementia

## Спонтанная речь при деменции

**Eda Can**

Ph.D. in General Linguistics,  
Lecturer

**Эда Джан**

кандидат филологических наук,  
преподаватель

E-mail: [eda.can@deu.edu.tr](mailto:eda.can@deu.edu.tr)  
orcid.org/0000-0002-0061-1843

**Gülmira Kuruoğlu**

Ph.D. in Linguistics,  
Professor

**Гульмира Куруоглу**

кандидат филологических наук,  
профессор

Email: [gulmira.kuruoglu@deu.edu.tr](mailto:gulmira.kuruoglu@deu.edu.tr)  
orcid.org/0000-0002-4172-0253

*Dokuz Eylul University,  
Department of Linguistics  
✉ Buca-Izmir, Turkey, 35390*

*Университет Докуз Ейлул,  
кафедра лингвистики  
✉ Буча-Измир, Турция, 35390*

*Original manuscript received September 22, 2018  
Revised manuscript accepted September 18, 2019*

### **ABSTRACT**

**Introduction.** Although memory impairment is the main symptom of Alzheimer Disease (AD), language impairment can be an important evidence, too. In many researches, it is stated that language is impaired in a different way in AD. Syntax, which is the sub-field of language are more preserved compared to the other fields. However, it is also known that syntactic features of AD patients can also be impaired in the moderate and severe stages of the illness. Another important thing that is important to differentiate the effects of illness is the onset. There are two subtypes of AD: early-onset (before 65 years old) and late-onset (after 65 years old). Compared to late-onset, early onset Alzheimer's Disease (EOAD) is often associated with atypical symptoms including language and visuospatial dysfunction. Thus, in this study it was **aimed** to analyse the spontaneous speech of EOAD patients via two language tests and compare it with an

*age/education-matched control. In this analysis, just the declarative and interrogative sentences were compared.*

*The **results** show that the number of declarative and interrogative sentences used by the EOAD patients differs from the control people. EOAD patients used more affirmative and interrogative sentences in story-picture sequencing test and more negative sentences in subject-based narration test compared to the control group. However, control group used more negative sentences in story-picture sequencing test and more affirmative and interrogative sentences in subject-based narration test compared to the EOAD patients.*

**Conclusions.** *The working memory is the ability to maintain and use information for a short period of time and due to the working memory deficits in EOAD patients, the use of sentence types differ from age/matched healthy people.*

**Key words:** *Alzheimer's Disease, early-onset Alzheimer's patients, spontaneous speech Alzheimer's patients, declarative sentences, interrogative sentences.*

## **Introduction**

Dementia is characterized by the breakdown of intellectual and communicative functioning and it is accompanied by personality change (DSM-IV, American Psychiatric Association 1994). Dementia includes a group of symptoms that can be caused by many diseases. These symptoms are mental confusion, memory loss, disorientation or similar problems (Mace and Rabins, 2017). There are different types of dementia that are based on pathophysiology and patterns of neurocognitive impairment that are demonstrative of the neural networks involved (Wischenka, Marquez and Felsted, 2016). Different dementias affect different parts of the brain, but they do not result in obvious brain damage in distinctly localized areas of the brain the way aphasia do. The distinction of cortical and subcortical dementias is crucial. In the cortical dementias, the cellular changes associated with dementia are primarily in cortical areas; in the subcortical ones, the cellular changes are primarily in subcortical structures. The most commonly known cortical dementia is Alzheimer's Disease (AD) (Obler and Gjerlow, 2000).

There are some criteria applied for the diagnosis of the AD. The criteria were specified as: a decline in intellectual abilities (sufficient to interfere with social or occupational functions); memory impairment; and at least one of either impaired abstract thinking, impaired judgement,



personality change or other disturbance of higher cortical function (e.g. aphasia, apraxia, agnosia or constructional difficulty) (Smith, Chenery & Murdoch., 1987). The consequences of being diagnosed early with a disease that implies progressive decline of cognitive abilities and activities of daily living performance, as well as changes in personality and behavioral disturbances, are enormous (Bakker et al., 2013). The language of dementing patients presents a unique opportunity for examining the relationship between language and cognition. The pattern of dissociation of abilities in dementia can yield information regarding the normal relationship – dependence or independence – between language and more general cognitive abilities (Obler & Gjerlow, 2000).

Most descriptions of the clinical and cognitive characteristics of AD highlight deficits in memory, executive function, reasoning and visuoconstructive abilities and remark on the relative preservation of language skills. Most aspects of language are said to be well preserved until the very late stages of AD (Forbes-McKay & Venneri, 2005). Although memory impairment is the main symptom of AD, language impairment can be an important marker (Fraser, Meltzer & Rudzicz, 2016).

The symptoms of AD depend on the stage of the disease. AD is classified into preclinical, mild, moderate, and late-stage depending on the degree of cognitive impairment. The initial presenting symptom is usually recent memory loss with relative sparing of long-term memory and can be elicited in most patients even when not the presenting symptom. Short-term memory impairment is followed by impairment in problem-solving, judgment, executive functioning, lack of motivation and disorganization, leading to problems with multitasking and abstract thinking. In the early stages, impairment in executive functioning may be subtle. This is followed by language disorder and impairment of visuospatial skills. Neuropsychiatric symptoms like apathy, social withdrawal, disinhibition, agitation, psychosis, and wandering are also common in mid to late stages. Difficulty performing learned motor tasks (dyspraxia), olfactory dysfunction, sleep disturbances, extrapyramidal motor signs like dystonia, akathisia, and parkinsonian symptoms occur late in the disease (Kumar & Tsao, 2018).

AD has two subtypes: early onset and late onset. Early onset Alzheimer's disease (EOAD), which is defined as a symptom onset under the age of 65, represents the most common cause of young



onset dementia (Harvey et al., 2003). The results in literature regarding the patterns of cognitive dysfunction in EOAD and late onset are not parallel, but considering all these results taken from these studies, it can be said that EOAD patients have more prominent difficulties in non-memory domains which include language, visuospatial skills, and executive functions (Joubert et al., 2016).

EOAD frequently presents in atypical ways and is often poorly assessed and managed (Spreadbury & Kipps, 2019). It has been reported that the prevalence of EOAD is between 78 and 700 per 100,000 population (Wing Chi Au et al., 2019). EOAD differs in the areas of the brain which are targeted, rather than only in the rate of progression. EOAD patients appear to be hit harder in attention-related areas of memory, while the late onset patients appear to have more damage in areas related to recall and recognition (Kensinger, 1996). When the studies related to the language are considered, it can be seen that several kinds of language functions were described as more severely deteriorated in early rather than late-onset patients. However; in other studies it was reported that there are more profound language dysfunctions in late-onset patients (Imamura et al., 1998).

Patients with EOAD are significantly different in their clinical and neurobiological features and require different management strategies. The clinical profile of EOAD differs from that of late-onset AD. A high proportion of patients with EOAD present with language, visuospatial, or dysexecutive phenotypes rather than the usual amnesic disorder seen in late-onset (Mendez, 2019). The most common presentation of EOAD is with progressive episodic memory impairment—amnesic or typical Alzheimer's disease. However, EOAD is notable for its phenotypic heterogeneity, with posterior cortical atrophy—characterised by prominent higher-order visual processing deficits and relative sparing of episodic memory—the second most common canonical phenotype (Parker et al., 2019). EOAD can be caused by mutations in presenilin 1, presenilin 2 and amyloid precursor protein in an autosomal dominant inheritance pattern (as cited in Wong et al., 2019).

A progressive language decline in language abilities is a widely known clinical indication of AD and it is said to be as one of the earliest symptom of it. At the beginning, language deficits are not severe; however, these problems become severe during the later stages of AD (Emery, 2000).

Speech and language production both require significant levels of neurological function. Therefore, information derived from analyzing speech (the acoustic signal) and language production (words and sentences) serves as a useful window into the health of an individual's cognitive ability (Voletti, Liss & Berisha, 2019).

The assessment of spontaneous speech appears to offer a more naturalistic assessment of language, which may prove to be a powerful method of assessing individuals with dementia, as well as other dementias (Bucks et al., 2000). Additionally, several more complicated methods for syntactical analysis of natural language can also be used to gain better insight for assessing linguistic complexity and cognitive health (Voletti, Liss & Berisha, 2019).

Spontaneous speech is a complex source of information encompassing of various hierarchical levels of language organization, and a recent literature review indicated that phonetic, phonological, morpho-syntactic and lexico-semantic levels are to some extent affected in AD (Boschi et al., 2017).

The aim of this study was to reveal the features of spontaneous speech of EOAD patients via two language tests and to compare all the results with an age/education-matched control group that has no neurological and psychological problems.

## **Materials and Method**

Before this research was conducted, permission was obtained from the Non-Interventional Ethics Committee in Dokuz Eylül University, Faculty of Medicine.

### **Participants**

In order to decide the sample size of the study, a power analysis was used and 23 EOAD patients (age: 59.86) from Dokuz Eylül University, Faculty of Medicine, Department of Neurology and an age/education-matched control group (CG) consisting of 26 healthy people (age: 62.88) were included in this study.

### **Data Collection**

Before the implementation of the language tests, a neurologist and a psychologist made a physical and neurological examination via Mini-Mental State Examination (MMSE; Folstein et al., 1975), Auditory Verbal Learning Test (Rey, 1964) Verbal Fluency Test (VFT) and

Clinical Dementia Rating. By the help of MMSE, it was found out that all patients with EOAD were in the moderate stage.

### Language Tests

In order to analyse the spontaneous speech of EOAD patients in terms of declarative and interrogative sentence types two picture description tests were used: *Story-Picture Sequencing Test* and *Subject-based Narration Test*. In story-picture sequencing test, EOAD patients and CG were asked to connect different pictures and create a story. In subject-based narration test the examiner asked if they could tell her the happiest or most depressing moment of their lives. It was expected that they would tell their memories via logical sequence of events. By the help of this test, the patients were made to feel more comfortable without visual data and without any restrictions, so that the narrative skills of these patients were revealed more clearly.

Language tests lasted four minutes and all interviews were recorded with a tape recorder and then transcribed based on the DuBois' Discourse Transcription Symbols (1993).

### Statistical Analysis

Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) was used for the data analysis. Qui-square test was used for the comparison of the sentence types within groups (EOAD-CG) and median test was used to reveal if the difference between these groups was statistically significant.

## Results

First of all, two groups were compared in terms of age, gender, education level and MMSE mean scores and it was revealed that there was no statistically significant difference between the two groups in terms of these variables except for MMSE ( $p > 0.0292$ /  $p > 0.0309$ /  $p > 0.0469$ /  $p < 0.005$ ).

**Table 1.** Comparisons of demographic and clinical variables in both groups: EOAD and CG

	EOAD (n=23)	CG (n=26)	p
Age	59.86	62.88	0.292
Education	5	15	0.309
Gender♀	10	14	0.469
MMSE	19	30	0.005

After revealing that these two groups are suitable for the comparison, spontaneous speech of EOAD patients and CG were compared in terms of declarative and interrogative sentences.

**Table 2.** Comparisons of declarative and interrogative sentences

Language Tests	N	Group	Affirmative f (%)	Negative f (%)	Interrogative f (%)	P
Story-Picture Sequencing Test	26	CG	84.3	13.7	2	<b>0.000</b>
	23	EOAD	87.9	4.7	7.5	
Subject-based Narration Test	26	CG	93.9	5.3	8	<b>0.030</b>
	23	EOAD	87.2	9	3.7	

As seen in table 2, in both tests there was a statistically significant difference between the use of sentence types. Both EOAD patients and CG used more affirmative sentences compared to the negative and interrogative sentence types in story-picture sequencing test and subject-based narration test. However, in story-picture sequencing test EOAD patients used interrogative sentences more compared to the negative sentences whereas CG used negative sentences more compared to the interrogative sentences.

In subject-based narration test, EOAD patients used negative sentences more compared to the interrogative sentences whereas CG used interrogative sentences more compared to the negative sentences.

**Table 3.** Findings related with median test

Language Tests	N	Group	Affirmative p	Negative p	Interrogative p
Story-Picture Sequencing Test	26	CG	0.000	0.045	0.005
	23	EAOD			
Subject-based Narration Test	26	CG	0.002	0.022	0.011
	23	EAOD			

In story-picture sequencing test, there was a statistically significant difference between EOAD and CG in terms of the use of affirmative, negative and interrogative sentences. Considering the number of sentences, EOAD patients used more affirmative and interrogative sentences than the CG.

In subject-based narration test, there was a statistically significant difference between EOAD and CG in terms of the use of affirmative,

negative and interrogative sentences. Considering the number of sentences, EOAD patients used more negative sentences than the CG.

**Table 4.** Comparison of declarative and interrogative sentences within tests

Sentence Types	Group	N	Story-Picture Sequencing Test f (%)	Subject-based Narration Test f (%)	P
Affirmative	CG	26	26.6	24.7	0.000
	EOAD	23	34.6	30.2	0.000
Negative	CG	26	50	16.3	0.000
	EOAD	23	19.2	32.7	0.000
Interrogative	CG	26	26.1	8.7	0.000
	EOAD	23	22.2	9.7	0.000

According to the results shown in table 4, there was a statistically significant difference within tests. EOAD patients produced more affirmative and interrogative sentences in story-picture sequencing test whereas they produced more negative sentences in subject-based narration test. Considering the results of CG, it was revealed that they produced more affirmative, negative and interrogative sentences in story-picture sequencing test compared to the subject-based narration test.

## Discussion

Evaluation of spontaneous speech is a closer approximate of real-world use of language, with high ecological validity and potentially higher sensitivity to subtle language deficits (Verfaillie et al., 2019). In this context, the spontaneous speech of EOAD patients was analysed by using two language tests in terms of declarative and interrogative sentence types in this study. The results show that the number of declarative and interrogative sentences used by the EOAD patients differs from the age/education matched people. EOAD patients used more affirmative sentences compared to the negative and interrogative sentence types in story-picture sequencing test and subject-based narration test. With regard to the interrogative sentence, EOAD patients used more interrogative sentences compared to the negative sentences not only in story-picture sequencing test but also in subject-based narration test. When the comparison of tests are considered, it can be

understood that EOAD patients had negative aspects in subject-based narration test. In this test, EOAD patients were asked to talk about a happy or unhappy memory. Due to their psychological situation, they always talked about the things that made them upset. In story-picture sequencing test EOAD patients used interrogative sentences more. In this test, they were asked to make a connection between pictures and tell a story. However, due to their working memory deficits, they had problems in making connection. As it is stated in many researches, the working memory is the ability to maintain and use information for a short period of time.

In the first studies about the cognitive presentation of symptoms, it was revealed that EOAD patients had worse performances in language and visuospatial tests. Other studies have also shown that age onset also made a difference in cognitive profile of AD (Palasi et. al., 2015). Some researches about speech production suggests that lexical selection during speech production takes place in the left (posterior) middle temporal gyrus. Others have suggested that semantic processing disturbance in AD is secondary to a working memory deficit, resulting in the production of more general ('empty') speech (Verfaillie et. al., 2019).

In literature, there are no studies related with declarative and interrogative sentences. There are considerably few studies which are about the perception of vocabularies as positive, negative and neutral. In one of these studies, AD patients were asked to classify the words shown from the computer as positive, negative or neutral. Results show that patients with AD performed well in positive words compared to negative words (Phelps et. al., 1997). Kensinger et. al., (2002) also studied the perception of pictures as positive, negative or neutral in AD patients and the relation with the sensory memory. It was found that AD patients did not have too much difficulty in labeling the words or pictures as positive, negative or neutral. However, their performance was worse compared to the healthy people.

In literature, most studies are related with the performance of EOAD patients' language performance are about the complex sentences, simple sentences and the other syntactic features. For example, Kemper et al. (2001) stated that aging would cause differences in linguistic aspects on individuals. In their study, they found out that there was a similar change for the production of the sentences. It was suggested that complex sentence production decreases with age and

individuals tended to use simple structures. In another study, Kertesz (2004) stated that syntactic structures were protected in the early stages of AD disease, and in later stages, they they experienced problems in the production of sentences. It is also stated that syntactic disorders were more related to EOAD patients. Can & Kuruoglu (2017, 2018a) found out that the sentence length of EOAD patients was lower than the control group and late-onset. In another study, it was found out that cognitive deficits made EOAD patients performed worse in different language tests and it was also revealed that there was no tendency to use coordinated and compound sentences in their speeches (Can & Kuruoglu, 2018b).

There are several studies supporting that in spontaneous speech, the degree of lexical complexity and content words are impaired in AD, whereas syntactic complexity is affected only until later stages (Kemper et al., 1994, 2001; Emery, 2000; Gayraud et al., 2011; Roark et al., 2011; Ahmed et al., 2013; Fraser et al., 2015). In our study, all patients were in the moderate stage. The use of the declarative and interrogative sentences were different from the healthy subjects. Within the tests, the use of sentence types changed related with the perception of EOAD patients.

To conclude, in this study the spontaneous speech of EOAD patients in terms of the sentence types (declarative and interrogative sentences) revealed that they produced affirmative and interrogative sentences more in story-picture sequencing test. It is believed that due to be hit harder in attention-related areas of memory, a deficit in visual perception or object identification, EOAD patients' sentence production was different in picture description tests. EOAD patients tended to use interrogative sentences to clarify their perception. The use of negative sentences was much higher in subject-narration test. In this test, they were asked to tell a memory, but again it is believed that due to their psychological condition they tended to tell a negative memory. Thus, they used negative sentences more compared to the other sentence types.

## References

- Ahmed, S., Haigh, A.-M.F., de Jager, C.A., & Garrard, P. (2013). Connected speech as a marker of disease progression in autopsy-proven Alzheimer's disease. *Brain*, 136, 3727–3737. <https://doi.org/10.1093/brain/awt269>



- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. Washington DC: American Psychiatric Association.
- Bakker, C., de Vugt, M.E., van Vliet, D., Verhey, F.R., Pijnenburg, Y.A., Vernooij-Dassen, M.J., & Koopmans, R.T. (2013). The use of formal and informal care in early onset dementia: results from the NeedYD study. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, 21(1), 37–45. <https://doi.org/10.1016/j.jagp.2012.10.004>
- Boschi, V., Catricala, E., Consonni, M., Chesi, C., Moro, A., & Cappa, S.F. (2017). Connected speech in neurodegenerative language disorders: a review. *Frontiers in psychology*, 8, 269. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00269>.
- Bucks, R.S., Singh, S., Cuerden, J.M., & Wilcock, G.K. (2000). Analysis of spontaneous, conversational speech in dementia of Alzheimer type: Evaluation of an objective technique for analysing lexical performance. *Aphasiology*, 14(1), 71–91. <https://doi.org/10.1080/026870300401603>
- Can, E., & Kuruoglu, G. (2017). Sentence Length of Turkish Patients with Early and Late-Onset Alzheimer’s Disease. *Humanities and Social Sciences Review*, 06(02), 69–78.
- Can, E., & Kuruoglu, G. (2018a). A comparison of Sentence Production of Turkish Patients with Early and Late-Onset Alzheimer’s Disease. *International Journal of Psycho-Educational Sciences*, 7(1).
- Can, E., & Kuruoglu, G. (2018b). Assessment of Syntactic Complexity in Alzheimer’s Disease. *Proceedings Book of Eurasian Conference on Language and Social Science* (pp. 539–549). Antalya.
- Du Bois, J.W., Schuetze-Coburn, S., Cumming, S., & Paolino, D. (1993). Outline of discourse transcription. In Jane A. Edwards & Martin D. Lampert (Eds.), *Talking Data: Transcription and coding in discourse research*, (pp. 45–89). New York: Psychology Press.
- Emery, V.O. (2000). Language impairment in dementia of the Alzheimer type: a hierarchical decline? *Int. J. Psychiatry Med*, 30, 145–164. <https://doi.org/10.2190/X09P-N7AU-UCHA-VW08>
- Folstein, M.F., Folstein, S.E., & McHugh, P.R. (1975). Mini-Mental State. A practical method for grading the cognitive state of patients for the clinician. *Journal of Psychiatric Research*, 12, 189–198. [https://doi.org/10.1016/0022-3956\(75\)90026-6](https://doi.org/10.1016/0022-3956(75)90026-6)
- Fraser, K.C., Meltzer, J.A., & Rudzicz, F. (2016). Linguistic features identify Alzheimer’s disease in narrative speech. *Journal of Alzheimer’s Disease*, 49(2), 407–422. <https://doi.org/10.3233/JAD-150520>
- Fraser, K.C., Ben-David, N., Hirst, G., Graham, N., & Rochon, E. (2015). Sentence segmentation of aphasic speech. In Proceedings of the 2015 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies (pp. 862–871). <https://doi.org/10.3115/v1/N15-1087>
- Forbes-McKay, K.E., & Venneri, A. (2005). Detecting subtle spontaneous language decline in early Alzheimer’s disease with a picture description task. *Neurological sciences*, 26(4), 243–254. <https://doi.org/10.1007/s10072-005-0467-9>
- Gayraud, F., Lee, H., & Barkat-Defradas, M. (2011). Syntactic and lexical context of pauses and hesitations in the discourse of Alzheimer patients and healthy elderly subjects. *Clin. Linguist. Phon*, 25, 198–209. <https://doi.org/10.3109/02699206.2010.521612>
- Harvey, R.J., Skelton-Robinson, M., & Rossor, M.N. (2003). The prevalence and causes of dementia in people under the age of 65 years. *Neurol. Neurosurg. Psychiatry*, 74, 1206–1209. <https://doi.org/10.1136/jnnp.74.9.1206>

- Imamura, T., Takatsuki, Y., Fujimori, M., Hirono, N., Ikejiri, Y., Shimomura, T., Yamashita, Y., & Mori, E. (1998). Age at onset and language disturbances in Alzheimer's disease. *Neuropsychologia*, 36(9), 945–949. [https://doi.org/10.1016/S0028-3932\(98\)00010-4](https://doi.org/10.1016/S0028-3932(98)00010-4)
- Joubert, S., Gour, N., Guedj, E., Didic, M., Guériot, C., Koric, L., Ranjeva, J., Felician, O., Guye, M., & Ceccaldi, M. (2016). Early-onset and late-onset Alzheimer's disease are associated with distinct patterns of memory impairment. *Cortex*, 74, 217–232. <https://doi.org/10.1016/j.cortex.2015.10.014>
- Kemper, S., Anagnopoulos, C., Lyons, K., & Heberlein, W. (1994). Speech accommodations to dementia. *Gerontol*, 49, 223–229. <https://doi.org/10.1093/geronj/49.5.P223>
- Kemper, S., Greiner, L.H., Marquis, J.G., Prenovost, K., & Mitzner, T. (2001). Language Decline Across the Life Span: Findings from the Nun Study. *Psychology and Aging*, 16, 227–239. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.16.2.227>
- Kensinger, E. (1996). *Early and late onset as subdivisions of Alzheimer's disease* (pp. 26–36). Harvard Brain.
- Kensinger, E.A., Brierley, B., Medford, N., Growdon, J.H., & ve Corkin, S. (2002). Effects of normal aging and Alzheimer's disease on emotional memory. *Emotion*, 2(2), 118–134. <https://doi.org/10.1037/1528-3542.2.2.118>
- Kertesz, A. (2004). Language in Alzheimer's Disease. *Cognitive Neuropsychology of Alzheimer's Disease* (pp. 199–263). Editors: Robin Morris and James Becker. USA: Oxford University Press.
- Kumar, A., & Tsao, J.W. (2018). *Alzheimer Disease*. In *StatPearls* [Internet]. StatPearls Publishing.
- Mace, N.L. and Rabins, P.V. (2017). *The 36-Hour Day: A Family Guide to Caring for People Who Have Alzheimer Disease, Other Dementias, and Memory Loss*. USA: John Hopkins University Press.
- Mendez, M.F. (2019). Early-onset Alzheimer disease and its variants. *Continuum (Minneapolis, Minn.)*, 25(1), 34. <https://doi.org/10.1212/CON.0000000000000687>
- Obler, L.K., & Gjerlow, K. (2000). *Language and the Brain*. Cambridge University Press.
- Palasí, A., Gutiérrez-Iglesias, B., Alegret, M., Pujadas, F., Olabarrieta, M., Liébana, D., ... & Boada, M. (2015). Differentiated clinical presentation of early and late-onset Alzheimer's disease: is 65 years of age providing a reliable threshold? *Journal of neurology*, 262(5), 1238–1246. <https://doi.org/10.1007/s00415-015-7698-3>
- Parker, T.D., Slattery, C.F., Yong, K.X., Nicholas, J.M., Paterson, R.W., Foulkes, A.J., ... & Fox, N.C. (2019). Differences in hippocampal subfield volume are seen in phenotypic variants of early onset Alzheimer's disease. *NeuroImage: Clinical*, 21, 101632. <https://doi.org/10.1016/j.nicl.2018.101632>
- Phelps, E.A., LaBar, K.S., & ve Spencer, D.D. (1997). Memory for emotional words following unilateral temporal lobectomy. *Brain and cognition*, 35(1), 85–109. <https://doi.org/10.1006/brcg.1997.0929>
- Rey, A. (1964). *L 'examen clinique en psychologie [Clinical tests in psychology]*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Roark, B., Mitchell, M., Hosom, J.P., Hollingshead, K., & Kaye, J., (2011). Spoken language derived measures for detecting mild cognitive impairment. *IEEE Trans. Audio Speech Lang. Process*, 19, 2081–2090. <https://doi.org/10.1109/TASL.2011.2112351>

- Smith, S.R., Chenery, H.J., & Murdoch, B.E. (1987). Language disorders associated with dementia of Alzheimer type: A review. *Australian Journal of Human Communication Disorders*, 15(1), 49–70. <https://doi.org/10.3109/asl2.1987.15.issue-1.05>
- Spreadbury, J.H., & Kipps, C.M. (2019). Measuring younger onset dementia: A comprehensive literature search of the quantitative psychosocial research. *Dementia*, 18(1), 135–156. <https://doi.org/10.1177/1471301216661427>
- Verfaillie, S.C., Witteman, J., Slot, R.E., Pruis, I., Vermaat, L.E., Prins, N.D., ... & van der Flier, W.M. (2019). High amyloid burden is associated with fewer specific words during spontaneous speech in individuals with subjective cognitive decline. *Neuropsychologia*. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2019.05.006>
- Voleti, R., Liss, J.M., & Berisha, V. (2019). A Review of Language and Speech Features for Cognitive-Linguistic Assessment. *arXiv preprint arXiv: 1906.01157*.
- Wing Chi Au, L., Wong, A., Abrigo, J., Yuen, Y.P., Yim Lung Leung, E., & Chung Tong Mok, V. (2019). Early-onset dementia in Chinese: Demographic and etiologic characteristics. *Neurology Asia*, 24(2).
- Wischenka, D.M., Marquez, C. and Felsted, K.F. (2016). *Gerontology and Geriatrics*. New York: Springer.
- Wong, T.H., Seelaar, H., Melhem, S., Rozemuller, A.J., & van Swieten, J.C. (2019). Genetic screening in early-onset Alzheimer's disease identified three novel presenilin mutations. *Neurobiology of Aging*. <https://doi.org/10.1016/j.neurobiolaging.2019.01.015>

## АННОТАЦИЯ

**Введение.** Хотя нарушение памяти является основным симптомом болезни Альцгеймера (БА), языковые нарушения также могут быть важным симптомом болезни. Многие исследования показывают, что язык по-разному нарушается при БА. Синтаксис является более сохранным по сравнению с другими уровнями языка. Однако также известно, что синтаксические особенности пациентов с БА могут нарушаться на средней и тяжелой стадиях заболевания. Для дифференциации последствий болезни важно знать тип БА с точки зрения начала заболевания. Существует два подтипа БА: раннее начало (до 65 лет) и позднее начало (после 65 лет). По сравнению с поздним началом (ПНБА), раннее начало болезни Альцгеймера (РНБА) часто ассоциируется с атипичными симптомами, включая языковую и зрительно-пространственную дисфункцию. Таким образом, в данном исследовании была поставлена **цель** проанализировать спонтанную речь пациентов с РНБА с помощью двух языковых тестов и сравнить результаты с результатами контрольной группы, идентифицированной по возрасту и образованию с группой БА. В этом анализе было сопоставлено употребление утвердительных и вопросительных предложений.

**Результаты** показывают, что количество употребляемых утвердительных и вопросительных предложений, используемых пациентами РНБА, отличается от количества употребления контрольной группы. Пациенты РНБА по сравнению с контрольной группой использовали больше утвердительных, чем

отрицательных и вопросительных предложений в тесте по составлению рассказа по картинкам и в тесте повествования. Пациенты с РНБА использовали больше утвердительных и вопросительных предложений в тесте по составлению рассказа по картинкам и больше отрицательных предложений в тесте повествования. Контрольная группа же использовала больше отрицательных предложений в первом тесте и больше утвердительных и вопросительных предложений во втором тесте.

**Выводы.** Рабочая память, задача которой сохранять и использовать информацию в течение короткого периода времени, бывает нарушена при РНБА, что и приводит к изменениям в синтаксисе речи больных.

**Ключевые слова:** болезнь Альцгеймера, раннее начало болезни Альцгеймера, спонтанная речь больных Альцгеймера, утвердительные предложения, вопросительные предложения.

### **Джан Еда, Куруоглу Гульмира. Спонтанне мовлення при деменції**

#### **АНОТАЦІЯ**

**Вступ.** Хоча порушення пам'яті є основним симптомом хвороби Альцгеймера (ХА), мовні порушення також можуть бути важливим симптомом хвороби. Численні дослідження показують, що мова по-різному порушується при ХА. Синтаксис є найбільш збереженим порівняно з іншими рівнями мови. Проте також відомо, що синтаксичні особливості хворих на бронхіальну астму можуть порушуватися на середній і тяжкій стадіях захворювання. Для диференціації наслідків хвороби важливо знати тип ХА з точки зору початку захворювання. Існує два підтипи ХА: ранній початок (до 65 років) і пізній початок (після 65 років). Порівняно з пізнім початком (ППХА), ранній початок хвороби Альцгеймера (РПХА) часто асоціюється з атиповими симптомами, включаючи мовну й зорово-просторову дисфункцію. Таким чином, у даному дослідженні було сформульовано **мету** – проаналізувати спонтанне мовлення пацієнтів з РПХА за допомогою двох мовних тестів і порівняти результати з результатами контрольної групи, ідентифікованою за віком і освітою з групою ХА. У цьому аналізі було зіставлене вживання стверджувальних і питальних речень.

**Результати.** Кількість уживаних стверджувальних і питальних речень, використовуваних пацієнтами РПХА, відрізняється від кількості вживання пацієнтами контрольної групи. Пацієнти РПХА в порівнянні з контрольною групою використовували більше стверджувальних, ніж негативних і питальних речень в тесті на складання розповіді за картинками і в тесті на побудову оповідання. Пацієнти з РПХА використовували більше стверджувальних і питальних речень в тесті на складання розповіді за картинками і більше негативних речень в тесті на складання оповідання. Пацієнти контрольної групи використовували більше негативних речень в першому тесті і більше стверджувальних і питальних речень у другому тесті.

**Висновки.** Робоча пам'ять, завдання якої зберігати й використовувати інформацію протягом короткого періоду часу, буває порушеною при РПХА, що й призводить до змін у синтаксисі мови хворих.

**Ключові слова:** хвороба Альцгеймера, ранній початок хвороби Альцгеймера, спонтанне мовлення хворих на Альцгеймера, позитивні речення, питальні речення.



## Zoonymic Peculiarity in Feature Cartoons for Children

### Особливості зоонімів у повнометражних мультиплікаційних фільмах для дітей

**Anastasiia Kuzmenko**

Ph.D. in Philology,  
Assistant Professor

**Анастасія Кузьменко**

кандидат філологічних наук,  
доцент

E-mail: [kuzunchik@email.ua](mailto:kuzunchik@email.ua)  
orcid.org/0000-0003-1189-1438

*Dnipropetrovsk State University  
of Internal Affairs*

✉ 26, Gagarina Str., Dnipro,  
Ukraine, 49000

*Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ*

✉ вул. Гагаріна, 26, Дніпро,  
Україна, 49000

*Original manuscript received July 27, 2018  
Revised manuscript accepted August 30, 2019*

#### **ABSTRACT**

**Objective.** *The object of studying is the English texts of feature cartoons for children, while its subject is psycholinguistic peculiarity of zoonyms in feature cartoon texts. The main goal of the research is to find out the psycholinguistic organization of zoonyms in the English language feature cartoons for children. The objectives are to classify zoonyms' origin, to differentiate sphere-sources and motivation of zoonym nomination, to highlight stylistic peculiarities of zoonyms.*

**Materials & Methods.** *Specific methods and techniques are determined by the purpose and material to be analyzed, such as induction and deduction, analysis and synthesis, abstraction and concretization; longitudinal, processing and interpretation methods; psycholinguistic analysis; method of context-semantic analysis; the procedures of quantitative-qualitative calculations and the method of integral choice. Materials for the research are gathered from Paramount Pictures production, Dream Works animation, Universal Studio, Walt Disney production and the selection is the*

*English feature cartoons for children, such as 'The Lion King', 'Balto', 'Kung Fu Panda', 'Madagascar', 'Alpha and Omega', 'Shreck', 'Ferdinand', 'Puppy Dog pals', 'Ice Age' etc.*

**Results.** *The article dwells upon the psycholinguistic aspect of zoonyms in the English language feature cartoons for children. In the sense of changing the direction of linguistics from language to speech and communication, it is impossible to consider linguistics excluding the anthropological factors such as mentality, culture, behaviour and development of a man individually and of mankind as a whole. In this paper, the ways of forming a world view of a man are presented, which is also formed by a linguistic world view, fauna is distinguished as an emerging element of knowledge influencing on human's cognition. Taking into account the fact that the world view about fauna is formed in the person's mind from the first days of life observing nature, listening to the lullabies, watching cartoons, the object of this study is feature cartoons for children, and the subject is zoonyms. In the course of the research, methods and techniques such as induction and deduction, analysis and synthesis, abstraction and concretization, the method of material sampling, quantitative calculation procedure are used to determine the frequency of this phenomenon usage. As a result, it is found that in the English language feature films for children, the names of the English, Scottish, Spanish, French, Italian, German, Chinese, Latin and Greek origins are used in zoonymy. Spheres-sources of zoonymy are multi-anthroponyms, single anthroponyms, toponyms, names of products, fitonyms and actual names of breeds and classes of animals. Nominative motivation is outlined by external features, behaviour, application of an animal, its breed and class. Stylistic peculiarities of zoonymy in the English language feature cartoons for children are such figures as the epithet, the metaphor, the personification and the euphony.*

**Conclusion.** *The article is the basis for further research in linguistics, anthropological linguistics, psycholinguistics, sociolinguistics, biovital linguistics and onomastics.*

**Key words:** *zoonym, feature cartoons for children, world view, language world picture, sphere-source, nominative motivation, stylistic peculiarity.*

## **Introduction**

Since the second part of the XX century, linguistics has changed the direction from studying language to studying speech and communication, as a language demonstrates itself in speech, which has its communicative aim. Thus, a human factor influences on a language. The object of anthropological linguistics is a linguistic identity that creates and receives texts, lives in the world of texts and forms under the influence of different texts of various genres.

Among texts of all genre variety a special place is taken by fiction heritage, which presents great experience and unlimited intelligence



base of humanity. There are feature cartoons for children (FCC) among them. It is not coincidence that attention has been paid to texts for children in classic works (Piaget, 1969), by modern scientists (Egorova, 2015; Nakonechna, 2012), however the papers, which study FCC, are fragmental and they are concerned not to psycholinguistic, but psychological aspect. The absence of scientific researches on linguistic, especially psycholinguistic features of FCC, represents the current problem to investigate. The linguistic organization of texts attracts the attention of many researchers (Nakonechna, 2012; Ostapchenko, 2016) from different points of view: textual studies (McIntyre, 2012; Sandig, 2006), lingvo-psychology (Bakina, 2003; Belousov et al., 2005), cognitive linguistics (Semenenko, 2015; Semino & Short, 2004; Stockwell, 2002), psycholinguistics (Cremers & Chemla, 2016; Cock & Arias, 2018; Elkonin, 2007; Griffiths & Görsev, 2016; Goncharova, 2017; Guts, 2005; Kholod, 2017; Leontyev, 2003; Piaget, 1969; Rakosi, 2017; Yanovets, 2014; Zalevskaya, 2005, 2014).

Taking into consideration the full size of FCC sphere, it is decided to research zoonyms in FCC texts on the basis of the English language as there are more and more cartoons with animals as the main characters and their names (nicks) are one of the most memorable types of the cartoon text.

The *current relevance* of the article is determined by the anthropocentrism of the modern linguistic paradigm and by the general tendency of the humanitarian type of knowledge to the psycholinguistic, sociocultural, psychological, gender and biovital study of speech activity, within the direction of modern linguistics – psycholinguistic analysis of text communication with its increased interest in the linguistic world view, the valuable orientations of the ethnos, including age differentiation.

The *object* of studying is the English texts of feature cartoons for children, while its *subject* is psycholinguistic peculiarity of zoonyms in FCC texts on the basis of the English language as a language world view forming element.

The *main goal* of the research is to find out the psycholinguistic organization of zoonyms in the English language feature cartoons for children. The *objectives* are to classify zoonyms' origin, to differentiate sphere-sources and motivation of zoonym nomination, to highlight stylistic peculiarities of zoonyms.

## **Methods and Techniques of the Research**

Scientists from different schools investigated the issues of developing a comprehensive methodology for psycholinguistic analysis (Cremers & Chemla, 2016; Rakosi, 2017). Specific methods and techniques are determined by the purpose and material to be analyzed, and are based on general scientific methods of induction and deduction, analysis and synthesis, abstraction and concretization. The lingvopsychological approach to this problematic study has led to selection of methods such as longitudinal (for monitoring the components of speech activity in the FCC), processing and interpretation (for the input of statistical data and description). Lingvopragmatic and psycholinguistic analysis help to understand the level of influence of paralinguistic components on the target audience; method of context-semantic analysis helps to understand zoonym nature in a text surrounding and to identify psycholinguistic specificity more properly. In addition, the procedures of quantitative-qualitative calculations have been used to determine the frequency of the described phenomena, and the method of integral choice – for the purpose of the correct research results.

Materials for the research are gathered from Paramount Pictures production, Dream Works animation, Universal Studio, Walt Disney production and the selection is the English feature cartoons for children, among which there are ‘The Lion King’, ‘Balto’, ‘Kung Fu Panda’, ‘Madagascar’, ‘Alpha and Omega’, ‘Shreck’, ‘Ferdinand’, ‘Puppy Dog pals’, ‘Ice Age’ etc.

The *scientific novelty* of the work is determined by the place and the role of zoonyms in the English language FCC texts which are first defined as a language world view forming element, and the types of the zoonyms, their stylistic peculiarities and psycholinguistic effect on children’s mind are characterized.

## **Results and Discussions**

Studying every language phenomenon is worth using it – in the text, and the cognitive approach must be supplemented by observation of functioning forms and the creation of the new ones. However, there

are frameworks in cognitive sociolinguistic and ethnocultural studies (Fairclough, 1995; Schiffrin, 1994) and in cognitive pragmalinguistics (Carston, 2002), strategies should be expanded taking into account the mental processes of speech personality. The language encodes the historical (cultural) memory of both humanity as a whole, and of a person in particular (Humboldt, 1985); there are different world views of different native speakers – nature is divided in the direction that our native language is presented (Sapir, 1993).

World view is interpreted as a general idea of the world and its structure; types of objects, their correlation and world views are distinguished by the degree of universality and means of modeling reality (Ivanova, 2015). The world view exists in a vague and undifferentiated form of consciousness. From a psychological point, the world view is a set of knowledge that provides integrated understanding (scientific, theoretical) of those complex processes that occur in nature, society and a person itself (Ivanova, 2015). As for A. Leontyev (2003), our attitude and understanding of the world is formed by words of native language. It means that lots of notions of any phenomenon of reality will create a specific view of an individual, which will be gathered into a complex system that is called a world view in psycholinguistics.

The world view under its display in a language is more complex and deeper than the one reproduced by its own name. It is also a view of relations and relations that exist, firstly, between the objects (phenomena, situations); secondly, between the objects (phenomena, situations) and those who perceive and appreciate them; and thirdly, between classifications and estimations. In other words, the concept of ‘world view’ includes not only knowledge of the objects and non-substantive entities, but also knowledge of the moral norms and spiritual values of the language community, causal relationships, ethnical norms, experience of previous generations etc (Bondarenko, 2003). Following A. Leontyev (2003), who states that any fragment of the world is associated with the human psyche mediation of surrounding reality with the help of subject values, design in the form of cognitive schemes, and sensory experience through reflection. The world view is also considered as a product of mental activity, which is actualized on the basis of a holistic lexical-semantic system of language; knowledge gained by a man through both his/her own and social experience.

The language is the most important way of forming and maintaining human knowledge of the world. The language world view (LWV) is a mosaic-like system of interconnected language units that reflects a relatively objective state of the environment and the inner world of each man that is, in general, the world view represented by a complex system of phonetic phenomena, lexical-semantic and grammatical meanings, as well as stylistic characteristics. Both conceptual and linguistic world views can be perceived as a human universe and as a national language phenomenon. Each language forms a chaotic system that is reflected in the minds of its speakers and creates an appropriate LWV, which is traditionally understood as a set of knowledge about the world reflected in the language, as well as ways of obtaining and interpreting new knowledge (Ivanova, 2015). LWV is an interpretation of reality on the basis of not only individual and collective experience, but also nominations, the peculiarities of their functioning (Kubriakova, 1997).

LWV of a child is qualified as positive and concrete, where the first one is associated with certain well-established norms of communication and the second one is conditioned by the peculiarity of the child's mental development, its visual-action thinking and concretized notions of the world.

LWV is a combination and collaboration of sounds, meanings and notions. The relation between sounds and meanings can be explained by native speakers based on facts of linguistic and extra-linguistic reality (Blinova, 2007). This phenomenon contains designated, recognized by the speakers sign in its internal form, that is the basis of the nomination. Thus, nominations are fixed in the motivational meaning of words as a result of comprehension of the surrounding reality by native speakers and these nominations reflect the way of semantic division of the conceptual model of the world (Filatova, 2002). Certain linguistic units that are completely or partially unconsciously processed by the human brain are actualized in the speech (Yanovets, 2014)

As fauna is a perceptual base of creation of the world view, it is essential to investigate its nominations in LWV. It cannot be denied that in a modern world the role of animals is great as they are used as domestic pets, helpful servants (for example, dogs for blind people etc.), assistants in psychological and medical treatment. Of course, a special role is played by the rescue animals not only during the war, but also during peacetime. It is also difficult to imagine our life without a circus,

a zoo and various exhibitions. In most cases, all our ‘smaller brothers’ have their names which describe animals’ peculiarity / individual feature, which is the object of zoonymy.

Zoonymy is the youngest area of onomastics which deals with the proper names of animals, their nicknames. This is a poorly researched scientific layer, which is probably represented due to the rare fixation of zoonyms in official documents and due to the death of their bearer. Zoonyms represent a very interesting layer of lexicology, where interrelations between the language and the mentality of the individual and ethnos are clearly revealed.

It should be noted that the investigated language units used in FCC are not only English, but also borrowed zoonyms. It can be explained by the place of cartoon production, as most of the English language movies and cartoons are produced in Hollywood that is the territory of the United States of America which is the country of different nationalities, where cultural integration is an evident point for it. This way children’s mind is fulfilled with the knowledge of ethnic equality. Moreover, choosing a favourite character with a name of non-native origin means that on psychological level a person will remember his/her attitude to representatives of other nations. Thus, any person will behave the same way in adult age, demonstrating tolerance and respect to other nations due to psycholinguistic and extralinguistic aspect. Thus, FCC proposes multiple choice of foreign names. In feature cartoons for children animals’ nicknames – zoonyms of European origin (66.0%) are widely used. For instance, *Mason, Jackie, Mort, Gia, Ted* are of the English origin (Felomena, 2018); *Quinty McSquinty* is the Scottish one, *Rico* is Spanish and *Maurice* is French while *Stephano, Lucita, Guapo* are Italian, *Rolly* – German. There are some zoonyms which are of ancient European origin (Felomena, 2018) found in FCC: *Florie, Marty, Rufus* – Latin; *Vitaliy* – ancient Rome origin; *Phil, Maya, Sonya, Boris* – ancient Greek (Felomena, 2018). Also, a lot of Asian names (34.0%) in FCC, mainly represented by Chinese zoonyms: *Shifu, Po Ping, Yao, Chao, Shengqi, Mugan, Lun, Tai Lung, Kai, Qinchu, Kuo* (Felomena, 2018).

Sometimes zoonyms of rarely used language origin can be come across. For instance, *Rafiki* and *Sarabi* are of the Swahili language, *Mufasa* is of the Manazoto language. In such a way due to psycholinguistic influence children’s mind creates some mysterious

vision of the characters with unusual names; their imagination / mind evaluates the power of the character, hyperbolizes its features and traits.

Thus, we can state that feature cartoons for children show wide choice of zoonyms of different origins. On psychological level this linguistic method makes a person / a child be tolerant and friendly to each nationality, live, interact and communicate together. Also a child realizes rules of behavior in situations of interaction with other people, understanding the language of communication, determined by the stereotype of a certain cultural community (Kulikovskaya, 2002).

Among the sphere-sources of zoonyms' word-building such spheres as multi-anthroponyms, singular anthroponyms, toponyms, astronomers, names of products, fitonyms and fauna can be distinguished.

In the English speech in FCC there are widely used derivatives of multi-anthroponyms – their shortened forms (43.0%): *Mag, Sam, Ben, Ted, Alex, Phil* etc. and diminutive forms with suffix *-y* or *-ie* (57.0%): *Molly, Dally, Whaley, Dalley, Nicky, Jackie, Maggie, Hedgie* and so on. The child's psyche is formed the way that the child correlates with all actions of any fiction character. «A child does not sympathize with a character, but rather feels like this character» (Kon, 1975: 65). That explains the presence of real people's names as zoomyns. The usage of diminutive suffixes *-y* or *-ie* has psycholinguistic influence, as it is associated with tenderness of all mothers to call their children in such a way. Thus, hearing diminutive form of any animal's name a child has an ordinary reaction – love, delicacy, careful attitude to the character.

Sphere-source Singular anthroponyms, represented by the names of famous doers of the past and present times, popular literature characters, myth heroes and others, are illustrated as *Puss in Boots, Three Little Pigs, Three Blind Mice, The Big Bad Wolf* etc.

Sphere-source Toponym in FCC zoonymy is not frequent, it is found just in such animal's nickname as *Sidney (Sid)*, however astronomers are a common thing here: *Stella, Alpha, Omega* etc. Toponymic and astronomic sphere-sources improve child's imagination and creativity, as it bears fantasy about unreality and inscrutability of unknown and inaccessible things.

Name of products is also used as a sphere-source for animals' nicknames: *Cupcake, Sweety, Peaches* and others. According to A. Zalevskaya (2014) perceptual and cognitive processes are inseparable from emotional and evaluative experiences, so here is no nickname with



salty, sour or bitter product element in nomination, which also influences child's psyche. Children prefer eating something tasty and sweet like fruit and candies. This way mind cannot reject the character with the name containing an element of lovely dish.

Sphere-source Fitonym is demonstrated in the feature cartoons for children in such zoonyms as *Rolly*, *Rosy*, *Daisy*, *Lily* and so forth. However, the main peculiarity of zoonym-building in the English language feature cartoons for children is sphere-source Fauna. For example, *Guard Dog*, *Single Squirrel*, *Master Tigress*, *Master Bul*, *Master Frog*, *Wolf Boss*, *Dancing Dog*, *Donkey* etc.

Despite the fact, that among zoonym sphere-sources scientists identify such spheres as Computer slang and other Proper names, they are not found in the texts of animals' nicknames in the English language FCC.

A nominative attribute is a recognizable peculiarity of the designation, which lies in the base of its nomination and is expressed in a word either directly or indirectly/associatively (Blinova, 2007). If the description of a set of nominative features which is the characteristic of a certain thematic group of words carries information about the peculiarities of the perception of the surrounding reality by the language collective, the idea of fixing this information in the language gives an investigation of the motivations in nomination.

Despite the coordination improvement of the body parts mobility and knowledge of the body; improvement of large motility skills, transition to internal, mental; development of orientation in space and time; assimilation of norms and forms of behaviour; appearance of moral features of personality in communication; the formation of high feelings (Yashkova & Suhareva, 2009), external practice of child's perceptive actions cannot be denied.

Studying zoonyms in the English language feature cartoons for children some characteristic groups of nominative motivation can be defined. They are related to: 1) the appearance of animals; 2) the features of their behaviour; 3) application of an animal; 4) animal's breed/class.

In the content of zoonyms' nominative motivation associated with the appearance of animals, it is possible to identify the aspects embodied in the following principles of nomination:



- 1.1) colour: *Master Golden Takin, Snow Leopard, White Wolf* etc;
- 1.2) size: *Big Bad Wolf, Little Pigs* etc;
- 1.3) parts of body: *Kitty Softpaws* etc.

Nominative motivation subgroups associated with the peculiarities of form, structure of skin of an animal are not typical for zoonyms in the English language FCC.

Nominative motivation associated with the specifics of animal behaviour, are specified in the principles of nomination:

- 2.1) feature: *Speedy the Snail, Blind Mice* etc;
- 2.2) action: *Bark Knight, Dancing Dog, Master Flying Rhino* etc.
3. Nominative motivation associated with application of animals: *Guard Dog* etc.
4. Nominative motivation associated with animal's breed/class: *Captain Dog, Hedgie, Whaley, Bizzy the Beaver, Strider the Sheepdog, Single Squirrel, Grizzly Bear*.

Nominative motivation associated with animals' way of life (place, time/period of living), animals' nourishment, emitted sounds, the smell of an animal is untypical for zoonyms in the English language FCC.

Being a fiction product any feature cartoon for children is the art, which uses lots of stylistic means. The alive language undergoes a certain artistic transformation, resulting the fact that a system of a new language appears as a superstructure above the natural language, and the same is in FCC.

The words of any language are characterized not only by lexical meanings and grammatical features, but also stylistically, that is the sphere and frequency of use, attribution to a certain style, emotional colour or its absence (Burke, 2006).

In order to increase the expressive-emotional effect of expression, language means are widely used. The common means in such situations are stylistic figures. There are many definitions of stylistic figures, but they are indicated as the means of expression, based on a combination of linguistic units in the text that have been investigated by a number of scientists (Cremers & Chemla, 2016; Griffiths & Görsev, 2016; McIntyre, 2012; Morini, 2013; Yanovets, 2014 and others).

The figures of addition are methods of combining the meanings of units of different levels (Brandes, 2004). Insignificant objects of everyday life become interesting and unusual for the recipient (a child)

by using epithets in FCC, which are the artistic definition of objects, phenomena, situations, which separate, emphasize, and increase the existence of a definite feature/trait of an object that can update a certain meaning of the word. The usual things that do not attract attention are disclosed from another point of view and imprint the beauty of simplicity: **Dancing Dog**, **Single Squirrel**, **Big Baboon**, **Big Bad Wolf**, **Blind Mice**.

The epithets endow zoonyms with their individual characteristics, providing a pictorial, expanding the secret meaning or appreciation of the addressee, creating an emotional mood throughout the English language feature cartoons for children. Taking into account the fact that a child recognizes new objects of the surrounding environment every day, the specific qualities inherent in the zoonym are the most valuable images in the infant imagination. So, zoonyms are distinguished with the help of colour, shape and type of behaviour.

Figures of substitution belong to methods of stylistic expressiveness (Brandes, 2004). They are represented in the English language feature cartoons for children mainly by the metaphor (15.0%) such as *Snowflake*, *Sweetie* and the personification (85.0) like *Mr. Chew*, *King Julien XIII*.

The metaphor is an important mean of representing and comprehending of reality (Lakoff, 2003) by using the word in the figurative sense to emphasize the similarity of certain features. The purpose of the metaphor in the FCC is to enhance the image of attraction of zoonyms, that is to make it more interesting and more entertaining: *Cupcake*, *Daisy*, *Snowflake*. The metaphor forces to draw attention to a certain similarity (often new, unexpected) between two or more objects (Deignan, 2013). Observation allows us to make some generalizations about the role and the place of the metaphor in the FCC zoonymy, namely, by perceiving it, a child seeks to distinguish several objects of a certain set, to find common and distinctive features in them, to emphasize their similarity to one or another sign. All this stimulates not only the development of aesthetic taste, but also intellectual abilities. The metaphor, even in zoonyms, performs the function of creating multilevel meanings that require creative efforts on the part of the recipient.

The figurative basis, which forms the associative plan of the English zoonyms, most often refers to the semantic sphere of 'animal'.

In addition to metaphorical attitudes, the personification is the characteristic of zoonyms in FCC – stylistic figure that gives an idea of any concept or phenomenon by portraying it as a living person endowed with the features of this concept. The personification is a presentation of natural phenomena, human qualities, concepts in the image of a person (Summers, 2006). Thus, it is possible to distinguish the groups of zoonymic personification containing the information about:

a) profession: *Captain Dog, Guard Dog, Master Crane, Master Antelope, Master Monkey, Wolf Boss, Boss Beaver*;

b) royal status: *Lord Shen, Duke Meerkat, Mufasa* (means ‘king’ in the Manazoto language), *King Julien XIII, Bark Knight, Duke*;

c) family name: *Quinty McSquinty, Melman Mankiewicz, Kovalski, Boris Goosinov*;

d) gender: *Okapi Girl*;

e) family relations: *Badger Twins, Wu Sisters, Uncle Max, Granny*;

f) social status: *Mr. Chew, Mr. Yeung, Mrs. Gav*.

The personification is the most important stylistic mean of the FCC zoonyms, because everything that surrounds a child is filled with human skills and abilities.

The sound organization is engaged in a separate section of stylistics – phonics. The phonics gives an assessment of the sound structure peculiarities of the language, defines the conditions of euphony characteristic, examines the phonetic techniques of expressiveness of the speech, and teaches the most perfect artistic and stylistic sound expression of thoughts (Pleschenko, 20017). The sound expressiveness of the language lies primarily in its euphoria, harmony, use of rhythm, rhyme, alliteration, assonance and other means.

Sound semantics plays a special role in zoonyms. A certain correlation between a sound and a meaning, that is the audio-content interrelation, is not incorporated into the language system; it only arises with the text and is occasional. Zoonyms of FCC are usually connected with the animal nomination: *Hedgie* – hedgehog, *Whaley* – whale, *Dallie* – Dalmatian, *Cheetato* and *Cheetata* – cheetahs, *Boris Goosinov* – goose etc.

Despite the fact that the phonetic system of the language is the most distant from the content, the sound of zoonyms plays a decisive role in FCC.

## Conclusions

Fauna takes one of the most prominent places in the world view of any nation as it surrounds people from their first days of life. Children get acquainted with animals in different ways: playing outdoors, having pets and watching cartoons with animals as the main characters. Zoonyms in feature cartoons for children demonstrate one of the most interesting ways to introduce the language world view of a nation (namely English-speaking society). While investigating zoonyms it has been defined their origins such as English, Scottish, Spanish, French, Italian, German, Latin, Greek, Chinese and Russian.

Also, it has been researched the main sphere-sources of zoonym nomination. They are multi-anthroponyms, singular anthroponyms, toponyms, astronomers and names of products, fitonyms and fauna.

The most common point is the zoonyms' nominative motivation, associated with the appearance of an animal, which is specified in the nominations of colour and form. Also, zoonyms, based on nominative motivation, associated with animals' breed, are frequent. In the course of the study, a number of animal names of the English language in FCC have been found with the identification of their special behaviour and application of animals. Nominative motivation which is associated with animals' way of life, its nourishment, emitted sounds and smell is not typical for zoonyms in the English language feature cartoons for children.

There are such stylistic dominants of zoonyms in the English language feature cartoons for children described as the epithet, the metaphor, the personification and the euphony.

To conclude, zoonyms in the English language feature cartoons for children is a wide sphere to research in various fields of study such as cognitive linguistics, functional psycholinguistics, linguistics, social linguistics, ethnolinguistics, semantics, onomastics and others.

## References

- Bakina, T. (2003). Literatura dlia ditey u konteksti kultury dytynstva [Literature for children in childhood context]. *Mandrivets – Traveller*, 5, 44–47 [in Ukrainian].
- Belousov, A.F., Golovin, V.V., Kuleshov, E.V., & Lure, M.L. (2005). Detskiy folklor: itogi i perspektivi [Children folk: results and perspectives]. *Pervyyi Vseross.*

- kongress folkloristov – The first Cross-Russian congress of folklorists, 1*, 215–242 [in Russian].
- Blinova, O.I. (2007). *Motivologiya i eyo aspekty [Motivology and its aspects]*. Tomsk: Tomsk university [in Russian].
- Bondarenko, O.S. (2003). Pro spivvidnoshennia mizh movnoyu ta konceptualnoyu kartynamy svitu [The relation between the language and conceptual pictures of the world]. *Naukovi zapiski Luganskogo nacionalnogo pedagogichnogo universitetu – Scientific notes of the Luhansk National Pedagogical University*, 4(1), 37–44 [in Ukrainian].
- Brandes, M.P. (2004) *Stilistika teksta [Stylistics of the text]*. Moscow: 'Progress-traditsia' [in Russian].
- Burke, M. (2006). Emotion in Stylistics. *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2, 127–129. <https://doi.org/10.1016/B0-08-044854-2/00508-3>
- Carston, R. (2002). Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics. *Mind and Language*, 17(1–2), 127–148. <https://doi.org/10.1111/1468-0017.00192>
- Cock, De B., & Arias, C.G. (2018). Reference to Self and Other in the Digital Public Sphere: The Case of Political Blogs. *Journal of Psycholinguistic Research*, 47(2), 343–354. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9537-4>
- Cremers, A., & Chemla, E.A. (2016). Psycholinguistic Study of the Exhaustive Readings of Embedded Questions. *Journal of Semantics*, 33(1), 49–85. <https://doi.org/10.1080/10489223.2016.1176173>
- Deignan, A. (2013). Metaphor, genre and recontextualization. *Metaphor and Symbol*, 28(1), 41–59. <https://doi.org/10.1080/10926488.2013.742842>
- Egorova, A.A. (2015). *Zvukoizobrazitelnost v tradicionnoj anglijskoj detskoj poehzii (na materiale Nursery Rhymes) [Soundscapes in traditional English children's poetry (based on Nursery Rhymes)]*. Ivanovo [in Russian].
- Elkonin, D.B. (2007). *Detskaya psihologiya [Child's psychology]*. Moscow: Akademiya [in Russian].
- Fairclough, M. (1995). *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. London & New York: Longman.
- Felomena, (2018). *Jurnal o nepoznannom [Journal about unknown]*. Retrieved form <https://felomena.com/imena/> [in Russian].
- Filatova, A.S. (2002). O nekotoryh aspektah otrazheniya yazykovoj kartiny mira v motivirovannoy leksike russkogo i angliyskogo yazykov (na materiale ornitonimov) [Some aspects of the reflection of the linguistic picture of the world in the motivated vocabulary of the Russian and English languages (on the material of the ornithonyms)]. *Kartina mira: modeli, metody, koncepty: materialy Vseros. mezhdisciplinarnoj shkoly molodyh uchenyh 'Kartina mira: yazyk, filosofiya, nauka' – The picture of the world: models, methods, concepts: materials of Cross-Russian interdisciplinary school of young scientists 'The Picture of the World: Language, Philosophy, Science'* (pp. 255–260) [in Russian].
- Goncharova, T. (2017). Zhanrovi transformatsii dyskursu futbolnyh fanativ: psyholingvistychnyj pidhid [Genre transformations of the Football Fans Discourse: Psycholinguistic Mechanisms], *Psyholingvistyka – Psycholinguistics*, 22(2), 12–27 [in Ukrainian].
- Griffiths, C., & Görsev, I. (2016). Styles and Style-Stretching: How are They Related to Successful Learning? *Journal of Psycholinguistic Research*, 3(45), 599–613. <https://doi.org/10.1007/s10936-015-9366-2>

- Guts, Ye.N. (2005). *Psiholingvisticheskoye issledovaniye yazykovogo soznaniya podrostka [Psycholinguistic study of the language consciousness of a teenager]*. Omsk: Variant-Omsk [in Russian].
- Humboldt, V. (1985). Charakter yazyka i karakter naroda [Nature of language and people's character]. *Yazyk i filosofiya kultury – Language and Philosophy of Culture* (pp. 370–381). Moscow: Progress [in Russian].
- Ivanova, O.V. (2015). Movna kartina svitu yak vidobrazhennya movnoi svidomosti osobystosti [Language picture of the world as a reflection of the linguistic consciousness of the individual]. *Naukovi zapiski nac. un-tu 'Ostroz'ka akademiya' – Scientific Notes of National Un-ty of 'Ostroh Academy', 51*, 36–39 [in Ukrainian].
- Kholod, A. (2017). Psyholingvisticheskaya eksplikatsiya verbalnoy agreszii [Psycho-Linguistic Explication of Verbal Aggression]. *Psyholingvistyka – Psycholinguistics*, 22(2), 113–126 [in Ukrainian].
- Kon, I. (1975). *Kakimi oni sebya vidyat? [How do they see themselves?]*. Moscow: Znanie [in Russian].
- Kubriakova, E.S. (1997). Vidy prostranstva, teksta i diskursa [Types of space, text and discourse]. *Kategorizaciya mira: prostranstvo i vremya – Categorizing the world: space and time* (pp. 19–20). Moscow [in Russian].
- Kulikovskaya, I.E. (2002). *Stanovlenie mirovideniya detey doshkolnogo vozrasta v kontekste kulturyi [Creation of world vision of preschoolers in cultural context]*. Moscow: Prosveschenie [in Russian].
- Lakoff, G. (2003). *Metaphors we live by*. London: The university of Chicago press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226470993.001.0001>
- Leontyev, A.N. (2003). *Osnovy psikholingvistiki [Fundamentals of psycholinguistics]*. Moscow : Smysl / St. Petersburg: Lan [in Russian].
- McIntyre, D. (2012) Corpus stylistics in the classroom. In M. Burke (Eds), *Pedagogical Stylistics* (pp. 113–125). London: Continuum.
- Morini, M. (2013). Towards a musical stylistics: Movement in Kate Bush's 'Running Up That Hill'. *Language and Literature*, 283–297. <https://doi.org/10.1177/0963947013491486>
- Nakonechna, Yu.S. (2012). Movni zasobi konceptulizatsii svitu v anglomovnih virshovanih tvorah dlya ditej [Language means of conceptualization of the world in English-language poetic works for children]. *Candidate's thesis*. Kyiv: T. Shevchenko Kyiv national un-ty [in Ukrainian].
- Ostapchenko, V.O. (2016). Tipi Implikatur u poetichnomu diskursi R.M. Rilke [Types of implications in poetic discourse of R.M. Rilke]. *Naukoviy visnyk Shidnoevrop. nats. un-tu im. Lesi Ukrainki – Scientific journal of Lesia Ukrainka South-European national university*, 6(331), 126–130 [in Ukrainian].
- Piaget, Zh. (1969). *Izbrannyye psichologicheskyye trudy [Selected psychological works]*. Moscow [in Russian].
- Pleschenko, T.P. (2001). *Stilistika i kultura rechi [Stylistics and culture of speech]*. Minsk: Tetra Systems [in Russian].
- Rákosi, C. (2017). Replication of Psycholinguistic Experiments and the Resolution of Inconsistencies. *Journal of Psycholinguistic Research*, 46(5), 1249–1271. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9492-0>
- Sandig, B. (2006). *Textlinguistik des Deutschen. Studienbuch*. Berlin & New York: de Gruyter [in German].



- Sapir, E. (1993). *Izbrannye trudy po yazykoznaniiyu i kulturologii [Selected works on linguistics and cultural studies]*. Moscow: Progress [in Russian].
- Schiffrin, D. (1994). *Approaches to Discourse Oxford*: Blackwell.
- Semenenko, L.L. (2015). Politichna kartina svitu: kriterii viokremlennya [Political picture of the world: selection criteria]. *Naukovi zapiski nats. un-tu «Ostrozka akademiya» – Scientific Notes National university 'Ostroh Academy'*, 51, 87–89 [in Ukrainian].
- Semino, E., & Short, M. (2004). Cognitive Stylistics: Language and cognition in text analysis. *Linguistic Approaches to Literature*. London: Taylor & Francis.
- Stockwell, P. (2002). *Cognitive Poetics: an Introduction*. London & New York: Routledge.
- Summers, D. (2006). *Longman Dictionary of Contemporary English*. London: Pearson Longman.
- Yanovets, A. (2014). Psycholinguistichni Osoblyvosti Dyskursu Anglomovnoho Polityka u Stani Emotsiynoyi Napruhy [Psycholinguistic Features of English Speaking Politician's Discourse in the State of Emotional Stress]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kherson: Kherson State University [in Ukrainian].
- Yashkova, A.N., & Suhareva, N.F. (2009). *Vozrastnaya psihologiya [Age-oriented psychology]*. Moscow: Progress [in Russian].
- Zalevskaya, A.A. (2005). *Psiholingvisticheskie issledovaniya [Psycholinguistic research]*. Moscow: Gnozis [in Russian].
- Zalevskaya, A.A. (2014). *Interfeysnaya teoriya znacheniya slova: psikholingvisticheskiy podkhod [Interface theory of the meaning of the word: psycholinguistic approach]*. Tver: TGU [in Russian].

#### **АНОТАЦІЯ**

**Мета дослідження.** Об'єктом вивчення послуговували англomовні тексти мультиплікаційних фільмів для дітей, а предметом – психолінгвістичні особливості зоонімів у мультиплікаційних фільмах. Головна мета – з'ясувати психолінгвістичну організацію зоонімів у англomовних мультиплікаційних фільмах для дітей. Задачі – класифікувати зооніми щодо за їх походженням, диференціювати за сферою-ресурсом у номінації, визначити номінативну мотивацію та змалювати стилістичну специфіку.

**Методики дослідження.** Методи та техніки зумовлені метою дослідження та матеріалом для вивчення, серед яких методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу, абстракції та конкретизації; лонгітюдний та інтерпретаційний методи; психолінгвістичний аналіз; метод контекстуально-семантичного аналізу; процедура кількісно-якісних підрахунків та метод вибірки. Матеріали для дослідження дібрані з Paramount Pictures фільмовидавництва, Dream Works анімації, Universal студії, Walt Disney видавництва та селекції англomовних мультиплікаційних фільмів для дітей, як 'The Lion King', 'Balto', 'Kung Fu Panda', 'Madagascar', 'Alpha and Omega', 'Shreck', 'Ferdinand', 'Puppy Dog pals', 'Ice Age' тощо.

**Результати.** Статтю присвячено психолінгвістичному аспекту зоонімів в англomовних повнометражних мультиплікаційних фільмах для дітей. З причини



зміни напрямку лінгвістики від безпосередньо мови до мови і комунікації, неможливо розглядати лінгвістику, виключаючи антропологічний фактор: менталітет, культура, виховання та розвиток як людини індивідуально, так і людства в цілому. У даній роботі представлені шляхи формування картини світу людини, а також вплив мовної картини світу, фауна виділяється як формотворчий елемент знань. З огляду на той фактор, що картина світу щодо фауни утворюється у людини з перших днів життя, спостерігаючи природу, слухаючи коліскові, переглядаючи мультфільми, об'єктом дослідження послужили повнометражні мультиплікаційні фільми для дітей, а його предметом – зооніми. У ході дослідження застосовано такі методи і техніки, як індукція і дедукція, аналіз і синтез, абстракція і конкретизація, процедура кількісного підрахунку для визначення частоти вживання феномена, метод вибірки матеріалу. В результаті було встановлено, що у зооніми в англомовних повнометражних фільмах для дітей використовуються клички англійського, шотландського, іспанського, французького, італійського, німецького, китайського, латинського та грецького походження. Сферами-джерелами утворення зоонімів слугують мультіантропоніми, поодинокі антропоніми, топоніми, назви продуктів, фітонімів і власне назви порід / класів тварин. Номінативна мотивація окреслена зовнішніми ознаками, поведінкою, призначенням і породою / класом тварини. Стилистичними особливостями зоонімів англомовних повнометражних мультиплікаційних фільмів для дітей є такі фігури, як епітет, метафора, персоніфікація й еуфонія.

**Висновки.** Стаття являє собою основу для подальших досліджень в лінгвістиці, антропологічній лінгвістиці, психолінгвістиці, соціолінгвістиці, біовітальній лінгвістиці та в ономастиці.

**Ключові слова:** зоонім, повнометражний мультиплікаційний фільм для дітей, картина світу, мовна картина світу, сфера-ресурс, номінативна мотивація, стилістичні властивості.

**Кузьменко Анастасія. Особенности зоонимов в полнометражных мультипликационных фильмах для детей**

#### **АННОТАЦИЯ**

**Цель исследования.** Объектом изучения стали англоязычные тексты мультипликационных фильмов для детей, а предметом – психолингвистические особенности зоонимов в мультфильмах. Основная цель – установить психолингвистическую организацию зоонимов в англоязычных мультипликационных фильмах для детей. Задачи – классифицировать зоонимы относительно их этимологии, дифференцировать по сфере-ресурсу при номинации, определить номинативную мотивацию и описать стилистическую специфику.

**Методики.** Цели и материалы исследования обусловили методы и техники, среди которых методы индукции и дедукции, анализа и синтеза, абстракции и

конкретизации; лонгитюдный метод и интерпретация; психолингвистический анализ; метод контекстуально-семантического анализа; процедура количественно-качественных подсчетов и метод выборки. Материалы для исследования подобраны из Paramount Pictures фильмопроизводства, Dream Works анимации, Universal студии, Walt Disney производства и селекции англоязычных мультфильмов для детей, таких как 'The Lion King', 'Balto', 'Kung Fu Panda', 'Madagascar', 'Alpha and Omega', 'Shreck', 'Ferdinand', 'Puppy Dog pals', 'Ice Age' и т.д.

**Результаты.** Статья посвящена психолингвистическому аспекту зоонимии в англоязычных полнометражных мультипликационных фильмах для детей. В виду изменения направления лингвистики от непосредственно языка к речи и коммуникации, невозможно рассматривать лингвистику, исключая антропологический фактор: менталитет, культура, воспитание и развитие человека индивидуально и человечества в целом. В данной работе представлены пути формирования картины мира человека, а также влияние языковой картины мира, выделяется фауна как формирующийся элемент знаний. Учитывая тот фактор, что картина мира относительно животного мира формируется у человека с первых дней жизни, наблюдая явления природы, слушая колыбельные, просматривая мультфильмы, объектом исследования послужили полнометражные мультипликационные фильмы для детей, а его предметом – зоонимия. В ходе исследования применены такие методы и техники, как индукция и дедукция, анализ и синтез, абстракция и конкретизация, процедура количественного подсчета для определения частоты употребления феномена, метод выборки материала. В результате было установлено, что в зоонимии в англоязычных полнометражных фильмах для детей используются клички английского, шотландского, испанского, французского, итальянского, немецкого, китайского, латинского и греческого происхождения. Сферами-источниками образования зоонимов служат мультиантропонимы, единичные антропонимы, топонимы, названия продуктов, фитонимы и собственно названия пород и классов животных. Номинативная мотивация очерчена внешними признаками, поведением, предназначением и породой / классом животного. Стилистическими особенностями зоонимии англоязычных полнометражных мультипликационных фильмов для детей являются такие фигуры, как эпитет, метафора, персонификация и зуфония.

**Выводы.** Статья представляет собой основу для дальнейших исследований в лингвистике, антропологической лингвистике, психолингвистике, социоллингвистике, биовитальной лингвистике и ономастике.

**Ключевые слова:** зооним, полнометражный мультфильм для детей, картина мира, языковая картина мира, сфера-ресурс, номинативная мотивация, стилистические свойства.

## Concept UNIVERSITY: Comparative Characteristics of Lexicographic and Psycholinguistic Portrait\*

### Концепт УНІВЕРСИТЕТ: порівняльна характеристика лексикографічного та психолінгвістичного портрета\*\*

**Liubov Letiucha<sup>1</sup>**

Ph.D. in Philology,  
Associate Professor

**Любов Летюча<sup>1</sup>**

кандидат філологічних наук,  
доцент

E-mail: [letinna@ukr.net](mailto:letinna@ukr.net)  
orcid.org/0000-0002-0481-850X

**Olexandr Petrov<sup>2</sup>**

Ph.D. in Philology,  
Associate Professor

**Олександр Петров<sup>2</sup>**

кандидат філологічних наук,  
доцент

E-mail: [alexpetroff35@gmail.com](mailto:alexpetroff35@gmail.com)  
orcid.org/0000-0003-4641-3559  
Researcher ID: M-2950-2018

**Vadym Zavatskyi<sup>3</sup>**

Dr. in Psychology,  
Associate Professor

**Вадим Завацький<sup>3</sup>**

доктор психологічних наук,  
доцент

E-mail: [zavatski65@gmail.com](mailto:zavatski65@gmail.com)  
orcid.org/0000-0001-9946-9113

---

\* This study is done within the framework of the State project and finance support of the Ministry of Education and Science of Ukraine (Registration number 0119U101691).

\*\* Дослідження виконане в рамках Держбюджетного проекту за фінансової підтримки Міністерства освіти і науки України (реєстраційний номер 0119U101691).

<sup>1</sup>*Pereiaslav-Khmelnytskyi  
Hryhorii Skovoroda State  
Pedagogical University*

✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,  
Pereiaslav-Khmelnytskyi,  
Kyiv Reg., Ukraine, 08401

<sup>1</sup>*ДВНЗ «Переяслав-  
Хмельницький державний  
педагогічний університет  
імені Григорія Сковороди»*

✉ вул. Сухомлинського, 30,  
Переяслав-Хмельницький,  
Київська обл., Україна, 08401

<sup>2</sup>*Vinnitsia Mykhailo Kotsiubinsky  
State Pedagogical University*

✉ 32, Ostroz'kyj Str., Vinnitsia,  
Ukraine, 21100

<sup>2</sup>*Вінницький державний  
педагогічний університет  
імені Михайла Коцюбинського*

✉ вул. Острозького, 32, Вінниця,  
Україна, 21100

<sup>3</sup>*Volodymyr Dahl East-Ukrainian  
National University*

✉ 59A, Central Pr., Severodonetsk,  
Ukraine, 93406

<sup>3</sup>*Східноукраїнський  
національний університет  
імені Володимира Даля,*

✉ проспект Центральний, 59А,  
Северодонецьк, Україна, 93406

*Original manuscript received September 05, 2018*

*Revised manuscript accepted September 30, 2019*

## **ABSTRACT**

**Research actuality** is determined with the necessity of studying some academic values namely the conducted analyses of free associative experiment with the target to make comparative characteristics of lexicographic and psycholinguistic portrait of the concept UNIVERSITY.

The **aim** of the article is to contrast the lexicographic portrait with the psycholinguistic image of the concept UNIVERSITY through the structure of the associative area, that was created in linguistic consciousness of students who study at Pereiaslav-Khmelnytskyi state pedagogical Hryhorii Skovoroda university.

Processing of the linguistic material determined the usage of those **methods** as: methodology of free associative experiment to define psycholinguistic meaning of the concept; analyses of dictionary definitions as one of systematic methods and generalisation method of dictionary definitions for lexicographic analyses of concepts linguistic representation; elements of methodology of cognitive and semantic description of word meaning, that is used for comparing of lexicographic and psycholinguistic portrait of the studied concept.

The **results** of the conducted analyses of linguistic reactions to the free associative experiment on the stimulus-word «university» and lexicographic definitions of the lexeme «UNIVERSITY» for comparative characteristic of lexicographic and psycholinguistic portrait of the concept UNIVERSITY **resulted** in understanding that the

*meaning of the studied concept in students' imagination as well as in Ukrainian native speakers' one and in the language fixation is actually the same. At the same time on the basis of brightness indexes ranking according to decreasing principle, the core and the periphery of the associative concept area have been established, as well as the fact that associates give wider and more divers meaning spectra. It was established, that the associative configuration UNIVERSITY is a kind of recurrent sign that is not fixed in the dictionaries and represents the meaning «emotive evaluative characteristic». It is foreseen that traditional methodology of word interpretation with dictionary usage can be substantially added with the results of psycholinguistic experiments.*

**Key words:** *associative experiment, lexical meaning, psychological meaning, associative area, core, periphery.*

## **Вступ**

Сьогодні на тлі величезних змін духовного ландшафту українського суспільства, хоча й зі значними труднощами, спостерігається розвиток академічних цінностей. Науковці все частіше констатують, що проблема цінностей у структурі мовної свідомості привертає все більшу увагу.

Розвиток системи вищої освіти – це насамперед реформування процесу навчання, реформування самих університетів, а також реформування освітньої свідомості як важливого складника культурної свідомості нації. Тому освітня свідомість, включаючи академічні цінності та пов'язані з ними лінгвокультурні концепти, у нашому випадку концепт УНІВЕРСИТЕТ, займають у сучасному світі цінностей значне місце. Носіями та пропагандистами цих цінностей є, насамперед, студентство. Студенти є та мусять бути тим культурним осередком, який розвиває та розширює поле цих цінностей.

Мовний образ концепту УНІВЕРСИТЕТ є важливим фрагментом української мовної та концептуальної картини світу, який потребує детального аналізу. Усе це призводить до необхідності дослідження академічних цінностей, що обумовлює актуальність пропонованої проблеми.

Мета дослідження: через побудову асоціативного поля концепту УНІВЕРСИТЕТ співставити його лексикографічний портрет з психологічним образом, що склався у мовній свідомості студентів. Об'єктом пропонованого дослідження слугує сам концепт

та його представлення лексикографічними статтями української мови та результатами вільного асоціативного експерименту.

## **Методи та методики дослідження**

Погоджуючись, що «сьогодні в наукових колах фахівців, які досліджують питання психолінгвістики, актуалізується важлива проблема, суть якої полягає у відсутності сталих власних методів дослідження» (Холод, 2019: 339), не вступаючи в дискусію щодо сумніву деяких лінгвістів у об'єктивності верифікації експериментальних даних (Пищальникова, 2007), як метод опису концептів нами був відібраний та використаний один із експериментальних прийомів дослідження – метод вільного асоціативного експерименту. Сьогодні активно працюють над удосконаленням методики психолінгвістичного аналізу представники наукових шкіл (Rakosi, 2017; Cremers & Chemla, 2016; Стернин & Рудакова, 2011; Залевская, 2011).

Метод вільного асоціативного експерименту вважається одним із продуктивних способів опису концептів тому, що уможливорює виявлення найбільшої кількості актуальних для сучасного стану свідомості ознак концепту (Крючкова, 2005; Курганова, 2019; Vivas L., Manoiloff, García, Lizarrable & Vivas J., 2019).

Водночас вважаємо, що для досягнення максимально об'єктивних результатів аналіз психолінгвістичного експериментального матеріалу, з інтенцією виявлення й опису образу концепту, доцільно поєднувати з лексикографічним аналізом мовної презентації концептів. Тому під час дослідження нами використовувався аналіз словарних дефініцій, як один із системних методів, та метод узагальнення словарних дефініцій. Для обробки матеріалу використовувався статистичний метод. Елементи методики когнітивно-семантичного опису значення слова застосовувалися для порівняння лексикографічного та психолінгвістичного портрета досліджуваного концепту.

## **Результати та дискусії**

Здобутки експериментального дослідження значення слова у психолінгвістиці дозволяють мовознавцям більш глибоко вивчати

значення того чи іншого слова. Дослідники вважають за необхідне термінологічно розмежовувати два типи значень – значення, представлене в тлумачному словнику та значення, представлене у свідомості носія мови (Попова & Стернин, 2007).

Психолінгвістика використовує термін концепт. Значення цієї когнітивної одиниці ширше за лексикографічне та психолінгвістичне значення. Водночас значення концепту, яке сьогодні активно вивчається дослідниками, об'єктивує, у тому числі, ці два типи мовних значень.

Системне лексикографічне значення, на думку Й.А. Стерніна, формується двома шляхами – логічним та описовим. Логічний шлях пов'язаний із прагненням лексикографів мінімізувати ознаки значення того чи іншого слова. Описовий шлях диктується практичністю – обмеженістю об'ємного характеру словарної статті (Стернин, 2010).

Лексичні значення слова, зафіксовані в словниках, зазвичай складають ядро значення слова.

Ті семантичні ознаки слова, які не зафіксовані тлумачними гаслами, але регулярно проявляються в контекстах уживання слова, уможливають наявність у слова деяких додаткових відтінків значення, периферійних, потенційних, «деяких «семантичних асоціацій», що не зафіксовані словарними дефініціями» (Стернин, 2010: 58), тобто, психолінгвістичного значення.

У своєму дослідженні ми опираємося на визначення психолінгвістичного значення, яке дає Й.А. Стернин: «...це упорядкована єдність усіх семантичних компонентів, які реально зв'язані з відповідною звуковою оболонкою у свідомості носіїв мови. Це той об'єм семантичних компонентів, який актуалізує ізольовано взяте слово у свідомості носіїв мови, у єдності усіх утворювальних його семантичних ознак – більш та менш яскравих, ядерних і периферійних» (Стернин, 2010: 58). Психолінгвістичне значення слова є ширшим і об'ємнішим за його лексикографічний корелят, який «зазвичай, цілком входить у психолінгвістичне значення, хоч його компоненти можуть займати у психолінгвістичному значенні різне місце за яскравістю» (Стернин, 2010: 59).

З метою виявлення збігів та розбіжностей будови лексикографічного портрету з психологічним образом концепту УНІВЕРСИТЕТ, нами була використана методика когнітивно-



семантичного опису значення слова, запропонована Й.А. Стерніним та О.В. Рудаковою (Стернин & Рудакова, 2011).

Джерельною базою для визначення лексикографічного значення концепту УНІВЕРСИТЕТ стали відомі лексикографічні видання.

Найвидатнішою працею української лексикографії до 1917 р. та першим тлумачним словником сучасної української мови став чотири томний «Словарь української мови», що вийшов за редакцією Бориса Грінченка (1907–1909). За своєю суттю – це перекладний українсько-російський словник. Працю, яку упорядкував Б.Д. Грінченко, можна визнати найкращим малоросійським словником, порівняно з усім, що досі вийшло.

Стосовно досліджуваної нами лексеми, словник пропонує тільки переклад із ілюстративним матеріалом, але не дає її тлумачення: «Університет, ту, м. Університеть. *Тоді саме заводився університет у Харькові. К. Гр. Кв. 14*» (Грінченко, 1909: 340). Опираючись на пропонований ілюстративний матеріал, ми пропонуємо сформулювати наступне значення: «Вищий навчальний заклад, наукова установа з різними гуманітарними та природничо-математичними факультетами».

Словник української мови за редакцією І.К. Білодіда (1979) – перший у повному значенні великий тлумачний словник української мови фіксує наступне визначення досліджуваної лексеми: «УНІВЕРСИТЕ́Т, у, чол. 1. Вищий навчальний заклад, наукова установа з різними гуманітарними та природничо-математичними факультетами. – *До нашого писаря приїде брат його жінки, студент університету (Нечуй-Левицький, III, 1956, 43); Брати Калиновичі скінчили саме перед роком університет (Іван Франко, VI, 1951, 201); Микола.. теж вступає в університет, тільки не на літературний, а на біологічний факультет (Григорій Тютюнник, Вир, 1964, 54); // Будинок, у якому міститься цей заклад. З будинків найбільше подобались мені університет і академія (Михайло Коцюбинський, III, 1956, 351); // перен. Про те, що дає досвід, знання поза навчальним закладом. – *Ось тут, в рибартілі, як став сторожувати, – тільки й начитався вволю. Влітку.. отам у затоці цілий університет пройшов (Олесь Гончар, Тронка, 1963, 337); Вісімнадцять років, перебуті Тобілевичем в Єлисаветграді, – це період невпинного творчого і ідейного зростання майбутнього**

драматурга. – своєрідні його університети (Мистецтво, 5, 1955, 31); Важкі життєві університети пройшов.. Дмитро Іванович Бедзик (Літературна Україна, I.XI 1968, 3). 2. Назва навчальної установи для підвищення загальноосвітніх, спеціальних та політичних знань. Університет культури – одна з форм культурно-освітньої роботи в СРСР серед трудящих, яка має на меті допомогти їм без відриву від роботи збагатити свої знання з естетики, літератури і мистецтва, ознайомитись з досягненнями науки і техніки (Радянська Україна, 26.VI 1961, 3); В областях республіки [УРСР] є сотні університетів сільськогосподарських знань, художнього виховання, здоров'я та інші (Знання та праця, 6, 1967, 13); Вечірній університет марксизму-ленінізму» (Білодід, 1979: 450).

Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією В.Т. Бусела (2005) пропонує наступне тлумачне гасло лексеми «університет»: «УНІВЕРСИТЕТ, у, чол. 1. Вищий навчальний заклад, наукова установа з різними гуманітарними та природничо-математичними факультетами. Педагогічний університет. Політехнічний університет. 2. Будинок, у якому міститься цей заклад. 3. *перен.* Про те, що дає досвід, знання поза навчальним закладом. 4. Назва навчальної установи для підвищення загальноосвітніх, спеціальних та політичних знань (Бусел, 2005).

Методом узагальнення і уніфікації словарних дефініцій (Стернин & Рудакова, 2011) задіяних словників були виявлені 3 лексикографічних значення слова «університет», перші два із яких можна вважати ядром лексичного значення, а останнє (як переносне) – периферією:

1. Вищий навчально-науковий заклад, що готує спеціалістів із багатьох галузей знань та проводить науково-дослідну роботу.
2. Будинок, у якому міститься цей заклад.
3. *перен.* Про те, що дає досвід, знання поза навчальним закладом.

Психолінгвістичне значення аналізованого концепту УНІВЕРСИТЕТ отримано нами в результаті проведення вільного асоціативного експерименту. Процедура проведення вільного асоціативного експерименту досить проста. Учасникам експерименту (у нашому випадку – студентам філологічного

факультету Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди) пропонувалося слово-стимул «університет», на яке потрібно було дати перші, що прийшли на думку, асоціації. Асоціативна реакція-відповідь повинна слідувати відразу, без роздумів, оскільки, як слушно зауважує Р.М. Фрумкіна «якщо є відбір, немає асоціативного процесу в загальноприйнятому в історії психології сенсі» (Фрумкіна, 2008: 320).

Експеримент був проведений у письмовій формі шляхом анкетування, у якому прийняли участь 100 студентів чоловічої та жіночої статі віком від 17 до 22 років. З метою отримання найбільш повної та об'єктивної картини відображення тих чи інших ознак досліджуваного концепту, для участі в експерименті залучались носії української мови. Необхідно зазначити, що при обробці даних враховувалися всі асоціати, відмов не спостерігалось.

З огляду на традиційні умови проведення вільного асоціативного експерименту, де береться до уваги лише перша відповідь, кількість реакцій, наданих на стимул, збігається з кількістю реципієнтів.

Асоціативне поле слова-стимулу «університет» у свідомості студентів репрезентовано **100** реакціями: *навчання 12, отримання знань 6, студент, екзамен, сесія 5, друзі, канікули 4, студентка, мій дім 3, знання, підготовка до пар, отримання балів, любов, улюблена кафедра, цікаво, викладачі, деканат, лекції, наука, хабар, самостійність, джерело знань, вуз, моє улюблене місце навчання, школа життя, центральний корпус 2, кохання, нудно, доросле життя, моє місце навчання, кращі роки, кафедра, нецікаво, знаходження інформації, о!!!, хочу додому, стрес, як школа, місце, де вчать чомусь, місце для навчання, вищий навчальний заклад, аудиторія, місце навчання, даремно потрачений час 1.*

Після проведення семантичної інтерпретації результатів експерименту отримали наступну картину:

1. **Навчальний процес 42:** *навчання – 12, екзамен – 5, сесія – 5, канікули – 4, отримання балів – 2, отримання знань – 6, знання – 2, підготовка до пар – 2, лекції – 2, знаходження інформації – 1, аудиторія – 1.*
2. **Емотивно-оцінна характеристика 26:** *друзі – 4, любов – 2, о!!! – 1, улюблена кафедра – 2, кохання – 1, нудно – 1, хочу додому – 1, нецікаво – 1, цікаво – 2, стрес – 1,*

- крайці роки – 1, моє улюблене місце навчання – 2, джерело знань – 2, хабар – 2, мій дім – 3;
3. **Учасники процесу навчання 14:** студент – 5, викладачі – 2, кафедра – 2, студентка – 3, деканат – 2;
  4. **Характеристика закладу 7:** вуз – 2, місце, де вчать чомусь – 1, місце для навчання – 1, вищий навчальний заклад – 1, місце навчання – 1, моє місце навчання – 1;
  5. **Досвід 6:** школа життя – 2, даремно потрачений час – 1, доросле життя – 1, самостійність – 2;
  6. **Будинок, у якому міститься університет 3:** як школа – 1, центральний корпус – 2;
  7. **Наукова робота 2:** наука – 2;

Виявлені 7 тематичних груп слів-реакцій утворюють гештальт аналізованого образу мовної свідомості. За визначенням Й.А. Стерніна, гештальт – це закріплений за словом цілісний образ, який поєднує чуттєві й раціональні елементи, а також об'єднує динамічні та статичні аспекти відображуваного об'єкту або явища (Стернин & Быкова, 1998). Ми використовуємо асоціативний гештальт як суцільний образ, що має чітку структуру в межах асоціативного поля – ядро та периферію, для визначення яких залучається індекс яскравості реакцій (асоціатів), який Й.А. Стернін вважає важливим складником семантичного компонента, оскільки він репрезентує реальне його місце у значенні слова, виражає ступінь актуальності того чи іншого семантичного компонента для мовної свідомості (Стернин & Рудакова, 2011). При виділенні декількох тематичних підгруп у асоціативних полях слова-стимулу «вираховується також сукупний індекс яскравості значення (СІЯ) як сума індексів яскравості усіх утворювальних значення» (Стернин & Рудакова, 2011: 101) асоціатів, що дозволяє ранжувати тематичні підгрупи за критерієм ядерні/периферійні.

Кількісні параметри віднесення когнітивних ознак до різних зон поля: ядро – найбільш рекурентна ознака або ознаки, що має ІЯ не менше 0,12–0,15, ближня периферія ІЯ – 0,10–0,04, дальня периферія ІЯ – 0,03–0,02, крайня периферія – яскравість 0,01 і нижче (Стернин & Рудакова, 2011).

Аналіз показав, що асоціативний гештальт УНІВЕРСИТЕТ, після об'єднання деяких подібних реакцій як репрезентацій однієї і тієї ж семи, визначення ІЯ та СІЯ, можливо представити наступним чином:

1. **Навчальний процес 0,27:** (навчання – 0,12, отримання знань – 0,06, знання – 0,02, отримання балів – 0,02, підготовка до пар – 0,02, лекції – 0,02, знаходження інформації – 0,01), **складові навчального процесу 0,15** (екзамен – 0,05, сесія – 0,05, канікули – 0,04, аудиторія – 0,01).

**СІЯ – 0,42.**

2. **Емотивно-оцінна характеристика: меліоративна оцінка 0,20** (друзі – 0,04, мій дім – 0,03, любов – 0,02, моє улюблене місце навчання – 0,02, джерело знань – 0,02, улюблена кафедра – 0,02, цікаво – 0,02, кохання – 0,01, о!!! – 0,01, кращі роки – 0,01); **пейоративна оцінка 0,06** (хабар – 0,02 нудно – 0,01, хочу додому – 0,01, нецікаво – 0,01, стрес – 0,01).

**СІЯ – 0,26.**

3. **Учасники процесу навчання 0,14** (студент – 0,05, студентка – 0,03, викладачі – 0,02, кафедра – 0,02, деканат – 0,02).

**СІЯ – 0,14.**

4. **Характеристика закладу 0,07** (вуз – 0,02, місце, де вчать чомусь – 0,01, місце для навчання – 0,01, вищий навчальний заклад – 0,01, місце навчання – 0,01, моє місце навчання – 0,01).

**СІЯ – 0,07.**

5. **Досвід: позитивний 0,05** (школа життя – 0,02, самостійність – 0,02, доросле життя – 0,01); **негативний 0,01** (даремно потрачений час – 0,01).

**СІЯ – 0,06.**

6. **Будинок, у якому міститься університет 0,03** (центральный корпус – 0,02, як школа – 0,01).

**СІЯ – 0,03.**

7. **Наукова робота 0,02** (наука – 0,02).

**СІЯ – 0,02.**

Представлення концепту УНІВЕРСИТЕТ у свідомості студентів з урахуванням СІЯ має наступний вигляд:

УНІВЕРСИТЕТ:

1. Навчальний процес – СІЯ 0,42 – ядро;
2. Емотивно-оцінна характеристика – СІЯ 0,26 – ядро;
3. Учасники процесу навчання – СІЯ 0,14 – ядро;
4. Характеристика закладу – СІЯ 0,07 – ближня периферія;
5. Досвід – СІЯ 0,06 – ближня периферія;

6. Будинок, у якому міститься університет – СІЯ 0,03 – дальня периферія;

7. Наукова робота – СІЯ 0,02 – дальня периферія.

Отже, найчастотніші асоціації показують найбільш значущі поняття при сприйнятті стимулу УНІВЕРСИТЕТ. Найбільшою академічною цінністю респонденти-студенти вважають навчальний процес, емотивну-оцінну характеристику та учасників цього процесу, що становить ядерну зону асоціативного поля досліджуваного концепту. На периферії знаходяться відповідно реакції, пов'язані з характеристикою закладу та отриманим досвідом (ближня периферія). Окремі реакції пов'язані з науковою роботою – дальня периферія.

Порівняльну характеристику лексикографічного та психолінгвістичного портрету концепту УНІВЕРСИТЕТ представляємо у вигляді таблиці 1.

**Таблиця 1.** Порівняльний аналіз лексикографічного та психолінгвістичного значень концепту УНІВЕРСИТЕТ

Лексикографічні значення	Психолінгвістичні значення
Вищий навчально-науковий заклад, що готує спеціалістів із багатьох галузей знань та проводить науково-дослідну роботу	1. Навчальний процес 42 0,42
	2. Учасники процесу навчання 14 0,14
	3. Характеристика закладу 7 0,07
	4. Наукова робота 2 0,02
Будинок, у якому міститься цей заклад	5. Будинок, у якому міститься цей заклад 3 0,03
Про те, що дає досвід, знання поза навчальним закладом	6. Досвід 6 0,06
<b>Не зафіксовані у словниках значення</b>	
	7. Емотивно-оцінна характеристика 26 0,26

Отже, перше основне значення слова УНІВЕРСИТЕТ української мови у свідомості студентів збігається із першим основним лексикографічним значенням – «Вищий навчально-науковий заклад, що готує спеціалістів з багатьох галузей знань та проводить науково-дослідну роботу». Водночас слід зазначити, що у свідомості студентів спостерігається його більш детальний семний аналіз: сема «наукова робота», наприклад, займає місце дальньої периферії ядра основного значення. Залишаються актуальними для мовної свідомості студентів і наступні два значення – «Будинок, у якому міститься цей заклад» та «Досвід», але рівень яскравості їх незначний. Лексикографічні словники фіксують, наприклад, значення «Будинок, у якому міститься цей заклад» як одне із двох основних.

Також результати проведеного вільного асоціативного експерименту дозволили виявити значення стимулу УНІВЕРСИТЕТ, не зафіксовані лексикографічними джерелами – «Емотивно-оцінна характеристика», що підтверджує наявність емоційно-оцінної складової концепту.

## **Висновки**

Отже, порівняльна характеристика психолінгвістичного та лексикографічного портрета концепту УНІВЕРСИТЕТ дала змогу встановити: 1) метод вільного асоціативного експерименту виявляє реально функціонуючі в мовній свідомості значення; 2) метод вільного асоціативного експерименту виявляє нові, не зафіксовані словниками значення слів; 3) метод вільного асоціативного експерименту дозволяє виявити ядерні та периферійні значення слова; 4) метод вільного асоціативного експерименту дозволяє значно збагатити когнітивно-семантичний опис концептів.

## **Література**

- Білодід, І.К. (Ред.). (1979). *Словник української мови* (Т. 1–11). (Т. 10, с. 450). Київ: Наукова думка.
- Бусел, В.Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Грінченко, Б. (Ред.). (1907–1909). *Словарь української мови* (Т. 1–4). (Т. 4, с. 340). Київ.



- Залевская, А.А. (2011). *Значение слова через призму эксперимента*. (Монография). Тверь: Твер. гос. ун-т.
- Крючкова, Н.В. (2005). *Лингвокультурное варьирование концептов*. Саратов: Научная книга.
- Курганова, Н.И. (2019). Ассоциативный эксперимент как метод исследования значения живого слова. *Вопросы психолингвистики*, 3(41), 24–38. DOI 10.30982/2077-5911-2019-41-3-24-37
- Пищальникова, В.А. (2007). *История и теория психолингвистики*. Москва: Изд-во МГЛУ.
- Попова, З.Д., & Стернин, И.А. (2001). Интерпретационное поле национального концепта и методы его изучения. *Культура общения и ее формирование*, 8, 34–56.
- Попова, З.Д., & Стернин, И.А. (2007). *Когнитивная лингвистика*. Москва: Восток-Запад.
- Стернин, И.А., & Рудакова, А.В. (2011). *Психолингвистическое значение слова и его описание. Теоретические проблемы*. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing.
- Стернин, И.А. (2010). К разработке психолингвистического толкового словаря. *Вопросы психолингвистики*, 2(12), 57–63.
- Стернин, И.А., & Быкова, Г.В. (1998). Концепты и лакуны. *Языковое сознание: Формирование и функционирование* (с. 33–39). Москва.
- Фрумкина, Р.М. (2008). *Психолингвистика*. Москва: Академия.
- Холод, О. (2019). Завдання психолінгвістичної методології досліджень і квантовий підхід. *Psycholinguistics. Психолингвистика. Психолингвистика*, 25(2), 338–370. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-25-2-338-370>
- Cremers, A., & Chemla, E.A. (2016). Psycholinguistic Study of the Exhaustive Readings of Embedded. *Questions. Journal of Semantics*, 33(1), 49–85. <https://doi.org/10.1080/10489223.2016.1176173>
- Rakosi, C. (2017). Replication of Psycholinguistic Experiments and the Resolution of Inconsistencies. *Journal of Psycholinguistic Research*, 46(5), 1249–1271. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9492-0>
- Vivas, L., Manoiloff, L., García, A., Lizarralde, F., & Vivas, J. (2019). Core Semantic Links or Lexical Associations: Assessing the Nature of Responses in Word Association Tasks. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 243–256. <https://doi.org/10.1007/s10936-018-9601-8>

## References

- Bilodid, I.K. (Ed.). (1979). *Slovník ukraínskoi movy [Dictionary of Ukrainian language]* (Vols. 1–11). (Vol. 10, pp. 450). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Busel, T. (Ed.). (2005). *Velykyi tлумachnyi slovník suchasnoii ukraínskoi movy [Big explanatory dictionary of modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
- Hrinchenko, B. (Ed.). (1907–1909). *Slovar ukraínskoi movy [Dictionary of Ukrainian language]* (Vols. 1–4). (Vol. 4, pp. 340). Kyiv [in Ukrainian].
- Salevskaia, A.A. (2011). *Snachenie slova cheres prizmu eksperimeta [Word meaning through the prism of experiment]*. Tver: Tver state university [in Russian].

- Kriuchkova, N.V. (2005). *Lingvokulturnoie variirivaniie conceptov [Linguistical and cultural variation of concepts]*. Saratov: Nauchnaia kniga [in Russian].
- Kurganova, N.I. (2019). Assotsiativnyiyy eksperiment kak metod issledovaniya znacheniya zhivogo slova [Associative experiment as a research method meanings of a living word]. *Voprosy psicholingvistiki – Questions of Psycholinguistics*, 3(41), 24–38. DOI 10.30982/2077-5911-2019-41-3-24-37 [in Russian].
- Piscchalnikova, V.A. (2007). *Istoriia i teoriia psicholingvistiki [History and theory of psycholinguistics]*. Moscow: MSLU [in Russian].
- Popova, Z.D., & Sternin, I.A. (2001). Interpretazyonoie pole natsyonalnogo concept I metody ego isucheniiia [Interpretation area of national concept and methods of its study]. *Kultura obshcheniia i ee formirovaniie – Communication culture and its development*, 8, 34–56 [in Russian].
- Popova, S.D., & Sternin, I.A. (2007). *Kognitivnaia lingvistika [Cognitive Linguistic]*. Moscow: Vostok-Zapad [in Russian].
- Sternin, I.A., & Rudakova, A.V. (2011). *Psicholingvisticheskoe znachenie slova i ego opisanie. Teoreticheskie problem [Psycholinguistic meaning of the word and its description. Theoretical problems]*. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing [in Russian].
- Sternin, I.A. (2010). K rasrabotke psicholingvisticheskogo tolkovogo slovariiia [To the developing of psycholinguistic explanatory dictionary]. *Voprosy psicholingvistiki – Questions of psycholinguistic*, 2(12), 57–63 [in Russian].
- Sternin, I.A., & Bykova, G.V. (1998). Kontsepty i lakuny [Concepts and lacunas]. *Jasykovoie sosnaniie: Formirovaniie i functsyonirovaniie – Language consciousness: formatin and functioning* (pp. 33–39). Moscow [in Russian].
- Frumkina, R.M. (2008). *Psicholingvistika [Psycholinguistics]*. Moscow: Akademyia [in Russian].
- Kholod, O. (2018). Savdaniia psicholingvistichnoii metodologii doslidzhen i kvantovyi pidhid [Psycholinguistic tasks and methodology of research and quantum approach]. *Psicholingvistika – Psycholinguistics*, 25(2), 338–370. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-25-2-338-370> [in Ukrainian].
- Cremers, A., & Chemla, E.A. (2016). Psycholinguistic Study of the Exhaustive Readings of Embedded. *Questions. Journal of Semantics*, 33(1), 49–85. <https://doi.org/10.1080/10489223.2016.1176173>
- Rakosi, C. (2017). Replication of Psycholinguistic Experiments and the Resolution of Inconsistencies. *Journal of Psycholinguistic Research*, 46(5), 1249–1271. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9492-0>
- Vivas, L., Manoiloff, L., García, A., Lizarralde, F., & Vivas, J. (2019). Core Semantic Links or Lexical Associations: Assessing the Nature of Responses in Word Association Tasks. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 243–256. <https://doi.org/10.1007/s10936-018-9601-8>

#### **АНОТАЦІЯ**

**Актуальність дослідження** визначається необхідністю вивчення академічних цінностей, а саме аналізу проведеного вільного асоціативного експерименту з метою порівняльної характеристики лексикографічного та психологічного портрету концепту УНІВЕРСИТЕТ.

**Метою** статті є через побудову асоціативного поля концепту УНІВЕРСИТЕТ співставити його лексикографічний портрет з психологічним образом, що склався у мовній свідомості студентів Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

Опрацювання мовного матеріалу зумовило застосування таких **методів** дослідження: метод вільного асоціативного експерименту для визначення психолінгвістичного значення концепту; аналіз словарних дефініцій як один із системних методів та метод узагальнення словарних дефініцій для лексикографічного аналізу мовної презентації концептів; елементи методики когнітивно-семантичного опису значення слова, що застосовувалася для порівняння лексикографічного та психолінгвістичного портрету досліджуваного концепту.

**Результат** проведеного аналізу мовних реакцій реципієнтів вільного асоціативного експерименту на слово-стимул «університет» та лексикографічних дефініцій лексеми «університет», задля порівняльної характеристики лексикографічного та психолінгвістичного портрету концепту УНІВЕРСИТЕТ, дав змогу дійти **висновку**, що значення досліджуваного концепту в уявленні студентів, носіїв української мови, та в мовній фіксації загалом збігається. Водночас на основі ранжування індексів яскравості за спадним принципом було визначено ядро і периферію асоціативного поля концепту і встановлено, що асоціати дають більш широкий та різноманітний спектр значень. Було встановлено, що асоціативний гештальт УНІВЕРСИТЕТ рекурентною ознакою, не зафіксованою у словниках, презентує значення «Емотивно-оцінна характеристика». Передбачається, що традиційна методика тлумачення значення слів з опорою на тлумачні словники може бути істотно доповнена результатами психолінгвістичних експериментів.

**Ключові слова:** асоціативний експеримент, лексичне значення, психологічне значення, асоціативне поле, ядро, периферія.

**Летючая Любовь, Петров Александр, Завацкий Вадим. Концепт УНІВЕРСИТЕТ: сравнительная характеристика лексикографического и психолингвистического портрета**

#### **АННОТАЦИЯ**

**Актуальность** исследования определяется необходимостью изучения академических ценностей, а именно анализа проведенного свободного ассоциативного эксперимента с целью сравнительной характеристики лексикографического и психологического портрета концепта УНІВЕРСИТЕТ.

**Цель** статьи: путем построения ассоциативного поля концепта УНІВЕРСИТЕТ сопоставить его лексикографический портрет с психологическим образом, сложившимся в языковом сознании студентов Переяслав-Хмельницкого государственного педагогического университета имени Григория Сковороды.

Анализ речевого материала обусловил применение таких **методов** исследования: метод свободного ассоциативного эксперимента для

определения психолингвистических значений концепта; анализ словарных дефиниций как один из системных методов и метод обобщения словарных дефиниций для лексикографического анализа языковой презентации концептов; элементы методики когнитивно-семантического описания значения слова, применяемая для сравнения лексикографического и психолингвистических портрета исследуемого концепта.

**Результат** проведенного анализа речевых реакций реципиентов свободного ассоциативного эксперимента на слово-стимул «университет» и лексикографических дефиниций лексемы «университет» с целью сравнительной характеристики лексикографического и психолингвистического портрета концепта УНИВЕРСИТЕТ, позволил сделать **вывод**, что значение исследуемого концепта в представлении студентов, носителей украинского языка, и в языковой фиксации в целом совпадает. В то же время на основе ранжирования индексов яркости за нисходящим принципом было определено ядро и периферию ассоциативного поля концепта и установлено, что ассоциаты дают более широкий и разнообразный спектр значений. Было установлено, что ассоциативный гештальт ИНСТИТУТ рекуррентным признаком, не зафиксированным в словарях, представляет значение «Эмотивно-оценочная характеристика». Предполагается, что традиционная методика толкования значения слов с опорой на толковые словари может быть существенно дополнена результатами психолингвистических экспериментов.

**Ключевые слова:** ассоциативный эксперимент, лексическое значение, психологическое значение, ассоциативное поле, ядро, периферия.



## Mass-Media Specificity of Building an Effective Narrative as a Strategic Communication Tool

### Мас-медійні особливості побудови ефективного нарративу як інструмента стратегічних комунікацій

**Iryna Lysyckina**

Ph.D. in Philology,  
Associate Professor

**Ірина Лисичкіна**

кандидат філологічних наук,  
доцент

E-mail: [ilysyckina@nangu.edu.ua](mailto:ilysyckina@nangu.edu.ua)

[orcid.org/0000-0002-2050-9379](https://orcid.org/0000-0002-2050-9379)

Researcher ID: N-9873-2016

*National Academy of the National  
Guard of Ukraine*

✉ 3, Maidan Zakhysnykiv Ukrainy,  
Kharkiv, Ukraine, 61001

*Національна академія  
Національної гвардії України*

✉ майдан Захисників України, 3,  
Харків, Україна, 61001

*Original manuscript received August 29, 2018*

*Revised manuscript accepted September 25, 2019*

#### **ABSTRACT**

**Objective.** *This research aims at defining the principles of constructing effective narratives with the use of the strategic communication capabilities and the media.*

**Materials and Methods.** *Publications in modern English and Ukrainian mass-media have been analyzed using methods and techniques of discourse analysis, content- and intent-analysis with elements of pragmatic and narrative analysis. The author's methodology included the following: to identify the author's intention and motives, the main topoi and points of the narrative focalization, to define hidden beliefs, social and psychological basis for the recipient's perception of the narrative, to outline effective strategies for the narrative construction and dissemination in the media.*

**Results.** *In general, modern media have the capacity of constructing the desired frames in the audience's consciousness by creating a mental model of the situation, on which the consumer of the information starts to rely. Decision-making now is reliant*

on the media consciousness, a virtual world imposed by the media and constructed with the help of relevant narratives. Modern strategic narratives usually have the external focalization which gets more credibility when supported and presented by the focalization points of celebrities and experts. Competing narratives, as well as the plurality of possible interpretations of events, are destroyed with the help of the media, which begin to broadcast one interpretation of the event that matches the narrative, by this making it the truth. Simultaneous use of several different media intensifies the influence and support the narrative. Repeating information changes its status and makes it not just a fact, but general knowledge. Any narrative is not only a sequential story of the selected events, but also persuasion in its nature. Persuasion is enhanced when narratives resonate with the audience's value system.

**Conclusions.** As a strategic communication tool, an effective narrative is constructed with regard to all the aspects of communication, psycholinguistic and social aspects being especially important. Further insights into the problem of shaping narratives will allow outlining best practices and their elements to develop image-forming narratives.

**Key words:** strategic communication, narrative, media-consciousness, frame, mass-media.

## Вступ

Аналіз інформаційного простору, у якому існує сучасна людина, свідчить, що «доступу до інформації недостатньо, потрібна система її розуміння» (Chomsky, 2008). Значущими у цьому сенсі постають сучасні розвідки з психолінгвістики, зокрема пов'язані з урахуванням перспективи в референційній комунікації (Damen, Wijst, Amelvoort & Kraemer, 2018), імпліцитного знання (Suzuki, 2017), довіри до інформації та мовця (Clementson, 2018) тощо. Людина сприймає інформацію крізь призму власної системи цінностей, свого досвіду та уявлень про світ, у результаті чого розуміння інформації може суттєво відрізнитися від інтенції автора. Стратегічні комунікації покликані нівелювати або зменшити такі розбіжності шляхом удосконаленого використання наративу як основного інструмента, що не можливо без звернення до психолінгвістичного аспекту побудови та функціонування наративу в інформаційному просторі.

Зауважимо, що попри широку популярність та часте зловживання, «стратегічні комунікації» є відносно новим терміном, що визначає «практику навмисного та цілеспрямованого



спілкування, яке комунікатор впроваджує в публічній сфері від імені суб'єкта комунікації для досягнення поставлених цілей» (Holtzhausen & Zerfass, 2015: 74).

Стратегічні комунікації задіюють широкий спектр стратегій впливу, спеціально розроблених для кожної цільової аудиторії, причому цільова аудиторія обумовлює вибір каналів впливу стратегічних комунікацій: від веб-сайтів та медіа-повідомлень для широкої аудиторії до Twitter та Facebook для молодого покоління. Хоча роль мас-медіа для стратегічних комунікацій важко переоцінити, традиційні (старі) мас-медіа користуються меншою довірою. Потенціал нових медіа (соціальні мережі, сервіси блогосфери тощо) є дуже високим: «Війна дискурсів, інтенсифікація й технологічне конструювання дискурсу, «битва наративів» – усі ці комунікативні події відбуваються в нових медіа і формують соціально-політичну реальність» (Компанцева, 2018: 121). Стратегічні комунікації спрямовані на формування та підтримання позитивного іміджу/репутації суб'єкта комунікації, таким чином заповнює інформаційний простір відповідною інформацією та зменшує вплив небажаної дискредитаційної інформації з інших джерел.

Для комунікатора існує кілька основних принципів стратегічних комунікацій: здорові професійні зв'язки з мас-медіа, визнання різноманітності мас-медіа та вибору відповідних засобів масової інформації як каналу зв'язку, відповідність кожного повідомлення загальному наративу комунікативного суб'єкта. Стратегічні комунікації оперують фактичною інформацією, і таким чином відмежовуються від пропаганди з її методами «Великої брехні». Стратегії обману та маніпулювання вимагають особливої обережності при їх використанні, оскільки вони можуть призвести до втрати довіри до комунікатора та об'єкта комунікації у той час, як «підтримання довіри вимагає, щоб діла відповідали словам» (Sillanpää, 2015).

Для стратегічних комунікацій важливим простором є мас-медіа, які мають здатність конструювати бажані фрейми в свідомості аудиторії. У своїй теорії фреймів Дж. Лакофф стверджує, що «фрейми є ментальними конструктами, які формують спосіб бачення світу» (Lakoff, 2014: XV), отже «фреймування є критично важливим, оскільки фрейм, який встановлюється в свідомості



читача (або слухача, глядача тощо), майже неминуче веде цю людину до висновку, бажаного автором, і це блокує розгляд інших можливих фактів та тлумачень» (Lakoff, 2014: XV).

Фрейми будуються через створений мас-медіа віртуальний світ, який, зазвичай яскравіший, ніж справжній, чітко спирається на когнітивну карту людської свідомості. Ця віртуальна ментальна модель формує ще один «варіант» світу, який накладається на основну ментальну модель. Мас-медіа професійно враховують болісні точки масової свідомості для побудови комунікації, тому наразі пересічні адресати не можуть розрізняти фейки від істини, оскільки мають справу з великою кількістю фейкових новин та фальсифікацій. «Fake news» (фальшиві новини) оголошено «Словом року – 2017» за версією Collins, причому використання цього терміну зросло на 365% з 2016 року (Collins, 2017).

У 80-х роках минулого століття Н. Хомський стверджував, що «засоби масової комунікації США є ефективними та могутніми ідеологічними інституціями, які здійснюють системну підтримку пропагандистської функції, спираючись на ринкові сили, інтернаціоналізовані припущення та самоцензуру, без відкритого примусу за допомогою пропагандистської моделі спілкування» (Herman & Chomsky, 1988). Сьогодні ми маємо справу із політизацією мас-медіа та відповідною політизацією розуму аудиторії. «Медіа-свідомість можна розглядати як друге «Я» людини, що суттєво формує її думки та поведінку» (Почепцов, 2017а). У більшості випадків людина не конфліктує з моделлю світу, не шукає альтернативної інтерпретації. Коли тлумачення в розумі співпадає з тим, що пропонується в мас-медіа, ця модель зміцнюється. Вбудовані фрейми підтримують цей процес і блокують будь-яку «сторонню» інформацію. Подальші «сторонні» факти відхиляються людиною, якщо вони не відповідають існуючій моделі ситуації. Соціальні медіа, у свою чергу, мають можливість оцінювати власний вплив і чітко розуміти свою аудиторію, оскільки «вони можуть виміряти, як ви реагуєте, вони знають, як потрапити під шкіру» (Do social media, 2017).

Таким чином, медіа-свідомість є фактично віртуальним світом, нав'язаним мас-медіа. Мас-медіа здатні спроектувати світ, відмінний від реальності, і підмінити реальність віртуальністю, яка сприймається як реальність, оскільки пересічний адресат не

має ані волі, ані часу, ані можливості перевірити це, а прискорена зміна новин позбавляє людину адекватного розуміння. Цей віртуальний світ побудований за допомогою відповідних наративів, які розробляються власне мас-медіа (а не зацікавленими особами) або в межах стратегічних комунікацій суб'єкта комунікації, а потім широко транслюються через мас-медіа. Наративи постають зброєю в гібридних війнах, оскільки здатні конструювати бажану реальність.

Наратив є міждисциплінарним поняттям, яким оперують історики, політологи, соціологи, психологи, філологи тощо. Ґрунтовний аналіз наративу має міждисциплінарний характер і передбачає звернення до положень соціального конструктивізму (Kratochwil, 1993; Hopf, 2002; Zehfuss, 2002), комунікативної лінгвістики (Атаян, 1981; Бацевич, 2004), лінгвістичної прагматики (Почепцов 2013; Grice, 1989; Ostin, 1962; Searle, 1998), соціолінгвістики (Bucholtz & Hall, 2008; Wardhaugh, 2010; Lakoff, 2014), когнітивної лінгвістики (Fillmore, 1982; Кубрякова, 2004), дискурсних дослідженнях (Dijk, 1995; Карасик, 2002; Селиванова, 2002; Макаров, 2003), медиалінгвістики (Добросклонська, 2014; Bell, 1995) тощо.

У широкому сенсі під наративом розуміється «історія, яка пояснює дії суб'єкта для їх виправдовування перед певною аудиторією» (Denzin, 1989). Наратив передбачає структурування події (Ovchinnikova, 2018), постає історією послідовності подій, що мають значення для наратора та аудиторії (Denzin, 1989), отже, він містить історії про події, визначені наратором / комунікатором як актуальні для аудиторії. Іншими словами, «для того, щоб бути ефективними, наративи повинні як резонувати з основними цінностями аудиторії, так і виправдовувати переконливий опис причинно-наслідкових зв'язків, що об'єднує події разом в пояснювальній основі» (Antoniades, O'Loughlin & Miskimmon, 2010: 5). Зазвичай, наратив складається з основного (вихідного) тексту (повідомлення) та семантично пов'язаних додаткових повідомлень. Наратив постає систематизованим гіпертекстом, об'єднаним певною подією/подіями або метою. Актуальним залишається встановлення механізму формування та розповсюдження стратегічних наративів засобами стратегічних комунікацій та мас-медіа.

Це дослідження спрямоване на визначення принципів побудови ефективних наративів з використанням можливостей стратегічних комунікацій та мас-медіа.

Об'єктом дослідження є сучасний мас-медіа дискурс США, Великобританії та України, а саме повідомлення суспільно-політичної тематики новинного та аналітичного типів. Матеріалом дослідження слугували публікації в «The Guardian», «The Economist», «Time», «Українська правда», а також новини та аналітичні передачі на каналах «BBC», «CNN» та «1+1», а також повідомлення на офіційних сайтах силових структур (ngu.gov.ua, calguard.ca.gov.).

### **Методи та методика дослідження**

Для досягнення поставленої мети використовувався інструментарій методів і прийомів дискурс-аналізу (опис й характеристика мовленнєвого спілкування «людина – мас-медіа», зокрема психологічного аспекту цієї взаємодії, а також контент- та інтент-аналіз публікацій та скриптів відео повідомлень для вияву прихованих переконань, соціальної та психологічної зумовленості сприйняття адресатом інформації), прагматичного та конверсаційного аналізу (для визначення перформативної природи соціальної реальності й мови). Використаний герменевтичний підхід до розуміння текстів дозволив розкрити їхні імпліцитні смисли. Методики наративного аналізу дозволили визначити глибинні структури аналізованих текстів і їхню вербалізацію у поверхневих структурах дискурсу. Елементи контекстуально-інтерпретаційного методу послугоували для встановлення статусу тексту відносно інших текстів, авторського задуму та мотивів, а також для розуміння адресної спрямованості тексту.

Авторська методика аналізу корпусу дослідження для встановлення принципів побудови наративів передбачала:

- 1) вияв авторського задуму та мотивів;
- 2) окреслення основних топосів та концептів;
- 3) встановлення основних імплікатур та їхньої кореляції з базовими концептами;
- 4) визначення точки фокусування;

- 5) проектування соціальної та психологічної зумовленості сприйняття нарративу адресатом;
- 6) окреслення ефективних стратегій побудови та поширення нарративу в мас-медіа.

## **Результати та дискусії**

Стратегічні нарративи силових структур покликані допомогти адресатові краще зрозуміти події, за яких використовувалася сила, таким чином, щоб паралельно сформувалося певне бажане ставлення до події. Використання топосів корисності для суспільства, безпеки, урахування потреб суспільства сприяє реалізації імплікатури незамінності й безальтернативності силових структур для забезпечення безпеки суспільства.

Наративи формуються з урахуванням культурного контексту адресата, оскільки спираються на традиції, міфи та історичну пам'ять аудиторії, причому наративи здатні одночасно їх змінювати, спростовувати та створювати нові.

За словами Ж. Женета (Genette, 1930), будь-яка історія має точку зору, яка співвідноситься з одним із персонажів чи голосів у наративі. Це точка фокусування нарративу, і вона може змінюватися протягом наративу. Сучасні стратегічні наративи, які транслюються через мас-медіа та впливають на свідомість аудиторії, як правило, мають зовнішнє фокусування, тобто наративна точка зору не пов'язана з жодною дійовою особою, хоча це зовнішнє фокусування отримує більшу довіру, коли підтримується та представляється точками фокусування видатних людей та експертів. У різних політичних ток-шоу, особливо під час виборчих кампаній, беруть участь так звані коментатори (відомі люди, експерти тощо), які часто не мають нічого спільного з обговорюваними питаннями, але вони є авторитетами у своїх сферах, яким аудиторія довіряє, оскільки відчуває, що вони знають знаменитостей як членів сім'ї, позаяк слідкує за ними в мас-медіа та соціальних мережах, або вірить, що мас-медіа запрошують дійсно кваліфікованих експертів, щоб поділитися своєю неупередженою точкою зору. Дотично зауважити, що краще сприймаються аудиторією експерти, орієнтовані на консенсус, які займають двосторонню позицію, щоб

їм більше довіряли (Mayweg-Paus & Jucks, 2018). Вибір правильної точки фокусування є значущим, оскільки це дозволяє заблокувати критичне мислення аудиторії та забезпечити поширювану інформацію з перебільшеним статусом знання. Це цілком зрозуміла боротьба з чужою позицією/точкою зору, оскільки знання є вищими за інформацією (Sillanpää, 2015).

Інформація формує модель світу в свідомості, де в принципі не може бути жодних конкуруючих між собою інтерпретацій. Люди приймають ту чи іншу точку зору, щоб уникнути пізнавального дисонансу. Фрейми в свідомості аудиторії дозволяють відфільтрувати будь-які факти, які суперечать стратегічному наративу. При цьому стратегічний наратив здатний руйнувати або дискредитувати конкуруючі наративи, використовуючи серед інших семантичні ходи реверсування понять та зміни фокусу повідомлень.

Конкуруючі наративи, а також численні можливі тлумачення подій, знищуються за допомогою мас-медіа, які починають транслювати певну інтерпретацію подій відповідно до наративу, і таким чином ця інтерпретація стає істиною. Одночасне використання декількох різних мас-медіа інтенсифікує вплив і підтримує наратив. Повторювана інформація змінює свій статус і стає не просто фактом, а загальними знаннями. Наприклад, у виборчій кампанії 1993 року Руді Джуліані унікав вживання слів «*crime*», «*criminals*» та пов'язаної з ними «*fighting crime*», і надавав перевагу «*personal and public safety*» та «*safe, civil society*» (Luntz, 2007: 178). Зміна сприйняття є важливим аспектом стратегічного наративу.

Успіх будь-якого наративу залежить від вибору основних концептів для цього наративу та їх конкретної вербалізації у різних контекстах для різних аудиторій. Наприклад, наратив про реформи повинен містити концепти «*успіх*», «*покращення*», «*краще життя*», «*перспективи*», «*перехідні виклики*», «*майбутнє*», «*добробут*». Наратив «Примирення» може вимагати «*майбутнього*», «*перспектив*», «*компромісу*», «*цивілізованого сусідства*», «*співпраці*», «*розвитку*» тощо. Аналізуючи сучасну ситуацію в Україні, Г. Почепцов вважає, що зміна наративу «Зрада» на «Успіх» є важливою для місцевого населення, а також для наративу «Успіх» для зовнішньої аудиторії (Почепцов, 2017b).

З позицій прагматики, фактор адресата є найбільш значущим для успішності наративу, оскільки «важливо не те, що ви говорите, це те, що люди чують» (Luntz, 2007).

Таким чином, нарратив будується з урахуванням цільової аудиторії: вік, стать, освіта, професія, життєвий досвід, припущення тощо. Навіть риторичні навички нині не стосуються мови, вони стосуються визнання соціальних обставин і розуміння очікувань аудиторії (Krebs, 2015). Наприклад, жінки, як правило, краще реагують на історії, анекдоти та метафори, а чоловіки більше орієнтовані на конкретні факти та статистичні дані, молоді люди менше читають і спілкуються через Tweeter.

Ідеальний нарратив повинен донести до аудиторії певне особисте значення і цінності. У цьому сенсі в нарративах силових структур широко використовується семантична категорія «своє коло», яка передбачає виокремлення «своїх» та «чужих» та дискримінацію «чужих», наприклад: *We are the nation's first line of defense. We accomplish what others cannot accomplish and go where others cannot go* (Central, 2018).

Апеляція до цінностей передбачає звернення до цінностей структури (*Service*), нації (*Integrity, Quiet Patriotism*) та суспільства (*Excellence, The Truth*), як-то: *We put Country first and Agency before self. Quiet patriotism is our hallmark. We seek and speak the truth. We hold ourselves – and each other – to the highest standards* (Central, 2018).

Персоналізація та гуманізація повідомлення (у межах нарративу) допомагають викликати емоційну пам'ять (Luntz, 2007). Так, на офіційному сайті Національної Гвардії США подається узагальнений образ гвардійця «I am the Guard»: *Civilian in Peace, Soldier in War ... of security and honor for three centuries I have been the custodian ... I am the Guard!* (I am the Guard, 2018). У кількох рядках викладений персоніфікований історичний нарратив цієї силової структури: *Through the jungles and on the beaches I fought the enemy... beat, battered, and broke him. I scrambled over Normandy's beaches – I was there! I flew MiG Alley to the Yalu – I am the Guard! I fought in the skies above Vietnam – I was there! In the skies and on the ground, I made the Arabian desert feel the fury of the storm* (I am the Guard, 2018).

Взагалі, враження від нарративу можна було б зобразити як супер додаткові смисли: історії додані до історій, факти до фактів. Таким чином вони ще більше зміцнюють фрейми у свідомості аудиторії та «обробляють» ці події.

Будь-який наратив є не лише історією послідовності вибраних подій, а й переконанням за своєю сутністю. Для того, щоб наратив був переконливим, особливу увагу слід приділяти структурі повідомлень у цьому наративі, яка залежить від багатьох факторів: аудиторії, каналу, часу, теми тощо.

Доведено ефективність «дати контекст *чому* раніше, ніж *що* з *того* та *як*», оскільки порядок представлення інформації визначає контекст, і це може бути важливим як суть самої інформації. Це відповідає важливому мовному правилу, яке суперечить логіці: «A + B + C не обов'язково дорівнює C + B + A» (Luntz, 2007).

Побудовані як частина стратегічних комунікацій, а потім поширювані через мас-медіа сильні наративи блокують критичні роздуми аудиторії про ситуацію, оскільки вони наполегливо надають аудиторії достатню інформацію та інтерпретацію фактів, які, як правило, перетворюються на знання, перекладене мовою аудиторії та обговорюване авторитетними відомими людьми та експертами.

Наративи іміджеформувального характеру як викладення певних подій, пов'язаних із діяльністю конкретної організації, наприклад силової структури, мають тенденцію висвітлювати події, які сприяють формуванню позитивного іміджу, та замовчувати або окреслювати в загальних словах події та дії дискредитаційного характеру.

Для таких наративів особливого значення набуває концептуальна основа, загальна для всіх повідомлень, що складають наратив. Спланована акцентуація базових концептів через ключові слова й певні інформативні кванти, які несуть більше смислове навантаження в повідомленнях, сприяє виникненню в адресата емоційного резонансу.

Так, іміджеформувальний наратив силової структури формується низкою різноманітних повідомлень з однієї тематики для різних контекстів та різних адресатів замість одного універсального інваріантного повідомлення. Однак, такі повідомлення є узгодженими, когерентними й підсилюють одне одного.

Оскільки сучасна людина більше орієнтується на візуальне сприйняття інформації, мас-медіа повідомлення про силову структуру мають супроводжуватися фото та/або відеорядом. Обсяг інформації має бути малим, враховуючи той факт, що



довгі повідомлення є важкими, їх часто не читають, виходячи лише з обсягу.

Для того, щоб нарративу в цілому довіряли, сама структура має повідомляти про негативні події, пов'язані з діяльністю цієї структури. Замовчувати певну інформацію є доцільним, однак, надання недостовірної, або неправдивої інформації навпаки призведе до ще більшої дискредитації. Зазвичай, повідомлення, у яких йдеться про неприємні події, мають будуватися за схемою «сендвіч»: позитив – негатив – позитив, а саме: позитивний факт про структуру – негативна інформація, через яку власне й створюється таке повідомлення, – позитивна інформація (важливість їхньої діяльності в цілому, аналогії із попередніми подіями, вказівка про вжиті заходи, недопустимість повторення таких подій в майбутньому тощо). Вчасно надана в достатньому обсязі інформація дозволяє запобігти появі низки запитань та неправильних суджень щодо нарративу структури взагалі. Отже, ефективним є переобтяження інформацією й перекручування фактів. Важливими характеристиками дискурсу стратегічних комунікацій є візуалізація та метафоризація.

Основними семантичними умовами формування іміджеформувального нарративу силової структури є аргументованість інформації, яка досягається шляхом посилення на авторитети, наведення фактуальної інформації (статистичних даних, історичних фактів тощо), та позитивна емотивність, яка досягається серед іншого високою апелятивністю, впливом на емоційному підґрунті, нав'язуванням «власних» переконань, залученням риторичних технік та кшталт «свій – чужий» тощо. Інформативна та спонукальна комунікативні стратегії постають домінуючими в цьому контексті.

Наративу властива процесуальність, оскільки процес формування нарративу може бути тривалим і характеризується потенційною зміною точки фокусування у відповідності до змін інтересів наратора.

Іміджеформувальний нарратив силової структури характеризується ретельним плануванням, значним впливом екстралінгвістичних чинників, фреймовою будовою взаємопов'язаних повідомлень, у яких вербалізуються основні концепти, пов'язані із системою цінностей адресата та загальноприйнятими цінностями суспільства.

## **Висновки**

Поточні зміни в інформаційному просторі впливають на те, як люди шукають та знаходять інформацію, впливають на тип інформації, отримувану людьми, зменшують значення міжособистісного спілкування, переглядають масштаб інформації та роль соціальних мереж. Інформаційні технології спростили навантаження на пам'ять людини і навіть розум, тим самим, стали більш відеотехнологічними, ніж інформаційним. Масова свідомість була замінена медійною свідомістю з домінуючою роллю телевізійних серіалів та ток-шоу, які диктують аудиторії моделі поведінки.

Враховуючи наявні можливості стратегічних комунікацій та мас-медіа для конструювання бажаних фреймів у свідомості аудиторії, а також глобальної експансії мас-медіа та їх зростаючого впливу на аудиторію, особливої значущості набувають фрейми, побудовані переважно засобами масової інформації. Оскільки ці фрейми здатні відфільтрувати вхідну інформацію, необхідною постає корекція існуючих фреймів та конструювання нових, які не заблокують бажаний наратив.

Наратив є гіпертекстом будь-якого жанру та будь-якої функціональності. Діалогічний характер наративу активує інтертекстуальні зв'язки як між повідомленнями в межах наративу, так і між наративами. Стратегічні наративи постають інструментом цілеспрямованої презентації та поширення наративом свого вкладення подій з урахуванням власних інтересів. Наративи як історії послідовностей значущих для наратива подій апелюють до цінностей адресата задля забезпечення більшої переконливості історій. Сучасним стратегічним наративам властива емотивність – передбачувана, усвідомлювана властивість мовлення, пов'язана з використанням мовних засобів, які цілеспрямовано надають наративу емоційності для впливу на адресата.

Таким чином, ефективний наратив будується з урахуванням усіх аспектів комунікації, причому психолінгвістичний та соціальний аспекти постають найбільш важливими. Психолінгвістичний інструментарій аналізу наративу доречно використовувати для формування бажаних та аналізу існуючих стратегічних наративів

у мас-медійному просторі. Подальше розуміння проблеми формування нарративу дозволить висвітлити найкращі практики та їх елементи для розробки актуальних нарративів, зокрема нарративів іміджеформувального характеру.

## Література

- Атаян, Э.Р. (1981). *Коммуникация и раскрытие потенциалов языкового знака*. Ереван: ЕреванГУ.
- Бацевич, Ф.С. (2004). Прологомены к теории коммуникативного смысла. *Культура народов Причерноморья*, 49(1), 77–79.
- Добросклонская, Т.Г. (2014). Массмедийный дискурс как объект научного исследования. *Научные ведомости Белгородского государственного университета*, 13(184), Вып. 22, 181–187.
- Карасик, В.И. (2002). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Волгоград: Перемена.
- Компанцева, Л.Ф. (2018). Психолінгвістичний опис технологічного дискурсу нових медіа. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*, 23(2), 120–131. <http://doi.org/10.5281/zenodo.1208639>
- Кубрякова, Е.С. (2004). Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики. *Вопросы когнитивной лингвистики*, 1, 6–17.
- Макаров, М.Л. (2003). *Основы теории дискурса*. Москва: ИТДГК «Гнозис».
- Почепцов, Г.Г. (2013). *Избранные труды по лингвистике*. Винница: Нова Книга.
- Почепцов, Г.Г. (2017a). Медіасознание: как найти черную кошку в темной комнате. *RELGA*, 12(330). Retrieved from <http://www.relga.ru/Environment/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=5147&level1=main&level2=articles> (Дата обращения 07.05.2019).
- Почепцов, Г.Г. (2017b). Доктор філологічних наук Георгій Почепцов: «Дуже важливо змінити нарратив «зрада» на «успіх». *Урядовий кур'єр*. 13.10.2017. Retrieved from <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/doktor-filologichnih-nauk-georgij-rochercov-duzhe-/> (Дата звернення 07.05.2019).
- Селиванова, Е.А. (2002). *Основы лингвистической теории текста и коммуникации*. Киев: ЦУЛ, Фитосоцицентр.
- Antoniades, A., O'Loughlin, B., & Miskimmon, A. (2010). Great Power Politics and Strategic Narratives. *Working Paper, 7, The Centre for Global Political Economy, University of Sussex*. <https://doi.org/10.4324/9781315770734>
- Bell, A. (1995). Language and the Media. *Annual Review of Applied Linguistics*, 15, 23–41. <https://doi.org/10.1017/S0267190500002592>
- Bucholtz, M., & Hall, K. (2008). All of the Above: New Coalitions in Sociocultural Linguistics. *Journal of Sociolinguistics*, 12(4), 401–431. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2008.00382.x>
- Chomsky, N. (2008). *Talks at Google*. Retrieved May 2, 2008. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=rnLWSC5p1XE#t=27m38s>
- Clementson, D.E. (2018). Effects of Dodging Questions: How Politicians Escape Deception Detection and How They Get Caught. *Journal of Language and Social Psychology*, 37(1), 93–113. <https://doi.org/10.1177/0261927X17706960>

- Collins. (2017). *2017 Word of the Year Shortlist*. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/word-lovers-blog/new/collins-2017-word-of-the-year-shortlist,396,HCB.html>
- Damen, D., Wijst, P., Amelsvoort, M., & Krahmer, E. (2018). Perspective-Taking in Referential Communication: Does Stimulated Attention to Addressees' Perspective Influence Speakers' Reference Production? *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 257–288. <https://doi.org/10.1007/s10936-018-9602-7>
- Denzin, N.K. (1989). *Interpretive Biography*. Newbury Park, California, London: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781412984584>
- Dijk, T.A., van. (1995). On Macrostructures, Mental Models, and other Inventions: A brief personal history of the Kintsch-van Dijk theory. *Discourse Comprehension: Essays in Honor of Walter Kintsch* (pp. 383–410). London: Hillsdale.
- Do Social Media Threaten Democracy? (2017). *The Economist*. Retrieved November 4. Retrieved from <https://www.economist.com/news/leaders/21730871-facebook-google-and-twitter-were-supposed-save-politics-good-information-drove-out>
- Fillmore, Ch.J. (1982). Frame Semantics. *Linguistics in the Morning Calm* (pp. 111–137). Seoul: Hanshin Publishing Co.
- Genette, G. (1930). *Narrative Discourse. An Essay in Method*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Grice, H.P. (1989). *Studies in the Way of Words*. Harvard: Harvard University Press.
- Herman, E.S., & Chomsky, N. (1988). *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books.
- Hopf, T. (2002). *Social Construction of International Politics: Identities & Foreign Policies*. Cornell: Cornell University Press.
- Holtzhausen, D., & Zerfass, A. (2015). Strategic Communication: Opportunities and Challenges of the Research Area. In D. Holtzhausen & A. Zerfass (Eds.), *The Routledge Handbook of Strategic Communication* (pp. 3–17). New York, London: Routledge, Taylor and Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9780203094440>
- Kratochwil, F. (1993). The Embarrassment of Changes: Neo-Realism as the Science of Realpolitik without Politics. *Review of International Studies*, 19, 1–18. <https://doi.org/10.1017/S0260210500117346>
- Krebs, R.R. (2015). *Narrative and the Making of US National Security*. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316218969>
- Lakoff, G. (2014). *The ALL NEW Don't Think of an Elephant!: Know Your Values and Frame the Debate*. White River Junction, Vermont: Chelsea Green Publishing.
- Luntz, F. (2007). *Words That Work: It's Not What You Say, It's What People Hear*. New York: Hyperion.
- Mayweg-Paus, E., & Jucks, R. (2018). Conflicting Evidence or Conflicting Opinions? Two-Sided Expert Discussions Contribute to Experts' Trustworthiness. *Journal of Language and Social Psychology*, 37(2), 203–223. <https://doi.org/10.1177/0261927X17716102>
- Ostin, J.L. (1962). *Sense and Sensibilia*. In G.J. Warnock (Ed.). Oxford: Clarendon Press.
- Ovchinnikova, I. (2018). Effect of the Content Complexity on Hesitations in Adolescents' Narratives. *Psychology of Language and Communication*, 22(1), 1–20. <https://doi.org/10.2478/plc-2018-0001>
- Searle, J.R. (1998). *Mind, Language and Society: Philosophy in the Real World*. New York: Basic Books.

- Sillanpää, A. (2015). Strategic Communications and Need for Societal Narratives. *Paper presented at the The Riga Conference 2015* (Riga, November 13, 2015). Retrieved from <https://www.rigaconference.lv/rc-views/22/strategic-communications-and-need-for-societal-narratives>
- Suzuki, Y. (2017). Validity of new measures of implicit knowledge: Distinguishing implicit knowledge from automatized explicit knowledge. *Applied Psycholinguistics*, 38(5), 1229–1261. <https://doi.org/10.1017/S014271641700011X>
- Wardhaugh, R. (2010). *An Introduction to Sociolinguistics* (6<sup>nd</sup> ed.). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Zehfuss, M. (2002). *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491795>

## Ресурси

- Central Intelligence Agency*. (2018). Retrieved from <https://www.cia.gov> (07.06.2018).
- I am the Guard. (2018). *National Guard of the USA*. Retrieved from <http://www.nationalguard.mil/About-the-Guard/I-am-the-Guard> (07.06.2018).

## References

- Ataian, E.R. (1981). *Kommunikatsiia i raskrytiie potentsii yazykovogo znaka [Communication and reveal of a lingual sign potentia]*. Yerevan: Yerevan State University [in Russian].
- Batsevich, F.S. (2004). Prolegomeny k teorii komunikativnogo smysla [Prolegomena to the theory of communicative sense]. *Kultura narodov Prochernomoria – Culture of the Peoples of the Black Sea Region*, 49(1), 77–79 [in Russian].
- Dobrosklonskaia, T.G. (2014). Massmediynyi diskurs kak ob'ekt nauchnogo issledovaniia [Mass media discourse as an object of scientific description]. *Nauchnyie vedomosti Bielgorodskogo gosudarstvennogo universiteta – Scientific Journal of Bielgorod State University*, 13(184), Issue 22, 181–187 [in Russian].
- Karasik, V.I. (2002). *Yazykovoii krug: lichnost, kontsepty, diskurs [Language circle: identity, concepts, discourse]*. Volgograd: Peremena [in Russian].
- Kompantseva, L.F. (2018). Psykholinhvistychnyi opys tekhnolohichnogo dyskursu novykh media [Psychological and linguistic description of technology discourse of new media]. *Psykhohinhvistyka – Psycholinguistics*, 23(2), 120–131. <http://doi.org/10.5281/zenodo.1208639> [in Ukrainian].
- Kubriakova, Ye.S. (2004). Ob ustanovkakh kognitivnoi nauki i aktualnykh problemakh kognitivnoi lingvistiki [About foundations of cognitive science and topical problems of cognitive linguistics]. *Voprosy kognitivnoi lingvistiki – Issues of Cognitive Linguistics*, 1, 6–17 [in Russian].
- Makarov, M.L. (2003). *Osnovy teorii discursa [Basics of discourse theory]*. Moscow: ITDGG Gnosis [in Russian].
- Pochepstov, G.G. (2013). *Izbrannyye trudy po lingvistike [Selected papers on linguistics]*. Vinnytsia: Nova knyha [in Russian].

- Pocheptsov, H.H. (2017a). Mediasoznaniie: kak naiti chernuiu kosku v tiomnoi komnate [Media Consciousness: How to find a black cat in a dark room]. *RELGA – RELGA*, 12(330). Retrieved from <http://www.relga.ru/Environment/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=5147&level1=main&level2=articles> (07.05.2019) [in Russian].
- Pocheptsov, H.H. (2017b). Doktor filolohichnyh nauk Heorhii Pocheptsov: «Duzhe vazhlyvo zminyty naratyv «zrada» na «uzpiv» [Doctor of Sciences Heorhii Pocheptsov: «It is very important to substitute the «Betrayal» narrative with the «Success» narrative»]. *Uriadovyi kurier – Government Courier*. 13.10.2017. Retrieved from <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/doktor-filologichnih-nauk-georgij-pocheptsov-duzhe-> (07.05.2019) [in Ukrainian].
- Selivanova, Ye.A. (2002). *Osnovy lingvisticheskoy teorii teksta i kommunikatsii* [Basics of the linguistic theory of text and communication]. Kyiv: Fitotsentr [in Russian].
- Antoniades, A., O’Loughlin, B., & Miskimmon, A. (2010). Great Power Politics and Strategic Narratives. *Working Paper*, 7, *The Centre for Global Political Economy, University of Sussex*. <https://doi.org/10.4324/9781315770734>
- Bell, A. (1995). Language and the Media. *Annual Review of Applied Linguistics*, 15, 23–41. <https://doi.org/10.1017/S0267190500002592>
- Bucholtz, M., & Hall, K. (2008). All of the Above: New Coalitions in Sociocultural Linguistics. *Journal of Sociolinguistics*, 12(4), 401–431. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2008.00382.x>
- Chomsky, N. (2008). *Talks at Google*. Retrieved May 2, 2008. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=rnLWSC5p1XE#t=27m38s>
- Clementson, D.E. (2018). Effects of Dodging Questions: How Politicians Escape Deception Detection and How They Get Caught. *Journal of Language and Social Psychology*, 37(1), 93–113. <https://doi.org/10.1177/0261927X17706960>
- Collins. (2017). *2017 Word of the Year Shortlist*. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/word-lovers-blog/new/collins-2017-word-of-the-year-shortlist,396,HCB.html>
- Damen, D., Wijst, P., Amelsvoort, M., & Kraemer, E. (2018). Perspective-Taking in Referential Communication: Does Stimulated Attention to Addressees’ Perspective Influence Speakers’ Reference Production? *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 257–288. <https://doi.org/10.1007/s10936-018-9602-7>
- Denzin, N.K. (1989). *Interpretive Biography*. Newbury Park, California, London: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781412984584>
- Dijk, T.A., van. (1995). On Macrostructures, Mental Models, and other Inventions: A brief personal history of the Kintsch-van Dijk theory. *Discourse Comprehension: Essays in Honor of Walter Kintsch* (pp. 383–410). London: Hillsdale.
- Do Social Media Threaten Democracy? (2017). *The Economist*. Retrieved November 4. Retrieved from <https://www.economist.com/news/leaders/21730871-facebook-google-and-twitter-were-supposed-save-politics-good-information-drove-out>
- Fillmore, Ch.J. (1982). Frame Semantics. *Linguistics in the Morning Calm* (pp. 111–137). Seoul: Hanshin Publishing Co.
- Genette, G. (1930). *Narrative Discourse. An Essay in Method*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Grice, H.P. (1989). *Studies in the Way of Words*. Harvard: Harvard University Press.
- Herman, E.S., & Chomsky, N. (1988). *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books.



- Hopf, T. (2002). *Social Construction of International Politics: Identities & Foreign Policies*. Cornell: Cornell University Press.
- Holtzhausen, D., & Zerfass, A. (2015). Strategic Communication: Opportunities and Challenges of the Research Area. In D. Holtzhausen & A. Zerfass (Eds.), *The Routledge Handbook of Strategic Communication* (pp. 3–17). New York, London: Routledge, Taylor and Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9780203094440>
- Kratochwil, F. (1993). The Embarrassment of Changes: Neo-Realism as the Science of Realpolitik without Politics. *Review of International Studies*, 19, 1–18. <https://doi.org/10.1017/S0260210500117346>
- Krebs, R.R. (2015). *Narrative and the Making of US National Security*. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316218969>
- Lakoff, G. (2014). *The ALL NEW Don't Think of an Elephant!: Know Your Values and Frame the Debate*. White River Junction, Vermont: Chelsea Green Publishing.
- Luntz, F. (2007). *Words That Work: It's Not What You Say, It's What People Hear*. New York: Hyperion.
- Mayweg-Paus, E., & Jucks, R. (2018). Conflicting Evidence or Conflicting Opinions? Two-Sided Expert Discussions Contribute to Experts' Trustworthiness. *Journal of Language and Social Psychology*, 37(2), 203–223. <https://doi.org/10.1177/0261927X17716102>
- Ostin, J.L. (1962). *Sense and Sensibilia*. In G.J. Warnock (Ed.). Oxford: Clarendon Press.
- Ovchinnikova, I. (2018). Effect of the Content Complexity on Hesitations in Adolescents' Narratives. *Psychology of Language and Communication*, 22(1), 1–20. <https://doi.org/10.2478/plc-2018-0001>
- Searle, J.R. (1998). *Mind, Language and Society: Philosophy in the Real World*. New York: Basic Books.
- Sillanpää, A. (2015). Strategic Communications and Need for Societal Narratives. *Paper presented at the The Riga Conference 2015* (Riga, November 13, 2015). Retrieved from <https://www.rigaconference.lv/rc-views/22/strategic-communications-and-need-for-societal-narratives>
- Suzuki, Y. (2017). Validity of new measures of implicit knowledge: Distinguishing implicit knowledge from automatized explicit knowledge. *Applied Psycholinguistics*, 38(5), 1229–1261. <https://doi.org/10.1017/S014271641700011X>
- Wardhaugh, R. (2010). *An Introduction to Sociolinguistics* (6<sup>nd</sup> ed.). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Zehfuss, M. (2002). *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491795>

## Resources

- Central Intelligence Agency. (2018). Retrieved from <https://www.cia.gov> (07.06.2018).
- I am the Guard. (2018). *National Guard of the USA*. Retrieved from <http://www.nationalguard.mil/About-the-Guard/I-am-the-Guard> (07.06.2018).



**АНОТАЦІЯ**

**Мета дослідження** – визначити принципи побудови ефективних нарративів із використанням можливостей стратегічних комунікацій та мас-медіа.

**Методики дослідження.** Публікації в сучасних англомовних та українських мас-медіа аналізувалися з використанням методів і прийомів дискурс-аналізу, контент- та інтент-аналізу з елементами прагматичного та нарративного аналізу. Авторською методикою передбачено вияв авторського задуму та мотивів, основних топосів та точки фокусування нарративу, встановлення прихованих переконань, соціальної та психологічної зумовленості сприйняття адресатом нарративу, окреслення ефективних стратегій побудови та поширення нарративу в мас-медіа.

**Результати дослідження.** Сучасні мас-медіа у цілому здатні формувати бажані фрейми в свідомості аудиторії та створювати ментальну модель ситуації, на яку покладається адресат. Наразі, прийняття рішень залежить від медіа-свідомості, тобто віртуального світу, нав'язаного мас-медіа й побудованого за допомогою відповідних нарративів. Сучасні стратегічні нарративи зазвичай мають зовнішнє фокусування, яке забезпечує більшу довіру в разі підтримки та подання знаменитостями й експертами. Конкуруючі нарративи, а також безліч можливих інтерпретацій подій, знищуються за допомогою мас-медіа, які починають транслювати одну інтерпретацію події, що відповідає нарративу, таким чином, це стає істиною. Одночасне використання різних мас-медіа підсилює вплив і підтримує нарратив. Періодична інформація змінює свій статус і стає не тільки фактом, а й загальним знанням. Нарратив є не тільки розповіддю про обрані події, а й переконанням за своєю природою. Переконання посилюється, якщо нарративи резонують із системою цінностей адресата.

**Висновки.** Як інструмент стратегічних комунікацій ефективний нарратив будується з урахуванням усіх аспектів комунікації, серед яких особливого значення набувають психолінгвістичний та соціальний. Подальше розуміння проблеми формування нарративів дозволить систематизувати передовий досвід і ключові елементи нарративів для розробки актуальних нарративів, зокрема іміджеформувального характеру.

**Ключові слова:** стратегічні комунікації, нарратив, медіа-свідомість, фрейм, мас-медіа.

**Лисичкина Ирина. Масс-медийные особенности построения эффективного нарратива как инструмента стратегических коммуникаций**

**АННОТАЦИЯ**

**Цель исследования** – определить принципы построения эффективных нарративов с использованием возможностей стратегических коммуникаций и средств массовой информации.

**Методики исследования.** Публикации в современных англоязычных и украинских СМИ анализировались с использованием методов и приёмов дискурс-

анализа, контент- и интент-анализа с элементами прагматического и нарративного анализа. Авторской методикой было предусмотрено выявление авторского замысла и мотивов, основных топов и точки фокусировки нарратива, определение скрытых убеждений, социальной и психологической обусловленности восприятия адресатом нарратива, выявление эффективных стратегий построения и распространения нарратива в СМИ.

**Результаты исследования.** Современные СМИ в целом способны формировать желаемые фреймы в сознании аудитории, создавая ментальную модель ситуации, на которую полагается адресат. Принятие решений в настоящее время зависит от медиа-сознания, т.е. виртуального мира, навязанного СМИ и построенного с помощью соответствующих нарративов. Современные стратегические нарративы обычно имеют внешнюю фокусировку, обеспечивающую больше доверия в случае поддержки и представления знаменитостями и экспертами. Конкурирующие нарративы, а также множество возможных интерпретаций событий уничтожаются с помощью СМИ, которые начинают транслировать одну интерпретацию события, соответствующую нарративу, тем самым делая его правдой. Одновременное использование нескольких различных СМИ усиливает влияние и поддерживает нарратив. Повторяющаяся информация изменяет свой статус и становится не только фактом, но и общим знанием. Любой нарратив – это не только повествование о выбранных событиях, но и убеждение по своей сути. Убеждение усиливается, если нарративы резонируют с системой ценностей адресата.

**Выводы.** Как инструмент стратегических коммуникаций эффективный нарратив строится с учетом всех аспектов коммуникации, среди которых особое значение приобретают психолингвистический и социальный. Дальнейшее понимание проблемы формирования нарративов позволит систематизировать передовой опыт и ключевые элементы нарративов для разработки актуальных нарративов, а именно имиджеформирующих нарративов.

**Ключевые слова:** стратегические коммуникации, нарратив, медиа-сознание, фрейм, средства массовой информации.

## Semantics of Ironical Negation in Structure Semi-Phraseologized Sentences: Through the Prism of Psycholinguistic Peculiarities of Speech Activity

### Семантика іронічного заперечення у структурі напівфразеологізованих речень: через призму психолінгвістичних особливостей мовленнєвої діяльності

**Mariia Lychuk**

Dr. in Philology, Associate Professor

**Марія Личук**

доктор філологічних наук, доцент

E-mail: [mariya.lychuk@gmail.com](mailto:mariya.lychuk@gmail.com)

[orcid.org/0000-0002-8046-7414](https://orcid.org/0000-0002-8046-7414)

*National University  
of Life and Environmental  
Sciences of Ukraine*

✉ 15, Heroes of Defense Str., Kyiv,  
Ukraine, 03041

*Національний  
університет біоресурсів і  
природокористування України*

✉ вул. Героїв Оборони, 15, Київ,  
Україна, 03041

*Original manuscript received June 28, 2018*

*Revised manuscript accepted October 12, 2019*

#### **ABSTRACT**

**Objective.** *In the article the subject of the analysis is semi-phraseologized sentences with the value of an ironic negation. The purpose of the article is to characterize the specificity of semantic subtypes of semi-phraseologized sentences with the meaning of ironic negation as psycholinguistic units, to define their functions in the system of hierarchical relations «holistic act of speech activity – speech actions».*

**Materials & Methods.** *In the article such methods are used as: descriptive method were used to characterize the components in the phras-scheme of semi-praseologized*

*sentences, the modeling method – to create models of semi-phraseologized sentences of ironically negation type. The associative experiment method has made it possible to find out the semantic characteristics of subtypes of ironically negation semi-phraseologized sentences in speech, to determine their expressive potential in different communicative situations.*

**Results.** *The basis of semi-phraseologized sentences of the modern Ukrainian language is the phraseologized structural scheme, on which the fixed meaning does not depend on the specific lexical filling of structural components, since this value is idiomatic. The means of explicit manifestation of ironic negation in semi-phraseologized sentences are described. The mechanism of structuring such sentences is disclosed, one of their qualification features – stability has been analyzed and the effect on this feature of the morphological expression of the constant and variable components of the phrase-schemes is investigated. Interpretation of the semantics of semi-phraseologized sentences may be accompanied by some difficulties. In artistic text, this question compensates for the context, then dialogic speech does not always have enough questions and answers of the participants in the dialogue to perceive the idea adequately. Therefore, the meaning of a semi-phraseologized sentence is based on the speakers' background knowledge, associative parallels that the speaker can use. The author suggests to consider semi-phraseologized sentences as psycholinguistic units. The ordering of different semantic types and subtypes of semi-phraseologized sentences contributes to the optimality of speech, in particular, the dialogic conversational, adequate expression of thought, with the support on the thinking processes of the speaker, realizing it as the active subject of the communication process.*

**Conclusions.** *The connotative shades in semantics of the ironic negation of semi-phraseologized sentences are traced. The means of expression of semi-phraseologized sentences with ironic negation, in particular the emphasis of the anaphoric modal component, are found. The implicit means of the ironic negation are determined: exclamation intonation, fixed sequence of components and the presence of the phraseologized connective complex.*

**Key words:** *subject of speech influence, internal behavior, semi-phraseologized sentence, expressive construction, semantics of ironic negation.*

## **Вступ**

Комунікативна функція мови реалізується через висловлення. Передача інформації, обмін мовленнєвими повідомленнями між людьми можливі лише через висловлення, через їхнє продукування у зовнішньому мовленні. Додаткові реченнєві моделі комунікації відображають мовленнєву взаємодію комунікантів як їхню мовленнєву активність, що можна описати за допомогою діяльнісної схеми «суб'єкт – об'єкт», у якій кожний учасник

регулює внутрішню (свідомість і мислення) і зовнішню (говоріння) поведінку іншого мовця.

Нечленовані фразеологізовані речення є основним, досить частотним, засобом реалізації як усного діалогічного, так і монологічного мовлення. Ці речення соціально і психологічно, тобто емотивно й експресивно, орієнтовані на учасників комунікації. Певні семантичні типи нечленованих фразеологізованих речень займають окрему нішу в комунікативному процесі.

Представники психолінгвістики вважають, що наше мислення оперує щонайменше двома формами думки: 1) конкретною, чітко структурованою, з визначеними межами і обсягом змісту; 2) узагальненою, структурно нерозчленованою, з розширеними межами і не визначеним до кінця обсягом (Vivas, Manoilloff & García, 2019). Для вираження першої думки в мові є відповідні засоби – формально-граматичні речення. Досить закономірним виявилось прагнення комунікантів дібрати одиниці мови, які б виражали і нерозчленовану думку, адже «...мовлення повинно бути виразно оптимальним, тобто адекватним змісту думки» (Вежбицкая, 2001: 64). Зарубіжні учені вивчали мовлення через емоційну сферу та її репрезентанти – специфічні лінгвальні маркери (Argaman, 2010; Montefinese et al., 2014). Одиниці, що адекватні нерозчленованій думці, є синтаксично нечленованими, зокрема фразеологізованими, реченнями. Такі реченнєві структури набувають особливого значення для носіїв української мови, діалогічного розмовного мовлення.

Перед дослідниками постала потреба упорядкувати семантичні різновиди нечленованих фразеологізованих речень як психолінгвістичних одиниць. Вироблення єдиної семантичної типології фразеологізованих речень, серед яких особливо важливе місце займають напівфразеологізовані речення, сприятиме «оживленню» мовленнєвої діяльності, увиразненню й урізноманітненню спілкування між учасниками, створенню позитивного (чи негативного) мікроклімату у процесі спілкування з представниками різних культур. Упорядкування різних семантичних типів і підтипів напівфразеологізованих речень уможливить для мовців досягати оптимальності мовлення, зокрема діалогічного розмовного, з огляду на високий ступінь його інформативності, сприяти адекватному, повному, хоч і лаконічному, вираженню

думки, з опертям на мисленнєві процеси мовця, реалізуючи його як активного суб'єкта процесу спілкування (Gibbs, 2011).

Зарубіжні лінгвісти досліджували деякі типи та різновиди напівфразеологізованих речень: в англійській (Kay & Fillmore, 1999; Goldberg, 2000; Kemmer & Barlow, 2008), польській (Норман, 2007) та фінській мовах (Копотев, 2008). Однак це був здебільшого поверхневий або епізодичний аналіз. Автори дотично характеризували мисленнєві операції та взаємозв'язок специфічних фразеологізованих побудов і мислення людини. Напівфразеологізовані речення не були об'єктом зацікавлення у розрізі психолінгвістики в наукових студіях зарубіжних дослідників. Це підтверджує проведений аналіз публікацій за останні чотири роки у фахових журналах «Applied Psycholinguistics» і «Journal of Psycholinguistic Research».

Семантику деяких видів нечленованих фразеологізованих речень побіжно аналізували у наукових розвідках як зарубіжні, так й українські лінгвісти (Goldberg, 2000; Копотев, 2008; Личук, 2014; Ситар, 2011, 2014).

*Мета* статті – схарактеризувати специфіку семантичних підтипів напівфразеологізованих речень зі значенням іронічного заперечення як психолінгвістичних одиниць, визначити їхні функції в системі ієрархічних відношень «цілісний акт мовленнєвої діяльності – мовленнєві дії».

Поставлена мета зумовлює розв'язання таких *завдань*: 1) розкрити семантичну специфіку іронічнозаперечених напівфразеологізованих речень; 2) окреслити їхній експресивний потенціал у процесі комунікації.

## Методи та методика дослідження

Для досягнення мети дослідження та розв'язання визначених завдань використано такі методи: *описовий метод*, що дав змогу схарактеризувати особливості поєднання компонентів у фразеосхемі напівфразеологізованих речень, проаналізувати семантичні різновиди напівфразеологізованих речень з іронічним запереченням; *метод моделювання* – для створення моделей напівфразеологізованих речень іронічнозапереченого типу; *метод компонентного аналізу* –

для характеристики комунікативного і модального компонентів у синтаксичній структурі напівфразеологізованих речень. *Метод семантичного диференціалу* вможливив виміряти емотивне значення слів – компонентів фразеосхеми напівфразеологізованих речень з іронічним запереченням, що дав змогу мовцеві надати явищу чи предмету певну психологічну оцінку. Ґрунтуючись на асоціаціях як уявних зв'язках між об'єктами, явищами тощо, *метод асоціативного експерименту* дав змогу з'ясувати семантичні характеристики підтипів і різновидів іронічно заперечних напівфразеологізованих речень у мовленні, визначити їхній експресивний потенціал у різних комунікативних ситуаціях.

## **Результати та дискусії**

У нечленованих фразеологізованих реченнях основним є модусний компонент, оскільки він супроводжує всі реалізації будь-якого виду фразеологізованого речення в мовленні. На думку науковців, модусна подія може існувати самостійно, без відношення до диктумної (Черемисина & Колосова, 2010). Нечленовані фразеологізовані речення як засоби вираження нерозчленованої думки – адекватні, активні одиниці комунікації, уможливають вирішення проблеми «раціональність» – «ірраціональність», нейтралізують обмеженість логічного мислення людини.

Предмет мовлення у напівфразеологізованих реченнях оформлений у чітку структуру значень, що пов'язані з категорією «відношення». Узагальнювальний характер категорійного значення «відношення» вможливорює виділення різних семантичних типів цих речень. Напівфразеологізовані речення з категорійним заперечним значенням об'єднують три семантичні типи: *власне-заперечення*, *категоричне заперечення* й *іронічне заперечення*. Найчисленнішим є семантичний тип зі значенням іронічного заперечення.

Універсальність іронії детермінована тим активним началом, що закладене в ній і є рушійним у всіх виявах іронії. На думку дослідників, вербальна іронія виникла разом з людською мовою (Кьеркегор, 2017; Schoentjes, 2001).

Іронічне заперечення є особливим різновидом непрямого заперечення. Йому властиве широке функційне навантаження.



Із-поміж різних функцій іронії саме полемічна й ексклюзивна ґрунтуються на заперечувальних властивостях іронії (Баган, 2012: 167).

Варто зазначити, що у структурі напівфразеологізованих речень на загальне значення іронічного заперечення можуть нашаровуватися додаткові модальні відтінки, такі як обурення, зневага, глузування, ігнорування та ін.

Засобами експліцитного вияву іронічного заперечення у напівфразеологізованих реченнях є фразеокомплекси. У структурі фразеокомплексу є два облігаторні компоненти: постійний і змінний. Постійний компонент може бути одно- або багатоелементним. Один із його елементів виражає узагальнювальне значення, яке й формує фразеосинтаксичне значення напівфразеологізованого речення.

В основі напівфразеологізованих іронічно-заперечних речень виділяємо фразеокомплекси, що й уможливили виділення таких семантичних підтипів:

1. *Добрий (добра, добре, добрі) + N<sub>1</sub> (Inf, V<sub>р</sub>)*. Напр.: [німці] *Вирізали у селі всіх кур, кіз, свиней. **Добрі господарі!** Нема що казати...* (В. Козаченко). Постійний ад'єктивний компонент «добрий» цілком десемантизувався, уподібнився до модальних компонентів, однак не змінив свого лексичного значення на протилежне. Модальний компонент *добрий* у сполученні зі змінним іменниковим або дієслівним компонентом передає заперечення характеризувальної ознаки особи чи якості предмета, ознаки дії чи стану. Значення фразеосхеми увиразнене додатковими модальними відтінками обурення, глузування та ін., пор.: *Хлопці хвіртки знімають, у купу серед села зносять, а одному дядьку колись човен на комин поставили. А над цими отак пожартували. «**Добрі тобі жарти!** – піниться Панчик. – Ти чув, що вони про колгости плели? Да за таке знаєш, що буває?»* (М. Малюк); ***Добра свекруха!** І не позаздриш!* (Розм.).

2. *Де там (тут) (вже) + N<sub>n</sub> (Inf, V<sub>р</sub>); Коли там (тут) (вже) + Inf; Куди там (тут) (вже) + N<sub>n</sub> (Inf)*. Модальні нерозкладні комплекси, утворені похідними частками *де, коли, куди* і *там (тут)*, реалізують заперечне іронічне значення. Структурні компоненти *де, коли, куди* граматизувалися, перетворившись на модальні частки. Напр.: – *Де були?* – *продовжувала дружина.* – *Купалися,* – *байдуже відповів Білаш.* – ***Де вже там купалися!*** – *сказала дружина...*

(О. Жовна); *В п'ятницю вона, як завжди, бігла до трамваю, не зауважуючи Совинського, але цього разу мимохідь кинула мовби і не для нього, а так собі, для нікого, кілька слів: «Після п'ятої в скверу між Артема й Глибочицею». **Де там та п'ята година!** Він покотив свого ролика одразу і сидів там цілий день серед дитячого вереску й сміху... (П. Загребельний); **Де вже там розбагатієш!** Постійні витрати і витрати (Розм.). Значення заперечної модальності в цих реченнях супроводжують модальні відтінки зневаги, нехтування, розчарування та ін.*

3. *Що там (тут) + N<sub>1</sub> (Inf)*. Значення цього типу напівфразеологізованих речень – заперечення певної дії чи якогось стану, що доповнюється модальними відтінками неважливості, неістотності когось, чого-небудь у чомусь. Такі речення можуть мати як окличну, так і неокличну інтонацію. Особливістю цього підтипу є емоційне виділення модального компонента *що*. Напр.: – *Правда, ти слуга! – Е, що там слуга, – відмовив Іван. – Коли я служу, то з власної волі; – Ну, так чого ж тобі не стає? – Ет, що там о тім балакати!* – сказав Іван, махнувши рукою (Із творів І. Франка); *Е, що там робота!* Одне розчарування і незадоволення (Розм.).

Уживання у структурі фразеологічного емоційних вигуків, зокрема *ей, ет, ах* та інших, доповнює заперечне значення напівфразеологізованого речення відтінком сумніву, незадоволення та ін.

4. *Який (яка, яке, які) (там) + N<sub>1</sub> (V<sub>p</sub>, Adv)*! Специфікою цього підтипу є оклична інтонація й емоційне виділення модального компонента *який*. Напр.: *Воно й справді, на наш крик визирав уже дехто з-за тину, а допомогти... **Яка там поміч!** Хто тоді смів слово проти власті сказати? (М. Малюк); – Пульс? – запитав Стівос. – Що, немає?. – **Який пульс!** – розсердився Котя. – Холодний він... Руки скласти треба... (Г. Тютюнник); **Яке там щастя!** Зять виявився не тією людиною... (Розм.).*

Відзайменникова частка *який (яка, яке, які)* і відприслівникова частка *там (тут)* сформували нерозкладний комплекс. Займенникова лексема *який* та її варіанти утратили ознаки займенника, цілком десемантизувалася, однак має властивість узгоджуватися з іменниковим компонентом у роді, числі та відмінку. Прислівникове слово *там (тут)* десемантизувалося і граматизувалося, втратило категорійне значення. Напр.: – *В лікарню б його. – **Яка тут***

*лікарня!.. – буркнув Світличний; – В подарунок, чи що? – Та який подарунок! На обмін* (Із творів А. Дімарова).

Фразеологізований нерозкладний комплекс може поєднувати два компоненти: модальний компонент *яке* і дієслівне чи прислівникове слово. У такому різновиді спостерігаємо елімінацію часткового компонента *там*. Напр.: *То вас не викликали сюди? – Яке викликали! До воріт не підпустили, поки я не пояснив, яку новину вам приніс* (В. Шкляр); *Я боюся, чи не небезпечно буде? – Яке небезпечно! Справа надійна, вигідна* (А. Головка).

5. *Теж (також) мені* +  $N_1$  ( $V_p$ ). У напівфразеологізованих реченнях, утворених на основі цього фразеологічного комплексу, частка *теж (також)* втрачає граматичну семантику – надання реченню стверджувального відтінку. Правобічну позицію фразеологізованого нерозкладного комплексу *теж (також) мені* заповнює лексема з позитивною конотацією або формально-граматичне речення позитивної семантики, що виконує роль протичлена. Напр.: – *Співтовариство, значить. – Теж мені співтовариство. То замість «в гурті» – «на бригаді» скаже* (М. Стельмах); – *То рідкісне явище, коли дружина голови колгоспу доброї слави заживає. – Та що ти з ним торгуєшся! – не витримує Сергєєв. – Теж мені базар! – Дійсно. Ну то кінчимо торгівлю. Не хочеш підписувати – не треба* (Іван Багряний); *Теж мені подарунок! І до рук не хочеться брати* (Розм.). На значення іронічного заперечення нашаровується додатковий модальний відтінок нехтування кимось / чимось.

6. *От і* + *Subst (Pronom<sub>п</sub>, N<sub>2</sub>)!* Вказівна частка *от* втрачає свою граматичну семантику: надавати реченню додаткового відтінку вказівки на когось, щось. Модальне сполучення *от і...* має приховану сему: «заперечення особи, предмета, ознаки, дії тощо». Основне заперечне значення фразеологічного комплексу доповнюють модальні значення обурення чи образи. Змінний компонент має широкий діапазон морфологічного вираження. Напр.: – *Це, мамо, Мелашка покинула нас через вас, – обіззався Лаврін. – От і через мене! Ще що вигадай! – говорила Кайдашиха* (І. Нечуй-Левицький); *От і хороша! Хороша, як курка задрипана!* (М. Кропивницький); *От і через нього! Ще щоб придумали!* (Розм.).

7. *От тобі (ї)* +  $N_1$  (*Part, Praepos*)! та *От так* +  $V_f$ ! Унаслідок переосмислення частка *от* втрачає вказівний характер

і зв'язок з повнозначними словами, що мають категорійне значення. Нерозкладний комплекс *от тобі (й)* як обов'язковий компонент фразеокомплексу організовує нечленоване речення фразеологізованого типу *от тобі (й) + будь-який повнозначний чи службовий компонент*, у структурі якого з'являється прихована сема «розчарування з приводу того, що очікувалося, але не здійснилося чи відбулося не так, як повинно було статися». Напр.: – **От тобі й раз!** Ну, як же я буду з тобою говорити на «ви», коли ти паранет (М. Хвильовий); «**От так маєш!** – подумав Яць. – *Отсе я на багача наскочив!..*» (І. Франко); «**От тобі й маєш!** – сердито вигукнув дід (Розм.). Напівфразеологізоване речення *От тобі (й) на!* може виконувати роль несподіваного резюме оцінного характеру щодо тих чи тих фактів, подій тощо, пор.: **От тобі й на!** Такого не бувало – їх постягали з коней і зігнали докупи (М. Івасюк).

8. *Знайшов у кого (чого, кому, чому, ким, з ким, чим, при кому, на чому) + Inf!* Специфікою заперечних напівфразеологізованих речень цього різновиду є оклична інтонація, яка саме й формує план заперечної модальності. Дієслівна форма чоловічого роду однини минулого часу *знайшов* цілком граматизувалася і десемантизувалася, перетворилася на модальний компонент. Віддієслівна частка *знайшов* має відтінок розмовності. Іронічне заперечне значення виражене відтінком глузування, сарказму та ін. Напр.: *Попові, напевно, байдуже було, хрещений я чи не хрещений. Він виніс окраєць житнього плескача... й запитав, у кого я ще був. Я сказав. «Ха!» – реготнув піп. – «Знайшов, у кого просити»* (Г. Тютюнник); «**Знайшов, чим хвастатися!** Про твого брата-злодія все село знає! – засміялася Оля (Розм.).

9. *Було...* Напівфразеологізовані речення з незмінним дієслівним компонентом – формою середнього роду минулого часу *було* особливі тим, що в них на заперечне значення нашаровуються модальні відтінки іронії, глузування, співчуття та ін. Напр.: *А вона тим часом, оте золото – не жінка, штовхнула його в плече, наче хотіла збудити зі сну, і сказала: – Е, було б чим гризтися! Хіба тільки світу, що у вікні?* (Ірина Вільде); **Було про що просити** (Леся Українка); **Було б чим журитися!** Є й інші проблеми (Розм.).

10. *Про мене!* Цю фразеосхему утворює нерозкладний похідний вигуківий комплекс. Заперечення важливості, істотності когось, чогось доповнене модальними відтінками нехтування,

байдужості та ін. Пор.: – *Тобі до всього діло!* – **Про мене!** (Л. Українка); – *Ну, я тебе прошу. Поміряєш?* – **Про мене.** Часу немає (Брати Капранови); – *Чи прийдеш ти на зустріч випускників? Записувати тебе?* – **Про мене!** (Розм.).

11. *Мало що (хто, чого) там + V<sub>f</sub>!*; *Мало кому треба + V<sub>f</sub>!*; *Мало де (коли, куди, звідки) там + V<sub>f</sub>!* Незмінний аналітичний модальний компонент *мало що там/мало кому там / мало де там* утворюють відприслівникова частка *мало* і займенники *що (хто, чого)* чи частковий модальний комплекс прислівникового походження *мало де (коли, куди, звідки) там*. Напр.: *Виявляється, запрошення на прем'єру лежать у моїй папці. Мало що там лежить!* Там може бути навіть перепустка в комунізм, та не стану ж я усе це переглядати й перечитувати (П. Загребельний); **Мало де візьму!** Не всі повинні знати! (Ю. Збанацький).

Переосмислення модальних компонентів *мало що (хто, чого)*, *мало кому*, *мало де (коли, куди, звідки)* детермінує структурно-семантичну стійкість і нерозкладність фразеосхеми аналізованого семантичного підтипу напівфразеологізованих речень, пор.: – *Вони йдуть до Болгарії, мамо!* – *Той що?* **Мало куди йдуть!** (Р. Іванченко); **Мало що там вчувалося!** Ні з того, ні з сього я починала раптом совати шухляди, одчиняти шафи, тумбочки (А. Тютюнник).

Дослідники продовжують дискутувати щодо таких нечленованих фразеологізованих конструкцій. Представники конструкційного синтаксису (Копотев, 2008; Ситар, 2017) зауважують, що цей семантичний різновид засвідчує лексико-синтаксичний континуум або перехід із лексики в синтаксис, а самі напівфразеологізовані речення номінують *колострукціями* (Goldberg, 2000; Ситар, 2017).

12. *V<sub>f</sub> я + Inf!* Особливістю цієї фразеосхеми є те, що сформована на її основі стверджувальна за формою конструкція виражає експресивно-іронічне заперечення. Для таких конструкцій характерні ознаки: значна тривалість звучання заперечуваного за змістом наголошеного складу та підвищений його тон. Віддієслівні частки виражені застиглою граматичною формою – формою чоловічого роду однини або множини минулого часу чи формою першої особи однини або множини майбутнього часу дієслів. Напр.:

**Піду я гуляти!** (Розм.); **Буду я читати!** (Розм.); **Слухали ми його!** (Розм.); **Боявся я його!** (Розм.).

Із забарвлення подиву, незадоволення, суперечності як вторинного модального в таких напівфразеологізованих реченнях на першому плані є значення іронічно-заперечної модальності.

13. *Так я (він, ми, вони) і (й) + V<sub>f</sub>* Неподільне аналітичне сполучення *Так і (й)...*, втративши стверджувальну семантику і супроводжуючись підсилювальною інтонацією, виражає експресивно-іронічне заперечення. Для виконання своєї функції підсилювальна частка *і (й)* здебільшого займає препозицію щодо дієслова. Роль змінного компонента виконують дієслова у формі минулого або майбутнього часу. Напр.: *Я мовчала, і Кипчаченко навіть зрадив мовчанці. – Так я й знав! – ехидно просвистів він. – Ти думаєш, ти відповідальна працівниця? Ти – ступа!* (П. Загребельний); *Так я йому й допоміг!* (О. Лишега).

14. *Тебе (тобі, з тобою, вас, вам, з вами) + V<sub>f</sub>!* Специфіку заперечних напівфразеологізованих речень з аналізованим фразеоконструктом становить незмінний займенниковий компонент *ти* чи *ви* у граматично стійких формах родового, давального чи орудного відмінків. Саме оклична інтонація переводить синтаксичну побудову у план заперечної модальності і перетворює на фразеологізовану структуру, напр.: *А дівчина образилася: – Кращого придумати не змогли? У вічні куховарки призначили? – Тебе призначили!* (М. Стельмах); *– А давай на його лекції більше не ходити, – запропонувала Тетяна. – Тебе послухаєш!* (Брати Капранови).

15. *Щоб я (ти, він, вона, ми, ви, вони) (та, ще раз) + V<sub>f</sub>!* Цільовий характер аналізованого семантичного підтипу знівельований. Ці речення реалізують заперечну функцію з відтінком категоричної впевненості мовця в неможливості дії взагалі. На їхнє заперечне значення нашаровується конотація легкої іронії чи глузування. Напр.: *С т а р ш и н а. Чи не помиляєтеся ви? Р и н д и ч к а. Отак пак! Щоб я та помилилася!* (М. Кропивницький).

16. Фразеоконструкт утворений з постійних модальних компонентів – прислівникових слів *багато, доконче, дуже, сильно* та змінного дієслівного компонента. Постійні компоненти здебільшого десемантизовані, уживані для увиразнення емоційності висловлення. Напр.: *– Та це ми, діду, правди вивіряємо в вас! – сказав син.*



– **Доконче треба було!** (І. Нечуй-Левицький). Такі фразеологізовані побудови мають відтінок фамільярного заперечення, грубого зауваження.

17. *Хоч би тобі + V<sub>f</sub>*. За формою цей фразеологічний комплекс належить бажальним конструкціям, але він утратив основне комунікативне призначення, і за ним закріпилося іронічно-заперечне значення з додатковим модальним значенням «здивування». Напр.: – *Чортові когути!* [про людей – М. Л.] *Напташили цілі бутлі олії... Хоч би тобі сховали де!* (В. Козаченко).

Варто зазначити, що приклади з розмовного мовлення для першого – десятого підтипів, вибрано з питальників, що були запропоновані для двох груп учасників: 1 група – студенти різних спеціальностей першого, другого курсів освітнього ступеня «бакалавр» та першого курсу освітнього ступеня «магістратури», 2 група – особи 50–70 років. Усього залучено двісті п'ятдесят учасників. Послугуючись методом *асоціативного експерименту*, авторка розробила питальник, щоб визначити активність уживання в розмовному мовленні вищезазначених десяти підтипів напівфразеологізованих речень зі значенням іронічного заперечення, окреслити палітру додаткових оцінних значень та з'ясувати спектр асоціацій, що насамперед з'являються у мовця, з метою визначити додаткові значення.

## Висновки

За характером та конотацією категорійного значення «заперечення» напівфразеологізовані речення утворили сімнадцять семантичних підтипів зі значенням іронічного заперечення. Імпліцитні мовленнєві підтексти, що властиві напівфразеологізованим реченням, семантичні трансформації компонентів фразеологічного комплексу, роль контексту увиразнюють ідіоматичність семантики, через значеннєві прирошування якої доповнюються висловлення в процесі комунікації.

Очевидним є той факт, що напівфразеологізовані речення з іронічнозаперечним значенням як особливі психолінгвістичні одиниці насамперед діалогічного розмовного мовлення активізують мовленнєву діяльність, регулюють внутрішню (свідомість і



мислення) та зовнішню (говоріння) поведінку одного із учасників спілкування, вважаючи його суб'єктом свого мовленнєвого впливу.

Перспективи наших досліджень убачаємо в характеристиці модальності мімезису (наслідування) та діасірни (злої насмішки) на прикладі напівфразеологізованих речень з іронічнозаперечним значенням, мовленнєвих операцій, пов'язаних з утворенням цих видів іронії, та їхнім прагматичним потенціалом.

## Література

- Баган, М.П. (2012). *Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Вежбицкая, А. (2001). *Понимание культур через посредство ключевых слов*. Москва: Языки славянской культуры.
- Кьеркегор, С. (2017). *О понятии иронии*. Режим доступа: <http://librusec.pro/b/619802/Кьеркегор> (15.06.2017).
- Копотев, М.В. (2008). *Принципы синтаксической идиоматизации*. Хельсинки: Helsinki University Press.
- Личук, М.І. (2014). Імплицитні моделі ствердної та заперечної модальності напівфразеологізованих речень. *Вісник Черкаського університету*, 7(300), 113–117.
- Норман, Б. (2007). Участие лексического компонента в синтаксических моделях. *Зборник Матице Српске за славистику*, 71–72, 214–219.
- Ситар, Г.В. (2014). Моделі фразеологізованих речень зі значенням заперечення. *Вісник Донецького національного університету*, 1–2, 229–236.
- Ситар, Г. (2017). *Синтаксичні фразеологізми в розрізі конструкційної граматики*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД».
- Ситар, Г. (2011). Структурні й семантичні типи синтаксичних фразеологізмів в українській мові. *Мовознавчий вісник*, 12–13, 178–181.
- Черемисина, М.И., & Колосова, Т.А. (2010). *Очерки по теории сложного предложения*. Москва: Едиториал УРСС.
- Argaman, O. (2010). Linguistic markers and emotional intensity. *Journal Psycholinguistic Research*, 39(2), 89–99. <https://doi.org/10.1007/s10936-009-9127-1>
- Gibbs, R.W. (2011). Evaluating Conceptual Metaphor Theory. *Discourse Processes*, 48(8), 529–562. <https://doi.org/10.1080/0163853X.2011.606103>
- Goldberg, A. (2000). *Construction Grammar. Encyclopedia of cognitive science*. London: Macmillan.
- Kay, P., & Fillmore, Ch. (1999). Grammatical Constructions and Linguistic Generalizations: The Whats X doing Y? Construction. *Language*, 75(1), 1–33. <https://doi.org/10.2307/417472>
- Kemmer, S., & Barlow, M. (2008). *A Usage-based Conception of Language*. Essen: LAUD.
- Montefinese, M., Ambrosini, E., Fairfield, B., & Mammarella, N. (2014). Semantic significance: a new measure of feature salience. *Memory & Cognition*, 42(3), 355–369. <https://doi.org/10.3758/s13421-013-0365-y>

- Schoentjes, P. (2003). *La poética de la ironía*. Madrid: Cátedra.
- Vivas, L., Manoiloff, L., & García, A.M. (2019). Core Semantic Links or Lexical Associations: Assessing the Nature of Responses in Word Association Tasks. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48(1), 243–256. <https://doi.org/10.1007/s10936-018-9601-8>

## References

- Bagan, M.P. (2012) *Kategoriia zaperechennia v ukrainskyi movi: funktsionalno-semantychni ta etnolingvistychni vyiavy [Category of Negation in Ukrainian Language: Functional-Semantic and Ethnolinguistic Manifestations]*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Burago [in Ukrainian].
- Vezhbítskaya, A. (2001) *Ponimanie kultur cherez posredstvo klyuchevyih slov [Understanding cultures through keywords]*. Moscow: Yazyki slavyanskoj kultury [in Russian].
- Kyrkehor, S.O. (2017). *O ponyatyy yronyi [On the concept of irony]*. Retrieved from <http://librusec.pro/b/619802/Къркергор> [in Russian].
- Kopotev, M.V. (2008). *Pryntsypy syntaksycheskoyi ydyomatyatsyi [Principles of syntactic idiomatization]*. Xelsynky: Helsinki University Press [in Russian].
- Lychuk, M.I. (2014). Implitsytni modeli stverdnoi ta zaperechnoi modalnosti napivfrazеologizovanykh rechen [Implicit models of affirmative and negative modality of semi-phraseologized sentences]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu – Bulletin of Cherkasy University*, 7(300), 113–117 [in Ukrainian].
- Norman, B. (2007) Uchastie leksicheskogo komponenta v syntaksicheskikh modelyakh [Participation of the lexical component in syntactic models]. *Zbornik Matitse Srpske za slavistiku*, 71–72, 214–219 [in Russian].
- Sytar, G.V. (2014). Modeli frazeologizovanykh rechen zi znachenniam zaperechennia [Models of phraseologized sentences with the meaning of negation]. *Visnyk Donetskoho nacionalnoho universytetu – Bulletin of Donetsk National University*, 1–2, 229–236 [in Ukrainian].
- Sytar, G. (2017). *Syntaksychni frazeologizmy v rozryzi konstruktivnoyi gramatyky [Syntactic phraseologisms in the context of structural grammar]*. Vynnytsia: TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian].
- Sytar, G. (2011). Strukturni j semantychni typy syntaksychnykh frazeologizmiv v ukrayinskij movi [Structural and semantic types of syntactic phraseologisms in the Ukrainian language]. *Movoznavchyi visnyk – Linguistics Herald*, 12–13, 178–181 [in Ukrainian].
- Cheremysyna, M.Y., & Kolosova, T.A. (2010). *Ocherky po teoryi slozhnoho predlozheniya [Essays on the theory of complex sentences]*. Moscow: Edytoryal URSS [in Russian].
- Argaman, O. (2010). Linguistic markers and emotional intensity. *Journal Psycholinguistic Research*, 39(2), 89–99. <https://doi.org/10.1007/s10936-009-9127-1>
- Gibbs, R.W. (2011). Evaluating Conceptual Metaphor Theory. *Discourse Processes*, 48(8), 529–562. <https://doi.org/10.1080/0163853X.2011.606103>
- Goldberg, A. (2000). *Construction Grammar. Encyclopedia of cognitive science*. London: Macmillan.

- Kay, P., & Fillmore, Ch. (1999). Grammatical Constructions and Linguistic Generalizations: The Whats X doing Y? *Construction. Language*, 75(1), 1–33. <https://doi.org/10.2307/417472>
- Kemmer, S., & Barlow, M. (2008). *A Usage-based Conception of Language*. Essen: LAUD.
- Montefinese, M., Ambrosini, E., Fairfield, B., & Mammarella, N. (2014). Semantic significance: a new measure of feature salience. *Memory & Cognition*, 42(3), 355–369. <https://doi.org/10.3758/s13421-013-0365-y>
- Schoentjes, P. (2003). *La poética de la ironía*. Madrid: Cátedra.
- Vivas, L., Manoiloff, L., & García, A.M. (2019). Core Semantic Links or Lexical Associations: Assessing the Nature of Responses in Word Association Tasks. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48(1), 243–256. <https://doi.org/10.1007/s10936-018-9601-8>

#### **АНОТАЦІЯ**

**Мета.** У статті предметом аналізу є напівфразеологізовані речення зі значенням іронічного заперечення. Мета статті – схарактеризувати специфіку семантичних підтипів напівфразеологізованих речень зі значенням іронічного заперечення як психолінгвістичних одиниць, визначити їхні функції в системі ієрархічних відношень «цілісний акт мовленнєвої діяльності – мовленнєві дії».

**Матеріали та методи.** Використано такі методи: описовий метод, що дав змогу схарактеризувати компоненти у фразеосхемі напівфразеологізованих речень, метод моделювання – для створення моделей напівфразеологізованих речень іронічнозапереченого типу. Метод асоціативного експерименту дав змогу з'ясувати семантичні характеристики підтипів іронічно заперечних напівфразеологізованих речень у мовленні, визначити їхній експресивний потенціал у різних комунікативних ситуаціях.

**Результати.** Підґрунтям напівфразеологізованих речень сучасної української мови є фразеологізована структурна схема, за якою закріплене значення, що не залежить від конкретного лексичного наповнення структурних компонентів, оскільки це значення має ідіоматичний характер. Описано засоби експліцитного вираження іронічного заперечення у напівфразеологізованих реченнях. Розкрито механізм структурування таких речень, проаналізовано одну з їх кваліфікаційних ознак – стійкість та досліджено вплив на цю ознаку морфологічного вираження постійного і змінного компонентів фразеосхеми. Глумачення семантики напівфразеологізованих речень може супроводжуватися певними труднощами. Якщо у художньому тексті це питання компенсує контекст, то в діалогічному розмовному мовленні не завжди є достатня кількість запитань і відповідей учасників діалогу, щоб сприйняти думку адекватно. Отже, значення напівфразеологізованого речення спирається на фонові знання мовців, асоціативні паралелі, які може використати мовець. Тому автор пропонує розглядати напівфразеологізовані речення як психолінгвістичні одиниці. Упорядкування різних семантичних типів та підтипів напівфразеологізованих речень сприяє оптимальності мовлення,

зокрема, діалогічного розмовного, адекватному вираженню думки, з оперттям на мисленнєві процеси мовця, усвідомлення його як активного суб'єкта процесу спілкування.

**Висновки.** Простежено палітру конотативних відтінків у семантиці іронічного заперечення напівфразеологізованих речень. З'ясовано засоби експресивізації напівфразеологізованих речень з іронічним запереченням, зокрема емфатичне виділення анафоричного модального компонента. Визначено імпліцитні засоби іронічного заперечення: оклична інтонація, чітко закріплена послідовність розташування компонентів і наявність фразеологізованого нерозкладного комплексу.

**Ключові слова:** суб'єкт мовленнєвого впливу, внутрішня поведінка, напівфразеологізоване речення, експресивна конструкція, семантика іронічного заперечення.

**Лычук Мария. Семантика иронического отрицания в структуре полуфразеологизированных предложений: через призму психолингвистических особенностей речевой деятельности**

#### **АННОТАЦИЯ**

**Цель.** В статье предметом анализа являются полуфразеологизированные предложения со значением иронического отрицания. Цель статьи – охарактеризовать специфику семантических подтипов полуфразеологизированных предложений со значением иронического отрицания как психолингвистических единиц, определить их функции в системе иерархических отношений «целостный акт речевой деятельности – речевые действия».

**Материалы и методы.** Используются следующие методы: описательный метод, позволивший охарактеризовать компоненты в фразеосхеме полуфразеологизированных предложений, метод моделирования – для создания моделей полуфразеологизированных предложений иронически отрицательного типа. Метод ассоциативного эксперимента позволил выяснить семантические характеристики подтипов иронически отрицательных полуфразеологизированных предложений в речи, определить их экспрессивный потенциал в различных коммуникативных ситуациях.

**Результаты.** Основой полуфразеологизированных предложений современного украинского языка является фразеологизированная структурная схема, за которой закреплено значение, не зависящее от конкретного лексического наполнения структурных компонентов, поскольку это значение имеет идиоматический характер. Описаны средства эксплицитного выражения иронического отрицания в полуфразеологизированных предложениях. Раскрыт механизм структурирования таких предложений, проанализирован один из квалификационных признаков – устойчивость, исследовано влияние на этот признак морфологического выражения постоянного и переменного компонентов фразеосхемы. Толкование семантики полуфразеологизированных

предложений может сопровождаться определенными трудностями. Если в художественном тексте этот вопрос компенсирует контекст, то в диалогической разговорной речи не всегда есть достаточное количество вопросов и ответов участников диалога, чтобы воспринять мысль адекватно. Следовательно, значение полуфразеологизированного предложения основывается на фоновых знаниях участников, ассоциативных параллелях, которые может использовать говорящий. Поэтому автор предлагает рассматривать полуфразеологизированные предложения как психолингвистические единицы. Образование различных семантических типов и подтипов полуфразеологизированных предложений способствует оптимальности речи, в частности, диалогической разговорной, адекватному выражению мысли, с опорой на мыслительные процессы говорящего, осознание его как активного субъекта процесса общения.

**Выводы.** Прослежено палитру конотативных оттенков в семантике иронического отрицания полуфразеологизированных предложений. Определены средства экспрессивизации полуфразеологизированных предложений с ироничным отрицанием, в частности, эмфатическое выделение анафорического модального компонента. Описаны имплицитные средства иронического отрицания: восклицательная интонация, четко закрепленная последовательность компонентов и наличие фразеологизированного неразложимого комплекса.

**Ключевые слова:** субъект речевого воздействия, внутреннее поведение, полуфразеологизированное предложение, экспрессивная конструкция, семантика иронического отрицания.

## The Vulgarization of the Language of a Children's Multiplication Text as a Psycholinguistic Problem

### Вульгаризація мови дитячого мультиплікаційного тексту як психолінгвістична проблема

**Miroslava Mamich**

Dr. in Philology, Associate Professor,  
Head of the Department of  
Applied Linguistics

**Мирослава Мамич**

доктор філологічних наук, доцент,  
завідувач кафедри прикладної  
лінгвістики

E-mail: [miroslavamiros@ukr.net](mailto:miroslavamiros@ukr.net)  
orcid.org/0000-0002-2868-3953

*National University  
«Odessa Law Academy»*

✉ 23, Fontanska doroha Str., Odessa,  
Ukraine, 65009

*Національний університет  
«Одеська юридична академія»*

✉ вул. Фонтанська дорога, 23,  
Одеса, Україна, 65009

*Original manuscript received October 05, 2018*

*Revised manuscript accepted October 15, 2019*

#### **ABSTRACT**

**Research aim** is to identify the phenomena of verbal vulgarization of children's cartoon discourse, to determine their functional-semantic loads and registers of reduced emotional evaluation, as well as the main socio-cultural types of corporate vulgar behavior.

**Research Methods.** The study of the vulgarization of children's media content was carried out with the help of: a) theoretical methods, b) psycholinguistic empirical methods – discourse-analysis of vulgarized dialogical situations; questionnaire related to the testing of registers of dialogical situations in cinema texts among the audience of student's youth (80 humanitarian students (specialty «Journalism») of the National University «Odesa Law Academy» aged 17–20 years).

**Results.** The didactic role of animated cinema texts in the formation of media culture is noted. It was proposed the practical analysis of the modern children's cartoons



language in the context of the systematization of markers of affective vulgarity, such as slangisms, jargonisms, elements of common language, obscenisms. On the basis of a survey and psycholinguistic experiment, a stylistic evaluation of the perception of the selected lexical-phraseological material as such that contains the connotation «vulgarity» was confirmed, the attitude of the young generation of viewers to vulgarized cinema text was revealed.

**Conclusions.** Among the main conclusions we may note that as a result of language vulgarization of modern consciousness, in particular children, the so-called conceptual sphere of human activity is changing. The new generation of viewers is focused on low, coarse communication, on the weakening of the feeling of beautiful, on the positive perception of the appropriate aesthetics of everyday life. According to the results of the questionnaire, these cinema texts are perceived neutral by 55 students, positively – 21 students, negatively – 4 students. The language of cartoon characters, which represent certain social groups of real society, is seen as the norm for any situation, and grumpiness, disrespect, psycho-emotional imbalance are seen as their «organic» color. Therefore, the majority, or the vast majority of the respondents, correlated the lexical-phraseological units as jargon that is, acceptable in the youth environment. Modern foreign animation that is presented as translated cinema text, loses the important function of being a mediadidactic source, that is, the medium of producing patterns of individual and collective linguistic behavior.

**Key words:** cartoon discourse, speech of a children & appose; multiplication film, children's media content, vulgarism, slangism, obsceneism, linguistic consciousness, adaptive potential of a person, stress tolerance.

## Вступ

Основна тенденція у розвитку сучасної масової культури – це посилення плюралізації аргументів та оцінок, розширення жанрово-стильових різновидів усних форм спілкування, еволюція в бік увиразнення розмовності, що реалізується зокрема у вульгаризації спілкування, яке супроводжує психоемоційна напруга, а нерідко – агресія. Саме цей емоційно-психологічний стан віддавна в колі уваги західних соціальних психологів (Berikowitz, 1962; Buss, 1971), які поведінкову агресію, зокрема вікову, пов'язують із вербальною (Goldstein, 2005), а також психолінгвістів, які в останні роки актуалізували увагу до проявів агресії через ЗМІ (Комалова, 2019). Науковці різних напрямків загострюють увагу на тому, що, на жаль, сформувалася і стала запитаною «негативна етика» (Донникова, 2018), що формує у мовної спільноти такі асоціативні зони, які акумулюють нові механізми мовно-культурної пам'яті.



Дослідження сучасної мовної культури становлять основу культурно-історичної психолінгвістики (Bertau, 2011), яка потребує емпіричних результатів з різних зрізів діяльності індивідуальних когнітивних систем, поєднання соціальних і психологічних функцій різних словесних форм. Одна з найбільш актуальних у аспекті вивчення глобалізованої мовної свідомості – проблема вульгаризації сучасної мови. Невипадково дослідники мови західноєвропейських та українських медій зосереджуються на психологічних аспектах (Ставицька, 2005; Meskova, 2017; Таран, 2015; Кутуза, 2018; Sachola et al., 2018 та ін.) і констатують зміни лексичних стильових норм публічного дискурсу, формування «нових стандартів публічного спілкування за змішаним середньолітературним і літературно-фамільярним зразком» (Бибик, 2016: 72).

Відповідні проблеми з погляду психології пояснюють тим, що така мовна поведінка супроводжується: а) екстраверсивністю, викидом вульгарності, згрублості, адже індивідуум долає страх перед змінами у довкіллі, стресами; у мові ж це виявляється як згрубілий, агресивний діалог, насичений вульгарними оцінками, жаргоном, лайливими, обценними виразами і под.; б) усвідомленням власної свободи і волі, що змішуються у певній частини населення із поняттями сваволі, зокрема й мовної, із агресивними способами вирішення спірних питань і конфліктів, які частина населення сприймає як прояв сили, рішучості, мужності, впевненості і безкомпромісності; в) налаштуванням до «культуромовної розкнутості» та тематичного плюралізму (зняття табу з певних тем), до зростання емоційності та несхвальної оцінності в побутовому середовищі (зокрема див.: Oliynyk & Shevchenko, 2016: 77). При цьому слід звернути увагу на особливості функціонування мовлення як психічного феномену, прояви мовної стресостійкості, адаптогенності у зв'язку зі змінюваними обставинами. Психолінгвістичні спостереження виявляють усвідомлене послуговування ненормативними мовними засобами, значне посилення неусвідомленого прояву афективного вульгаризованого мовного ресурсу (Кожухарь, 2008; Jay, 2009), сліпого наслідування соціально табуйованих виразів і в усній, і в писемній практиці (Mackay, Hadley & Schwartz, 2005). Дослідження складу і семантико-стилістичної структури такого «мовного арсеналу» уможливило проектування результатів у контексті

психолінгвістичної теорії лексикону як надбання індивіда, яка вибудовується на засадах дисасоціативних – асоціативних зв'язків, які змінюються залежно від зміни середовища, з якого діти засвоюють мову, що і спричинює крім загальних, індивідуальні особливості їхньої мови (Kidd, Donnelly & Christiansen, 2018).

Усі відзначені в ракурсі психолінгвістики аспекти мають екстралінгвальні передумови – економічні (розвиток конкуренції, спрямування сервісу до споживача, посилення міжнародних обмінів, переживання інфляційних процесів і процесів вивільнення робочої сили, переструктурування професійної діяльності), політичні (свобода слова, зняття політичної цензури), соціальні (соціально-майнова поляризація суспільства), демографічні, світоглядні, емоційно-настроеві, фізичний стан мовця – вульгаризації загальної мовної практики від 90-х рр. ХХ ст. і нині, під якою тут розуміємо згрубіле, непристойне, спрощене спілкування.

Новизна запропонованої статті у ракурсі психолінгвістичних досліджень у тому, що проблему вульгаризації мови розглядаємо на матеріалі українського кіно. Оскільки зарубіжні вчені приділяють увагу формуванню стратегії уникнення образливої мови в аудіовізуальному перекладі фільмів (Туреј, 2019), полікодовий кінематографічний дискурс використовують як базу для навчання мови, закріплення ситуативних комунікативних практик (Lavrinenko & Shevchenko, 2019), але вони засвідчили схвальне/несхвальне ставлення до елементів вульгаризації мови дитячої мультиплікації. Автори таких творів не завжди враховують підготовленість свідомості сучасних дітей до перегляду і критичного сприймання цілих кінотворів, персонажі яких говорять так званою «сучасною дорослою» мовою, виявляючи при цьому здебільшого не раціональне, а емоційне ставлення до світу, ситуацій, пропагуючи, хоча й непрямо, анормативний тип мовної поведінки, моралі, викривлюючи шлях соціалізації особистості дитини. Отож, у цілому, враховуючи принцип агрегації в психології, можемо припускати, що девіативні (вульгаризовані) мовні манери персонажів можуть проектуватися на цілісний образ персонажа як стереотип, еталон неконтрольованої поведінки, зокрема й вербальної, яка не вимагає довгого обдумування, формулювання думки, а обмежується стереотипними вульгаризмами, коли стерта межа між особистим і загальним. Навіть психіатри зауважують про формування

вульгарного стилю життя – стилю деградації людських стосунків, а психологи відзначають серед причин вульгаризації свідомості – брак спілкування, тісних контактів людей (Верду, 2013).

Широкий погляд на питання вульгаризації комунікації у світі спонукає у перспективі до її окреслення у рамках психолінгвістики, об'єктом якої серед іншого є різні вияви мовленнєвої поведінки. Запропоноване дослідження актуалізує проблеми перекладу англomовних кінотекстів, адаптованих для різновікової глядацької аудиторії з різним емоційно-психологічним станом зрілості і критичного ставлення до світу, зокрема представленого в аудіовізуальних асоціативно-образних моделях, які охоплює мультиплікаційний художній субдискурс як фрагмент дитячого медіаконтенту.

*Мета* дослідження – виявити явища вербальної вульгаризації дитячого мультиплікаційного дискурсу, визначити їхнє функціонально-семантичне навантаження і підтвердити/спростувати такі кваліфікації за допомогою психолінгвістичного експерименту та анкетування. У зв'язку з цим серед завдань дослідження – фіксація, систематизація та функціонально-семантичний опис засобів вульгарної комунікації; установлення реєстрів зниженої емоційної оцінки; окреслення основних соціокультурних типажів корпоративної вульгарної поведінки; визначення психологічних і соціокультурних передумов вульгаризації мови дітей-глядачів.

## **Методи та методики дослідження**

У теоретико-методологічну основу вивчення вульгаризації екранної культури, зокрема мови дитячих мультиплікаційних фільмів як складників дитячого медіаконтенту, покладено: а) *теоретичні* методи, спрямовані на визначення понять дослідження, аналіз наукових джерел інформації щодо зазначених проблем, б) поєднання лінгвістичних і психологічних *емпіричних методів* – дискурс-аналізу вульгаризованих діалогічних ситуацій у текстах дитячих мультиплікаційних фільмів, що уможливив встановлення функціонально-семантичного навантаження виокремлених елементів зниження реєстрів спілкування між певними соціокультурними психотипами персонажів; анкетування, пов'язаного з

тестуванням реєстрів діалогічних ситуацій у текстах дитячих мультиплікаційних фільмів в аудиторії студентської молоді з метою підтвердження / спростування тези щодо вульгаризації екранного субдискурсу. В експерименті-анкетуванні (вересень 2018 р.) взяли участь 80 студентів-гуманітаріїв (спеціальність «Журналістика») Національного університету «Одеська юридична академія» віком 17–20 років (Анкета. 1. Позначте мультфільми, які Вам відомі: «Аладдін», «Мега мозок», «Футурама», «Панда Кунг-фу», «Тачки», «Роби ноги», «Рік та Морті», «Губка Боб», «Грифіни», «Мулан», «Літачки», «Зоряні війни», «Льодовиковий період», «Нікчемний Я». 2. У якому віці Ви вперше подивилися ці мультфільми? 3. Як Ви оцінюєте рівень мовлення цих мультфільмів? 4. Визначте стилістичні ознаки наведених слів і виразів: вульгарне (в), згрубіле (з), несхвальне (н), жаргонне (ж), лайливе (л). Поставте відповідну позначку (для аналізу запропоновано понад 30 діалогічних висловлень).

## **Результати та дискусії**

Для аналізу зібраного матеріалу важливе правильне потрактування ключового поняття – *вульгарність*. Коли ведемо мову про вульгаризацію сучасної мови екрану, а надто мови дитячого медіаконтенту, кінотекстів для дітей, мультиплікації, то основний акцент робимо не на зовнішніх, поведінкових, фізіологічних, культурно-естетичних параметрах, зображальних якостях, а на *змістовому* складникові мультиплікаційного дискурсу – його текстах, його зануренні в межі реальності. У зв'язку з цим психологи постійно звертають увагу батьків на те, що діти до трьох років взагалі не повинні дивитися мультфільми (під впливом прив'язаності до екрана ослаблюються і блокується рухова активність, мотивація до спілкування, предметної діяльності), а діти від 5–7 років повинні їх дивитися «дозовано», оскільки у ці два періоди активізуються різні поведінкові механізми, які пропонує екранний кінотекст – яскравий, динамічний. Крім того, особлива увага фахівців наразі прикута до якості «диснейвської» продукції, яка, перекладена українською мовою, також не завжди відповідає культурно-естетичним еталонам мовної спільноти. Ці еталони

тісно переплетені із емоційно-особистісними запитами соціуму, відповідального за формування наступних поколінь (опитувані студенти на питання 2 анкети відповіли, що вони дивилися відповідні мультфільми у віці 3–16 років).

Поняття «вульгарність» лише на позір зрозуміле і легко трактоване. Насправді, формуючи завдання 4 анкети, ми зіткнулися з нечітким його тлумаченням. Поєднуючи усі семантичні складники поняття *вульгарність*, що їх подають відповідні статті Словника української мови в 11-ти т. за редакцією І.К. Білодіда (Білодід, 1970–1980), отримаємо значення: це те, що пов'язане з грубістю, безкультур'ям, неввічливістю, непристойністю – у поведінці, вчинках, висловленнях, що характеризується надто спрощеним змістом, інфантильністю. Тобто вульгаризація пов'язана з порушенням морально- та вербально-етичних норм, вона є соціальним маркером «низу». Нагадаємо, що з поняттям «вульгарність» у лінгвістиці пов'язані ще певні реєстри емоційно-експресивної, аксіологічної шкали: несхвальне, знижене, згрубіле, лайливе. Відомо, що у лексикографії застосовують спеціальну стилістичну позначку *вульг.* Отже, і вульгарні лексеми, і слова із ремарками *несхв.*, *лайл.*, *згруб./груб.*, *зниж.*, *жарг.*, *арго* можуть утворювати синонімічні ряди номінацій, яку стилізують діалоги в художньому дискурсі, зокрема персонажів зазначених вище мультиплікаційних кінотекстів.

Персонажами цього жанру дитячого медіаконтенту є, крім казкових дружніх героїв, базарний крадій, супергерої, воїни, суперзлочодії, суперледі, мутанти, людиноподібні істоти, лихі «амігос», егоїстичні чоловіки, які люблять випити, покурити, схильні до гомосексуалізму й клеptomанії істоти, навіжений учений тощо, тобто стилізовані, лялькові образи представників певних соціальних груп. Їхню мову впізнаємо за манерами спілкуватися, а мову кінотексту кваліфікуємо як таку, що в багатьох ситуаціях асоціюється з грубістю, невигадливістю, тобто «вульгарністю як соціальним явищем» (Левонтина, 2004: 239). На цю особливість звертає особливу увагу Ф.Є. Прилипко (2019), досліджуючи мову сучасної перекладної мультиплікації на більш широкому матеріалі; щоправда, ті дискурсивні одиниці, що є предметом нашого дослідження, кваліфіковано як розмовні, що мають низький стилістичний реєстр, і просторічні. Така оцінка не суперечить загальному розумінню і розмовності як такої, і вульгарності зокрема.

За кількісним вираженням, жаргонізми превалюють у ряду вульгаризованого лексику. Насамперед у мультиплікаційних діалогах відзначаємо велику частку кримінальних жаргонізмів, що здебільшого увійшли в молодіжне комунікативне середовище. Це не випадково, адже за сценаріями цитованих нижче кінотекстів деякі події пов'язані з тими, хто відбував покарання в тюрмі. Серед таких жаргонізмів, наприклад, оцінні слова (Бендер: *Пиво! Халявне пиво!* («Футурама»); По: *Внутрішній спокій? Це кльово* (Ставицька, 2007: 272: Кльово, крим., мол., схвальн. Добре, чудово). *Внутрішній спокій де?* («Панда Кунг-фу»)). Чимало вторинних номінацій із зниженим стилістичним забарвленням, як-от: Яго: *Ну все! Капець!* (Кондратюк, 2006: 155: Капець, зниж. Кінець; дуже погано) *Торба!* (Кондратюк, 2006: 291: Торба. Безвихідна ситуація, кінець) *Викопайте могилку на двох, бо нам тепер гайки* (Кондратюк, 2006: 291: Гайки; мол. Кінець, безвихідна ситуація) («Аладдін»); Бандит 2: *Ми заклали бомбу на його підступі.* Бандит: *Ніштяк* («Тачки») (Ставицька, 2007: 238: Ніштяк, крим., мол. Усе гаразд, добре); По: *Все! Годі цих загадок. Негайно коліться!* (Кондратюк, 2006: 134: Колотись, -люся, -лешся, недок.; крим. і мол. Розкривати інформацію) («Панда Кунг-фу»); Аїд: *Я в курсі, що ви в курсі. Я в'їхав* (Ставицька, 2007: 181: в'їду, в'їдеш, док., (у що); мол., крим. Зрозуміти, осмислити щось), *врубився* (Ставицька, 2007: 195: Врубився, -аюся, -аєшся, недок. у що, мол., жарг. Розуміти щось), *до мене дійшло!* («Аладдін»); По: *Я сьогодні облажався, як ніхто в історії кунг-фу* (Ставицька, 2007: 40: Облажався крим., мол., Помилково потрапити у незручне становище) («Панда Кунг-фу»); Бендер: *Чисте кидалово* (Кондратюк, 2006: 158: Кидалово-а, с.; мол. Підлість, обман, видурювання грошей]. *У мене на сьогодні особливих планів нема. Ходімо бухати* («Футурама»). Із цього ряду прикладів студенти-гуманітарії усі виділені слова кваліфікували переважно як жаргонні, крім «бухати», якому здебільшого давали узагальнену стилістичну кваліфікацію *вульгарне* (27), а також *жаргонне* (16), *несхвальне* (17).

Ряд лексем із відтінком згрубілості (на думку студентів, як це засвідчують і лексикографічні джерела, це жаргонізми (*спокуха* (72), *крутяк* (66)) з характерними суфіксами згрубілості -ак, -ух, -ос: Крабс: *Замовлення було простеньке.* Боб: *Опануй себе, Юджене.* *Спокуха!* (Ставицька, 2007: 309: Спокуха, мол., жрм., жарт.,



ірон., Заклик до спокою) («Губка Боб»); Павук: *Ви теж геній? Ой, незручняк* («Людина-павук»); Самер: *Тепер в тебе буде власний пістолет*. Морті: *Крутяк* (Ставицька, 2007: 192: Вищий рівень чогось); Фрай: *Бендере, подумай про сеньорит*. Бендер: *Попадос* (Кондратюк, 2006: 244: Попадос. Дуже неприємна ситуація) («Футурама»).

Засвідчені в досліджуваному дитячому медіаконтенті стали звороти у відповідних лексикографічних джерелах марковані як «кримінальне», «молодіжне», що давно свідчить про злиття двох типів мовної свідомості, пор.: Бендер: *Чесно, без балди* («Футурама»); Злодій 1: *Починайте* [виводити машини з ладу]. Злодій 2: *Без базару* («Тачки») (Ставицька, 2007: 42: Базар, мол., жрм, крим. Бесіда, розмова. *Базару (базарів) не має*. Уживається на знак згоди). Виокремлені у висловленнях слова кваліфіковано під час лінгвостилістичного експерименту переважно як *жаргонні* (36 та 66 відповідно).

Приклади функціонування згрубілого лексикону, лексики із несхвальною оцінкою засвідчують акцент мультиплікаторів на низьких регістрах комунікації, на відтворенні та підтримці вульгаризованого психолінгвального механізму спілкування: Пінгвін: *Галька-шмалька, пацани, ми і без того круті, що хай. В'їхав, кудлатий?* («Роби ноги»); Самер: *Годі, Ріку. Ти довів, що маєш рацію. Донерла* («Рік та Морті»); Блискавка: *Тут усе безкоштовно. Обалдеть. А чого ж я тут втикаю?* (Кондратюк, 2006: 90: Втикати. Дивитись у нікуди, абстрагуватись від дійсності); Нані: *Не треба, Ліло і так влипла* (Кондратюк, 2006: 85: Вляпались. Потрапляти у неприємну ситуацію) («Ліло і Стич»); Самер: *Це називають карпедія, Морті. Ти не шарииш* («Рік та Морті»); Чоловік: *Та не парся* (Кондратюк, 2006: 223: Паритись. Хвилюватися, перейматися чимось). Пітер: *Хм. Про це я і не подумав* («Грифіни»). Учасники лінгвостилістичного експерименту кваліфікували в основному словоформи *в'їхав* (52), *втикаю* (49), *шарииш* (59) як жаргонні, що засвідчує, на нашу думку, те, що цей лексикон асоціюється в учасників анкетування з мовою свого соціального середовища.

Серед зрубілих комунікативних одиниць – фразеологізми, що засвідчують виразно негативне, різко несприйнятливне ставлення до пропозицій персонажів, що також є стилізацією нетактовного спілкування, ведення діалогів «на нервах»: Вонг: *З цією зброєю ми*



зможемо врятувати тварин. Бендер: **На фіг треба** (Кондратюк, 2006: 305: На фіг, *груб. варіант.* Та ну його) («Футурама»). Таку саму різко негативну психоемоційну ситуацію трансформують вульгарні вигуківі одиниці (їхніми відповідниками в середньолітературному стандарті спілкування можуть бути «це ж треба», «ого, оце так» відповідно): Пітер: **Йолки** (Кондратюк, 2006: 151: Йолки, *виг., вульг.* Незадоволення), *ти не можеш мене звільнити* («Грифіни»)); Пірат: (відкриває книгу) **Ні фіга собі** (Кондратюк 2006: 305: Фіг, *вульг.* Нічого. *Ні фіга* – Ого, оце так)! *Бібліотечна заборгованість* («Футурама»). Виділені лексико-фразеологічні одиниці студенти оцінили як *лайливе* (35) та *жаргонне* (32) відповідно.

Як вульгаризм (за оцінкою учасників анкетування – *згрубіле* (33), *лайливе* (26)) кваліфікують лексикографи наказову форму «заткнись», наприклад: Орел 2: *Ой, не зачіпай цю тему.* Орел: **Заткніться** (Бусел, 2005: 427: Затикатися, *тільки док., перен., вульг.* Перестати говорити; замовкнути)! *Ласторукий поставив проникливе запитання* («Футурама»).

На жаль, не позбавлена мова сучасної дитячої мультиплікації й такого вияву вульгарності, як лайлива лексика (більшість опитуваних – 30,0–60,0% таку кваліфікацію підтверджують), що трансформує глядачеві негативні емоції – невдоволення, обурення, категоричність оцінок, непримиренність з обставинами, лихослів'я, наприклад: Маман (обурена невдачею): **Тряця** (Бусел, 2005: 1483: Тряця. Уживається як лайливе слово)! («Футурама»); Сандокан: **Диявол** (Бусел, 2005: 302: Диявол. Уживається як лайливе слово), *як я маю знати, у якому будинку імператор?* («Спайдермен»). Частина зазначених вульгаризмів – це в усталеному розумінні вигуків як прямі маркери негативних емоцій, психоемоційного стану роздратування, яке проектується і на психічний стан глядача: Продавець: *Добрий день. Останній аромат від «Келвін клон».* Вонг: **Чорт забирай!** (Білоноженко, 1993: 242: Чорт забирай. Уживається для висловлення невдоволення, обурення, досади чи захоплення, здивування і т. ін.) («Футурама»); Браєн: **Якого дідька!** (Білоноженко, 1993: 242: Якого дідька. Навіщо, нащо, для чого) («Грифіни»); Сирник: **Єдрьон батон** [позасловникове]. *У когось є серветка?* («Тачки»); Фрай: **Хрінувато.** *У трубі пара* («Тачки»); Кенон: **Чорта з два** (Білоноженко, 1993: 953: Чорта з два, *вульг.* Уживається для вираження заперечення, незгоди та ін.) («Зоряні війни»). Такі складники діалогів дитячої

мультиплікації інтенсифікують відмову, адже адресант категорично не бажає погоджуватися зі співрозмовником: Грю: *Так, та вона ж не нормальна. Хай їм чорт* (Білоноженко, 1993: 952: Хай їм чорт. Уживається для вираження сильного незадоволення) з *тим побаченням* («Нікчемний Я»).

На жаль, не оминають автори діалогів і вульгаризовану увагу до тілесності, що виражене зокрема у лайливих репліках (таку стилістичну ознаку підтвердили 50,0–55,0% опитуваних) з відповідними номінаціями (*От лайно; Лайно собаче; От срань*): Рік: *Цьомни мене у дупу* («Рік та Морті»).

Стилізовані діалоги мультиплікаційного кінотексту відбивають вульгаризовані форми звертання один до одного. Засвідчуємо у відповідних уривках згрубіло-просторічні словоформи як прояв позаетикетного, неповажного звертання до співрозмовника, зокрема в мультфільмі «Тачки»: Сирник: *Альо, а шо картопля вродила?*; Корабель: *Альо гараж, ану шуруй звідси*. Учасники анкетування дали визначення виділеним словам як жаргонізмам (55).

Унаочнити результати лінгвостилістичного експерименту можна у такому зіставленні (табл. 1).

**Таблиця 1.** Семантична, словникова та експериментальна кваліфікація вульгаризмів

Різновид лексичного (фразеологічного) вульгаризму	Лексикографічна ремарка	Кваліфікація учасників експерименту (80 анкет)
<b>Жаргонне</b> ( <i>халявний, кльово, капець, торба, гайки, ніштяк, колотися, в'їхати, врубитися, облажатися, кидалово, бухати</i> ; ФО – <i>без балди; без базару</i> ).	<i>крим., мол.</i> (Кондратюк, 2006; Ставицька, 2007); <i>зниж.</i> (Кондратюк, 2006).	Жаргонні слова – від 16 до 61 підтвердження. Жаргонні ФО – 36 та 66 відповідно. Проте: <i>бухати</i> – вульгарне (27), <i>жаргонне</i> (16), <i>несхвальне</i> (17).
<b>Згрубіле</b> ( <i>в'їхати, доперти, втикати, шарити, паритися, влигнути; спокуха, незручняк, крутяк, попадос</i> ; ФО – <i>на фіг треба; ні фіга собі</i> ).	<i>зруб., вульг.</i> (Білодід, 1970–1980; Кондратюк, 2006); <i>мол., жрм.</i> (Ставицька, 2007; Кондратюк, 2006).	Жаргонні слова – <i>в'їхав</i> (52), <i>втикаю</i> (49), <i>шарши</i> (59), <i>крутяк</i> (66), <i>спокуха</i> (72). Згрубілі ФО – <i>лайливе</i> (35) та <i>жаргонне</i> (32) відповідно.
<b>Вульгарне</b> ( <i>заткнулися</i> ).	<i>вульг.</i> (Бусел, 2005).	<i>згрубіле</i> (33), <i>лайливе</i> (26), <i>несхвальне</i> (16), <i>вульгарне</i> (3), <i>жаргонне</i> (2).

<i>Лайливе</i> ( <i>трясця, диявол, хрінувато; ФО – чорт забирай; єдрьон батон; чорта з два, хай їм чорт; от лайно; лайно собаче; от срань; цьомкни мене в дупу</i> ).	<i>лайл., вульг.</i> (Бусел, 2005; Білоноженко, 1993).	<i>Лайливі</i> слова – від 30 до 43 підтверджень щодо кожного із наведених слів і зворотів, як <i>жаргонні</i> – від 4 до 24 підтверджень.
--	--	--

Оскільки тлумачні загальномовні словники та словники жаргонної лексики не враховують у ремаркуванні всю аксіологічну шкалу (із запропонованої диференціації «несхвальне», «знижене», «зрубіле», «вульгарне», «лайливе»), то запроваджений у дослідженні поділ вульгаризованого слово- та фразеовживання спирається і на функціонально-семантичні ознаки виділених оцінних та номінативних одиниць. Учасники ж експерименту застосували в тій чи іншій мірі усю градацію стилістичних відтінків для кваліфікації відповідних комунікативних одиниць, віддаючи перевагу кваліфікації «жаргонне». Їхні оцінки, сформовані під впливом медіатекстів, що обиралися для аналізу, не завжди збігаються із науковим регістром вульгаризованого лексику української мови. Утім, студенти щодо кожного зі слів чи фразеологізмів зазначили також кваліфікацію «несхвальне», «знижене» (від 3 до 17 підтверджень щодо кожного із слововживань), що свідчить про загальну оцінку культури висловлення у виділених для аналізу діалогічних єдностях.

## Висновки

Отже, мова сучасних дитячих мультиплікаційних фільмів, відзначена маркерами вульгарності, впливає на естетичне сприймання людини, на формування у покоління дітей-глядачів налаштування на низьке, зрубіле спілкування, на ослаблення відчуття прекрасного, на позитивне сприймання відповідної естетики повсякдення (за результатами анкетування зазначені кінотексти сприймають нейтрально 55 студентів, позитивно – 21 студент, негативно – 4 студенти). Мова персонажів мультфільмів, які представляють певні соціальні прошарки реального суспільства, сприймається як норма для будь-яких ситуацій, а зрубілість, зневажливість, психоемоційна неврівноваженість – як їх «органічне» забарвлення (невипадково більшість, або переважна більшість

опитуваних співвідносила виділені для стилістичної оцінки лексико-фразеологічні одиниці як жаргонні, тобто прийнятні в молодіжному середовищі). Оскільки діти та підлітки відкриті до сприймання стереотипів екранної продукції як реальності, то відповідна їй мовна поведінка «диснейвських» улюбленців, орієнтована на «дорослу» моду у спілкуванні, на економію мовних зусиль, пов'язану зі сленгізацією, жаргонізацією, лайливістю, на прагнення при цьому бути чи то кумедним, «своїм», чи то надто впевненим, наступально-войовничим. Тому, на жаль, у подальшому більшість індивідуумів, соціум взагалі може зберігати надто високу планку стресостійкості, яка породжуватиме нові кола не лише вербальної, а й психоемоційної, соціокультурної вульгаризації, співвіднесеної з унормуванням гнівливості, роздратованості, несприйнятливості не лише в міжособистісному побутовому, але й професійному спілкуванні. Крім того, сучасна іноземна мультиплікація, представлена як перекладений кінотекст, втрачає важливу функцію бути медіадидактичним джерелом, тобто середовищем продукування зразків індивідуальної і колективної мовної поведінки, поширення певного соціального досвіду.

*Перспективою подальших психолінгвістичних розвідок у контексті поставленої проблеми є вивчення соціокультурних факторів вульгарності на різноманітному за жанровими ознаками матеріалі, розширення вікових і соціальних груп мовців / глядачів (зокрема й батьків дітей) з метою проведення моніторингу, спрямованого на встановлення адаптаційних меж у колективному та індивідуальному сприйманні кінотекстів із соціально татуйованими елементами, текстів інтернет-комунікації відповідної якості, на забезпечення подальшої вульгаризації національно-мовної спільноти, на маркування мультиплікаційної продукції як такої, що має обмежені кола споживачів.*

## Література

- Білодід, І.К. (Ред.). (1970–1980). *Словник української мови* (Т. 1–11). Київ: Наукова думка.
- Бибик, С.П. (2016). Оновлена стильова норма засобів масової інформації. *Українська мова*, 2, 72–81.
- Верду, В. (2013). *Вульгарность становится показателем органического разложения человека*. Режим доступа: <http://www.sdelanounih.ru/vulgarnost-stanovitsya-pokazatelem-organicheskogo-razlozheniya-cheloveka/>

- Бусел, В.Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Донникова, И.А. (2018). Нравственный поиск в мультикультурной коммуникации. *Антропологічні виміри філософських досліджень*, 14, 30–41. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i14.150545>
- Кожухарь, Г.С. (2008). Формы межличностной толерантности: критериальные признаки и особенности. *Психологический журнал*, 29(3), 30–40.
- Комалова, Л.Р. (2019). Репрезентация вербального образа акта агрессии в информационном универсуме англоязычных СМИ. *Вестник Российского университета дружбы народов*, 23(1), 149–164.
- Кондратюк, Т.Н. (2006). *Словник сучасного українського сленгу*. Харків: Фоліо.
- Кутуза, Н.В. (2018). *Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі: психолінгвістичний аспект*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Левонтина, И.Б. (2004). Осторожно, пошлость! *Логический анализ языка. Языки эстетики: Концептуальные поля прекрасного и безобразного* (с. 231–250) Москва: Индрик.
- Прилипко, Ф.Є. (2019). *Лексико-фразеологічні комунікеми в сучасному дитячому мультиплікаційному фільмі*. (Автореф. дис. канд. філол. наук). Київ.
- Ставицька, Л. (2005). *Арго, жаргон, сленг*. Київ: Критика.
- Ставицька, Л.О. (2007). *Український жаргон: словник*. Київ: Критика.
- Білоноженко, В.М. (Ред.). (1993). *Фразеологічний словник української мови*. Київ: Наукова думка.
- Таран, О. (2015). Психолінгвальні чинники функціонування сленгових одиниць. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 3, 337–343. <https://doi.org/10.14746/sup.2015.3.43>
- Berkowitz, L. (1962). *Aggression: a Social Psychological Analysis*. N.Y.
- Bertau, M.-C. (2011). Language for the Other: Constructing Cultural Historical Psycholinguistics. *Tätigkeitstheorie: E-Journal for Activity Theoretical Research in Germany*, 5, 13–49.
- Buss, A. (1971). *Aggression Pays. The Control of Aggression and Violence* (pp. 7–18). N.Y., London: Academic Press.
- Cachola, I., Eric Holgate, E., Preotiuc-Pietro, D., & Jessy, Li J. (2018). Expressively vulgar: The socio-dynamics of vulgarity and its effects on sentiment analysis in social media. *Proceedings of the 27th International Conference on Computational Linguistics* (pp. 2927–2938). Santa Fe, New Mexico, USA.
- Jay, T. (2009). The utility and ubiquity of taboo words. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 153–161. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01115.x>
- Goldstein, A. (2005). Catch It Low to Prevent It High: Countering Low-Level Verbal Abuse. Retrieved from <https://www.cyc-net.org/cyc-online/cycol-1005-goldstein.html>
- Kidd, E., Donnelly, S., & Christiansen, H.M. (2018). Individual Differences in Language Acquisition and Processing. *Trends in Cognitive Sciences*, 22(2), 154–169. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2017.11.006>
- Lavrinenko, I., & Shevchenko, I. (2019). Turn-taking in cinematic discourse: linguistic characteristics and practical implications for esp teaching. *Advanced Education*, 12, 49–54. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.155922>
- Mackay, G.D., Hadley, B.C., & Schwartz, H.J. (2005). Relations between emotion, illusory word perception, and orthographic repetition blindness: Tests of binding theory. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 58(8), 1514–1533. <https://doi.org/10.1080/02724980443000728>

- Meskova, L. (2017). Translation of vulgarism in Mass media. *XLinguae Journal*, 10(3), 101–109. <https://doi.org/10.18355/XL.2017.10.03.08>
- Oliynyk, N., & Shevchenko, I. (2016). Conceptualisation of economic crisis in discourse: from the great depression to the great recession. *Advanced Education*, 6, 76–81. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.78867>
- Trupej, J. (2019). Avoiding Offensive Language in Audio-visual Translation: A Case Study of Subtitling from English to Slovenian. *Across Languages and Cultures*, 20(1), 57–77. <https://doi.org/10.1556/084.2019.20.1.3>

## References

- Bilodid, I.K. (Ed.). (1970–1980). *Slovník ukrajskoi mowy [Dictionary of Ukrainian language]* (Vols. 1–11). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Bybyk, S.P. (2016). Onovlena stylova norma zasobiv masovoyi informatsiyi [Updated media stylesheet]. *Ukrayinska mova – Ukrainian language*, 2, 72–81 [in Ukrainian].
- Verdu, V. (2013). *Vulgarnost stanovitsya pokazatelem organicheskogo razlozheniya cheloveka [Vulgarity becomes an indicator of the organic decomposition of man]*. Retrieved from <http://www.sdelaounih.ru/vulgarnost-stanovitsya-pokazatelem-organicheskogo-razlozheniya-cheloveka/> [in Russian].
- Busel, T. (Ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovník suchasnoii ukrajskoi mowy [Big explanatory dictionary of modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
- Donnikova, I.A. (2018). Nravstvennii poysk v multykulturnoi kommunykatsyy [Moral search in multicultural communication]. *Antropologichni vymiry filosofskykh doslidzhen – Antropological aspects of philosophical researches*, 14, 30–41. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i14.150545> [in Russian].
- Kozhuhar, G.S. (2008). Formy meghlichnostnoi tolerantnosti: kriterialnye priznaki i osobennosti [Forms of interactional tolerance: criteria and peculiarities]. *Psihologicheskii zhurnal – Psychological Journal*, 29(3), 30–40 [in Russian].
- Komalova, L. (2019). Rerezentatsiya verbalnogo obraza akta ahressyy v ynformatsyonnom unyversume anhloiazichnikh [Representation of the Verbal Image of Aggression in the Informational Universe of the English-Language Mass Media]. *Vestnyk Rossyiskoho unyversyteta druzhbi narodov – Russian Journal of Linguistics*, 23(1), 149–164 [in Russian].
- Kondratiuk, T.N. (2006). *Slovník suchasnoho ukrajskoho slenhu [Dictionary of modern Ukrainian slang]*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
- Kutuza, N.V. (2018). *Komunikatyvna suhestiia v reklamnomu dyskursi: psykholinhvistychnyi aspekt [Communicative suggestion in advertisement discourse: psycholinguistic aspect]*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
- Levontina, I.V. (2004). Ostorozhno, poshlost! [Careful, vulgarity]. *Logicheskii analiz yazyka. Yazyki estetiki: Kontseptualnyye polya prekrasnogo i bezobraznogo – Logical analysis of the language. Languages of aesthetics: Conceptual fields of beauty and ugliness* (pp. 231–250). Moscow: Indrik [in Russian].
- Prylypko, F.Ye. (2019). Leksyko-frazeolohichni komunikemy v suchasnomu dytyachomu multiplykatsiyonomu filmi [Lexicon-phraseological communicemes in the modern children's cartoon film]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].



- Stavyts'ka, L. (2005). *Argo, zhargon, slenh [Argo, zhargon, sleng]*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Stavyts'ka, L.O. (2007). *Ukrayinskyy zharhon: slovnyk [Ukrainian jargon: Dictionary]*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Bilonozhenko, V.M. (Ed.). (1993). *Frazeolohichnyy slovnyk ukrayinskoyi movy [Phraseological Dictionary of the Ukrainian Language]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Taran, O. (2015). Psykholinhvalni chynnyky funktsionuvannia slenhovykh odynyts [Psycholinguistic factors of slang units' functioning]. *Studia Ukrainica Posnaniensia. Studia Ukrainica Posnaniensia*, 3, 337–343. <https://doi.org/10.14746/sup.2015.3.43> [in Ukrainian].
- Berkowitz, L. (1962). *Aggression: a Social Psychological Analysis*. N.Y.
- Bertau, M.-C. (2011). Language for the Other: Constructing Cultural Historical Psycholinguistics. *Tätigkeitstheorie: E-Journal for Activity Theoretical Research in Germany*, 5, 13–49.
- Buss, A. (1971). *Aggression Pays. The Control of Aggression and Violence* (pp. 7–18). N.Y., London: Academic Press.
- Cachola, I., Eric Holgate, E., Preotiuc-Pietro, D., & Jessy, Li J. (2018). Expressively vulgar: The socio-dynamics of vulgarity and its effects on sentiment analysis in social media. *Proceedings of the 27th International Conference on Computational Linguistics* (pp. 2927–2938). Santa Fe, New Mexico, USA.
- Jay, T. (2009). The utility and ubiquity of taboo words. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 153–161. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01115.x>
- Goldstein, A. (2005). Catch It Low to Prevent It High: Countering Low-Level Verbal Abuse. Retrieved from <https://www.cyc-net.org/cyc-online/cycol-1005-goldstein.html>
- Kidd, E., Donnelly, S., & Christiansen, H.M. (2018). Individual Differences in Language Acquisition and Processing. *Trends in Cognitive Sciences*, 22(2), 154–169. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2017.11.006>
- Lavrinenko, I., & Shevchenko, I. (2019). Turn-taking in cinematic discourse: linguistic characteristics and practical implications for esp teaching. *Advanced Education*, 12, 49–54. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.155922>
- Mackay, G.D., Hadley, B.C., & Schwartz, H.J. (2005). Relations between emotion, illusory word perception, and orthographic repetition blindness: Tests of binding theory. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 58(8), 1514–1533. <https://doi.org/10.1080/02724980443000728>
- Meskova, L. (2017). Translation of vulgarism in Mass media. *XLinguae Journal*, 10(3), 101–109. <https://doi.org/10.18355/XL.2017.10.03.08>
- Oliynyk, N., & Shevchenko, I. (2016). Conceptualisation of economic crisis in discourse: from the great depression to the great recession. *Advanced Education*, 6, 76–81. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.78867>
- Trupej, J. (2019). Avoiding Offensive Language in Audio-visual Translation: A Case Study of Subtitling from English to Slovenian. *Across Languages and Cultures*, 20(1), 57–77. <https://doi.org/10.1556/084.2019.20.1.3>

#### **АНОТАЦІЯ**

**Мета дослідження** – виявити явища вербальної вульгаризації дитячого мультиплікаційного дискурсу, визначити їхнє функціонально-семантичне



навантаження і реєстри зниженої емоційної оцінки, а також основні соціокультурні типи корпоративної вульгарної поведінки.

**Методики дослідження.** Вивчення вульгаризації дитячого медіаконтенту здійснено за допомогою: а) теоретичних методів, б) психолінгвістичних емпіричних методів – дискурс-аналізу вульгаризованих діалогічних ситуацій; анкетування, пов'язаного з тестуванням реєстрів діалогічних ситуацій у кінотекстах в аудиторії студентської молоді (80 студентів-гуманітаріїв (спеціальність «Журналістика») Національного університету «Одеська юридична академія» віком 17–20 років).

**Результати.** Відзначено дидактичну роль мультиплікаційних кінотекстів у формуванні медіакультури. Запропоновано практичний аналіз мови сучасних дитячих мультиплікаційних фільмів у контексті систематизації маркерів афективної вульгарності – сленгізмів, жаргонізмів, елементів просторіччя, обценізмів. На основі опитування і психолінгвістичного експерименту підтверджено стилістичну оцінку сприймання виділеного лексико-фразеологічного матеріалу як такого, що містить конотацію 'вульгарність', виявлено ставлення молодого покоління глядачів до вульгаризованого кінотексту.

**Висновки.** Серед основних висновків застережено, що в результаті вульгаризації мовної свідомості сучасників, зокрема дітей, змінюється так звана концептуальна сфера діяльності людини. Нове покоління глядачів налаштоване на низьке, зрубіле спілкування, на ослаблення відчуття прекрасного, на позитивне сприймання відповідної естетики повсякдення. За результатами анкетування зазначені кінотексти сприймають нейтрально 55 студентів, позитивно – 21 студент, негативно – 4 студенти. Мова персонажів мультфільмів, які представляють певні соціальні прошарки реального суспільства, сприймається як норма для будь-яких ситуацій, а зрубілість, зневажливість, психоемоційна неврівноваженість – як їх «органічне» забарвлення. Тому більшість, або переважна більшість опитуваних співвідносила виділені для стилістичної оцінки лексико-фразеологічні одиниці як жаргонні, тобто прийнятні в молодіжному середовищі. Сучасна іноземна мультиплікація, представлена як перекладений кінотекст, втрачає важливу функцію бути медіадидактичним джерелом, тобто середовищем продукування зразків індивідуальної і колективної мовної поведінки.

**Ключові слова:** мова дитячого мультиплікаційного фільму, вульгаризм, сленгізм, обценізм, мовна свідомість, адаптаційний потенціал особистості, стресостійкість.

**Мамич Мирослава. Вульгаризація мови дитячого мультиплікаційного тексту як психолінгвістична проблема**

#### **АННОТАЦІЯ**

**Цель исследования** – выявить явления вербальной вульгаризации детского мультипликационного дискурса, определить их функционально-семантическую

нагрузку и регистры пониженной эмоциональной оценки, а также основные социокультурные типажу корпоративного вульгарного поведения.

**Методики исследования.** Изучение вульгаризации детского медиаконтента осуществлено с помощью: а) теоретических методов, б) психолингвистических эмпирических методов – дискурс-анализа вульгаризированных диалогических ситуаций; анкетирования, связанного с тестированием регистров диалогических ситуаций в кинотекстах в аудитории студенческой молодежи (80 студентов-гуманитариев (специальность «Журналистика») Национального университета «Одесская юридическая академия» в возрасте 17–20 лет).

**Результаты.** Отмечено дидактическую роль мультипликационных кинотекстов в формировании медиакультуры. Предложено практический анализ языка современных детских мультипликационных фильмов в контексте систематизации маркеров аффективной вульгаризации – сленгизмов, жаргонизмов, элементов просторечия, общесцензурных. На основе опроса и психолингвистического эксперимента подтверждено стилистическую оценку восприятия выделенного лексико-фразеологического материала как содержащего коннотацию «вульгарность», выявлено отношение молодого поколения зрителей к вульгаризированному кинотексту.

**Выводы.** Среди основных выводов оговорено, что в результате вульгаризации языкового сознания современников, в частности детей, меняется так называемая концептуальная сфера деятельности человека. Новое поколение зрителей настроено на низкое, грубое общение, на ослабление чувства прекрасного, на положительное восприятие соответствующей эстетики повседневности. По результатам анкетирования указанные кинотексты воспринимают нейтрально 55 студентов, положительно – 21 студент, отрицательно – 4 студента. Язык персонажей мультфильмов, которые представляют определенные социальные слои реального общества, воспринимается как норма для любых ситуаций, а грубость, пренебрежительность, психоэмоциональная неуравновешенность – как их «органические» окраски. Поэтому подавляющее большинство опрошенных соотносило выделенные для стилистической оценки лексико-фразеологические единицы как жаргонные, то есть приемлемые в молодежной среде. Современная иностранная мультипликация, представленная как переведенный кинотекст, теряет важную функцию быть медиадидактичным источником, то есть средой продуцирования образцов индивидуального и коллективного речевого поведения.

**Ключевые слова:** мультипликационный дискурс, речь детского мультипликационного фильма, детский медиаконтент, вульгаризм, сленгизм, общесцензурность, языковое сознание, адаптационный потенциал личности, стрессоустойчивость.

## Psycholinguistic Preconditions of Gradation Functioning in the Individual World Picture

### Психолінгвістичні передумови функціонування градації в індивідуальній картині світу

**Liudmyla Marchuk**

Doctor in Philology,  
Professor

E-mail: [lyudmylamarchuk60@gmail.com](mailto:lyudmylamarchuk60@gmail.com)

[orcid.org/0000-0002-9022-2103](https://orcid.org/0000-0002-9022-2103)

**Людмила Марчук**

доктор філологічних наук,  
професор

**Oleh Rarytskyi**

Doctor in Philology,  
Professor

E-mail: [rarytskyi\\_o@ukr.net](mailto:rarytskyi_o@ukr.net)

[orcid.org/0000-0003-1941-584X](https://orcid.org/0000-0003-1941-584X)

**Олег Рарицький**

доктор філологічних наук,  
професор

*Kamianets-Podilskyi Ivan Ihienko*

*National University*

✉ 61, Ivan Ohienko

Str., Kamianets-Podilskyi,

Khmelnyskyi Reg.,

Ukraine, 32300

*Кам'янець-Подільський*

*національний університет*

*імені Івана Огієнка*

✉ вул. Івана Огієнка, 61,

Кам'янець-Подільський,

Хмельницька обл., Україна, 32300

*Original manuscript received August 05, 2018*

*Revised manuscript accepted September 24, 2019*

#### **ABSTRACT**

**Aim of the research.** *To describe objective and subjective factors of language semantic interpretation of gradation thinking content (psychological and linguistic aspects in gradation semantics).*

**Research methods.** The article describes the foundations of distinguishing functional and semantic gradation category in the Ukrainian language which is reflected in the units of different levels. The linguistic cognitive character of the investigation is proved within these notions, as one of the principle tasks of the work is to determine mental anthropocentric and psychological factors of emerging gradation utterances in the Ukrainian language, which demonstrate the unity of linguistics and psychology, language and speech. The methodology consisted in comparing the materials of gradation in different levels, carrying out hypothetic modeling of the gradation scale on the basis of functioning gradation verbal markers, determining psychological foundations for gradation functioning in the individual picture of the world. The interaction of the objective (conceptual world of the gradated O) and the subjective (emotional and intellectual sphere of the gradator S) worlds creates the gradation fragment in a language, its orientation concerning the gradation dimension (O – object, S – subject of gradation).

**Results.** The investigation of the motivation, semantic accentuation and communicators character, i.e. the inner world of the speaker and listener, text author and reader, enabled to code and decode the information given in the text. For decoding we identified the gradation units and explicated them on the sentence (text) level, distinguished pragmatic structures with redundant information. Thus the problem of certain stereotypes as the norm of environment perception, deviations from the norm was partially solved and the possibilities of reconstructing the quality characteristics of the language world picture were expanded.

**Conclusion.** The choice of the verbal implementation for gradation category is carried out by the author of the communication act, it is subordinated to particular psychological regularities, which are general for human language but mentally individual concerning the communicator personality and individual language picture of the world.

**Key words:** gradation category, gradation lexeme, introvert, extravert, personology, implication.

## Вступ

Актуальність дослідження зумовлена потребою систематизації лексичних і граматичних засобів вираження градації у функційному плані, урахуваючи прагматичний характер градаційних висловлень в українській мові. Дослідження градації в семантичному, когнітивному та функційному аспектах відповідає сформованим сучасним категорійним підходам до вивчення мовних явищ, оскільки поєднує параметри як традиційної, так і нової лінгвістичної парадигми.

*Мета дослідження* – дослідити об'єктивні та суб'єктивні чинники мовної семантичної інтерпретації мисленнєвого змісту градації (психологічний і лінгвістичний аспекти в семантиці градації).

## Методи дослідження

Відповідно до мети та завдань дослідження в роботі застосовано методи: градаційного шкалювання, граматичного, семного і комплексного аналізу тексту, індивідуального моделювання висловлення.

Поняття градаційної шкали дотичне до поняття психолінгвістичної шкали, якою на матеріалі європейських мов послуговуються вчені для визначення параметрів оцінки висловлення. Репрезентований метод градаційного шкалювання в рамках когнітивної лінгвістики є актуальним, оскільки дає можливість визначити загальні закони градації, властиві носієві конкретної мови (семантичному суб'єкту); порівнювати мовні одиниці за градаційним критерієм; використовувати статистичні процедури та семантичні оцінки довкілля.

Використано матеріали опису асоціативного сприйняття довкілля через накладання градаційної сітки на авторську мовну картину світу.

## Результати дослідження

Факти мови завжди відбивають класи понять і суджень, у яких ядерні елементи, що допускають логічне визначення, мають невизнані динамічні й емоційні показники. Одні з них мають простішу будову, інші – логічно статичне поняття плюс динамічний зміст. Напр.: *«Поступова зміна пейзажів південнонімецьких у північноіталійські була для мене значно вагомішим свідченням подорожі, ніж прикордонний контроль, якого практично не було. Адже за якісь дві-три години таки відбувся переїзд в іншу культуру»* (Андрухович, 1999: 39). *«Вони й з досвітоків приходили вчасно, не догулювали до ранку, як інші парубки»* (Мушкетик, 2003: 18).

Градаційна особиста сітка сприйняття навколишнього світу, яка накладається автором на текст, може передаватися як через підвищення, так і через спад логічного й емоційного. Напр.: 1) *«Найбільшим гріхом, найглибшим тавром на шкірі Бу-Ба-Бу завжди залишатиметься наша спроба розтопити цю брилу пісної недовченої поважності на всьому українському»* (Андрухович, 1999: 84) (висхідна градація); 2) *«Література – Храм!»* – хамаркнув мені якось один розгніваний письменник. Нічого не заперечую проти храму. Хоча з такою ж часткою істини можна стверджувати: *«Література – це Лікарня! Література – це школа! Література – це Фабрика! Література – це Вокзал! Література – це Пароплав! Це Бордель! Це Смітник! Це Нужник!»* (Андрухович, 1999: 8) (спадна градація, спад емоційної оцінки).

Створюючи збалансованість, виводимо логічно рівне, нульовий ступінь, від якого можливе наростання/спадання градаційної ознаки. Напр.: *«Коли маєш до диспозиції Ніщо, себто голу рівнину, по якій – скачи хоч десять тижнів – нічого не зміниться, починаєш вірувати у марноту марнот, в нікчемність усіх зусиль, у повну людську неспроможність»* (Андрухович, 1999: 37).

Вербальна комунікація не вільна від мотивів, потреб та емоцій її суб'єктів – можливі ситуації, у яких емоційно-вольові параметри сприйняття й узагальнення можуть збігатися, виникає «зв'язок породження смислу з проблемою активності суб'єкта» (Журавлев & Журавлева, 2017: 48). Проявляються нові конфігурації градації, які вказують на збільшення або зменшення позитивної чи негативної енергії, напр.: *«Ще він любив, як сонячне проміння падало в чашку з чаєм: тоді колір такий насичений ставав, такий міцний – од самого погляду на нього тепло в роті»* (Таран, 2007: 132).

Отже, емоційне значення градаційної лексеми увиразнено системою семантичних відношень між мовними одиницями градаційного висловлення, яке репрезентує свою функційну рухливість. Тобто, як реальну лексико-семантичну одиницю, слово зі значенням градації подано у всіх виявах і зв'язках, а, як одиницю функційну, схарактеризовано суб'єктивно невичерпними можливостями власної віртуальної реалізації в живому мовленні, що є запорукою розвитку системи мови. Напр.: *«Ця «Книга Проповідника, сина Давидового, царя в Єрусалимі» така сама правдива сьогодні, при нашій рептильній Верховній Раді, як була*



*пради́ва в часи «сина Давидового», як була правди́ва ще задовго до його часів, як буде правди́ва в усі грядущі часи. Справді, багато печалі в цій мудрості, і чим більше мудрості – тим більше печалі: буття людства, його історія – це, може, не така вже й «оптимістична трагедія», як хотілося б, і, даючи уроки, вона водночас наче й не дає уроків, і ота її «оптимістичність» – таки трагедійна і бути іншою не може» (Гуцало, 2007: 13).*

Двокомпонентна структура емоцій підкреслена в багатьох концепціях, у тому числі й психологічних. Особливо вона пов'язана з теорією особистості (Хьелл & Зиглер, 2000: 31). Дослідники зазначають, що суттєвим психолінгвальним маркером спотворення інформації, а в нашому випадку накладання певних емоцій через уживання градаційних структур, є низький ступінь когнітивної складності тексту (Засекін & Розенгарт, 2018: 98). Провідним психолінгвістичним маркером градаційної інформації та способом її представлення залишається індивід, людина з певним типом особистості, яка схильна до виявлення звичайних або нормованих почуттів, або до їхнього перебільшення чи применшення, а, отже, відображення цих емоцій в експресивних градаційних лексемах чи цілих текстах (Марчук, 2007). Тоді градаційні вияви можна розуміти як засіб раціоналізації процесу пізнання, а особливо тих властивостей, які дозволяють знайти спосіб структурування буття, в межах якого відбувається селекція градаційних та оцінних характеристик, серед яких виділяється норма – середнє на шкалі градації, що додає в репрезентований процес особливу абстрактну умову – інтеграл градаційного інформаційного наповнення.

У романі Віктора Баранова «Смерть по-білому» автор через героїв створює власну картину світу з усією гамою почуттів: гнів, смуток, радість, тривога тощо. Наприклад, головний герой роману відчуває спокій, сидячи перед запаленим каміном: *«Я просто відпочивав тілом і душею, переконуючи себе в тому, що викликане мною до нетривалого життя полум'я спопеляє мою втому, стреси, чорну енергетику, які призбируються упродовж буднів, у кожному з нас, навіть коли ми того й не помічаємо»* (Баранов, 2013: 10). Спокій, або нормальний стан особистості передано через процес знищення негативних емоцій. Стрес описано в ситуації, коли до головного героя приходить майстер камінів, якого, за чутками, поховали: *«Отут настало те, що теперішні молоді та безвусі*

називають «повний аут» (ну, це найнебезневинніший переклад з їхнього жаргону) (Баранов, 2013: 15). Повний аут – це визначення найвищої межі емоційних відчуттів – стан афекту. Такий контекст властивий, наприклад, текстам шістдесятників (Рарицький, 2018).

На опис істеричного нападу, а, отже, віддзеркалення певного типу особи – інтроверта невротичного – натрапляємо у такому тексті: «**Ревище** стояло на півсвіту. Ніхто не знав, чим скінчиться цей день; міг би й каретою «швидкої допомоги» та гамівною сорочкою. Якби не батько. Я **доплакувала-дохлипувала** у його заспокійливих обіймах» (Баранов, 2013: 65).

У побудовах – чи то антонімічні пари з гранично вираженими оцінками, чи предикати, що відображають почуття людини, чи сполуки з інтенсифікаторами **дуже**, чи назви героїв – ми бачимо відображення світу через вищий ступінь його градації, оскільки герой перебуває у стані афекту з певним вираженням почуттів. Підкреслює цей стан й іменник з суфіксом збільшеності (*ревище*), і редуплікаційна сполука *доплакувала-дохлипувала*. Саме когнітивний напрямок у персонології підкреслює вплив інтелектуальних чи мисленнєвих процесів на стан людини.

Один із дослідників гуманістичного напрямку в теорії особистості Абрахам Маслоу (Maslow, 1971: 724–725) стверджував, що існують вершинні переживання, тобто переживання моменту благоговійного трепету, захоплення і екстазу. Ці почуття можна відобразити на «шкалі вершинних переживань» (Maslow, 1971: 92–108). Отже, з погляду психології, відображення градаційної ознаки виникає як унаслідок впливу середовища, так і за рахунок психологічного типу автора чи зображуваного героя. Концепція оцінного процесу передбачає, що це скрупульозний неперервний розгляд досвіду та **розміщення в рамках цього досвіду цінностей у певному порядку** відповідно до їхньої здатності задовольняти потреби, пов'язані з тенденцією актуалізації. Наприклад: «... **втішаємося тим, що то є велике щастя** для людини – не знати власного майбутнього. **Щастя невідання**, вготованого нам долею, – конкретна, дана нам у почуттях (саме в почуттях!) реальність. А все, що ми бачимо й відчуваємо в так званому реальному житті, в кожній так званій реальній ситуації, – міраж, марево, видиво, яке минає і відходить у небуття» (Баранов, 2013: 110).

Тип поведінки має також соціальний характер. Людина, що займає певний статусний щабель у суспільстві, може дозволити собі (свідомо!) різний тип поведінки, яку можна оцінити як негативну або позитивну з найвищою мірою вияву. Напр.: *«Його дуже вразила поведінка військових. Не раз він приходив додому й жалівся доньці на їхні нахабство і грубість. Поранені чи травмовані червоноармійці (здебільшого після п'ятики) не зважали ні на кого, поводитися по-хамськи, обзивали медперсонал часто-густо такими словами, яких він і не чув ніколи в житті. Лікаря Микитчука, який керував лікарнею, вигнали в перші ж дні. Могло бути значно гірше. Урятувало його те, що розміняв сьомий десяток. Потім з'явився якийсь капітан, котрий не мав жодного стосунку до медицини і з цієї царини близько був знайомий тільки з формулою  $C_2H_5OH$ . Він любив скаржитися, як важко «руководить етим бардаком» (Цінцірук, 2017: 76) (описано період 1939 року, Львів), поведінку червоноармійців, які заповнили Львів, передано лексемами нахабство, грубість, поводитися по-хамськи, це й створює картину хаосу з яскраво вираженою авторською негативною оцінкою щодо подій 1939 року.*

О.М. Вольф (2002) наголошувала на поєднанні двох станів – емоційного і ментального у процесі передання оцінної інформації. Однією з основних характеристик предикатів є різна інтенсивність та їхня здатність до інтенсифікації. Тому семантика градації виявляється як експліцитно, так й імпліцитно. Експлікація притаманна власне градаційним висловленням, метою яких є віддзеркалення ступеня повноти ознаки. Градаційним висловленням властиве комплексне використання експліцитних засобів: суфіксів суб'єктивної оцінки, компаративів, суперлативів, елативів, предикатів *більше, ніж/менше, ніж*, градаційних речень. Напр.: *«Однак, якщо це був безлад, то **не менш довершений, ніж** баварський лад» (Андрухович, 1999: 139); «Розпалена жагою публіка на дев'ять десятих складалася з таких, котрі жодного разу в опері не бували, **більше того**, – жодної опери не чули, а про мецо-сопрано мали уявлення **не більше, ніж** про модерато кантабіле» (Андрухович, 1999: 92).*

Інтенсивність градації з погляду емотивної функції досить часто пов'язана з порушенням стереотипної поведінки індивіда в широкому діапазоні – від фізичних дій до ментальних станів. Напр.: *«У нього, що намагався мати нерви, наче цвяхи, а почуття, як*

метеорологічні вловлювання пророцтва, несподівано **так задощили очі**» (Процюк, 2004: 57); **«Така гостра праісторична тиша висить над твоїм містом, Микито... Тобі так душно і парко»** (Процюк, 2004: 93).

Аналіз мовної семантики градації – її специфічних, нематематичних, приблизно-оцінних форм вимагає уваги до людського чинника: суб'єкта та адресата з їхнім фондом знань, соціальною, груповою й індивідуальною психологією пізнання й діяльності, які певним чином віддзеркалюють градаційні відношення буття через загальнонаукові факти. Особливості людської свідомості з її інтелектуальною та емоційно-вольовою сферами, з одного боку, та нерівномірний розподіл знань між індивідами – з іншого, – створюють як передумови для комунікації взагалі (Кацнельсон, 1972: 114), так і власне мовні особливості категорійних змістових одиниць мови / мовлення, або, іншими словами, мовних понять, якими оперують суб'єкти мовленнєвого спілкування.

Таким чином, такий огляд психолінгвістичних основ для бази градаційних висловлень використовується в психолінгвістиці, когнітивній лінгвістиці, в тому числі й у корпусі текстів, наприклад, в процесі семантичного опрацювання тексту (Turney & Pantel, 2010). Автори сучасних досліджень приходять до висновку, що в епоху нових наукових парадигм ці методи змінюють уявлення про безпосередній мисленневодослідницький процес (Keuleers & Balota, 2015: 1458).

Структуруванням людського знання, яке лежить в основі мовної комунікації, активно займається когнітивна психологія, психолінгвістика й когнітивістика. На окремі теоретичні передумови вияву когнітивних структур мови/мовлення вказував Л.С. Виготський. Наприклад, слова **«багато»** і **«мало»**, **«більше»** і **«менше»**, **«великий»** і **«маленький»** є термінами приблизної, неаналітичної, емпірично усвідомленої кількості. Їхні значення відображають глобальні, не уточнені приблизно-оцінні поняття чи – за Л.С. Виготським – **«змістові комплекси»** (Виготський, 1982: 162–168).

Багатий матеріал щодо виділення когнітивно-психологічних механізмів градації, особливо – її приблизно-оцінних форм, дає праця Ж. Піаже **«Генеза числа у дитини»** (Піаже, 1969: 233–565). Ж. Піаже експериментальним шляхом дійшов висновку, що на ранніх

стадіях інтелектуального розвитку індивіда поняття числа у нього відсутнє, а «величина зводиться... до конкретних асиметричних відношень між властивостями, тобто до порівнянь з використанням термінів «більше» чи «менше»... Але ці відношення залишаються перцептивними (Піаже, 1969: 246). Враховуючи той факт, що мовні форми «більше» й «менше» не специфічні для дитячого мовлення, уважаємо, що в основі аналогічних висловлювань дорослих комунікантів можуть лежати такі ж елементарні мисленнєві (перцептивні) операції. Пор.: у Л.С. Виготського: «хоча мисленню дорослої людини доступно утворення понять та оперування ними, проте не все воно заповнено цими операціями» (Выготский, 1982: 168). І якщо допустити, що слова «більше» й «менше» виражають наглядні поняття чи псевдо поняття, то і на них може розповсюджуватися твердження: «У псевдо поняттях надзвичайно часто й відбувається мислення в нашому звичайному житті» (Выготский, 1982: 168).

Слова «багато», «мало», «однаково» передають, на думку Ж. Піаже, кількісну оцінку, що має опертям глобальне порівняння перцептивної наглядності на рівні неаналітичної «брутто-величини» або «величини без одиниць» (Піаже, 1969: 322–323). Якщо подивитися на цю проблему як на таку, яка визначає об'єкти буття, то таку оцінку можна визначити як градаційну вербальну, яка передає адекватне сприйняття об'єктів чи поведінки суб'єктів. Наприклад, оцінка групи юнаків працівником поліції: *«Такі, коли нападають на когось усі гуртом, **мени** за все дбають про те, аби ненароком не вбити людину»* (Кокотюха, 2006: 60).

Ж. Піаже доводить, що для всіх приблизно-оцінних когнітивних комплексів важливе опертя на порівняння, в основі якого може лежати синкретне зорове сприйняття довкілля, тимчасові відмінності, наприклад, у довготі окремих дій тощо (Піаже, 1969: 276–284). Пор.: *«У воді щось хлюпнуло. Судячи зі звуку, десь плавала справді **велика** рибина. А може, ще щось **більше**, про що можна тільки здогадуватися»* (Кокотюха, 2006: 259). Тобто, на безпосередній процес сприйняття довкілля через певну градаційну сітку та відтворення закодованої інформації лексемами впливає, крім зазначених чинників, досвід людини, сенсорне сприйняття зовнішніх подразників (Andrews, Vigliocco & Vinson, 2009),

лексичний запас, здатність суб'єкта сприймати складні лексичні рішення (Juhasz, Lai & Woodcock, 2015).

Опираючись на вчення Л.С. Виготського та погоджуючись з тим, що «будь-яке нове слово з'являється на підставі виділення однієї якої-небудь ознаки, яка впадає в очі» (Выготский, 1982: 174), можна уточнити мисленнєвий зміст приблизної градаційної оцінки, а саме: стверджуємо, що її мовленнєвомисленнєві механізми діють не на рівні оперування науково-теоретичними знаннями, а на рівні конкретних комплексів ознак, які формуються при безпосередньому зоровому, слуховому, сенсорному сприйнятті реальних величин-відмінностей.

В.Ф. Петренко визначає одну з можливих форм відображення світу в свідомості як предметного образу – одиниці перцептивної стадії психіки, одиниці сприйняття, що є сукупністю чуттєвих ознак об'єкта, які дають можливість зберегти у свідомості такі інваріанти об'єкта як форму, віддаленість від суб'єкта, параметри його руху тощо (Петренко, 1988: 7).

Також репрезентація довкілля через образ залежить від мотиваційної сфери та емоційного стану суб'єкта. На вербальну комунікацію впливають потреби й емоції її суб'єктів, тому можливі випадки, в яких емоційно-вольові параметри сприйняття й спілкування можуть співпадати, у людини під впливом мотиваційного чинника порушуватимуться константи сприйняття й людина може завищувати (чи зменшувати) якийсь об'єкт/суб'єкт, його розмір тощо залежно від його значимості, соціального статусу. Таким чином, людина передає власне розуміння чи нерозуміння довкілля.

Отже, в художньому тексті як нематематичній, приблизно-оцінній, вербальній мовній градації можливість модифікації змісту під впливом мотиваційних потреб та емоційних чинників є однією з релевантних ознак, яка відбиває діалектику суб'єктивного й об'єктивного. Градація є складною системою, яка переплітається з категорією оцінки, інтенсивності та іншими дотичними до психолінгвістики категоріями, які мають як спільні, так і відмінні ознаки, що сприяє «виникненню значень різних мовних одиниць і концептуальних конструкцій» (Neuman, Neuman & Cohen, 2017).

Імплікаційна градація характерна для градаційно-оцінних висловлень, у яких віддзеркалені градаційні опозиції, пор.:



«Коли прийняти версію **геніальності** як чогось середнього між **непорозумінням** і **випадковістю**, то тут присутня саме вона, **геніальність**» (Андрухович, 1999: 116).

Психологічна градація ґрунтується на асоціативних зв'язках, тобто не має прямого матеріального вияву. Можна виділити кілька типів психологічної градації.

1. Градація з експліцитними й імпліцитними засобами. Напр.: «Довкола **ріденький**, але **більш**, ніж **рідкісний** парк, який навіть узимку, під снігом, залишає **сильне південне враження** – **стільки** в ньому **вічнозеленого**» (Андрухович, 1999: 32) (експліцитне градування /А>Б/);

«І конкретний **Львів**, і місто як **таке**, і **Місто** як **абстракція**. **Місто взагалі**» (Андрухович, 1999: 42 (імпліцитне градування / Львів – мало, Місто-абстракція – багато/).

2. Кон'юктивна градація (через кольороназви). Цей тип психологічної градації використовує перехід кольорової гами від білого до чорного або базується на трьох основних кольорах – червоному, зеленому і синьому – це найдавніші терміни, які знаходимо на найвищому ступені узагальнення, напр.: «**Старовинна вілла, початок століття, баварсько-карпатський стиль, вкрита рудою черепицею, стіни з частково білого каменю, з частково чорного дерева, декілька ганочків**» (Андрухович, 1999: 32); «**Не буде, не буде... (Буде!) Цих чорних – що ружі – стріч. Лиш очі – як пройди – блудять По вигону білих пліч**» (Матіос, 2007: 147).

Подальший розвиток кольорових систем відбувається кількома шляхами: а) уточненням відтінку через вживання градатора, який указує на світліший/темніший тон або яскравість тону; б) уточненням проміжного відтінку шляхом комбінації двох або трьох кольорових термінів; в) зіставленням терміна з предметом – «еталоном» (цей тип найпродуктивніший); г) подальший розвиток «опредмеченої» кольороназви як самостійного кольороутворення – наприклад, колір сепії – блідо-коричневий колір (проте не кожен такий колір може бути зіставлений із лексемою сепія, у чому полягає психологічність градаційних кольороназв). Напр.: «**Був, власне, ніякий, як родова іпостась людини з анатомічного атласу, і вбраний у щось таке ж неприкметне – блякле, кольору сепії: випаленого стелу, сухої трави**» (Забужко, 2004: 169).

Вибір форми мовленнєвого втілення градаційної категорії, пов'язаної з категорією кількості, здійснюється автором комунікативного акту та підпорядковується певним психологічним закономірностям, загальним для людської мови. Правомірність застосування вказаних психологічних параметрів до лінгвістичного аналізу підтверджена висновком щодо збігу вербальних і образних семантичних структур на рівні глибинної семантики (Петренко, 1988: 82). Цей рівень виділяє В.Ф. Петренко серед інших рівнів «категоризації», що тлумачаться як «власне функціональні» утворення, які переходять одне в інше та визначаються характером, ступенем узагальнення ознак, на основі яких відбувається категоризація (Петренко, 1988).

Для змістової сфери приблизно-оцінної градації можна застосувати ще одне положення психосемантики: «Об'єкти (поняття), які входять до різних семантичних класів на понятійному... рівні свідомості і мають подібне емоційне та образне забарвлення, на глибинному рівні категоризації стають конотативними синонімами чи антонімами та створюють синкретичні узагальнення» (Петренко, 1988: 73).

Якщо розповсюдити поняття «синкретичне узагальнення» на мовленнєве мислення індивіда, в тому числі – на сферу градації, це чітко і просто пояснить суміщення в ядерних (для нематематичної сфери) градаційних словах «багато»/«мало» майже всіх можливих дискретних і безперервних, екстенсивних та інтенсивних кількісно-градаційних значень «багато людей, питань, знань, пшениці; багато сміятися, читати, вчитися...».

Уважаємо, що саме цей рівень категоризації відповідає галузі мовних понятійних категорій. Очевидно, що мовна категорія градації безпосередньо входить до числа універсальних понятійних категорій і може бути розглянута як одна із предметних сфер цього рівня категоризації.

Таким чином, експериментальні методи семантики дозволяють установити залежність актуальних словесних значень від індивідуальної системи значень, до якої входять понятійні та образні компоненти, які можуть змінюватися залежно від завдання, яке стоїть перед суб'єктом висловлення, від мети висловлення, що вимагає певної глибини проникнення в зміст і свідомість, від емоційного стану суб'єкта, який впливає на

характер категоризації, від словесного матеріалу, який вербалізує мовленнєвомисленнєву діяльність.

Наведений перелік може бути підставою для прагматичної інтерпретації висловлення щодо референції мовця та її залежності від авторських інтенцій.

Також він дає можливість тлумачити співвідношення індивідуального й соціального в тексті як використання (в міру когнітивної і мовної компетенції його автора та мети тексту) готових лексичних одиниць мови, які мають соціальну та етнічну нормованість та опираються на суспільні норми та практику.

Вивчення категорії градації пов'язане з дослідженням прагматичної категорії адресата, для якої можна застосувати такі психологічні постулати: «Під час побудови власних висловлювань кожна людина намагається враховувати, наприклад, погляди, переконання, симпатії та антипатії своїх слухачів» (Давыдов, 1986: 35).

Також, для мовленнєвого вираження градаційних характеристик реальних об'єктів варто додати фонд енциклопедичних знань адресата щодо відбиття градації, оскільки мовна семантика є конгломератом різноманітних форм і засобів пізнавального відображення світу, від найпростіших структур нерозчленованого типу, синкретичних структур, через конкретно-образні уявлення і різні поняття та псевдопоняття до диференційованих наукових понять найвищого рівня абстракції.

## **Висновки**

Отже, вибір форми мовленнєвого втілення категорії градації здійснюється автором комунікативного акту, підпорядковується певним психологічним закономірностям, загальним для людської мови. Правомірність перенесення психологічних параметрів у лінгвістичний аналіз підтверджується висновками щодо функціонування вербальних і образних семантичних структур на рівні глибинної семантики. Специфічні комунікативні одиниці – висловлення, які використовуються авторами в текстах, мають широкий діапазон виражальних можливостей. Використання цих одиниць дозволяє авторам художніх творів досягати різнопланових

стилістичних ефектів: вносити до написаного відчутний заряд розмовної експресії (ефект колоквалізації); посилювати психологізм відображення внутрішнього стану персонажа (ефект психологізації); створювати підтекстові значення різної глибини інтенсивності (ефект імплікації); посилювати експресивну наповненість контексту. Також можливе вживання додаткових семантичних компонентів, які вказують на величину вияву ознаки та суб'єктивне ставлення автора до градаційної інформації.

Градаційно-оцінні структури є маніфестаціями синкретичних утворень, які опираються на глобальне порівняння при цілісному сприйнятті об'єкта з просторовими, часовими, тотально-партиципативними та іншими відношеннями.

Для повного аналізу та виявлення мовленнєвих репрезентантів категорії градації необхідна когнітивно-прагматична інтерпретація висловлень з градаційними компонентами та градаційних висловлень з фондом знань мовця (автора тексту), мотиваційними потребами, емоціями тощо. Базу для такої інтерпретації складають перераховані когнітивно-психологічні та соціальні аспекти мовної семантики.

## Література

- Андрухович, Ю. (1999). *Дезорієнтація на місцевості: Спроби*. Івано-Франківськ: «Лілея – НВ».
- Баранов, В. (2013). *Смерть по-білому*. Київ: Ярославів Вал.
- Выготский, Л.С. (1982). *Мышление и речь* (Т. 1–2). (Т. 2, с. 162–168). Москва: Педагогика.
- Вольф, Е.М. (2002). *Функциональная семантика оценки* (2-е изд., доп.). Москва: Едиториал УРСС.
- Гуцало, С.П. (2007). *Ментальність орди*. Київ: Вид. дім «КМ Академія».
- Давыдов, В.В. (1986). *Проблемы развивающего обучения*. Москва: Педагогика.
- Журавлев, И.В., & Журавлева, Ю.В. (2017). К построению коммуникативной модели речевого процесса: методологические проблемы. *Вопросы психолinguистики*, 3(33), 48–61.
- Забужко, О. (2004). *Сестро, сестро: Повісті та оповідання*. Київ: Факт.
- Засєкін, С., & Розенгарт, Ю. (2018). Психолінгвістичні комп'ютерні інструменти лінгвістичного та перекладознавчого аналізу дискурсу. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*, 23(2), 94–106. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1204994>
- Кацнельсон, С.Д. (1972). *Типология языка и речевое мышление*. Ленинград: Наука.
- Кокотюха, А. (2006). *Темна вода*. Київ: Нора-друк.

- Марчук, Л. (2007). *Функціонально-семантичний аспект градації в українській мові*. Кам'янець-Подільський: Аксіома.
- Матіос, М. (2007). *Жіночий аркан у саду нетерпіння: поезії*. Львів: Піраміда.
- Мушкетик, Ю. (2003). Хто і як виграв другу світову війну. *Неопалима купина*, 2, 48.
- Петренко, В.Ф. (1988). *Психосемантика сознания*. Москва: Изд-во МГУ.
- Пиаже, Ж. (1969). *Избранные психологические труды. Психология интеллекта. Генезис числа у ребенка. Логика и психология*. Москва: Просвещение.
- Процюк, С. (2004). Тотем. *Кур'єр Кривбасу*, 17, 34–95.
- Рарицький, О. (2018). Володимир Свідзінський і шістдесятники: контексти осягання проблеми. *Слово і час*, 10, 34–47.
- Таран, Л. (2007). Оповідання. *Новочасна література*, 1, 130–230.
- Хьелл, Л., & Зиглер, Д. (2000). *Теории личности*. Санкт-Петербург; Москва; Харьков; Минск: [б.м.].
- Цінцірук, А. (2017). *Коло Елу*. Харків: Клуб сімейного дозвілля.
- Juhasz, V.J., Lai, Y.-H., & Woodcock, M.L. (2015). A database of 629 English compound words: ratings of familiarity, lexeme meaning dominance, semantic transparency, age of acquisition, imageability, and sensory experience. *Behavior Research Methods*, 47(4), 1004–1019. <https://doi.org/10.3758/s13428-014-0523-6>
- Keuleers, E., & Balota, D.A. (2015). Megastudies, crowdsourcing, and large datasets in psycholinguistics: An overview of recent developments. *Journal of Experimental Psychology*, 68(8), 1457–1468. <https://doi.org/10.1080/17470218.2015.1051065>
- Maslow, A.H. (1971). Toward a humanistic biology. *American Psychologist*, 24, 724–735. <https://doi.org/10.1037/h0027859>
- Neuman, Yair, Neuman, Yiftach, & Cohen, Yochai. (2017). A Novel Procedure for Measuring Semantic Synergy. *Journal Complexity*, 14, 8. <https://doi.org/10.1155/2017/5785617>
- Turney, P.D., & Pantel, P. (2010). From frequency to meaning: vector space models of semantics. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 37, 141–188. <https://doi.org/10.1613/jair.2934>
- Andrews, M., Vigliocco, G., & Vinson, D. (2009). Integrating experiential and distributional data to learn semantic representations. *Psychological Review*, 116(3), 463–498. <https://doi.org/10.1037/a0016261>

## References

- Andrukhovych, Yu. (1999). *Dezorientatsiia na mistseivosti: Sproby [Disorientation on the place: Attempts]*. Ivano-Frankivsk: «Lileia – NV» [in Ukrainian].
- Baranov, V. (2013). *Smert po-bilomu [Death in white colour]*. Kyiv: Yaroslaviv Val [in Ukrainian].
- Vygotskiy, L.S. (1982). *Myshleniye i rech [Thinking and speech]* (Vols. 1–2), (Vols. 2, pp. 162–168). Moscow: Pedagogika [in Russian].
- Volf, Ye.M. (2002). *Funktionalnaya semantika otsenki [Functional semantics of assessment]* (2nd ed., rev.). Moscow: Editorial URSS [in Russian].
- Hutsalo, Ye.P. (2007). *Mentalnist ordy [Horde mentality]*. Kyiv: Vyd. Dim «KM Academiia» [in Ukrainian].
- Davydov, V.V. (1986). *Problemy razvivayushchego obucheniya [Problems of developmental learning]*. Moscow: Pedagogogy [in Russian].

- Zhuravlev, Y.V., & Zhuravleva, Yu.V. (2017). K postroenyiu kommunykativnoi modeli rechevoho protsessa: metodolohycheskye problemy [Building a communicative Model of Verbal Process: Methodological Problems]. *Voprosy psikholynhvystyky – Journal of Psycholinguistics*, 3(33), 48–61 [in Russian].
- Zabuzhko, O. (2004). *Sestro, sestro: Povisti ta opovidannia [Sister, sister: Narratives and short stories]*. Kyiv: Fakt [in Ukrainian].
- Zasiekin, S., & Rozenhart, Yu. (2018). Psykholynhvistychni kompiuterni instrumenty lnhvistychnoho ta perekladoznavchoho analizu dyskursu [Psycholinguistic Computerized Tools of Linguistic and Translation Studies Discourse Analysis]. *Psykholynhvistyka – Psycholinguistics*, 23(2), 94–106. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1204994> [in Ukrainian].
- Katsnel'son, S.D. (1972). *Tipologiya yazyka I rechevoye myshleniye [Typology of language and speech thinking]*. Leningrad: Nauka [in Russian].
- Kokotyukha, A. (2006). *Temna voda [Dark water]*. Kyiv: Nora-press [in Ukrainian].
- Marchuk, L. (2007). *Funktsionalno-semantychnyi aspekt hradatsii v ukrainskii movi [The functional and semantic aspect of gradation in the Ukrainian]*. Kamianets-Podilskyi: Aksioma [in Ukrainian].
- Matios, M. (2007). *Zhinochy arkan u sadu neterpinnia: poezii [Woman lasso in the garden of impatience: poetry]*. Lviv: Piramida [in Ukrainian].
- Mushketyk, Yu. (2003). Khto i yak vyhrav druhu svitovu viinu [Who and when won the Second World War]. *Neopalyma kupyna – Unburnt tussok*, 2, 48 [in Ukrainian].
- Petrenko, V.F. (1988). *Psihosemantika soznaniya [Psychosemantics of consciousness]*. Moscow: Izd-vo MGU [in Russian].
- Piazhe, Zh. (1969). *Izbrannyye psichologicheskyye trudy. Psikhologiya intellekta. Genesis chisla u rebenka. Logika ipsikhologiya [Selected psychological works. Psychology of the intellect. The genesis of the number of the child. Logic and psychology]*. Moscow: Prosveshcheniye [in Russian].
- Protsiuk, S. (2004). Totem [Totem]. *Kurier Kryvbasu – The courier of Kryvbas*, 17, 34–95 [in Ukrainian].
- Rarytskyi, O. (2018). Volodymyr Svidzynskyi i shistdesiatnyky: konteksty osiahannia problemy [Volodymyr Svidzynskyi and the sixties: the context of understanding the problem]. *Slovo i chas – The Word and time*, 10, 34–47 [in Ukrainian].
- Taran, L.O. (2007). Opovidannia [Short stories]. *Novochasna literature – Modern literature*, 1, 130–230 [in Ukrainian].
- Hjelle, L., & Ziegler, D. (2000). *Teorii lichnosti [Personality theories]*. Saint Petersburg; Moscow; Kharkov; Minsk: [b.m.] [in Russian].
- Tsintsiruk, A. (2017). *Kolo Elu [Near Ell]*. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia [in Ukrainian].
- Juhasz, B.J., Lai, Y.-H., & Woodcock, M.L. (2015). A database of 629 English compound words: ratings of familiarity, lexeme meaning dominance, semantic transparency, age of acquisition, imageability, and sensory experience. *Behavior Research Methods*, 47(4), 1004–1019. <https://doi.org/10.3758/s13428-014-0523-6>
- Keuleers, E., & Balota, D.A. (2015). Megastudies, crowdsourcing, and large datasets in psycholinguistics: An overview of recent developments. *Journal of Experimental Psychology*, 68(8), 1457–1468. <https://doi.org/10.1080/17470218.2015.1051065>
- Maslow, A.H. (1971). Toward a humanistic biology. *American Psychologist*, 24, 724–735. <https://doi.org/10.1037/h0027859>



- Neuman, Yalr, Neuman, Yiftach, & Cohen, Yochai. (2017). A Novel Procedure for Measuring Semantic Synergy. *Journal Complexity*, 14, 8. <https://doi.org/10.1155/2017/5785617>
- Turney, P.D., & Pantel, P. (2010). From frequency to meaning: vector space models of semantics. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 37, 141–188. <https://doi.org/10.1613/jair.2934>
- Andrews, M., Vigliocco, G., & Vinson, D. (2009). Integrating experiential and distributional data to learn semantic representations. *Psychological Review*, 116(3), 463–498. <https://doi.org/10.1037/a0016261>

### **АНОТАЦІЯ**

**Мета дослідження.** Описати об'єктивні та суб'єктивні чинники мовної семантичної інтерпретації мисленневого змісту градації (психологічний і лінгвістичний аспекти в семантиці градації).

**Методики дослідження.** У статті описано підстави виокремлення в українській мові функційно-семантичної категорії градації, яка має вияв в одиницях різних рівнів. У межах цих понять доведено лінгвокогнітивний характер дослідження, оскільки одним із завдань роботи є встановлення ментально-антропоцентричних та психолінгвістичних чинників появи градаційних висловлень в українській мові, які демонструють єдність лінгвістики і психології, мови і мислення. Методика полягала у порівнянні матеріалів різного ступеня градації, проведенні гіпотетичного моделювання градаційної шкали на основі функціонування вербальних маркерів градації, визначенні психолінгвістичних підстав для функціонування градації в індивідуальній картині світу. Взаємодія об'єктивного (концептуальний світ градаційованого  $O$ ) та суб'єктивного (емоційна й інтелектуальна сфера градаційованого  $S$ ) світів створює градаційний фрагмент у мові, його орієнтацію щодо градаційного виміру ( $O$  – об'єкт,  $S$  – суб'єкт градації).

**Результати.** Дослідження мотивації, семантичної акцентуації та характеру комунікантів, тобто внутрішнього світу мовця і слухача, автора тексту і читача дозволило кодувати та декодувати інформацію, подану в тексті. Для декодування нами ідентифіковано одиниці градації та експліковано їх на рівні речення (тексту), виділено прагматичні структури з надмірною інформацією. Таким чином, частково розв'язана проблема певних стереотипів як норми сприйняття довілля, відхилення від норми та розширено можливості реконструкції якісної характеристики мовної картини світу.

**Висновки.** Вибір форми вербального втілення категорії градації здійснюється автором комунікативного акту, підпорядковується певним психологічним закономірностям, загальним для людської мови, але ментально-індивідуальним щодо особистості комуніканта та індивідуальної мовної картини світу.

**Ключові слова:** категорія градації, градаційна лексема, інтроверт, екстраверт, персонологія, імплікація.

**Марчук Людмила, Рарицкий Олег. Психолингвистические предисловия функционирования градации в индивидуальной картине мира**

**АННОТАЦИЯ**

**Цель исследования.** Описать объективные и субъективные факторы языковой семантической интерпретации смыслового содержания градации (психологический и лингвистический аспекты в семантике градации).

**Методики исследования.** В статье описываем функционально-семантическую категорию градации, которая вербально проявляется в единицах разного уровня. В рамках этих понятий обосновываем когнитивный характер исследования, поскольку одной из задач работы является определение ментально-антропоцентрических и психолингвистических факторов появления градационных высказываний в украинском языке, которые демонстрируют единство лингвистики и психологии, языка и мышления. Методика состояла из сравнения материалов разной степени градации, проведению гипотетического моделирования градуальной шкалы через функционирование вербальных маркеров градации, определении психолингвистических причин для функционирования градации в индивидуальной картине мира. Взаимодействие объективного (концептуальный мир градуированного *O*) и субъективного (эмоциональная и интеллектуальная сфера градатора *S*) миров создает градационный фрагмент в языке, его ориентацию по отношению к градационному измерению (*O* – объект, *S* – субъект градации).

**Результаты.** Исследование мотивации, семантической акцентуации и характера коммуникантов, т.е. внутреннего мира адресата и адресанта, автора текста и читателя, разрешило кодировать и декодировать информацию, представленной в тексте. Для декодирования нами произведена идентификация единиц градации и экспликация их на уровне предложения (текста), выделены прагматические структуры с избыточной информацией. Таким образом, частично решена проблема определенных стереотипов как нормы восприятия окружающей среды, отклонения от нормы и расширены возможности реконструкции качественной характеристики языковой картины мира.

**Выводы.** Выбор формы вербального воплощения категории градации осуществляется автором коммуникативного акта, подчиняется определенным психологическим закономерностям, общим для человеческого языка, но ментально-индивидуальным по отношению к личности коммуниканта и индивидуальной языковой картины мира.

**Ключевые слова:** категория градации, градационная лексема, интроверт, экстраверт, персонология, импликация.

## Memory and Utterance Temporality

### Память и темпоральность высказывания

#### **Viktoriya Oschepkova<sup>1</sup>**

Dr. in Philology, Professor,  
Head of Department  
of English Philology

E-mail: [oschep2014@yandex.ru](mailto:oschep2014@yandex.ru)  
[orcid.org/0000-0003-0266-7039](https://orcid.org/0000-0003-0266-7039)

#### **Виктория Ощепкова<sup>1</sup>**

доктор филологических наук,  
профессор, заведующий кафедрой  
английской филологии

#### **Irina Tivyaeva<sup>2</sup>**

Dr. in Philology,  
Assistant Professor

E-mail: [tivyaeva@yandex.ru](mailto:tivyaeva@yandex.ru)  
[orcid.org/0000-0002-6316-784X](https://orcid.org/0000-0002-6316-784X)  
Researcher ID H-9075-2017  
Scopus Author ID 57103732800

#### **Ирина Тивьяева<sup>2</sup>**

доктор филологических наук,  
доцент

<sup>1</sup>*Moscow Region State University*

✉ 10A, Radio Str., Moscow,  
Russian, 105005

<sup>1</sup>*ГБОУ ВО Московской области*

«Московский государственный  
областной университет»

✉ ул. Радио, 10А, Москва,  
Россия, 105005

<sup>2</sup>*Moscow City University,  
Department of Linguistics and  
Translation Studies*

✉ 4-1, 2<sup>nd</sup> Sel'skokhozyajstvennyj  
proezd, Moscow, Russian, 129226

<sup>2</sup>*ГАОУ ВО г. Москвы «Московский  
городской педагогический  
университет»*

✉ 2-ой Сельскохозяйственный  
проезд, 4/1, Москва, Россия, 129226

*Original manuscript received September 10, 2018*

*Revised manuscript accepted August 09, 2019*

**ABSTRACT**

**Objective.** The paper presents a psycholinguistic perspective of the memory-time linkage problem extensively discussed by cognitive psychologists. Accepting the concept of personal memory as a linguocognitive system including the processes of encoding, storing, retrieval, and forgetting, the authors aim to examine how these processes are verbalized in regard to their temporal orientation. The present study is specifically focused on analyzing the morphological component of the verbal code (namely, tense forms) used by English speakers to represent their mnemonic experiences at each stage of cognitive processing.

**Methods.** Research procedures consisted in content analysis of each empirical item, distribution of sample fragments in accordance with the mnemonic situation type, structural and morphological analysis of mnemonic utterances and finding correlation between the type of a mnemonic utterance and the organization of its temporal structure.

**Materials.** The empirical database used in the research counts 7.500 communicative contexts selected from publicly available English sources and contains fragments of fiction, mass media and computer-mediated communication. The primary selection principle required that each research item should meet the criteria of the mnemonic situation, that is, include 1) the subject of the mnemonic experience, 2) the memory process being verbalized, 3) the mnemonic utterance as a verbal representation of the mnemonic content.

**Results.** The yielded results demonstrate the role of present, past and future tense forms in shaping the temporal structure of mnemonic utterances in English, suggest correlations between the temporal type of a mnemonic utterance and the cognitive-communicative conditions under which it was produced, which allows **concluding** that memory association with the past is an empirically ungrounded stereotype while the temporal structure of a mnemonic utterance is a heterogeneous one.

**Key words:** memory, mnemonic processes, mnemonic utterance, time, temporality, tense forms.

## Введение

Со времен античности память не мыслится без времени и вне времени. Темпоральность памяти по-прежнему остается одним из актуальных вопросов современного гуманитарного знания, привлекая внимание лингвистов, психологов, философов и литературоведов. Указывая на тесную связь памяти и времени, исследователи часто по умолчанию рассматривают прошлое как сферу реализации мнемических процессов, фактически отождествляя память и воспоминание. Так, например, У. Кинш пишет: «Many

texts in memory are specified as past. These include historical knowledge (*Caesar invaded Gaul*) and personally experienced episodes (*I heard the Grieg piano concerto yesterday*)» (Kintsch, 2014: 64). Однако в соответствии с представлениями современной психологии память не ограничивается ретроспективной направленностью и не сводится к воспоминаниям, но являет собой комплексное психо-когнитивное образование – систему организации и хранения личного опыта, базирующуюся на процессах запоминания, хранения, воспроизведения и утраты информации (Середа, 1985; Огородникова, 2012).

Специфика вербальной манифестации мнемической деятельности в ее связи с темпоральной ориентацией в последнее время активно изучается когнитивными психологами. В частности, были установлены связи между характеристиками удерживаемого в памяти события и особенностями вербального представления его длительности во времени (Block & Gruber, 2014; Faber & Gennari, 2015), выявлены зависимости операций памяти от темпоральной организации мнемического содержания (Clewett & Davachi, 2017; Gershman, 2017; Howard, 2018; Wang & Gennari, 2019). При этом в психологических исследованиях темпорального аспекта памяти основное внимание уделяется, в первую очередь, объективируемым посредством языка характеристикам мнемической деятельности и свойствам информационных актантов мнемических процессов, тогда как для психолингвистики и лингвистики в целом важно изучить механизм экспликации мнемического содержания в языковых знаках различных уровней.

Такие попытки предпринимаются зарубежными психолингвистами, в работах которых проблематика темпоральности мнемической деятельности и ее отражения в языке рассматривалась в первую очередь в аспекте структурной организации текстов воспоминаний и процесса речепонимания (Fuhrman & Wyer, 1988; Xu & Kwok, 2019), а также в контексте изучения процессов речепорождения и речевого развития у детей (Harner, 1976; Graybeal, 1981; Moore & Johnston, 1993; Copmann & Griffith, 1994).

В целом, анализ эмпирических данных и экспериментально полученные результаты позволяют заключить, что темпоральность удерживаемых в памяти событий воспринимается носителем мнемического опыта субъективно, а ее интерпретация и

хронологическое упорядочивание мнемического содержимого определяются комплексом лингвистических и психолингвистических факторов, в том числе воздействием когнитивно-коммуникативного контекста вербализации мнемических переживаний (Тивьяева, 2017).

До настоящего времени внимание специалистов было приковано преимущественно к структурно-организационному и лексико-семантическому компонентам вербального кода, используемого для манифестации мнемической деятельности в процессе речевого общения. Интерес к морфологическому компоненту вербального кода памяти появился относительно недавно. Основой для исследования морфологических маркеров памяти послужили идеи У. Чейфа (Chafe, 1973) о возможности репрезентации памяти языковыми категориями, которые находят воплощение в грамматических формах. Так, например, работы Ф. Кроуна (Crone, 2015, 2017) посвящены изучению особенностей функционирования мнемических императивов («mnemonic imperatives»), то есть императивных высказываний с мнемическими глаголами, значение которых не может быть описано в терминах стандартных теорий значения императивов. А. Сморти и его соавторы выявили ряд закономерностей, регулирующих употребление личных местоимений первого лица в мнемических нарративах (Smorti et al., 2016). На участие местоимений в передаче ментальных процессов и состояний, в том числе процессов памяти, указывают также Дж.У. Пеннбейкер (Pennebaker, 2013) и А.А. Артюнина (2013).

Тем не менее, несмотря на появление новых перспективных исследований, проблема репрезентации мнемических процессов на морфологическом уровне не получила исчерпывающего решения, поскольку вопросы грамматического оформления темпоральности памяти на настоящий момент образуют зону лакуарности, тогда как время всегда было ключевым элементом концептуализации памяти в языке. Во всех научных концепциях категория времени – неизменный спутник памяти и личного опыта. Г.Е. Крейдлин отмечает, что «жизненный опыт, психическая деятельность, все наиболее сильные впечатления и эмоциональные переживания человека связаны с переживаниями времени» (Крейдлин, 1997: 139).

С учетом вышесказанного представляется целесообразным рассмотреть, каким образом темпоральная ориентация



мнемических процессов манифестируется на морфологическом уровне в процессе речевого взаимодействия на английском языке. Поскольку доминирующим средством выражения темпоральности признаются видовременные формы глагола, в настоящей работе предпринимается попытка определить роль глагольных форм в маркировании временной ориентации процессов памяти при трансляции мнемического содержания в условиях естественной коммуникации на английском языке.

Достижение указанной цели потребовало решения ряда теоретико-методологических и эмпирических задач, а именно: 1) определения формата вербального отражения мнемической деятельности субъекта; 2) выбора материала исследования и сбора фактических языковых данных, адекватных поставленной цели; 3) анализа морфологической структуры фрагментов, вошедших в авторскую картотеку, инвентаризации глагольных форм в пределах каждого фрагмента, определения их значимости и потенциала при маркировании мнемической деятельности; 4) обработки полученных результатов и формулирования выводов о функционировании глагольных форм в качестве морфологических маркеров индивидуальной памяти.

## **Материал и методика исследования**

Сбор фактических языковых данных, составивших эмпирическую базу исследования, осуществлялся с опорой на теоретические положения современной лингвистики о способах и формах языкового отображения процессов памяти. В качестве инструмента анализа была избрана «мнемическая ситуация» (Исхакова & Хомякова, 2009; Рогачёва, 2003) как когнитивно-коммуникативное пространство вербализации индивидуальной памяти. К числу обязательных компонентов мнемической ситуации (далее МС) мы относим следующие: 1) субъекта МС – лицо, осуществляющее мнемическую деятельность, 2) мнемическое высказывание – высказывание, порожденное в рамках МС и выступающее средством трансляции мнемического содержания в естественной коммуникации, 3) собственно вербализуемый мнемический процесс. Таким образом, коммуникативный контекст

регистрировался в картотеке, если он иллюстрировал вербальное взаимодействие участников МС и содержал мнемическое высказывание любого типа – мнемическое диалогическое единство, мнемический монолог или мнемический нарратив (подробнее о типах мнемического высказывания см. (Тивьяева, 2013)).

В основу авторской картотеки, составившей эмпирическую базу исследования, вошли 7500 коммуникативных контекстов, отобранных из разнотипных англоязычных источников, в том числе отрывки из художественной и документальной прозы, а также фрагменты публичной, массовой и компьютерно-опосредованной коммуникации. Выбор в пользу англоязычного фактического материала продиктован, в первую очередь, широкой распространенностью английского языка в современном мире, а, следовательно, доступностью и многообразием источников языковых данных, а также следованием междисциплинарной тенденции исследования вербализации мнемической деятельности средствами английского языка. В картотеку включались текстовые фрагменты, принадлежащие исключительно англоязычным авторам. В целях предотвращения попадания в выборку высказываний, для продуцентов которых английский язык не является родным, выбор источников определялся также в соответствии с географическим принципом.

Первый этап обработки эмпирических данных предполагал распределение отобранных коммуникативных контекстов в соответствии с типом процесса памяти, вербализуемого в рамках данной МС (запоминание, хранение, воспоминание и забывание), что позволило оценить потенциал употребления глагольных форм для маркирования конкретных мнемических процессов.

На следующем этапе решения исследовательских задач был осуществлен контент-анализ и морфологический анализ темпоральной структуры каждого мнемического высказывания в рамках зарегистрированных коммуникативных контекстов с целью инвентаризации глагольных форм, выявления принципов их употребления и определения потенциала при маркировании мнемической деятельности.

Дальнейшие этапы исследования включали поиск и установление соответствий между типом мнемического высказывания и организацией его темпоральной структуры.

## Результаты и обсуждение

На первом этапе исследования зарегистрированные в картотеке коммуникативные контексты были распределены на четыре группы в соответствии с маркируемым процессом памяти, после чего был осуществлен анализ функционирования глагольных форм в мнемических высказываниях в каждой группе. Вопреки стереотипным, но не обоснованным с точки зрения современных концепций памяти, представлениям об объективации мнемических процессов исключительно посредством форм прошедшего времени, результаты аналитической обработки фактического языкового материала показали, что на морфологическом уровне вербализаторами процессов памяти в англоязычной коммуникации могут выступать глагольные формы, принадлежащие сфере как прошлого, так и настоящего и будущего. Полученные данные об участии видо-временных форм английского глагола в репрезентации мнемических процессов отражены в таблице 1.

**Таблица 1.** Потенциал видо-временных форм английского глагола при маркировании процессов памяти в рамках мнемического высказывания

Видо-временная форма глагола	Маркируемый мнемический процесс			
	помещение информации в память	хранение информации в памяти	восстановление информации из памяти	утрата информации из памяти
<b>Времена группы Present</b>				
<i>Present Indefinite</i>	+	+	+	+
<i>Present Continuous</i>	+	+	+	+
<i>Present Perfect</i>			+	
<i>Present Perfect Continuous</i>			+	
<b>Времена группы Past</b>				
<i>Past Indefinite</i>		+	+	+
<i>Past Continuous</i>		+	+	+
<i>Past Perfect</i>			+	+
<i>Past Perfect Continuous</i>			+	

Времена группы Future				
<i>Future Indefinite</i>	+	+	+	+
<i>Future Continuous</i>		+	+	+

В соответствии с полученными результатами, в маркировании мнемических процессов на морфологическом уровне задействовано десять видо-временных форм английского глагола, из которых только четыре формы принадлежат сфере прошедшего, таким образом, говорить об их абсолютном доминировании над другими глагольными формами не приходится. При этом наибольшим потенциалом относительно манифестирования процессов памяти в англоязычной коммуникации обладают формы Present Indefinite, Present Continuous и Future Indefinite, зарегистрированные нами в качестве морфологических маркеров каждого из этапов мнемической обработки информации. Формы Past Indefinite, Past Continuous и Future Continuous также принимают активное участие в вербализации мнемического опыта, выступая маркерами всех процессов памяти, за исключением запоминания.

Формы будущего времени, являясь, вероятно, наименее ожидаемыми в ситуациях, связанных с вербализацией мнемического содержимого, несмотря на относительно невысокую встречаемость в высказываниях участников мнемической ситуации, органично вписываются в подобные контексты, так как они не только номинируют соответствующий процесс памяти, но и нередко дополнительно характеризуют его как желаемый, ожидаемый, планируемый и т.д. в силу своей ирреальной природы. Комментируя употребление форм будущего времени в автобиографических нарративах, воспроизводящих личный опыт нарратора, Э. Окс (Ochs, 1994) отмечает, что появление форм со значением будущего в подобных контекстах указывает на то, что такие высказывания видятся субъектом не как реконструкция прошлого опыта, но также как реконструкция опыта будущего.

Например, в следующем фрагменте формы будущего времени глагола *to remember* указывают на намерение нарратора сохранить в памяти информацию об увиденном. Процесс хранения информации в данном случае видится не как реальный, а как планируемый субъектом на долгосрочную перспективу и воспринимаемый им в позитивном ключе.

*Still, with all the fascination we were experiencing with the temples and tombs of Luxor and Aswan, it is the Pyramids of Giza, and my first view of the capped top of the Great Pyramid of Lhufu outside of Cairo (the largest pyramid in Egypt) that I **will** most **remember**. I **will remember** it for its sheer grandeur (2.3 million limestone blocks, each weighing roughly 2.5 tons). I **will remember** it for the feeling I had while walking around it trying to fathom its construction. I **will remember** how it rose from the Giza Plateau, from the congested streets and their mass of traffic, with the great decomposing Sphinx acting as its watchdog. I **will remember** how Egypt has grown around this ancient piece of its history, living beside it, on top of it, constructing parking lots to hold the tour buses that descend upon it in waves. (Andersen J. The Tomb of Ahmed Saeed)*

Наименьшие возможности в отношении объективации мнемической деятельности на морфологическом уровне наблюдаются у перфектных и перфектно-длительных форм. Так, в частности, формы Future Perfect и Future Perfect Continuous не были зафиксированы ни в одном из коммуникативных фрагментов, включенных в нашу выборку. Формы Present Perfect, Present Perfect Continuous и Past Perfect Continuous способны выступать сигналами процесса восстановления информации из памяти, однако количество зарегистрированных фрагментов с их участием незначительно. Из перфектных форм высокой встречаемостью отличается форма Past Perfect, стабильно репрезентирующая процессы восстановления и утраты информации из памяти.

Важно отметить, что причисляя ту или иную глагольную форму к морфологическим маркерам мнемических процессов, мы не подразумеваем ее абсолютного доминирования над другими формами в рамках отдельно взятого мнемического высказывания, но признаем ее участие в формировании темпорального плана высказывания. При этом ряд форм можно охарактеризовать как стержневые, так как именно они задают основу темпоральной локализации высказывания, тогда как другие формы, принадлежащие той же временной сфере, выполняют второстепенные функции, не являясь ведущими. Например, среди времен группы прошедшего стержневым в мнемических высказываниях различных типов является Past Indefinite, тогда как формам Past Perfect, Past Continuous и Past Perfect Continuous отводятся роли второго плана.

Следующий фрагмент иллюстрирует функционирование видо-временных форм глагола в мнемическом нарративе.

*I sat on the swing and pushed off and tried to remember what I could. The school was familiar. I had a flash of walking down the hall to the cafeteria, jumping between the black and white checked tiles. My second-grade teacher was Ms. Klee. Someone in my class had spilled water on my art project, and when I cried, Ms. Klee let me be the leader of the line for the whole week. I'd broken my arm in this playground. I'd been standing on the swing, and when I jumped off, my pants got snagged in the chain, and I fell face-first and broke the fall by sticking my arm out. My memories felt almost like photographs, short images, some bright and clear, others distant and fuzzy. Some disappeared entirely the moment I tried to focus on them. There were also big black holes. I could remember breaking my arm, but when I tried to remember Mom taking me to the hospital, there was nothing. I remembered Ms. Klee being nice to me, but I couldn't even remember who my teacher was in fourth grade. (Cook E. Remember)*

В рассматриваемом примере события, излагаемые нарратором, лежат в поле прошлого. Соответствующий темпоральный план формируется, в первую очередь, формой Past Indefinite, число употреблений которой во фрагменте равно 20, или 77,0% от общего количества глагольных форм в отрывке. Однако, помимо Past Indefinite, темпоральный план мнемического нарратива формируется также другими глагольными формами, относящимися к сфере прошедшего, а именно: Past Perfect (2 формоупотребления, или 7,7% от общего количества), Past Perfect Continuous (1 формоупотребление, или 3,8% от общего количества) и модальным глаголом *could* со значением действия в прошлом (3 формоупотребления, или 11,5% от общего количества). Таким образом, не являясь стержневыми для данного мнемического высказывания, формы Past Perfect, Past Perfect Continuous и модальный глагол *could*, тем не менее, принимают участие в маркировании мнемической деятельности на морфологическом уровне. На их совокупную долю приходится 6 формоупотреблений из 26, что составляет около 23,0% от общего количества глагольных форм в рассматриваемом фрагменте.

Представленный выше пример имеет однородную темпоральную структуру, то есть все глагольные формы, локализирующие описываемые события во времени, создают единый



темпоральный план – план прошлого. Однако, как показывают результаты анализа эмпирических данных, монотемпоральность не единственный способ организации темпоральной структуры мнемического высказывания. Среди коммуникативных контекстов, входящих в авторскую картотеку, нами были зарегистрированы фрагменты с неоднородной темпоральной структурой, характеризующейся наличием двух или трех темпоральных планов, что позволило нам выделить три типа темпоральной структуры мнемического высказывания: монотемпоральный, битемпоральный и политемпоральный.

На последующих этапах аналитической обработки языкового материала были выявлены корреляционные связи между типом мнемического высказывания и особенностями его темпоральной организации. Так, например, среди мнемических диалогических единств (далее МДЕ) нами не было зафиксировано ни одного высказывания, темпоральная структура которого включала бы сразу три временных плана. Также было установлено, что отдельным типам мнемических высказываний, характеризующихся битемпоральной или политемпоральной структурой, соответствуют рекуррентные комбинации временных планов. Например, для мнемического нарратива с битемпоральной структурой единственно возможной является комбинация «настоящее + прошлое». Комбинация «настоящее + будущее» для данного типа мнемического высказывания не была зарегистрирована ни разу, при том, что она лежит в основе одного из стабильно воспроизводимых типов темпоральной структуры мнемического монолога.

Особенности темпоральной структуры мнемических высказываний различных типов отражены в таблице 2.

Таблица 2. Темпоральная структура мнемического высказывания

Тип мнемического высказывания	Тип темпоральной структуры		
	монотемпоральный	битемпоральный	политемпоральный
<b>Мнемическое диалогическое высказывание</b>			
МДЕ «побуждение к запоминанию – реакция»	–	1) ирреальное + настоящее 2) ирреальное + будущее	–

<i>МДЕ «напоминание – реакция»</i>	1) настоящее 2) будущее	1) настоящее + будущее 2) ирреальное + будущее 3) ирреальное + настоящее	–
<i>МДЕ «запрос информации из памяти – реакция»</i>	1) настоящее 2) прошлое	настоящее + прошлое	–
<i>МДЕ «побуждение к забыванию – реакция»</i>	–	1) ирреальное + настоящее 2) ирреальное + будущее	–
<b>Мнемический монолог</b>	1) настоящее 2) прошлое 3) будущее	1) настоящее+ прошлое 2) настоящее + будущее	настоящее + прошлое + будущее
<b>Мнемический нарратив</b>	прошлое	настоящее + прошлое	настоящее + прошлое + будущее

На основании полученных результатов можно сделать вывод о том, что самым распространенным типом темпоральной структуры мнемического высказывания является битемпоральный, сочетающий в себе два временных плана. Данный тип был зарегистрирован нами для всех видов высказываний в мнемической ситуации. Битемпоральная структура представлена следующими комбинациями:

- 1) ирреальное + настоящее,
- 2) ирреальное + будущее,
- 3) настоящее + будущее,
- 4) настоящее + прошлое.

Специфической особенностью данного типа темпоральной организации высказывания является наличие плана ирреальности, или временной неопределенности, противопоставленного плану временной определенности, отражающему локализацию действия в прошлом, настоящем или будущем. План временной неопределенности формируется глагольными формами с модальным значением, соответственно, мнемический процесс, объективированный в мнемическом высказывании с подобной морфологической структурой, мыслится говорящим как требуемый или желаемый. Рассмотрим следующие примеры:

«Just **remember** that she might still be a little doped up, though, since I had to administer some sedatives so she'd be calm for the X-ray and to help with the pain.» (Sparks N. *The Choice*)

«And you **might** all **remember** that you're relying on me for references.» (Kinsella S. *Remember Me?*)

«I will agree to this on one condition, you **must** forget me.» (Andrews N. *Diviner's Prophecy: A Historical Romance Fantasy Series*)

Данные фрагменты являются иницирующими репликами МДЕ «побуждение к запоминанию – реакция», «напоминание – реакция» и «побуждение к забыванию – реакция» соответственно, стимулирующими запуск мнемических процессов помещения информации в память, хранения и утраты информации. В приведенных примерах значение временной неопределенности выражается посредством императива и модальных глаголов «*might*» и «*must*» и относится к ирреальному плану возможности и побудительности. Таким образом, выбор глагольных форм, принадлежащих к неопределенному временному плану, определяется исходной интенцией инициатора коммуникативного обмена в мнемической ситуации, рассматривающего обращение к памяти партнера по коммуникации как действие желательное или необходимое.

Сочетание планов временной определенности и временной неопределенности в темпоральной структуре мнемического высказывания было зафиксировано нами только у МДЕ, диалогическая форма которого предоставляет коммуникантам больше возможностей для передачи информации о событиях, не локализованных во времени.

Битемпоральную структуру можно считать универсальным типом грамматической организации мнемического высказывания, так как различные ее комбинации из числа указанных выше были зарегистрированы нами как для МДЕ, так и для мнемического монолога и мнемического нарратива (см. примеры ниже).

Следующий пример представляет собой МДЕ «запрос информации из памяти – реакция», темпоральная структура которого организована в соответствии с принципом битемпоральности и подчиняется схеме «настоящее + будущее». Иницирующая реплика содержит обращение к памяти субъекта мнемической ситуации, относящееся к плану настоящего. Инициатор диалогического

обмена интересуется наличием в памяти собеседника определенных данных. Битемпоральность МДЕ проявляется в ответной реплике, где носитель мнемического опыта подтверждает факт хранения запрашиваемых сведений в настоящий момент и декларирует намерение поддерживать их в актуальном состоянии в будущем.

«**Do you remember** what he did look like?»

«*Anastasia, this isn't a part of my life I **revisit** very often. Yes, I **remember** what he looked like. I'll never **forget** him.*» (James E.L. *Fifty Shades Darker*)

Следующий пример – фрагмент мнемического монолога, автор которого делится воспоминаниями о последних годах жизни своей жены, проведенных в борьбе с онкологическим заболеванием. В основе структуры рассматриваемого монолога лежит рекуррентная комбинация «настоящее + прошлое», маркирующая процесс воспоминания. В настоящем субъект мнемической ситуации признается, что только сейчас начинает осознавать случившееся в полной мере. План прошлого содержит непосредственно воспоминания о ключевых этапах совместной жизни супругов и о попытках противостоять раку. Несмотря на наличие четкой границы между двумя планами, маркированной с помощью обстоятельств времени, настоящее и прошлое тесно связаны друг с другом. На морфологическом уровне взаимопроникновение двух планов проявляется, помимо прочего, в третьем абзаце, где формы Present Indefinite, выражающие субъективную оценку произошедшего с позиции текущего времени, включаются в общий контекст прошлого.

*The reality of what losing Katy meant **has been coming back** to me in recent weeks. I **have been remembering** the trauma around the diagnosis, the stress and the disorientation, and the impact of the cancer; not just on someone's body but on your own thoughts and feelings. There's the medical bit and then there **is** the effect on your life, like finding out that you **cannot have** children. That's a lot to deal with.*

*Katy and I **met** in 1997 and **were married** in September 1998. I was 35, she **was** 30. Then she **was diagnosed** in January 1999. It **was** a sarcoma in her gluteus maximus. It **was** probably only ever going in one direction, to be honest.*

*There **is** the tough story – she **died** in September 2003 – but there **is** also the good story – we **were** fortunate in that we **had** the best*

*possible cancer experience we **could have expected**. Katy **got** great care from the NHS. The district nurse **was** fantastic, as **were** the various doctors she **encountered**. The consultants' attitude **was**: «Don't wait for your next appointment – just ring my mobile if you need to.» [...] (The Guardian)*

В отличие от битемпоральной структуры, монотемпоральная и политемпоральная не могут претендовать на статус универсальных, так как имеют ряд функциональных ограничений, обусловленных спецификой процесса памяти, вербализуемого мнемическим высказыванием.

Монотемпоральная структура, как и битемпоральная, лежит в основе всех трех типов мнемических высказываний: МДЕ, мнемического монолога и мнемического нарратива, однако в силу своей природы не может служить грамматическим основанием МДЕ «побуждение к запоминанию – реакция» и МДЕ «побуждение к забыванию – реакция», так как специфика содержания данных МДЕ не соотносится с принципом монотемпоральности. Иницирующие реплики указанных МДЕ принадлежат к неопределенному временному плану побудительности, тогда как реагирующие реплики локализуют события в реальном времени. При этом темпоральная структура МДЕ «напоминание – реакция» и МДЕ «запрос информации из памяти – реакция» может проявлять свойства как однородности, так и неоднородности. В первом случае ни иницирующие, ни реагирующие реплики данных типов МДЕ не создают иной временной план, локализуя события в реальности и относя их к сфере прошлого, настоящего или будущего. Проиллюстрируем наши наблюдения следующими примерами:

*«You **seem to forget**, Luke,» I add in lofty tones, «I am a former financial journalist. I know all about money and investment. The bigger the risk, the bigger the profit, I think you'll find.» (Kinsella S. Shopaholic and Baby)*

Рассматриваемый пример представляет собой иницирующую реплику МДЕ «напоминание – реакция», принадлежащую плану настоящего. Коммуникант имеет целью актуализировать некоторые сведения, удерживаемые в памяти субъекта мнемической ситуации, при этом номинируемый мнемический процесс мыслится им не как возможный или желательный, а как протекающий в настоящем

времени, что морфологически передается формой Present Indefinite. При этом легкий оттенок модальности все же присутствует в реплике и маркируется глаголом «*to seem*», составляющим сложное сказуемое в сочетании с глаголом памяти.

Следующий пример иллюстрирует диалогический обмен между коммуникантами в мнемической ситуации восстановления информации из памяти. Иницилирующая реплика содержит запрос о наличии в памяти субъекта определенной информации на текущий момент. В ответной реплике носитель мнемического опыта подтверждает факт хранения интересующей собеседника информации и в качестве подтверждения приводит ряд соответствующих фактов. И реплика-запрос, и реагирующая реплика рассматриваемого МДЕ относятся к темпоральному плану настоящего, что на морфологическом уровне манифестируется формами Present Indefinite глаголов, номинирующих процесс памяти. Формы прошедшего времени, описывающие информационный акт, не являются стержневыми и не влияют на общую темпоральность МДЕ. Актуализации темпорального плана настоящего также косвенно способствуют конструкции с дополнением после глаголов *to recall* и *to remember*, позволяющие избежать употребления видо-временных форм, принадлежащих сфере прошлого.

*«Do you have any happy memories of your childhood?» I ask quickly, mainly to distract him. He looks pensive for a moment, still running his finger along my skin. «I recall the crack whore baking. I remember the smell. A birthday cake I think. For me. And then there's Mia's arrival with my mom and dad. My mom was worried about my reaction, but I adored baby Mia immediately. My first word was Mia. I remember my first piano lesson. Miss Kathie, my tutor, was awesome. She kept horses, too.» (James E.L. Fifty Shades Darker)*

Таким образом, монотемпоральность как принцип организации грамматической структуры высказывания свойственна МДЕ «запрос информации из памяти – реакция», МДЕ «напоминание – реакция», мнемическому монологу и мнемическому нарративу. При этом информационный акт МДЕ и мнемического монолога может быть локализован в настоящем, прошлом или будущем в зависимости от направленности вербализуемого мнемического процесса, тогда как события, описываемые в мнемическом нарративе, априори



предполагающем ретроспективную ориентацию, принадлежат плану прошлого.

Политемпоральность как способ грамматического структурирования мнемического высказывания имеет ограниченную сферу употребления. Политемпоральные структуры были отмечены нами только среди мнемических монологов и мнемических нарративов, что, на наш взгляд, объясняется природой мнемических процессов, которым изначально не свойственна полинаправленность. Так, в частности, забывание и воспоминание представляют собой своеобразный способ мнемической обработки личного опыта, соответственно, имеют ретроспективную направленность. Запоминание, напротив, имеет целью разместить информацию на хранение для использования в дальнейшем, то есть ориентировано проспективно. Наконец, хранение как поддержание удерживаемой информации в актуальном состоянии и обеспечение непрерывного доступа к ней относится непосредственно к настоящему. Вербализация всех ключевых процессов памяти в рамках МДЕ, как правило, не представляется возможной. В ходе исследования нами были зарегистрированы отдельные случаи вербального представления не более двух мнемических процессов в условиях диалогического взаимодействия в комбинированных мнемических ситуациях. Однако, в отличие от МДЕ, мнемический монолог и мнемический нарратив являют собой более крупное и объемное коммуникативное пространство, допускающее тематическое многообразие и предоставляющее субъекту мнемической ситуации больше возможностей для самовыражения, что, в свою очередь, создает условия для политемпоральности.

В соответствии с полученными результатами, политемпоральная структура представлена единственной комбинацией «настоящее + прошлое + будущее», которая функционирует в качестве основы темпоральной организации мнемического монолога и мнемического нарратива.

Таким образом, темпоральная структура мнемического высказывания формируется глагольными формами, отражающими субъективное видение процесса памяти как принадлежащего плану временной определенности или временной неопределенности. В первом случае процессы памяти на морфологическом уровне кодируются видо-временными формами сферы прошедшего,

настоящего и будущего, тогда как мнемические процессы, мыслимые как ирреальные, репрезентируются формами субъюнктива, императива и модальными глаголами. Распределение глагольных форм в соответствии с темпоральной организацией мнемического высказывания и его типом отражено в таблице 3. Стержневые формы, выступающие независимыми морфологическими маркерами мнемических процессов, выделены жирным шрифтом.

Таблица 3. Распределение глагольных форм в соответствии с темпоральной структурой мнемического высказывания

Тип мнемического высказывания	Тип темпоральной структуры		
	монотемпоральный	битемпоральный	политемпоральный
<b>Мнемическое диалогическое высказывание</b>			
<i>МДЕ «побуждение к запоминанию – реакция»</i>	–	1) <i>ирреальное+настоящее</i> <b>Mod, Subj, Imp, PrI,</b> PrP, PrC, PrPC 2) <i>ирреальное+будущее</i> <b>Mod, Subj, Imp, FI, FC</b>	–
<i>МДЕ «напоминание – реакция»</i>	1) <i>настоящее</i> <b>PrI,</b> PrP, PrC, PrPC 2) <i>будущее</i> <b>FI, FC</b>	1) <i>настоящее+будущее</i> <b>PrI,</b> PrP, PrC, PrPC, <b>FI, FC</b> 2) <i>ирреальное+настоящее</i> <b>Mod, Subj, Imp, PrI,</b> PrP, PrC, PrPC 3) <i>ирреальное+будущее</i> <b>Mod, Subj, Imp, FI, FC</b>	–
<i>МДЕ «запрос информации из памяти – реакция»</i>	1) <i>настоящее</i> <b>PrI,</b> PrP, PrC, PrPC 2) <i>прошлое</i> <b>PI, PP, PC, PPC</b>	<i>настоящее+прошлое</i> <b>PrI,</b> PrP, PrC, PrPC <b>PI, PP, PC, PPC</b>	–
<i>МДЕ «побуждение к забыванию – реакция»</i>	–	1) <i>ирреальное+настоящее</i> <b>Mod, Subj, Imp, PrI,</b> PrP, PrC, PrPC 2) <i>ирреальное+будущее</i> <b>Mod, Subj, Imp, FI, FC</b>	–
<b>Мнемический монолог</b>	1) <i>настоящее</i> <b>PrI,</b> PrP, PrC, PrPC 2) <i>прошлое</i> <b>PI, PP, PC, PPC</b> 3) <i>будущее</i> <b>FI, FC</b>	1) <i>настоящее+прошлое</i> <b>PrI,</b> PrP, PrC, PrPC <b>PI, PP, PC, PPC</b> 2) <i>настоящее+будущее</i> <b>PrI,</b> PrP, PrC, PrPC <b>FI, FC</b>	<i>настоящее+прошлое+будущее</i> <b>PrI,</b> PrP, PrC, PrPC <b>PI, PP, PC, PPC</b> <b>FI, FC</b>

<b>Мнемический нарратив</b>	<i>прошлое</i>	<i>настоящее+прошлое</i>	<i>настоящее+</i>
	<b>PI, PP, PC, PPC</b>	<b>PrI, PrP, PrC, PrPC</b> <b>PI, PP, PC, PPC</b>	<i>прошлое+</i> <i>будущее</i> <b>PrI, PrP, PrC, PrPC</b> <b>PI, PP, PC, PPC</b> <b>FI, FC</b>

---

Сокращения, принятые в таблице 3:

Mod – modal verbs, Subj – Subjunctive mood, Imp – Imperative mood, PrI – Present Indefinite, PrP – Present Perfect, PrC – Present Continuous, PrPC – Present Perfect Continuous, PI – Past Indefinite, PrI – Past Perfect, PC – Past Continuous, PPC – Past Perfect Continuous, FI – Future Indefinite, Future Continuous.

## Выводы

Темпоральная структура мнемического высказывания неоднородна и может быть представлена тремя вариантами: монотемпоральным, битемпоральным и политемпоральным. При этом битемпоральная структура обладает признаками универсальности, так как на ее основе формируются мнемические высказывания любого типа.

Темпоральный план мнемического высказывания в английском языке создается видо-временными формами глагола, принадлежащими сферам настоящего, прошедшего и будущего, а также формами субъюнктива и императива и модальными глаголами, репрезентирующими процессы памяти, позиционируемые участниками мнемической ситуации как относящиеся к плану временной неопределенности. Среди глагольных форм возможно выделить стержневые, задающие темпоральную направленность мнемического высказывания вне зависимости от других морфологических маркеров, и второстепенные, выполняющие функции дополнительных сигналов временной ориентации.

Тип темпоральной организации мнемического высказывания детерминирован когнитивно-коммуникативными условиями его порождения. Соответственно выбор глагольной формы, кодирующей процесс обработки мнемического события на морфологическом уровне, отражает оценку мнемического события участником мнемической ситуации и носит субъективный характер.

Таким образом, исключительная ассоциированность темпоральности индивидуальной памяти со сферой прошлого, традиционно принимаемая исследователями как данность, не получила подтверждения при анализе фактического языкового материала. Эмпирические данные свидетельствуют о неоднородности темпоральной структуры мнемического высказывания. Истоки стереотипных ассоциаций памяти с прошлым видятся в отождествлении памяти с воспоминанием, то есть процессом реконструкции прошлого опыта, который, в соответствии с представлениями современной психологии об организации когнитивной переработки информации, является лишь одним из четырех базовых этапов мнемической цепи.

## Литература

- Артюнина, А.А. (2013). «Мы» и «я» как лингвистические маркеры воспоминаний. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*, 3(24), 133–137.
- Исхакова, Р.Ф., & Хомякова, Е.Г. (2009). Память и восприятие: некоторые аспекты языковой репрезентации. *Вестник Санкт-Петербургского университета*, 1(1), 84–88.
- Крейдлин, Г.Е. (1997). Время сквозь призму временных предлогов. *Логический анализ языка. Язык и время* (с. 139–151). Москва: Издательство «Индрик».
- Огородникова, Л.А. (2012). Подходы к исследованию памяти и мнемических способностей в отечественной и зарубежной психологии. *Ярославский педагогический вестник*, 2, 308–312.
- Рогачева, Ю.Н. (2003). *Репрезентация фрейма «память» в современном английском языке*. (Дисс. канд. филол. наук). Белгород.
- Середа, Г.К. (1985). Что такое память? *Психологический журнал*, 6, 41–48.
- Тивьяева, И.В. (2013). Мнемическое высказывание и процедура его идентификации. *Вестник Томского государственного университета. Филология*, 372, 45–48.
- Тивьяева, И.В. (2017). Когнитивно-коммуникативный подход к исследованию языковой репрезентации процессов памяти. *Вопросы психолингвистики*, 1(31), 124–139.
- Block, R.A., & Gruber, R.P. (2014). Time perception, attention, and memory: A selective review. *Acta Psychologica*, 149, 129–133. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2013.11.003>
- Chafe, W. (1973). Language and Memory. *Language*, 49(2), 261–281. <https://doi.org/10.2307/412454>
- Clewett, D., & Davachi, L. (2017). The ebb and flow of experience determines the temporal structure of memory. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 17, 186–193. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2017.08.013>
- Copmann, K., & Griffith, P. (1994). Event and story structure recall by children with specific learning disabilities, language impairments, and normally achieving

- children. *Journal of Psycholinguistic Research*, 23(3), 231–248. <https://doi.org/10.1007/BF02139086>
- Crone, Ph. (2015). Mnemonic Imperatives, Awareness, & Maximize Presupposition. In *California Universities Semantics and Pragmatics Workshop 8*. Stanford University. [https://web.stanford.edu/~pcrone/Documents/CUSP\\_2015.pdf](https://web.stanford.edu/~pcrone/Documents/CUSP_2015.pdf)
- Crone, Ph. (2017). Raising Awareness with Imperatives. In A. Kaplan et al. (Eds.), *Proceedings of the 34<sup>th</sup> West Coast Conference on Formal Linguistics* (pp. 122–130). Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project.
- Faber, M., & Gennari, S.P. (2015). Representing time in language and memory: The role of similarity structure. *Acta Psychologica*, 156, 156–161. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2014.10.001>
- Fuhrman, R., & Wyer, R.S. (1988). Event Memory: Temporal-Order Judgments of Personal Life Experiences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(3), 365–384. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.54.3.365>
- Gershman, S.J. (2017). Predicting the past, remembering the future. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 17, 7–13. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2017.05.025>
- Graybeal, C. (1981). Memory for stories in language-impaired children. *Applied Psycholinguistics*, 2(3), 269–283. <https://doi.org/10.1017/S014271640000655X>
- Harner, L. (1976). Children's understanding of linguistic reference to past and future. *Journal of Psycholinguistic Research*, 5(1), 65–84. <https://doi.org/10.1007/BF01067949>
- Howard, M.W. (2018). Memory as Perception of the Past: Compressed Time in Mind and Brain. *Trends in Cognitive Sciences*, 32(2), 124–136. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2017.11.004>
- Kintsch, W. (2014). *The Representation of Meaning in Memory*. New York: Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781315794563>
- Moore, M.E., & Johnston, J.R. (1993). Expressions of past time by normal and language-impaired children. *Applied Psycholinguistics*, 14(4), 515–534. <https://doi.org/10.1017/S0142716400010729>
- Ochs, E. (1994). Stories that step into the future. In D. Biber & E. Finegan (Eds.), *Sociolinguistic perspectives on register* (pp. 106–135). New York: Oxford University Press.
- Pennebaker, J.W. (2013). *The secret life of pronouns: What Our Words Say About Us*. Austin, Texas: Bloomsbury.
- Smorti, A., Peterson, C. & Tani, F. (2016). The Language of Memory: Narrating Memories of Parents and Friends. *The Open Psychology Journal*, 9(1), 95–110. <https://doi.org/10.2174/1874350101609010095>
- Wang, Y., & Gennari, S. (2019). How language and event recall can shape memory for time. *Cognitive Psychology*, 108, 1–21. <https://doi.org/10.1016/j.cogpsych.2018.10.003>
- Xu, X., & Kwok, S.Ch. (2019). Temporal-order iconicity bias in narrative event understanding and memory. *Memory*, 27(7), 1–12. <https://doi.org/10.1080/09658211.2019.1622734>

## References

- Artyunina, A.A. (2013). «Мы» и «я» как лингвистические маркеры воспоминаний [«We» and «I» as linguistic markers of memories]. *Vestnik Irkutskogo gosudarstvennogo*

- lingvisticheskogo universiteta – Irkutsk State Linguistic University Journal*, 3(24), 133–13 [in Russian].
- Iskhakova, R.F., & Homyakova, E.G. (2009). Pamyat i vospriyatie: nekotorye aspekty yazykovoj reprezentacii [Memory and perception: some aspects of language representation]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta – St.-Petersburg State University Journal*, 1(1), 84–88 [in Russian].
- Krejdlin, G.E. (1997). Vremya skvoz prizmu vremennyh predlogov [Time through temporal prepositions], *Logicheskij analiz yazyka. Yazyk i vremena [Logical analysis of language. Language and time]* (pp. 139–151). Moscow: Izdatelstvo «Indrik» [in Russian].
- Ogorodnikova, L.A. (2012). Podhody k issledovaniyu pamyati i mnemicheskikh sposobnostej v otechestvennoj i zarubezhnoj psihologii [Approaches to studying time and mnemonic capabilities in Russian and foreign psychology]. *Yaroslavskij pedagogicheskij vestnik – Yaroslavl' Journal of Pedagogy*, 2, 308–312 [in Russian].
- Rogacheva, Yu.N. (2003) Reprerentaciya frejma «pamyat'» v sovremennom anglijskom yazyke [Representation of the «memory» frame in contemporary English]. *Candidate's thesis*. Belgorod [in Russian].
- Sereda, G.K. (1985). Chto takoe pamyat? [What is memory?]. *Psihologicheskij zhurnal – Journal of Psychology*, 6, 41–48 [in Russian].
- Tivyaeva, I.V. (2013). Mnemicheskoe vyskazyvanie i procedura ego identifikacii [Mnemonic utterance and how to identify one]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologiya – Tomsk State University Journal of Philology*, 372, 45–48 [in Russian].
- Tivyaeva, I.V. (2017). Kognitivno-kommunikativnyj podhod k issledovaniju jazykovoj reprezentacii processov pamjati [Cognitive-communicative approach to verbal representation of mnemonic processes]. *Voprosy psiholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 1(31), 124–139 [in Russian].
- Block, R.A., & Gruber, R.P. (2014). Time perception, attention, and memory: A selective review. *Acta Psychologica*, 149, 129–133. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2013.11.003>
- Chafe, W. (1973). Language and Memory. *Language*, 49(2), 261–281. <https://doi.org/10.2307/412454>
- Clewett, D., & Davachi, L. (2017). The ebb and flow of experience determines the temporal structure of memory. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 17, 186–193. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2017.08.013>
- Copmann, K., & Griffith, P. (1994). Event and story structure recall by children with specific learning disabilities, language impairments, and normally achieving children. *Journal of Psycholinguistic Research*, 23(3), 231–248. <https://doi.org/10.1007/BF02139086>
- Crone, Ph. (2015). Mnemonic Imperatives, Awareness, & Maximize Presupposition. In *California Universities Semantics and Pragmatics Workshop 8*. Stanford University. [https://web.stanford.edu/~pocrone/Documents/CUSP\\_2015.pdf](https://web.stanford.edu/~pocrone/Documents/CUSP_2015.pdf)
- Crone, Ph. (2017). Raising Awareness with Imperatives. In A. Kaplan et al. (Eds.), *Proceedings of the 34<sup>th</sup> West Coast Conference on Formal Linguistics* (pp. 122–130). Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project.
- Faber, M., & Gennari, S.P. (2015). Representing time in language and memory: The role of similarity structure. *Acta Psychologica*, 156, 156–161. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2014.10.001>



- Fuhrman, R., & Wyer, R.S. (1988). Event Memory: Temporal-Order Judgments of Personal Life Experiences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(3), 365–384. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.54.3.365>
- Gershman, S.J. (2017). Predicting the past, remembering the future. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 17, 7–13. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2017.05.025>
- Graybeal, C. (1981). Memory for stories in language-impaired children. *Applied Psycholinguistics*, 2(3), 269–283. <https://doi.org/10.1017/S014271640000655X>
- Harner, L. (1976). Children's understanding of linguistic reference to past and future. *Journal of Psycholinguistic Research*, 5(1), 65–84. <https://doi.org/10.1007/BF01067949>
- Howard, M.W. (2018). Memory as Perception of the Past: Compressed Time in Mind and Brain. *Trends in Cognitive Sciences*, 32(2), 124–136. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2017.11.004>
- Kintsch, W. (2014). *The Representation of Meaning in Memory*. New York: Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781315794563>
- Moore, M.E., & Johnston, J.R. (1993). Expressions of past time by normal and language-impaired children. *Applied Psycholinguistics*, 14(4), 515–534. <https://doi.org/10.1017/S0142716400010729>
- Ochs, E. (1994). Stories that step into the future. In D. Biber & E. Finegan (Eds.), *Sociolinguistic perspectives on register* (pp. 106–135). New York: Oxford University Press.
- Pennebaker, J.W. (2013). *The secret life of pronouns: What Our Words Say About Us*. Austin, Texas: Bloomsbury.
- Smorti, A., Peterson, C. & Tani, F. (2016). The Language of Memory: Narrating Memories of Parents and Friends. *The Open Psychology Journal*, 9(1), 95–110. <https://doi.org/10.2174/1874350101609010095>
- Wang, Y., & Gennari, S. (2019). How language and event recall can shape memory for time. *Cognitive Psychology*, 108, 1–21. <https://doi.org/10.1016/j.cogpsych.2018.10.003>
- Xu, X., & Kwok, S.Ch. (2019). Temporal-order iconicity bias in narrative event understanding and memory. *Memory*, 27(7), 1–12. <https://doi.org/10.1080/09658211.2019.1622734>

## АННОТАЦИЯ

**Вступление.** В работе представлено психолингвистическое видение актуальной для современной когнитивной науки проблемы памяти и времени. Принимая за основу современную модель индивидуальной памяти как лингвокогнитивной системы, включающей процессы запоминания, хранения, воспоминания и забывания, авторы ставят **цель** рассмотреть специфику языковой репрезентации указанных процессов с учетом их темпоральной ориентации. Настоящая статья посвящена анализу морфологического компонента вербального кода, используемого носителями английского языка для вербализации мнемических переживаний на каждом из этапов когнитивной переработки информации.

**Методы исследования.** Исследовательские процедуры включали контент-анализ эмпирического материала, распределение вошедших в выборку

фрагментов в соответствии с типом мнемической ситуации, структурный и морфологический анализ мнемических высказываний, установление корреляционных связей между типом мнемического высказывания и организацией его темпоральной структуры.

**Материалы и процедура исследования.** Эмпирическую базу исследования составили 7500 фрагментов художественной прозы, публичной, массовой и компьютерно-опосредованной коммуникации, отобранные из открытых англоязычных источников. Коммуникативный контекст регистрировался в базе при условии его соответствия критериям мнемической ситуации, а именно, при наличии 1) субъекта, осуществляющего мнемическую деятельность, 2) вербализуемого процесса памяти, 3) высказывания, репрезентирующего мнемическое содержание в языковых знаках в естественной коммуникации.

**Результаты.** Полученные результаты указывают на участие в формировании темпоральной организации англоязычного мнемического высказывания видо-временных форм группы настоящего, прошлого и будущего и демонстрируют наличие соответствий между типом темпоральной организации мнемического высказывания и когнитивно-коммуникативными условиями его продуцирования, что позволяет сделать **вывод** о несостоятельности стереотипных представлений об исключительной ориентации памяти на сферу прошлого и фактической неоднородности темпоральной структуры мнемического высказывания.

**Ключевые слова:** память, мнемические процессы, мнемическое высказывание, время, темпоральность, временные формы глагола.

**Ощепкова Вікторія, Тів'яєва Ірина. Пам'ять і темпоральність висловлювання**

#### **АНОТАЦІЯ**

**Вступ.** У роботі представлено психолінгвістичне бачення актуальної для сучасної когнітивної науки проблеми пам'яті і часу. Беручи за основу сучасну модель індивідуальної пам'яті як лінгвокогнітивної системи, яка включає процеси запам'ятовування, зберігання, пригадування і забування, автори мають на меті розглянути специфіку мовної репрезентації зазначених процесів з урахуванням їх темпоральної орієнтації. Ця стаття присвячена аналізу морфологічного компонента вербального коду, який використовується носіями англійської мови для вербалізації мнемічних переживань на кожному з етапів когнітивної переробки інформації.

**Методи дослідження.** Дослідницькі процедури включали контент-аналіз емпіричного матеріалу, розподіл фрагментів, які увійшли у вибірку, відповідно до типу мнемічної ситуації, структурний і морфологічний аналіз мнемічних висловлювань, встановлення кореляційних зв'язків між типом мнемічного висловлювання й організацією його темпоральної структури.

**Матеріали і процедура дослідження.** Емпіричну базу дослідження склали 7500 фрагментів художньої прози, публічної, масової та комп'ютерно-опосередкованої комунікації, відібрані з відкритих англійських джерел.

Комунікативний контекст реєструвався в базі за умови його відповідності критеріям мнемічної ситуації, а саме, за наявності 1) суб'єкта, який здійснює мнемічну діяльність, 2) вербалізованого процесу пам'яті, 3) висловлювання, яке репрезентує мнемічний зміст в мовних знаках у природній комунікації.

**Результати.** Отримані результати вказують на участь у формуванні темпоральної організації англомовного мнемічного висловлювання видо-часових форм групи теперішнього, минулого і майбутнього та демонструють наявність відповідностей між типом темпоральної організації мнемічного висловлювання й когнітивно-комунікативними умовами його продукування, що дозволяє зробити **висновок** про неспроможність стереотипних уявлень до виняткового орієнтування пам'яті на сферу минулого й фактичну неоднорідність темпоральної структури мнемічного висловлювання.

**Ключові слова:** пам'ять, мнемічні процеси, мнемічні висловлювання, час, темпоральність, часові форми дієслова.



## Psycholinguistic Peculiarities of Contextual Realisation of Concept «МАСНТ» in Linguistic and Cultural Space of German's\*

### Психолінгвістичні особливості контекстуальної реалізації концепту «МАСНТ» у мовно-культурному просторі німців\*\*

**Olesia Skliarenko<sup>1</sup>**

Ph.D. in Philology,  
Assistant Professor

**Олеся Скляренко<sup>1</sup>**

кандидат філологічних наук,  
доцент

E-mail: [lesiaskliarenko82@gmail.com](mailto:lesiaskliarenko82@gmail.com)  
[orcid.org/0000-0003-3412-6560](https://orcid.org/0000-0003-3412-6560)

**Аліна Акімова<sup>2</sup>**

кандидат філологічних наук,  
доцент

**Alina Akimova<sup>2</sup>**

Ph.D. in Philology,  
Assistant Professor

E-mail: [a\\_alina09@ukr.net](mailto:a_alina09@ukr.net)  
[orcid.org/0000-0001-7546-2902](https://orcid.org/0000-0001-7546-2902)  
ResearcherID C-5824-2017

**Oksana Svyrydenko<sup>1</sup>**

Ph.D. in Philology,  
Assistant Professor

**Оксана Свиріденко<sup>1</sup>**

кандидат філологічних наук,  
доцент

E-mail: [lo.svyrydenko@ukr.net](mailto:lo.svyrydenko@ukr.net)  
[orcid.org/0000-0001-9287-5768](https://orcid.org/0000-0001-9287-5768)

\* The research was conducted as part of DAAD project «East – West Dialogue» (ID: 57457363).

\*\* Дослідження виконане в рамках проекту DAAD «Діалог Схід – Захід» (ID: 57457363).

<sup>1</sup>*Pereiaslav-Khmelnytskyi  
Hryhorii Skovoroda State  
Pedagogical University*  
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,  
Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Reg.,  
Ukraine, 08401

<sup>1</sup>*ДВНЗ «Переяслав-  
Хмельницький державний  
педагогічний університет  
імені Григорія Сковороди»*  
✉ вул. Сухомлинського, 30,  
Переяслав-Хмельницький,  
Київська обл., Україна, 08401

<sup>2</sup>*Interregional Academy  
of Personnel Management*  
✉ 2, Frometivska Str., Kyiv,  
Ukraine, 203039

<sup>2</sup>*Міжрегіональна Академія  
управління персоналом*  
✉ вул. Фрометівська, 2, Київ,  
Україна, 203039

*Original manuscript received December 12, 2018*

*Revised manuscript accepted August 31, 2019*

#### **ABSTRACT**

Research **actuality** has determined the necessity to study the peculiarities of contextual realization of the concept «MACHT» in German communicative and cultural area by means of using the results of free associative experiment and contextual analysis of proverbs and aphorisms that made it possible to find out value preferences and priorities of Germans.

The **purpose** of the article is to identify psycholinguistic peculiarities of the concept «MACHT» in German communicative and cultural area by comparing the results of contextual analyses of proverbs and aphorisms based on the results of free associative experiment.

To describe the **results** of linguistic material we used such **methods** as semantic cognitive concept modeling which allowed us to identify macro models and describe the frame model of the concept «MACHT» organization which we present as a chain-organized structure: the concept «MACHT», macro frame «MACHT UND GESELLSCHAFT» and subframes «MACHT UND DAS POLITISCHE», «MACHT UND DAS SOZIALE» «MACHT UND DAS HÄUSLICHE». To find out the psycholinguistic peculiarities of conceptual realization we have used the **methodology** of free associative experiment.

The **findings** of the conducted analysis reveal that the concept «MACHT» is manifested in German communicative and cultural area as the subframes «MACHT UND DAS POLITISCHE», «MACHT UND DAS SOZIALE» «MACHT UND DAS HÄUSLICHE», where a typical representative of power is characterized by valuable possibilities to direct other, have respect, prosperity and some social characteristics, such as: medical insurance, social help in case of unemployment, possibility to implement himself/herself into society while having the refuges status or being a single parent, have the right to have holidays and free time, the right for sexual preferences. Valuable marker is very important here as it forms axiological personality marker of self-esteem and reflects in reaction of free associative experiment in nominations and markers of private properties, authority and keeping one's own face in front of society and lifestyle.

**Conclusion.** *In this way the general prototype of an ideal power subject is seen as an ethnic and cultural carrier of the German linguistic and cultural studies concerning the power subject, its communicative behavior, personal features necessary for successful result of power object, his/her appearance and social state.*

**Key words:** *lexeme, semantic, concept, power, German language culture, subframe, contextual realization, free associative experiment.*

## Вступ

У сучасних психолінгвістичних дослідженнях сьогодення виявляється посилений інтерес до проблем взаємодії індивідуальної мови людини та міжкультурної комунікації, впливу етнокультурних, соціальних та психологічних чинників на мовленнєві процеси, що пояснюється відкриттям нових можливостей для аналізу сфери мовної свідомості, співвідношення мови й особистості. Екстралінгвістичні фактори у тісній взаємодії з ментальною структурою суспільства зосереджують на собі увагу багатьох науковців.

Таким чином, вбачаємо доцільним вивчення психолінгвістичних особливостей контекстуальної реалізації концепту «МАСНТ» у мовно-культурному просторі німців, адже це дасть нам можливість виявити ціннісні настанови та пріоритети, тому що такі дані є універсальними та онтологічно релевантними як для мовної особистості, так і для нації у цілому.

У рамках дослідження феномену владних відносин ми не повинні виключати з поля зору особливості культури німецької етнічної спільноти. Це дасть нам можливості окреслити їх характерні риси та ціннісні орієнтири.

Ізраїльський психолог Ш. Шварц (Schwartz & Bilsky, 1990), аналізуючи ціннісні доміанти культур на індивідуальному рівні, виділив 10 базових характеристик культури для аналізу індивідуальної шкали цінностей представника певної культури. До базових цінностей ним було віднесено такі: безпека (Security), конформність (Conformity), традиція (Tradition), доброзичливість (Benevolence), універсалізм (Universalism), самостійність (Self-direction), стимуляція (Stimulation), гедонізм (Hedonism), досягнення (Achievement) та влада (Power).



Інтерес для нашого дослідження становлять два останні ціннісні орієнтири. Під досягненням Ш. Шварц (Schwartz & Bilsky, 1990) вбачав два типи рис: по-перше, для особи важливо демонструвати всім свої здібності, вона прагне, щоб нею захоплювалися, по-друге, для особи значимим є власний успіх, вона сподівається на визнання своїх досягнень іншими. Влада як ціннісний орієнтир має два трактування: по-перше, влада визначається як можливість для людини бути заможною, а також мати повагу з боку оточуючих та керувати іншими, по-друге, влада як ціннісний показник індивіда формує аксіологічну категорію самоствердження (Yang, Malt & Srinivasan, 2017).

На разі ми маємо зауважити, що для поглибленого аналізу психолінгвістичних особливостей контекстуальної реалізації концепту «МАСНТ» у мовно-культурному просторі німців нами було використано теорію фреймової семантики лінгвокультурних концептів, що дасть можливість систематизувати класти інформації про певний фрагмент реальності та виявити фреймові інваріантні структури. Аналізований концепт «МАСНТ» є динамічним фреймом у якому експліцитно присутня наочна картина типової поведінки німців, що дає можливість правильно інтерпретувати її відповідно до категорій стереотипності та не стереотипності. Фреймова модель концепту «МАСНТ» відображає впорядковані ланцюжки дій та відповідні їм системи об'єктів, суб'єктів та інструментів, які реалізуються у вигляді слотів (Гайдученко, 2008).

Таким чином етноспецифічний представник німецької лінгвокультури може охарактеризувати фреймову модель концепту «МАСНТ» у такому ланцюжці:

*концепт «МАСНТ» ----- макрофрейм «МАСНТ UND GESELLSCHAFTLICHE BEZIEHUNGEN» ----- субфрейми «МАСНТ UND DAS POLITISCHE», «МАСНТ UND DAS SOZIALE» «МАСНТ UND DAS HÄUSLICHE».*

Основними рисами, які утворюють ці цінність за Ш. Шварцом П. Молер та К. Вон (Mohler & Wohn, 2005) називають такі: соціальна влада, власність, авторитет, збереження обличчя в очах громадськості, соціальне визнання та побут. Показник «влада та соціальне» в німецькій шкалі цінностей визначений на рівні середнього значення для європейських культур. Натомість за показником «влада та політика» ФРН посідає одне з перших місць

в Європі (Thomas, 1993). Таким чином, носії німецької культури у владних відносинах вбачають передусім аспект особистого самоствердження.

Залучивши доробки з психолінгвістики, типології культур, розроблені в сучасній культурології та культурній антропології, ми визначили етноспецифічні особливості когнітивних смислів концепту «MACHT» в проекції на німецьку культуру. На основі дослідження когнітивних смислів за запропонованим З.Д. Поповою та Й.А. Стерніним методом семантико-когнітивного моделювання концептів (Попова & Стернин, 2007) ми визначили макромодель та описали польову організацію концепту «MACHT», що дозволило визначити етнокультурну специфіку аналізованого концепту в німецькій лінгвокультурі.

Мета дослідження – виявлення психолінгвістичних особливостей концепту «MACHT» у мовно-культурному ареалі німців на основі зіставлення контекстів паремій та афоризмів, та вільного асоціативного аналізу.

### **Методи й методика дослідження**

Для досягнення поставленої мети у статті використано методику семантико-когнітивного моделювання концептів, що дає нам змогу визначити макромоделі та описання фреймової моделі організації концепту «MACHT», яка полягає у ланцюжці концепту «MACHT», макрофрейму «MACHT UND GESELLSCHAFT» та субфреймів «MACHT UND DAS POLITISCHE», «MACHT UND DAS SOZIALE» «MACHT UND DAS HÄUSLICHE». Для визначення психолінгвістичних особливостей контекстуальної реалізації цього концепту в мовно-культурному просторі німців нами було використано методику вільного асоціативного експерименту. Вільний асоціативний експеримент був проведений у період з 01.07.2019 по 11.07.2019 у рамках виконання проекту DAAD «Ost West Dialog». Такий тип експерименту полягає у тому, що випробовуваного не обмежують у виборі можливих асоціацій. Цей експеримент дав можливість встановити додаткові риси суб'єкта влади в межах функціонування субфреймів «MACHT UND DAS SOZIALE», «MACHT UND DAS POLITISCHE», а також «MACHT UND DAS

HÄUSLICHE». Теоретико-методологічними підґрунтями слугували роботи С. Засєкіна (2012), В. Петренка (1997), Л. Спиридонової (2015), І. Стерніна (Стернин, 2017), В. Обера та Г. Шенона (Ober & Shenaut, 2006).

У вільному асоціативному експерименті взяло участь 35 німецькомовних респондентів, які живуть та навчаються у м. Магдебург, із них: за віковими критеріями: студенти від 22 до 34 років; за гендерним критерієм: 32 жінки та 3 чоловіків, що дало цікаві результати в моменті дослідження ролівої репрезентації жінки, як суб'єкта влади в субфреймі «MACHT UND DAS HÄUSLICHE»; за географічним критерієм – жителі ФРН.

Усього було опрацьовано по 102 реакції для субфреймів «MACHT UND DAS POLITISCHE» та «MACHT UND DAS HÄUSLICHE», при цьому більш значна частина реакцій 110 актуалізує смислові зв'язки субфрейма «MACHT UND DAS SOZIALE», що пояснюється тим, що респонденти є студентами напрямку «соціальна робота».

## **Результати та дискусії**

Зважаючи на той факт, що етнокультурний компонент концепту пов'язують з особливостями процесів категоризації та концептуалізації, які здійснюються на основі співвіднесення з наявними в ментальному просторі прототипами, методом опису ми визначили прототипові характеристики основних учасників владних відносин відповідно до запропонованої Дж. Лакоффом та М. Джонсоном (2008) типології прототипів.

Найбільш повно в проаналізованих реакціях вільного асоціативного експерименту та на засадах контекстного аналізу пареміологічних та афористичних текстів представлений когнітивний смисл «Macht als Teilnehmer». Він об'єктивується майже в третині реакцій та досліджуваних контекстів текстів.

У переважній більшості випадків концепт «MACHT» експлікується через основного реалізатора владних відносин – суб'єкта влади в межах макрофрейму «MACHT UND GESELLSCHAFT». У субфреймі «MACHT UND DAS POLITISCHE» на основі вільного асоціативного експерименту та контекстного

аналізу представлено такі номінації основних суб'єктів влади: політик (der Politiker), депутат (der Abgeordnete), можновладець (der Machthaber), голова уряду, канцлер (der Regierungschef, der Bundeskanzler) та службовець (der Beamte). В афористичному фонді суб'єктами влади найчастіше мисляться: владні особи (die mächtigsten Menschen, die Mächtigen), політик (der Staatsmann), законодавець (der Gesetzgeber), король (der König), владні особистості (die führenden Persönlichkeiten), клас (die Klasse), уряд (die Regierung), тиран (der Tyrann), не ті (die Falschen), добрі (die Guten), боягузи (die Feigen), дурні (die Dummen, dumme Leute), наставник (der Meister), партія (die Partei), вагома людина (der Mann von Bedeutung), диктатор (der Diktator), погонич (der Treiber), міністр (der Minister), верховенство (die Obrigkeit), керівник (der Leiter), слабкі (die Schwachen), князі (die Fürsten), більшість (die Majorität). У пареміологічному фонді субфрейми «MACHT UND DAS SOZIALE» та «MACHT UND DAS POLITISCHE» часто чітко не розмежовують і представлені, наприклад, такими номінаціями суб'єктів владних взаємовідносин: пан (der Herr), святий (der Heilige), багатий (der Reiche), великий пан (der große Herr), правитель (der Regent), князь (der Fürst), кайзер (der Kaiser), властитель (der Mächtige), папа римський (der Papst), найвищі (die Obersten), управитель (der Meister). У субфреймі «MACHT UND DAS HÄUSLICHE» учасників владної взаємодії диференціюють за гендерною ознакою і суб'єктом влади вбачають в основному чоловіка (der Mann).

Відповідно до результатів вільного асоціативного експерименту найчастішими асоціаціями респондентів у субфреймі «MACHT UND DAS POLITISCHE» є депутат (der Abgeordnete) – 17,0% реакцій та партія (die Partei) – 16,0% реакцій, за ними слідує реакція коаліція (die Koalition) – 14,0% та канцлерка (die Kanzlerin) – 14,7%. Слід відмітити також такі реакції у аналізованому субфреймі як: меншість (die Minderheit) – 12,7%, біженці (die Flüchtlinge) – 8,8% та дебати (die Debaten) – 6,8% усіх досліджуваних реакцій. Цікавим тут є також той аспект, що реакція біженці є новою для німецької лінгвокультури, та характеризує певну соціальну зміну демократичного суспільства ФРН. Що ж до реакції меншість, то така реакція вже стала абсолютною нормою німецькомовного

суспільства, у якому вже з 2015 року дозволені одностатеві шлюби та усиновлення такими парами дітей.

Спектр реакцій субфрейму «MACHT UND DAS SOZIALE» відповідно до вільного асоціативного експерименту характеризується найбільшим наповненням, респондентами було надано аж 110 реакцій, у той час як інші субфрейми – реакціями у кількості 102. Тож найбільш вживаними асоціаціями суб'єкта влади у цьому субфреймі є: студент (der Student) – 19,0%, бідний (der Arme) – 12,0%, багатий (der Reiche) – 11,0%, на соціальній субсидії (mit Sozialhilfe) – 11,0%, при цьому було зазначено, що це саме соціальні субсидія типу Hartz IV, яку отримують саме безробітні, та яка не включає у себе пенсійного забезпечення. Велике значення надається медичному страхуванню (die Medizinversicherung) – 12,0%, безробітній (der Arbeitslose) – 9,0%, біженець (der Flüchtling) – 8,0%, з інвалідністю (der Behinderte) – 7,0%, той, хто харчується із соціального столу (der Eine, der aus der Tafel ist) – 5,0%, мати одиночка (die alleinerziehende Mutter) – 4,0% та батько-одинак (der alleinerziehende Vater) – 2,0%. За результатами можна стверджувати, що субфрейм «MACHT UND DAS SOZIALE» отримує нові конотації в сучасному суспільстві ФРН, де молоді люди переймаються питаннями безробіття, медичним страхуванням, біженцями та бідністю, яка стала надзвичайно яскраво виражатися у Східній Німеччині, та не є властивою німецькій спільноті.

У субфреймі «MACHT UND DAS HÄUSLICHE» учасниками владної взаємодії є не лише чоловіки, як це було за аналізом пареміологічних та афористичних текстах, а й жінки. Взагалі обсяг номінацій реакцій дав наступний показник – чоловік (der Mann) – 24,0%, жінка (die Frau) – 24,0%, рівність (die Gerechtigkeit) – 30,0%, діти (die Kinder) – 5,0%, робота (die Arbeit) – 8,0%, відпустка (der Urlaub) – 7,0% та вільний час (die Freizeit) – 2,0%. Наведена палітра номінацій респондентів є набагато багатшою, та показує основні цінності суспільства ФРН, що полягають у рівності.

Із наведених номінацій суб'єкта влади зібраного у ході вільного асоціативного експерименту та взятого з контекстуального аналізу пареміологічних та афористичних текстів слід звернути увагу на такі національно специфічні особливості концепту «MACHT». По-перше, номінація суб'єктів влади здійснюється за виконуваною ними соціальною функцією (наприклад, правитель (der Regent),

міністр (Minister) та ін.), зрідка за соціальним становищем (зокрема, верховенство (die Obrichkeit), багатий (der Reiche), в основу поодиноких номінацій покладено особисті характеристики суб'єкта (як от: боягузи (die Feigen), слабкі (die Schwachen)).

По-друге, суб'єкт влади мислиться в переважній більшості випадків як одна особа, рідше як група уповноважених осіб, хоча вільний асоціативний експеримент додає сюди такі поняття, як більшість, меншість та коаліція, що пояснюється політичним становищем Німеччини зараз, де відбувається зміна коаліції та керівників найбільш вагомих партій, що пов'язано з останнім періодом перебування канцлерки Ангели Меркель на своїй посаді.

На основі контекстуальних дослідження пареміологічних та афористичних текстів німецької лінгвокультурної спільноти за принципами прототипної семантики в межах когнітивного смислу «Macht als Teilnehmer» можна ідентифікувати прототип суб'єкта влади. У німецькій картині світу прототип суб'єкта влади специфікують за двома основними типами, згідно з класифікацією прототипів Дж. Лакоффа та М. Джонсон (2008). Так, у німецьких пареміях та афоризмах відтворено прототип соціального стереотипу учасника влади та прототип ідеального учасника влади. Прототип соціального стереотипу учасника владної взаємодії – це ословлений узагальнений типовий образ учасника влади, відтворений з урахуванням етноспецифічних аксіологічних та когнітивних принципів в межах досліджуваного соціо-культурного простору. Прототип ідеального діяча владної взаємодії мислять як бажаний, взірцевий вербально відтворений образ учасника влади, сформований на основі певної етнокультурної традиції. У зв'язку з тим, що влада в німецькій лінгвокультурі виступає як суб'єктно-об'єктна форма взаємовідносин, це дає змогу описати національно специфічний прототип суб'єкта влади та прототип об'єкта влади (Hoffman, Lambon, Ralph & Rogers, 2013).

Прототип соціального стереотипу суб'єкта влади в межах когнітивного смислу «Macht als Teilnehmer» визначають за особливостями здійснення професійних обов'язків. По-перше, діяльність суб'єкта влади німці вважають малорезультативною (Witze, 2019) «Hast Du schon gehört, auch Politiker sollen... jetzt nach Leistung bezahlt werden?» – «Aber das ist doch unmenschlich, die ganze Bundesregierung verhungern zu lassen!»), яка характеризується



відсутністю відповідальності (Politiker, 2019; Witze, 2019) Früher haben die Regierungschefs noch Verantwortung getragen – Heute tragen sie Boss!).

По-друге, типового політика як стереотип суб'єкта влади пов'язують в німецькій лінгвокультурній спільноті з неправомірними вчинками: вбивствами, обігом незаконних грошей, нехтуванням інтересів народу, зловживанням наданими повноваженнями на власну користь: (Zitate, Sprüche, 2019) Es gibt Staubsaugervertreter, die verkaufen Staubsauger. Es gibt Versicherungsvertreter, die verkaufen Versicherungen. Und dann gibts noch die Volksvertreter...! Соціальний стереотип суб'єкта влади осмислюється німцями у зв'язку зі здійснюваними ним свавільними вчинками (Zeh, 2019) Herren und Narren tun, was sie wollen); бездіяльністю, ледарством (Zitate zum Thema «Macht», 2019) Fürsten und Esel tun nichts ungetrieben); перебуванням під сильним впливом своїх помічників (Wander, 2019) Fürsten und Herren dürfen nicht weiter sehen, als ihre Hofbedienten erlauben). Окрім того, в пареміологічних та афористичних текстах фіксуємо негативну оцінку великої кількості керівників, які здійснюють владу: (Wander, 2019) Eine Obrigkeit, gebratene Äpfel und den Schnupfen findet man überall.

До основної діяльності стереотипу суб'єкта влади німці відносять його комунікативну поведінку. Так, передбачається, що керівник повинен стежити за своєю мовою та змістом свого повідомлення, він часто говорить неправду: (Witze zum Thema «Politik und Gesellschaft», 2019) Stöhnt der Psychiater: «Also, Herr Abgeordneter, ich kann Ihnen nicht helfen, wenn Sie immer nur mit kein Kommentar antworten...»; (Zitate, Sprüche, 2019) Kinder und Narren sagen die Wahrheit. Politiker ... sind weder das eine noch das andere. Окрім того, прототип соціального стереотипу суб'єкта влади мислиться як такий, що багато і беззмістовно говорить: так, парламент у Німеччині довгий час називали «Schwatzbude», тобто «приміщення, де марнословлять» (Гайдученко, 2008).

Серед основних особистих рис прототипу соціального стереотипу суб'єкта влади представники німецької лінгвокультури виокремлюють такі переважно негативні якості: відсутність розумових здібностей для здійснення суб'єктом своєї діяльності (Zitate, Sprüche, 2019) Niemand muss ein Vollidiot sein, um Politiker zu werden, aber es erleichtert die Sache ungemein! Sponti-Sprüche);



грубість, відсутність поваги та розуміння в ставленні до підлеглих (Witze zum Thema «Politik und Gesellschaft», 2019) Unser Chef hat ein Herz aus Gold, nur härter); низький морально-етичний рівень, що проявляється в непорядності, безбожжі, злості (Zitate zum Thema «Macht», 2019) Ein frommer Fürst ist ein seltsamer Vogel); неприйнятна удаваність, облуда, гонор (Zitate, Sprüche, 2019) Der Blick der Menschheit war bisher zu stumpf, zu erkennen, daß die mächtigsten Menschen große Schauspieler waren. F.Nietzsche); нещирість (Zitate zum Thema «Macht», 2019) Der Mächtige steckt den andern in den Sack); суб'єкт влади характеризується як непослідовний, а його прихильність швидко минає (Zitate, Sprüche, 2019) Grosser Herren und schöner Frauen Liebe hat Sonnenart, sie fällt sobald auf einen Kuhdreck, als auf ein Rosenblatt).

За зовнішнім портретними характеристиками прототип соціального стереотипу суб'єкта влади наділяється надмірною вагою (Zitate, Sprüche, 2019) Lieber einen dicken Chef, als ein dünnes Gehalt) та дорогим одягом.

За своїм соціальним статусом прототип соціального стереотипу суб'єкта влади визначається німцями як фінансово забезпечена особа (Witze zum Thema «Politik und Geellschaft», 2019) Wer den Daumen auf dem Beutel hat, hat Macht. (Zitate, Sprüche, 2019), яка має певну свободу від підпорядкування (Zitate, Sprüche, 2019) Bewundern wir Wehrlosen deshalb einen Mächtigen so sehr, weil sie dem Weltgesetz, wie Marionetten von fremder Hand gelenkt zu werden, nicht unterliegen? (Zitate, Sprüche, 2019).

Окрім того, прототип соціального стереотипу суб'єкта влади пов'язують в пареміях та афоризмах із не тією особою: (Witze zum Thema «Politik und Gesellschaft», 2019) Es sind meist die Falschen, die an die Macht kommen. Aber sie kommen nur deshalb dorthin, weil die Richtigen nicht so danach drängeln. (Witze zum Thema «Politik und Geellschaft», 2019). А змінити чи покращити суб'єкта влади в німецькому мовно-культурному просторі не мислиться можливим: (Witze zum Thema «Politik und Geellschaft», 2019) Obrichkeit ändern und Obrichkeit bessern sind zwei Dinge soweit von einander wie Himmel und Erde. (Zitate, Sprüche, 2019). Відтак, німці завчасно дають суб'єктові влади негативну оцінку: (Zitate, Sprüche, 2019) So viel Herren, so viel Zähren; so viel Honig, so viel Gall; so viel Freuden, so viel Leiden, so ist's hier und überall. Разом з тим, у пареміях

перевага віддається новому суб'єктові перед старим (Zitate, Sprüche, 2019) *Neue Herren und neue Schuhe hat man lieber als die alten*), однак застерігають, що з новим уводяться нові закони, приходять нові підлегли (Zitate, Sprüche, 2019).

У досліджуваній лінгвокультурі категоризація прототипу суб'єкта влади здійснено з урахуванням гендерного фактору. У пареміологічних текстах німецької лінгвокультури в межах субфрейму «*MACHT UND DAS HÄUSLICHE*» жінку визначають здебільшого як об'єкт влади її чоловіка: (Witze zum Thema «*Politik und Gesellschaft*», 2019) *Die Frau ist dem Manne ein Pflaster und er ist ihr Paster (Hirt)*. Жінками керувати досить складно (Witze zum Thema «*Politik und Gesellschaft*», 2019) *Ein Weib ist schwerer zu regieren als ein Volk*), хіба що жінка розумна. Однак справжній чоловік, на думку німців, зобов'язаний керувати/управляти дружиною та дитиною: (Zitate, Sprüche, 2019) *Wer Weib und Kind nicht regieren kann, ist nicht einmal ein halber Mann*. Разом з тим, гарна дружина може бути вагомим доповненням чоловіка, вона коронує його честь: (Zitate, Sprüche, 2019) *Eine gute Frau ist des Mannes Ehrenkrone*. Німці вважають також, що взаємодія між чоловіком та дружиною повинна ґрунтуватися не на підпорядкуванні, а на рівноправному союзі між ними: (Zitate, Sprüche, 2019) *Man muss seiner Frau Gesellschafter und seiner Knechte Herr sein*.

Разом з тим, рольова репрезентація жінки як суб'єкта влади не заперечується повністю представниками німецької лінгвокультури. У пареміологічних текстах констатують, що, з одного боку, жінки повсякчас прагнуть влади, а з іншого, хочуть підкорятися. Мають владу над чоловіками лише багаті жінки, що й засуджується: (Zitate, Sprüche, 2019) *Ich nahm mir eine Frau mit Vermögen und gab ihr dafür die Herrschaft im Haus*. Над чоловіком влада жінки досить умовна і проявляється через контроль над його почуттями та гумором: (Zitate, Sprüche, 2019) *Das Weib beherrscht den Mann durch Liebe (Milde, Sanftmuth)*. При здійсненні влади жінки керуються почуттями, а чоловіки розумом: (Zitate, Sprüche, 2019) *Die Frau regiere Herz und Topf, der Mann den Becher und den Kopf*. Власне керівництво жінки німці засуджують, пов'язуючи його з діяннями нечистої сили, тому не вбачають його перспективним ані для сім'ї, ані для держави: (Zitate, Sprüche, 2019) *Wo regiert das Spinnrad, da steht es schlimm um Haus und Staat*.

Прототип ідеального суб'єкта влади за вільним асоціативним експериментом та контекстуальним аналізом пареміологічних та афористичних текстів наділяється низкою бажаних рис, здійснює очікувані вчинки, що повинно забезпечити максимальний результат від владної взаємодії з точки зору концептуалізатора. Щодо здійснення прототипом ідеального суб'єкта своєї діяльності, то для німців важливо, щоб кількість уповноважених здійснювати владу була виправданою (Zitate zum Thema «Macht», 2019) Eine Regierung, die maßlos wird, setzt sich gegen sich selbst in Aufstand und Widerspruch, und nach kurzem Taumeln spricht sie sich das eigene Urteil. J. von Görres); а влада безликої більшості сприймається ними негативно (Zitate zum Thema «Macht», 2019) Nichts ist widerwärtiger als die Majorität: denn sie besteht aus wenigen kräftigen Vorgängern, aus Schelmen, die sich accomodiren, aus Schwachen, die sich assimilieren, und der Masse, die nachtröht, ohne nur im mindesten zu wissen was sie will. (W.J. Goethe «Maximen und Reflexionen» Zitate zum Thema «Macht», 2019); суб'єкт повинен мати надійних радників, однак очікується, що правитель має здійснювати владу одноосібно (Zitate zum Thema «Macht», 2019) Ein Fürst braucht dreierlei Leute: gelehrte Männer zum Regiment, beherzte zum Kriege und fürsichtige zur Hoffhaltung; (Zitate, Sprüche, 2019) Zweien Herren in einem Land und zweien Narren in einem Hause vertragen sich nimmermehr).

По-друге, під час здійснення владних повноважень німці передбачають, що суб'єкт чітко знає поле поширення своєї влади, в межах якого його дії залишаються легітимними: (Zitate zum Thema «Macht», 2019) Ist der Herr im Haus, ist er König; ist er hinaus, gilt er gar wenig; правління має забезпечувати суб'єкту соціальне визнання, повагу, довіру з боку підлеглих, а тому воно має бути справедливим (Zitate zum Thema «Macht», 2019) Der Kaiser soll Kaiser sein, so lange er recht tut); обов'язок суб'єкта вбачається в допомозі, годуванні та захисті підлеглих, лише в цьому випадку керівник буде Спасителем, батьком та рятівником (Zitate, Sprüche, 2019) Die Obrigkeit soll drey Ämter und drey Namen führen; sie soll helfen, nähren, wehren, und soll heissen: Heiland, Vater, Retter); особливо цінується помірне використання влади її носієм: (Zitate, Sprüche, 2019) Macht besitzen und nicht ausüben ist wahre Größe. F. Beutelrock.

У пареміях та афоризмах завдання керівника бачиться в навчанні підлеглих організовувати самих себе: (Zitate, Sprüche, 2019) Welche Regierung die beste sei? Diejenige, die uns lehrt, uns selbst zu regieren. J.W. Goethe. Самоконтроль у німецькій культурі – це частина особистої автономії та самовизначення, які ґрунтуються на готовності нести відповідальність за власні вчинки. М. Ріхтер називає внутрішній контроль (internalisierte Kontrolle), прямим виявом якого вважає саморегулювання та самоорганізацію, одним із семи німецьких культурних стандартів, які визначають специфіку сучасної культури (Richter, 2005).

Щодо комунікативної поведінки, в німецькій лінгвокультурі прототип ідеального суб'єкта влади постає мовчазним, він не має права виправдовуватися, повинен діяти, а не бути предметом обговорень (Zitate, Sprüche, 2019) Woran erkenn' ich den besten Staat? – // Woran du die beste Frau kennst – // daran, mein Freund, daß man von beiden nicht spricht. F. Schiller «Votivtafeln»); бажаний керівник повинен також мало, але чесно говорити, бути справедливим, послідовним, ощадливим (Zitate, Sprüche, 2019) Ein Fürst soll fünf Eigenschaften haben: Gerecht im Richten, wahrhaftig im Reden, beständig im Handeln, verschwiegen in Rathschlägen und mild im Geben). Німці допускають, що керівник має право використовувати покарання (Zitate, Sprüche, 2019) Die Obrigkeit muss strafen wie der Vater das Kind), однак не помсту, і не зловживати примусом (Zitate zum Thema «Macht», 2019) Ein Regent muss wissen, wie er faule und böse Zähne ohne Zwang ausreißen kann).

Із особистих рис найвагомішими з точки зору етноспецифічного представника німецької лінгвокультури визначаються такі позитивні якості: терпіння (Zitate zum Thema «Macht», 2019) Wer leicht die Geduld verliert, verliert leicht die Macht. E. van der Strabten Sternberg); співчуття, відповідальність та уважність до підлеглих (Zitate zum Thema «Macht», 2019) Man kann sagen, dass drei Qualitäten vornehmlich entscheidend sind für den Politiker: Leidenschaft – Verantwortungsgefühl – Augenmaß. M.Weber); розум, щедрість, талан (Zitate, Sprüche, 2019) Eine Obrigkeit soll haben drei Stück: Weisheit, Grossmuth und Glück); хитрощі (Zitate, Sprüche, 2019) Ein Fürst, der noch so tüchtig ist, bedarf zur Macht auch noch die List).

Для німців важливо, щоб суб'єкт враховував бажання підлеглих (Zitate, Sprüche, 2019) Wenn der Fürst kein Ohr hätte,

die Untertanen zu hören, so hätte er keinen Kopf, sie zu regieren); а його морально-етичні принципи переважали його інтелектуальні здібності (Zitate, Sprüche, 2019) Die moralischen Qualitäten der führenden Persönlichkeiten sind für eine Generation und für den Lauf der Geschichte vielleicht von noch größerer Bedeutung als rein intellektuelle Leistungen. (A. Einstein Zitate, Sprüche, 2019). Німці очікують також, що суб'єкт буде до міри суворим: (Zitate, Sprüche, 2019) Landgraf, werde hart! W.Gerhard. С. Шроль-Махль із посиланням на Richter В. зазначає, що історія Німеччини, світові війни, поділ країни, «посилили прагнення стабільності та порядку, а також сильного керівництва, яке б було в змозі позбутися цих страхів» (Richter, 2005: 87).

Прототиповий ідеальний німецький суб'єкт влади вирізняється також прагненням діяти, а не мати, бути, а не здаватися: (Zitate, Sprüche, 2019) Die guten Mächte sagen: Ich will schaffen und sein; die bösen sagen; Ich will haben und scheinen. W. Rathenau. Відтак, гарною владою визнається та, яка є дієвою, однак її не чують: (Zitate, Sprüche, 2019) Eine gute Obrigkeit ist eine Uhr, die zeigt und nicht schlägt.

У німецькій лінгвокультурі прототип ідеального суб'єкта влади характеризується за його належним зовнішнім виглядом, зокрема: (Zitate, Sprüche, 2019) Was macht Angela Merkel eigentlich mit Ihren alten Klamotten? Ganz einfach: Sie trägt sie!

## **Висновки**

Отже, за результатами досліджень, психолінгвістичні особливості контекстуальної реалізації концепту «MACHT» у мовно-культурному просторі німців можна поділити за трьома субфреймами: «MACHT UND DAS POLITISCHE», «MACHT UND DAS SOZIALE» та «MACHT UND DAS HÄUSLICHE», які узагальнюють психолінгвістичне усвідомлення німцями кожного із субфреймів специфічними реакціями на номінації, що їх представляють.

Загальний образ прототипу ідеального суб'єкта влади мислиться етноспецифічним носієм німецької лінгвокультури у зв'язку з безпосередньою діяльністю суб'єкта влади, його

комунікативною поведінкою, особистими рисами, необхідними для результативного здійснення влади, та зовнішнім виглядом та соціальним станом.

*Перспективним* вбачається подальший психолінгвістичний аналіз інших субфреймів на об'єкт влади у німецькому суспільстві із застосуванням комп'ютерної програми ПЛ аналізу LIWC 2015.

## Література

- Гайдученко, Л.В. (2008). Дериґаційне поле концепту Macht (влада) в німецькомовній картині світу. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*, 13, 74–80.
- Засекін, С. (2012). *Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту*. (Монографія). Луцьк.
- Лакофф, Д., & Джонсон, М. (2008). *Метафори, котрими ми живем*. Москва: ЛКИ.
- Магун, В.С., & Руднев, М.Г. (2007). *Жизненные ценности населения Украины в европейском контексте*. Retrieved from [https://polit.ru/research/%202007/07/16/10values.html%20#\\_ftn5](https://polit.ru/research/%202007/07/16/10values.html%20#_ftn5)
- Петренко, В. (1997). *Основы психосемантики*. Москва: МГУ.
- Попова, З.Д., & Стернин, И.А. (2007). *Когнитивная лингвистика*. Москва: АСТ: Восток-Запад.
- Спиридонова, Л. (2015). Асоціативний експеримент як засіб дослідження образу світу. *Наука і освіта*, 1, 152–158.
- Стернин, И.А. (2017). Лексикографическое представление психолінгвістического значения слова. *Вестник РУДН*, 15(2), 204–214. <https://doi.org/10.22363/2313-2264-2017-15-2-204-214>
- Hoffman, P., Lambon, R., Matthew, A.R., & Timothy, T. (2013). Semantic diversity: A measure of semantic ambiguity based on variability in the contextual usage of words. *Behavior Research Methods*, 45(3), 718–730. <https://doi.org/10.3758/s13428-012-0278-x>
- Mohler, P., & Wohn, K. (2005). Persönliche Wertorientierungen im European Social Survey. *ZUMA-Arbeitsbericht*, 2005(01), 21 [in German].
- Ober, B.A., & Shenaut, G.K. (2006). Semantic memory. In M.J. Traxler & M.A. Gernsbacher (Eds.), *Handbook of Psycholinguistics* (pp. 403–455). New York: Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-012369374-7/50012-2>
- Richter, M. (2005). Kommunikative Konflikthandhabung. *Wirtschaftspsybernetik und Systemanalyse*. Band 24. *Interkulturelle Kooperation. Wissenschaftliche Jahrestagung der Gesellschaft für Wirtschafts- und Sozialkybernetik vom 6. und 7. Oktober 2005 in Greifswald*. Berlin: Duncker & Humbolt [in German].
- Resch, B. (1991). Kulturstandards lernen und vermitteln. *Kulturstandards in der interkulturellen Begegnung* (pp. 71–102). Saabrücken: Breitenbach [in German].
- Schwartz, S.H., & Bilsky, W. (1990). Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross-Cultural Replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878–891. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.5.878>



- Thomas, A. (1993). *Kulturvergleichende Psychologie*. Göttingen: Hogrefe [in German].
- Wander, K. *Deutsches Sprichwörter-Lexikon*. Ein Hausschatz für das deutsche Volk. Retrieved from <https://www.zeno.org/Wander-1867/A/Macht?hl=macht> [in German].
- Willis Witze. *Politiker*. Retrieved from <https://www.willis-witze.de/Politiker-Witze/uebersicht-50,1.html> [in German].
- Witze zum Thema «*Politik und Gesellschaft*». Retrieved from <http://www.hahaha.de/witze/politik-gesellschaft> [in German].
- Yang, Xu, Malt, C.B., & Srinivasan, M. (2017). Evolution of word meaning through metaphorical mapping: Systematicity over the past millennium. *Cognitive Psychology*, 96, 41–53. <https://doi.org/10.1016/j.cogpsych.2017.05.005>
- Zeh, K. *Christliche Werte – Menschliche Politik*. Retrieved from <http://www.thueringen.de/de/tmsfg/aktuell/reden/27627/uindex.html> [in German].
- Zitate zum Thema «*Macht*». Retrieved from <http://www.zitate-online.de/thema/macht> [in German].
- Zitate, *Sprüche*. Retrieved from <http://www.zitate.de/search?in=Quotes&q=Macht> [in German].

## References

- Gaidutchenko, L.V. (2008) Deryvatsiine pole konzeptu Macht (vlada) v nimezhkomovniï kartyni svitu [Derivation area of concept Macht (power) in German world picture]. *Problemy semantky, pragmatyky ta kognityvnoi lingvistyky – Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics*, 13, 74–80 [in Ukrainian].
- Sasiekin, S. (2012). *Psycholinguistychni universaliii perekladu khudozchniogo tekstu [Psycholinguistic universals of artistic text translation]*. Lutsk: Volynskiy natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2008). *Metaphory kotorimi my zhyviom [Metaphors we live by]*. Moscow: LKI [in Russian].
- Magun, V.S., & Rudniev, M.G. (2007). *Zhysnenyie tsennosti naseleniia Ukrainy v jevropeiskom kontekste [Life values of Ukrainian population in european context]*. Retrieved from [https://polit.ru/research/%202007/07/16/10values.html%20#\\_ftn5](https://polit.ru/research/%202007/07/16/10values.html%20#_ftn5) [in Russian].
- Petrenko, V. (1997). *Osnovy psichosemantiki [Basics of Psychosemantics]*. Moscow: MGU [in Russian].
- Popova, S.D., & Sternin, I.A. (2007). *Kognitivnaia lingvistika [Cognitive Linguistics]*. Moscow: AST. Vostok-Zapad [in Russian].
- Spiridonova, L. (2015). Asotsiatyvnyi eksperyment yak zasib doslidzheniia obrasu svitu [Associative experiment as a mean of world image research]. *Nauka i osvita – Science and education*, 1, 152–158 [in Ukrainian].
- Sternin, I.A. (2017). Leksikographicheskoiie predstavleniie psicholingvisticheskogo snacheniiia slova [Lexicographic imagination of psycholinguistic word meaning]. *Vestnik RUDN – RUDN Messenger*, 15(2), 204–214. <https://doi.org/10.22363/2313-2264-2017-15-2-204-214> [in Russian].
- Hoffman, P., Lambon, R., Matthew, A.R., & Timothy, T. (2013). Semantic diversity: A measure of semantic ambiguity based on variability in the contextual usage of words. *Behavior Research Methods*, 45(3), 718–730. <https://doi.org/10.3758/s13428-012-0278-x>

- Mohler, P., & Wohn, K. (2005). Persönliche Wertorientierungen im European Social Survey. *ZUMA-Arbeitsbericht*, 2005(01), 21 [in German].
- Ober, B.A., & Shenaut, G.K. (2006). Semantic memory. In M.J. Traxler & M.A. Gernsbacher (Eds.), *Handbook of Psycholinguistics* (pp. 403–455). New York: Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-012369374-7/50012-2>
- Richter, M. (2005). Kommunikative Konflikt-handhabung. *Wirtschafts-kybernetik und Systemanalyse*. Band 24. *Interkulturelle Kooperation. Wissenschaftliche Jahrestagung der Gesellschaft für Wirtschafts- und Sozialkybernetik vom 6. und 7. Oktober 2005 in Greifswald*. Berlin: Duncker & Humboldt [in German].
- Resch, B. (1991). Kulturstandards lernen und vermitteln. *Kulturstandards in der interkulturellen Begegnung* (pp. 71–102). Saabrücken: Breitenbach [in German].
- Schwartz, S.H., & Bilsky, W. (1990). Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross-Cultural Replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878–891. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.5.878>
- Thomas, A. (1993). *Kulturvergleichende Psychologie*. Göttingen: Hogrefe
- Wander, K. *Deutsches Sprichwörter-Lexikon*. Ein Hausschatz für das deutsche Volk. Retrieved from <https://www.zeno.org/Wander-1867/A/Macht?hl=macht> [in German].
- Willis Witze. *Politiker*. Retrieved from <https://www.willis-witze.de/Politiker-Witze/Uebersicht-50,1.html> [in German].
- Witze zum Thema «*Politik und Gesellschaft*». Retrieved from <http://www.hahaha.de/witze/politik-gesellschaft> [in German].
- Yang, Xu, Malt, C.B., & Srinivasan, M. (2017). Evolution of word meaning through metaphorical mapping: Systematicity over the past millennium. *Cognitive Psychology*, 96, 41–53. <https://doi.org/10.1016/j.cogpsych.2017.05.005>
- Zeh, K. *Christliche Werte – Menschliche Politik*. Retrieved from <http://www.thueringen.de/de/tmsfg/aktuell/reden/27627/uindex.html> [in German].
- Zitate zum Thema «*Macht*». Retrieved from <http://www.zitate-online.de/thema/macht> [in German].
- Zitate, *Sprüche*. Retrieved from <http://www.zitate.de/search?in=Quotes&q=Macht> [in German].

## **АНОТАЦІЯ**

**Актуальність** дослідження визначила необхідність вивчення особливостей контекстуальної реалізації концепту «МАСНТ» у мовно-культурному ареалі німців шляхом залучення результатів вільного асоціативного експерименту та контекстуального аналізу паремій та афоризмів, що дасть нам можливість виявити ціннісні настанови та пріоритети жителів ФРН.

**Метою** статті є виявлення психолінгвістичних особливостей концепту «МАСНТ» у мовно-культурному просторі німців на основі зіставлення результатів контекстуального аналізу паремій та афоризмів і вільного асоціативного експерименту.

Опис мовного матеріалу зумовив застосування таких **методів** дослідження: метод семантико-когнітивного моделювання концептів дозволив визначити макромоделі та описання фреймової моделі організації концепту «МАСНТ»,

яка полягає у ланцюжці концепту «MACHT», макрофрейму «MACHT UND GESELLSCHAFT» та субфреймів «MACHT UND DAS POLITISCHE», «MACHT UND DAS SOZIALE» «MACHT UND DAS HÄUSLICHE». Для вивчення психолінгвістичних особливостей контекстуальної реалізації концепту нами було використано методику вільного асоціативного експерименту.

**Результат** проведеного аналізу встановив, що концепт «MACHT» реалізується у мовно-культурному просторі німців у субфреймах «MACHT UND DAS POLITISCHE», «MACHT UND DAS SOZIALE» «MACHT UND DAS HÄUSLICHE», де типовий представник суб'єкта влади та владних відносин характеризується ціннісними можливостями керувати іншими, мати повагу, статки та певні соціальні характеристики, такі як: медичне страхування, соціальна допомога у випадку безробіття, змога інтегрувати себе у суспільстві у статусі біженця, матері-одиначки або батька-одиначка, мати право на відпустку та вільний час, право на сексуальну рівність. Також важливим тут є ціннісний показник індивіда, що формує аксіологічну категорію самоствердження та есплікується у реакціях вільного асоціативного експерименту в номінаціях та показниках власності, авторитету, збереження свого обличчя в очах громадськості та в побуті.

**Висновки.** Таким чином загальний образ прототипу ідеального суб'єкта влади мислиться етноспецифічним носієм німецької лінгвокультури у зв'язку з безпосередньою діяльністю суб'єкта влади, його комунікативною поведінкою, особистими рисами, необхідними для результативного здійснення влади, та зовнішнім виглядом та соціальним станом.

**Ключові слова:** лексема, семантика, концепт, влада, німецькомовна лінгвокультура, субфрейм, контекстуальна реалізація, вільний асоціативний експеримент.

**Скляренко Олеся, Акімова Аліна, Свириденко Оксана. Психолінгвістические особенности контекстуальной репрезентации концепта «MACHT» в языковом и культурном пространстве немцев**

#### **АННОТАЦИЯ**

**Актуальность** исследования определила необходимость изучения особенностей контекстуальной реализации концепта «MACHT» в языковом и культурном ареале немцев путем привлечения результатов свободного ассоциативного эксперимента и контекстуального анализа паремий и афоризмов, что дало нам возможность определить ценностные установки и приоритеты жителей ФРГ.

**Целью** статьи является определение психолінгвістических особенностей концепта «MACHT» в языковом и культурном пространстве немцев на основе сопоставления результатов контекстуального анализа паремий и афоризмов, а также используя свободный ассоциативный эксперимент. Описание языкового материала обусловило применение таких **методов** исследования: метод семантико-когнитивного моделирования концептов позволил определить макромоделли и описание фреймовой модели организации концепта «MACHT»,

которая заключается в цепочке концепта «MACHT», макрофрейма «MACHT UND GESELLSCHAFT» и субфреймов «MACHT UND DAS POLITISCHE», «MACHT UND DAS SOZIALE» «MACHT UND DAS HÄUSLICHE». Для изучения психолингвистических особенностей контекстуальной реализации концепта нами была использована методика свободного ассоциативного эксперимента.

**Результат** проведенного анализа определил, что концепт «MACHT» реализуется в языковом и культурном пространстве немцев в субфреймах «MACHT UND DAS POLITISCHE», «MACHT UND DAS SOZIALE» «MACHT UND DAS HÄUSLICHE», где типичный представитель субъекта власти и властных отношений характеризуется ценностными возможностями управлять другими, иметь уважение, состояние и определенные социальные характеристики, такие как: медицинское страхование, социальная помощь в случае безработицы, возможность интегрировать себя в обществе в статусе беженца, матери-одиночки или отца-одиночки, иметь право на отпуск и свободное время, право на сексуальное равенство. Также важным здесь является ценностный показатель индивида, который формирует аксиологическую категорию самоутверждения и эксплицируется в реакциях свободного ассоциативного эксперимента в номинациях и показателях собственности, авторитета, сохранения своего лица в глазах общественности и в быту.

**Заключение.** Поэтому, общий образ прототипа идеального субъекта власти мыслится этноспецифическим носителем немецкой лингвокультуры в связи с непосредственной деятельностью субъекта власти, его коммуникативного поведения, особенными чертами, необходимыми для результативного совершения власти и совершения власти, а также внутренним взглядом и социальным статусом.

**Ключевые слова:** лексема, семантика, концепт, власть, немецкоязычная лингвокультура, субфрейм, контекстуальная реализация, свободный ассоциативный эксперимент.

## Psycholinguistic Aspects of the Internet Memes' Visual Components

### Психолингвистические аспекты визуальных компонентов интернет-мемов

**Tatayna Khraban**

Ph.D. in Philology

**Татьяна Храбан**

кандидат филологических наук

E-mail: [Xraban.Tatyana@gmail.com](mailto:Xraban.Tatyana@gmail.com)

[orcid.org/0000-0001-5169-5170](https://orcid.org/0000-0001-5169-5170)

*National Aviation University*

✉ 1, Kosmonavta Komarova Str.,  
Kyiv, Ukraine, 03058

*Национальный авиационный университет*

✉ ул. Космонавта Комарова, 1,  
Киев, Украина, 03058

*Original manuscript received November 06, 2018*

*Revised manuscript accepted August 15, 2019*

#### **ABSTRACT**

The **aim** of the article is to describe mechanism of the influence of the Internet memes' visual components upon consciousness; to analyze functional and semantic relationships between visual and verbal components; to research role models (character types) of the internavts who are the creators of Internet memes with wolf as a visual component; emotional states created by Internet memes.

Psycholinguistic research **methods** have helped to achieve this goal, namely, discourse analysis, the method of contextual and intuitive logical interpretation analysis, content analysis.

**Discussion & Results.** Internet meme creators achieve communicative purpose by means of the wolf image due to the use of ramified conscious and unconscious associative links. The correspondence of the meaning originally put by the author in the Internet meme with its comprehension by the addressee occurs through the use of anchoring techniques which mechanism of impact is based on linking human states to certain patterns of behavior. «Anchors» usually work automatically therefore the

*emotional state of a person changes positively or negatively without the possibility of its regulation by the addressee. With the help of visual images Internet memes create a model world of emotions. The ultimate goal of such polycode messages is mental effect on consciousness through the method of psychological infection. As soon as an addressee's emotional mood to be in a ready state to apprehend the message the meanings of the visual image which may be expressed explicitly or implicitly are developed in the verbal corpus of an Internet meme. In this study the Internet memes' verbal components were divided into thematic groups (TG) describing the interauts' emotional states. Based on the analysis of the TG it is possible to describe the role model of the Internet meme creator manifested in the features of communicative behavior. The analysis of the TG has proved that in the verbal component the interauts intend to position the background of their mental world with the corresponding emotional tone. It should be noted that verbal and visual components do not compete but complement each other, enrich the Internet meme with new meanings accumulating cultural and emotional-evaluative meanings, social stereotypes of consciousness.*

**Conclusion.** *The function of the visual component is to form a special emotional tone of the information, to provide a holistic and at the same time flexible understanding of a particular message due to placing semantic accents allowing the recipient to specify the perception and interpretation of the verbal component. The link between the visual and verbal parts of Internet memes is implicit. The information presented in the visual component is based on various associative links therefore; its interpretation requires careful correlation between both components, identification of internal structural and semantic links.*

**Key words:** *visual component, verbal component, Internet memes, emotional and mental impact.*

## **Вступление**

Мультипарадигмальный и междисциплинарный характер современных лингвистических исследований открывает широкие перспективы для разработки научных теорий, имеющих несомненную теоретическую и практическую ценность за счет интеграции возможностей видения исследуемого объекта в разных ракурсах. Речь в данном случае идет о подлинной интеграции, ведущей к возникновению нового понимания сущности явления (Залевская, 2007). Появление психолингвистики дало возможность преодолеть одностороннее изучение фактов и обратить пристальное внимание на природу и сущность визуальных форм, специфику



их функционирования в коммуникации, изменение взаимосвязи и взаимодействия дополняющих друг друга визуального и вербального кодов культуры. Принимая во внимание сложность и противоречивость процесса визуализации современной коммуникации, а именно превращение визуального образа в «новую иконичность, искусственно сконструированную, мозаичную картину, вводящую индивида в мир социального опыта» (Донцов & Дроздова, 2013: 26), исследование визуальных форм коммуникации должно быть вписано в контекст междисциплинарных исследований, в котором, «необходимо рассмотреть широкий спектр социальных и психологических параметров» (Dontsov & Perelygina, 2011: 317). Визуальные формы коммуникации были исследованы рядом специалистов в области психолингвистики и медиалингвистики, в частности: Д. Кэмп-Фигурой (2019) акцентировано внимание на стилистических особенностях интернет-мемов, Л. Лободенко (2016) охарактеризовано особенности трансформации медиаконтента интернет-СМИ в социальных сетях, Т. Бородулькиной (Бородулькина, 2012) рассмотрено метафорический тренинг как инновационную психотехнологию обучения, Т. Яценко (2012) исследовано взаимосвязь между сферами сознания и бессознательного, Е. Ивашкевичем (Ивашкевич, 2018) описано использование визуальных элементов для обеспечения точности восприятия переходных моментов в пространстве и времени, J. Lankow, J. Ritchie & R. Crooks (2012) выявили механизмы воздействия на сознание визуальных образов и другими. Несмотря на достаточное количество работ, посвященных изучению, как самих визуальных феноменов, так и семиотически осложненных текстов, в структуру которых входят визуальные компоненты, исследование особенностей визуальных образов в контексте их функционирования в интернет-мемах определяет актуальность данной статьи. *Цель статьи* – описать механизм воздействия на сознание визуальных составляющих интернет-мемов; проанализировать функционально-семантические отношения между визуальными и вербальными компонентами; характеризовать ролевые модели (типажи) интернафтов – создателей интернет-мемов с визуальным компонентом *волк*, а также навеиваемые ими эмоциональные состояния.

## **Методы и методика исследования**

Исследование проводилось в украинском секторе социальной сети Facebook. Материалом исследования послужили 214 интернет-мема, визуальные компоненты которых содержат изображение волка.

Продуктивное научное описание и истолкование внутренних глубинных смыслов вербальных и визуальных компонентов интернет-мемов, выявление механизмов их воздействия на сознание стало возможным только с опорой на психолингвистические и психосемиотические теории знака, которые позволили вскрыть глубинные смыслы, транслируемые каждым из компонентов, эксплицировать ассоциации, навеянные составляющими интернет-мема. Для достижения поставленной цели считаем оправданным использование таких психолингвистических методов исследования как дискурс-анализ, метод контекстуального и интуитивно-логического интерпретационного анализа, контент-анализ.

По мнению L. Wood & R. Kroger, «дискурс-анализ ...следует рассматривать как совокупность взаимосвязанных подходов, предусматривающих не только сбор и обработку информации, но и ряд теоретических предположений, а также систему принципов и методов исследования» (Wood & Kroger, 2000: 10). Метод контекстуального и интуитивно-логического интерпретационного анализа был направлен на выявление смыслов как визуальных, так и вербальных компонентов интернет-мемов на основании своего личного опыта и логических размышлений. Контент-анализ использовался для выделения определенных смысловых единиц содержания и формы информации в тематические группы, что дало возможность выявить характерные эмоционально-психологические характеристики интернафта и его сообщения.

## **Результаты исследования**

В современном социокультурном пространстве, каким предстает перед нами интернет, идет процесс сочетания и взаимодополняемости множества вербальных и визуальных кодов, режимов видения, техник и практик визуальности, «при этом вербальное восприятие смысла в значительной степени теряет свое

значение, уступая место визуальному мировосприятию» (Жигарева, 2011: 11). За этапами этой трансформации позволяют наглядно проследить интернет-мемы, которые в широком понимании определяются как «мультимодальные символические артефакты, которые созданы, распространены и переданы бесчисленными опосредованными участниками культуры» (Milner, 2013: 2359), комплексные феномены интернет-коммуникации, представляющие собой целостные, завершённые единицы с текстом и картинкой в квадратной рамке. Полимодальные интернет-мемы (транслирующие информацию несколькими каналами передач) считаются каноническими, «образцовыми интернет-мемами» (Канашина, 2018). В интернет-мемах спектр вербальных и невербальных компонентов сознательно моделируется, что позволяет интернафтам решить проблему организации наиболее эффективной коммуникации. Учитывая тот негативный аспект визуализации, суть которого заключается в том, что она часто уводит от адекватного понимания послания, когда смысл замещается тем близким опыту и мышлению адресанта содержанием, которое спонтанно возникает в его сознании при поверхностном восприятии (Бородина, Еманова & Яо, 2012), перед визуализацией, как инструментом эффективной коммуникации, ставятся такие основные задачи: содействие в восприятии и обработке огромного массива информации путем обеспечения четкости и системности в ее подаче; транслирование смыслов в концентрированной, легко узнаваемой форме, что обеспечивает быстроту коммуникативных процессов; участие в быстром и правильном ее декодировании (Antón-méndez, 2017).

Органическая включенность изображений в систему культурных кодов, ревалентность и многообразие символической наполненности свидетельствуют об информативной ценности визуальных образов, их значительном эвристическом потенциале, что «в значительной степени связано с ведущей ролью зрительного восприятия в системе чувственного освоения человеком окружающей действительности, с тем, что человек выстраивает «синтаксис бытия» посредством опыта, имеющего в своём основании визуальные формы» (Стризове & Храпова, 2018: 194). М. Кухта (2013) отмечает, что не признаки предмета, а его насыщенность особыми смыслами – семантика – играет основную роль в создании визуального образа.

Для более полноценного осмысления психологического аспекта феномена визуализации, по нашему мнению, следует обратиться к работам Л. Мардиевой (2015), L. Ries (2015), V. Woolf (1990). Так, Л. Мардиева утверждает, что итогом процесса транспозиции образов в сознание адресата «является формирование ментального образования, связывающего воедино прошлое и настоящее знание, бывшее и настоящее переживание и выступающего в роли интегративного органа, называемого «образом психического состояния», «эмоциональной памятью», «следами эмоциональных реакций», «визуальным воспоминанием» (Мардиева, 2015: 37). Для объяснения существования у визуальных образов повышенной силы эмоционального воздействия, L. Ries (2015) обращается к метафоре, в которой вербальный компонент – это что-то вроде гвоздя, и, чтобы вбить его в сознание адресата, нужен своего рода молоток – визуальный образ. В нашем исследовании таким «визуальным молотком» выступает образ волка. Достижения автором интернет-мема поставленной им коммуникативной цели происходит через образ волка благодаря эксплуатации разветвленных осознаваемых и неосознаваемых ассоциативных связей, как для создания необходимого психологического состояния адресата, так и для побуждения его к активности в нужном направлении. При помощи визуальных образов интернет-мемы создают модельный мир эмоций (Бородулькина, 2017), конечная цель таких поликодовых сообщений – осуществление психического воздействия на сознание путем метода заражения. Благодаря стремительному росту числа пользователей, интернет-коммуникация является благоприятной средой именно для такого типа психологического воздействия, о чем свидетельствует появление в социальной сети Facebook таких групп, как «Мудрость волка», «Волки и люди», «Волки и ангелы», основной контент которых представляют интернет-мемы, в которых визуальный компонент – изображение волка.

После формирования эмоционального настроения адресата, который оказывается в состоянии готовности для восприятия сообщения, эксплицитно или имплицитно выраженные смыслы визуального образа получают дальнейшее развитие в вербальном корпусе интернет-мема. Функционально-семантические отношения между визуальными и вербальными компонентами представлены в форме интерпретаций-комментариев, которые оформляются в виде

словесных высказываний-пояснений. Создатель интернет-мема осознанно подбирает такие единицы языка, которые актуализируют в речи эмотивные смыслы с различными (положительными и отрицательными) эмоциональными зарядами с целью пробуждения интереса к сообщаемой информации. Представленный в интернет-мемах визуальный образ волка представляет какой-либо фрагмент целого образа, который под влиянием вербальной составляющей актуализирует в сознании адресата эмоционально-оценочные семантические приращения.

В данном исследовании вербальные компоненты массива интернет-мемов были поделены на тематические группы (ТГ) по принципу определения эмоциональных состояний интернафтов, базируясь на анализе которых представляется возможным описать ролевую модель создателя интернет-мема, проявляющуюся в особенностях коммуникативного поведения и стиле творчества. Каждая ролевая модель (типаж) «может быть описана определенными параметрами, характеризующими мотив, декларируемую цель, опорный прием коммуникатора» (Дорожкин, 2015: 158). В соответствии с классификацией эмоциональных состояний, предложенной В. Дорожкиным (2015), нами были сформированы следующие ТГ, которые представлены в порядке убывания их удельного веса:

1. «Агрессия, активное противостояние, ненависть, гнев, конфликт, деструкция» – 31,0% (рис. 1).



Рис. 1. Отображение в интернет-мемах агрессии, противостояния, ненависти, гнева

Интернафты, в чьих интернет-мемах присутствуют маркеры эмоционального состояния агрессии, активного противостояния, ненависти, гнева, конфликта, деструкции, склонны к выстраиванию отношений, строящихся на оппозиции «свой – чужой» (*Говорят, что у меня нет СОВЕСТИ. Но я особенно не переживаю – у*

некоторых нет МОЗГОВ, но они же живут как-то; Свободой надо дорожить! И не дарить себя кому попало. Голодным волком лучше быть, чем жрать все то, что перепало; У меня свой путь к счастью... и я не люблю, когда мне навязывают чужие маршруты). В рамках таких отношений они чувствуют свою защищенность, уверенность в будущем (Я не боюсь врагов и их ударов низких!; Время покажет, кто под кого ляжет). Авторы интернет-мемов этой ТГ идентифицируют себя с агрессорами (порву любого, внутренний зверь), но и от других ждут враждебности и нападения (удары в спину, испытал друзей измену, бумеранг в твоей спине). Они стремятся к контролю и доминированию (Хватит ныть. Да. Это жизнь. Каждый сам за себя. Или ты, или тебя; Нужно уметь отказывать людям. У них есть свойство наглеть), их чувства заменены правилами и внутренними уставами (Поживу – увижу, доживу – узнаю, выживу – учту; Уходят, чтобы вернуться только корабли. Все остальное обмену и возврату не подлежит!). Прощение как эмоциональное переживание не представлено в созданных данным типажом интернет-мемах, им знаком только опыт наказания (боль поставит всех на место, счет по полной всем оплачивать придется). В то же время они эмпатийны в отношении к чужому страданию, так как чувствуют в них отголоски собственных переживаний (Я желаю каждому не иметь в друзьях тварь продажную; Не унывай, не огорчайся, наплюй на зависть и на лесть, ни перед кем не прогибайся, и будь таким, какой ты есть).

2. «Апатия, фрустрация, страдание, депрессия» – 28,0% (рис. 2).



Рис. 2. Отображение в интернет-мемах апатии, фрустрации, страдания, депрессии

Интернафтам, позиционирующим эмоциональное состояние апатии, фрустрации, страдания, депрессии, присущи негативные переживания любых событий (жизнь непонятна и несправедлива;



как же сложно жить, когда воспринимаешь все близко к сердцу), им свойственны пессимистические ожидания от жизни в целом (любимого человека нельзя заменить никем и никогда; трудно понять, как жить дальше будешь), у них сниженный фон настроения (как трудно, уже не в силах, как больно, как жаль, это ужасно, разорванная душа, душа в сплошных ушибах, мучиться, раны на сердце), они ощущают себя чужим, лишним в коллективе (*Я здесь чужой! Я из другого мира! Ошибся Бог, сюда меня послал; одиночка*). Других они идентифицируют с равнодушными в отношении них субъектами (*я умирал в душе, а люди проходили мимо; людям плевать на твои чувства*), испытывают пренебрежение или даже отвержение (*странные люди пошли: сами врут, а от других требуют правды*). Такие люди склонны к самодеструкции (*умирал в душе*), они страдают в результате утраты объекта любви, но, пассивно пребывая в этом состоянии, не стараются его изменить (*в душу в основном западают те люди, для которых мы ничего не значим*) или просто не верят в любовь (*жить среди невыполненных обещаний и поддельной любви*).

3. «Нарциссическое подобие и рекурсия (осознание мотивов, причин и символики своих поступков)» – 24,0% (рис. 3).



Рис. 3. Нарциссическое подобие и рекурсия в интернет-мемах

Интернафты ролевой модели нарциссизма замкнуты сами на себе, а в сферу их эмоций не включены чужие переживания и чувства (*Я никогда не проигрываю: либо я побеждаю, либо игра еще не закончена; Я их тех, кто любит молча, терпит долго, уходит резко; Если я люблю, то больше жизни. Если дружу, то навсегда. Если предан, то до конца*). Переживания, опыт отношений и чувства такой ролевой модели являются мерилom всему (*Я никому ничего не доказываю. Не переубеждаю. Не навязываю. У меня своя правда. Свое мнение. Так было, есть и будет*), у них не сформирована установка на понимание и признание Другого (*Я не изменюсь, меня*

воспитали не под вкусы окружающих; Не учите меня жить. Ведь я вас тому не учу. Не удастся меня изменить – буду жить, как сам того хочу!). Рассматривая собственные переживания через призму самого себя, такой типаж ищет некую символическую точку опоры, но не во внешнем пространстве, а в самом себе (Не бойся кого-то потерять, бойся потерять себя!).

4. «Любовь, принятие и внутреннее счастье» – 17,0% (рис. 4).



Рис. 4. Отображение в интернет-мемах любви, принятия и внутреннего счастья

Анализ этой ТГ свидетельствует, что интернафтам, позиционирующим позитивные эмоции, свойственна амбивалентность в отношении к собственному «Я»: с одной стороны, они воспринимают себя как значимую фигуру в отношениях (Если вы увидели боль в глазах близкого человека, не закрывайте на это глаза! Возможно, именно вы способны ее оттуда убрать), но с другой стороны – партнер обладает для них приоритетностью (Я о тебе подумав, улыбнусь. Вздохну, что далеко ты от меня. И Богу еле слышно помолюсь, желая, чтоб хранил тебя). Они интенционально стремятся к установлению позитивных отношений (Стая мудрых, родная стая! Пусть ваш вечер будет радостью для вас!!!; Мне нравятся простые люди, которые легки в общении, которые не стараются красоваться перед кем-то, которые искренне к тебе относятся, без всяких корыстных целей. Люди, чьи улыбки поднимают мое настроение; Спасибо тем, которые стали родными не по крови, а по жизни), старается индуцировать чувства любви, принятия и внутреннего счастья у референтного ему окружения (Цените тех, кто рядом в трудную минуту. Любите тех, кто не предаст. Цените тех, кто Вам протянет руку и никогда, и никому Вас не отдаст; Если у вас есть такая возможность, помогайте людям, иногда доброе слово значит намного больше, чем все сокровища мира; Любите тех,

*кто просто рядом, кто не посмеет изменить, кто вас ласкает теплым взглядом, кто просто помогает жить*). Это происходит даже тогда, когда переживания принятия и любви наталкиваются на трудности (*Когда по-настоящему любишь, то любишь все в человеке: его злость, его грусть, его радость – все, что есть в нем*). Другой особенностью интернафтов данной ролевой модели является то, что они остро переживают чувство несправедливости, им трудно жить в конфликте, они стремятся к уходу из ситуации эмоциональной холодности (*Ошибается каждый. Признает ошибки мудрый. Просит прощения сильный. Восстанавливает отношения любящий; Я не хочу, чтобы меня лечило время, я просто не хочу никем болеть*).

Таким образом, каждый типаж стремится позиционировать в вербальном компоненте фон своего психического мира, который обладает соответствующим эмоциональным окрасом. При этом, вербальные и визуальные составляющие не конкурируют, а дополняют друг друга, обогащают интернет-мем новыми смыслами, аккумулируя культурные и эмоционально-оценочные смыслы, социальные стереотипы сознания, которые превращают его в «овеществленный репрезентант культурного знака данного коммуникативного сообщества» (Мардиева, 2012: 77), и позиционируют чувства интернафтов – «сложную форму представления мира в сознании человека, обобщающие эмоции и понятия и непосредственно связанной с нуждами и мотивами деятельности человека» (Мардиева, 2015: 5).

## **Выводы**

Визуальный образ в интернет-меме формирует особую эмоциональную тональность посылы, обеспечивает целостное и в то же время гибкое понимание конкретного сообщения путем расстановки смысловых акцентов, позволяющих адресату конкретизировать восприятие и интерпретацию вербальной составляющей. Единство системы знаков (вербальных и визуальных) решает общую задачу: стремление вызвать у адресанта особое эмоциональное состояние, что является наиболее действенным способом оказания суггестивного воздействия. Связь

між візуальною і вербальною частинами інтернет-мемів носить імпліцитний характер. Інформація, представлена в візуальному компоненті, ґрунтується на різних асоціативних зв'язках, тому її інтерпретація вимагає ретельного співставлення обох компонентів, виявлення внутрішніх структурно-семантичних зв'язків.

*Перспективою подальших досліджень* є подальша розробка даної теми в контексті аналізу інтернет-мемів с позиції суггестивної лінгвістики.

## Література

- Бородіна, С.Д., Еманова, Ю.Г., & Яо, М.К. (2012). Методологічні аспекти інтерпретації художественної культури. *Стратегії візуалізації і вербалізації соціокультурних практик* (с. 184–198). Казань.
- Бородулькіна, Т.О. (2012). Метафоричний тренінг як інноваційна психотехнологія навчання студентів-психологів. *Гуманітарний вісник*, 27(39), 81–90.
- Бородулькіна, Т.А. (2017). Метафора руки як проєктивний матеріал в роботі практичного психолога. *East European Journal of Psycholinguistics*, 4(1), 17–29. <https://doi.org/10.5281/zenodo.824023>
- Дорожкін, В.Р. (2015). Емоціональні дискурси в психотерапії. *Консультаційна психологія і психотерапія*, 2, 155–171. <https://doi.org/10.17759/cpp.2015230210>
- Донцов, А.І., & Дроздова, А.В. (2013). Візуальне вплив інтернет-реклами на молодіжну субкультуру. *Національний психологічний журнал*, 2(10), 25–31. <https://doi.org/10.11621/npj.2013.0203>
- Жигарева, А.А. (2011). *Візуалізація соціального простору сучасного суспільства: соціально-філософський аналіз*. (Дисс. канд. філософ. наук). Москва: Воен. ун-т.
- Залевська, А.А. (2007). Динаміка общенаукових підходів к проблемі знання і деякі задачі психолінгвістических досліджень. *Вопросы психолінгвістики*, 5, 4–12.
- Івашкевич, Е. (2018). Психолінгвістичні аспекти наративу: сприйняття звуку та кольору. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 1, 137–144.
- Канашина, С.В. (2018). Інтернет-мем як сучасний медіадискурс. *Известия Волоградського державного педагогічного університету*, 8(131), 125–129.
- Кэмп-Фігура, Д. (2019). (Інтернет-)мем як новий медіа жанр. *Постановка питання. Медіалінгвістика*, 6(1), 103–121.
- Кухта, М.С. (2013). Інваріантність семантики в моделі створення візуального образу дизайнера. *Известия Томського політехнічного університету*, 6(323), 223–226.
- Лободенко, Л.К. (2016). Регіональні інтернет-СМІ в соціальних мережах: трансформація медіаконтенту. *Філологічні науки. Вопросы теорії і практики*, 5, 29–34.

- Мардиева, Л.А. (2015). *Виртуальная действительность в языковой и внеязыковой репрезентации (на материале медиатекстов)*. (Автореф. дисс. д-ра филол. наук). Казань: Приволж. федер. ун-т.
- Мардиева, Л.А. (2012). Психосоциальная модель знака. *Филология и культура*, 2(28), 76–79.
- Стризов, А.Л., & Храпова, В.А. (2018). Вербальное и визуальное в культуре: иерархия или дополнительность? *Вопросы философии*, 6, 194. <https://doi.org/10.7868/S004287441806016X>
- Яценко, Т.С. (2012). Визуализация психического в целях его глубинного познания. *Психолінгвістика*, 11, 142–160.
- Antón-méndez, I. (2017). Visual salience effects on speaker choices: Direct or indirect influences on linguistic processing? *Applied Psycholinguistics*, 38(3), 601–631. <https://doi.org/10.1017/S0142716416000345>
- Dontsov, A.I., & Perelygina, E.B. (2011). Security Problems of Communicative Strategies. *Psychology in Russia: State of the Art*, 4, 316–323. <https://doi.org/10.11621/pir.2011.0020>
- Lankow, J., Ritchie, J., & Crooks, R. (2012). *Infographics: the Power of Visual Storytelling*. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Milner, R. (2013). Pop polyvocality: Internet memes, public participation, and the Occupy Wall Street movement. *International Journal of Communication*, 7, 2357–2390.
- Ries, L. (2015). *Visual hammer: Nail Your Brand into the Mind with the Emotional Power of a Visual Hammer*. Publisher: Ries & Ries.
- Woolf, V.V. (1990). *Holodynamics: How to Develop and Manage Your Personal Power*. Publisher: Harbinger House.
- Wood, L.A., & Kroger, R.O. (2000). *Doing discourse analysis: Methods for studying action in text and talk*. Thousand Oaks, CA: Sage.

## References

- Borodina, S.D., Emanova, Yu.G., & Yao, M.K. (2012). Metodologicheskie aspekty interpretatsii hudozhestvennoy kulturyi [Methodological aspects of the artistic culture interpretation]. *Strategii vizualizaczii i verbalizaczii sociokulturnykh praktik – Strategies for visualizing and verbalizing sociocultural practices* (pp. 184–198). Kazan [in Russian].
- Borodulkina, T.O. (2012). Metaforichniy trening yak Innovatsiyna psihotehnologiya navchannya studentiv-psihologiv [Metaphorical training as an innovative psychotechnology for students-psychologists]. *Gumanitarniy visnik – Humanitarian Herald*, 27(39), 81–90 [in Ukrainian].
- Borodulkina, T. (2017). Metafora ruki kak proektivnyj material v rabote prakticheskogo psihologa [The Hand Metaphor as a Projective Tool of Applied Psychologist]. *East European Journal of Psycholinguistics*, 4(1), 17–29. <https://doi.org/10.5281/zenodo.824023> [in Russian].
- Dorozhkin, V.R. (2015). Emotsionalnyie diskursyi v psihoterapii [Emotional discourses in psychotherapy]. *Konsultativnaya psihologiya i psihoterapiya – Consultative psychology and psychotherapy*, 2, 155–171. <https://doi.org/10.17759/cpp.2015230210> [in Russian].



- Dontsov, A.I., & Drozdova, A.V. (2013). Vizualnoe vozdeystvie internet-reklamy na molodezhnyuyu subkulturu [The visual impact of online advertising on youth subculture]. *Natsionalnyy psihologicheskii zhurnal – National psychological journal*, 2(10), 25–31. <https://doi.org/10.11621/npj.2013.0203> [in Russian].
- Zhigareva, A.A. (2011). Vizualizatsiya sotsialnogo prostranstva sovremennogo obschestva [Visualization of the social space of modern society: a socio-philosophical analysis]. *Candidate's thesis*. Moscow: Voennyiy universitet [in Russian].
- Zalevskaya, A.A. (2007). Dinamika obshchenauchnykh podhodov k probleme znaniya i nekotorye zadachi psiholingvisticheskikh issledovaniy [The dynamics of general scientific approaches to the problem of knowledge and some tasks of psycholinguistic research]. *Voprosy psiholingvistiki – Psycholinguistics Issues*, 5, 4–12 [in Russian].
- Ivashkevich, E. (2018). Psiholingvistichni aspekti narativu: spriynyattya zvuku ta koloru [Psycho-linguistic aspects of the narrative: perception of sound and color]. *Pedagogika i psihologiya profesynoyi osviti – Pedagogy and psychology of professional education*, 1, 137–144 [in Ukrainian].
- Kanashina, S.V. (2018). Internet-mem kak sovremennyiy mediadiskurs [Internet meme as a modern media discourse]. *Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta – News of the Volgograd State Pedagogical University*, 8(131), 125–129 [in Russian].
- Kempa-Figura, D. (2019). (Internet-)mem kak novyy mediazhanr. Postanovka voprosa [(Internet) meme as a new media genre. Statement of a question]. *Medialingvistika – Media Linguistics*, 6(1), 103–121 [in Russian].
- Kuhta, M.S. (2013). Invariantnost semantiki v modeli sozdaniya vizualnogo obraza dizayna [The invariance of semantics in the model for creating a visual design image]. *Izvestiya Tomskogo politehnicheskogo universiteta – News of Tomsk Polytechnic University*, 6(323), 223–226 [in Russian].
- Lobodenko, L.K. (2016). Regionalnye internet-SMI v sotsial'nykh setyakh: transformatsiya mediakontenta [Regional online media in social networks: the transformation of media content]. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki – Philology. Theory and practice*, 5, 29–34 [in Russian].
- Mardieva, L.A. (2015). Virtualnaya deystvitel'nost v yazykovoy i vneyazykovoy reprezentatsii (na materiale mediatekstov) [Virtual reality in the language and non-linguistic representation (on the material of media texts)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kazan: Privolzhskiy federalnyy universitet [in Russian].
- Mardieva, L.A. (2012). Psihosotsialnaya model znaka [Psychosocial model of the sign]. *Filologiya i kultura – Philology and Culture*, 2(28), 76–79 [in Russian].
- Strizoe, A.L., & Hrapova, V.A. (2018). Verbalnoe i vizualnoe v kulture: ierarhiya ili dopolnitel'nost? [Verbal and visual culture: hierarchy or complementarity?]. *Voprosy filosofii – Philosophy issues*, 6, 194. <https://doi.org/10.7868/S004287441806016X> [in Russian].
- Yatsenko, T.S. (2012). Vizualizatsiya psicheskogo v tselyakh ego glubinnogo poznaniya [Visualization of the mental for its in-depth knowledge]. *Psiholingvistika – Psycholinguistics*, 11, 142–160 [in Russian].
- Antón-méndez, I. (2017). Visual salience effects on speaker choices: Direct or indirect influences on linguistic processing? *Applied Psycholinguistics*, 38(3), 601–631. <https://doi.org/10.1017/S0142716416000345>



- Dontsov, A.I., & Perelygina, E.B. (2011). Security Problems of Communicative Strategies. *Psychology in Russia: State of the Art*, 4, 316–323. <https://doi.org/10.11621/pir.2011.0020>
- Lankow, J., Ritchie, J., & Crooks, R. (2012). *Infographics: the Power of Visual Storytelling*. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Milner, R. (2013). Pop polyvocality: Internet memes, public participation, and the Occupy Wall Street movement. *International Journal of Communication*, 7, 2357–2390.
- Ries, L. (2015). *Visual hammer: Nail Your Brand into the Mind with the Emotional Power of a Visual Hammer*. Publisher: Ries & Ries.
- Woolf, V.V. (1990). *Holodynamics: How to Develop and Manage Your Personal Power*. Publisher: Harbinger House.
- Wood, L.A., & Kroger, R.O. (2000). *Doing discourse analysis: Methods for studying action in text and talk*. Thousand Oaks, CA: Sage.

#### **АННОТАЦИЯ**

**Цель** исследования заключается в описании механизма воздействия на сознание визуальных составляющих интернет-мемов; анализе функционально-семантических отношений между визуальными и вербальными компонентами; изучении ролевых моделей (типажей) интернафтов – создателей интернет-мемов, визуальный компонент которых – волк, а также навеиваемых им эмоциональных состояний.

Для достижения поставленной цели были использованы психолингвистические **методы** исследования: дискурс-анализ, метод контекстуального и интуитивно-логического интерпретационного анализа, контент-анализ.

**Результаты.** Достижения автором интернет-мема поставленной им коммуникативной цели происходит через образ волка благодаря эксплуатации разветвленных осознаваемых и неосознаваемых ассоциативных связей. Соответствие смысла, который был изначально заложен автором в интернет-меме, пониманию его адресатом, происходит благодаря использованию техники якорения, механизм действия которой основан на привязке состояний человека до некоторых шаблонов поведения. Обычно «якоря» срабатывают автоматически, поэтому эмоциональное состояние человека меняется положительно или отрицательно без возможности его регулирования со стороны адресата. При помощи визуальных образов интернет-мемы создают модельный мир эмоций, конечная цель таких поликодовых сообщений – осуществление психического воздействия на сознание путем метода заражения. После формирования эмоционального настроения адресата, который оказывается в состоянии готовности для восприятия сообщения, эксплицитно или имплицитно выраженные смыслы визуального образа получают дальнейшее развитие в вербальном корпусе интернет-мема. В данном исследовании вербальные компоненты массива интернет-мемов были поделены на тематические группы (ТГ) по принципу определения эмоциональных состояний интернафтов. Базируясь на анализе ТГ, представляется возможным описать

ролеву модель создателя интернет-мема, проявляющуюся в особенностях коммуникативного поведения. Анализ ТГ доказал, что интернафты стремятся позиционировать в вербальном компоненте фон своего психического мира, который обладает соответствующим эмоциональным окрасом. В вербальные и визуальные составляющие не конкурируют, а дополняют друг друга, обогащают интернет-мем новыми смыслами, аккумулируя культурные и эмоционально-оценочные смыслы, социальные стереотипы сознания.

**Выводы.** Функция визуального компонента состоит в том, что он формирует особую эмоциональную тональность посылы, обеспечивает целостное и в то же время гибкое понимание конкретного сообщения путем расстановки смысловых акцентов, позволяющих адресату конкретизировать восприятие и интерпретацию вербальной составляющей. Связь между визуальной и вербальной частями интернет-мемов носит имплицитный характер. Информация, представленная в визуальном компоненте, основывается на различных ассоциативных связях, поэтому ее интерпретация требует тщательного соотнесения обоих компонентов, выявления внутренних структурно-семантических связей.

**Ключевые слова:** визуальный компонент, вербальный компонент, интернет-мемы, эмоционально-психическое воздействие.

### **Храбан Тетяна. Психолінгвістичні аспекти візуальних компонентів інтернет-мемів**

#### **АНОТАЦІЯ**

**Мета** дослідження полягає в описі механізму впливу на свідомість візуальних складових інтернет-мемів; аналізі функціонально-семантичних відносин між візуальними і вербальними компонентами; вивченні рольових моделей (типажів) інтернафтів – творців інтернет-мемів, візуальний компонент яких – вовк, а емоційних станів, які навіює образ вовка.

Для досягнення поставленої мети були використані психолінгвістичні **методи дослідження:** дискурс-аналіз, метод контекстуального і інтуїтивно-логічного інтерпретаційного аналізу, контент-аналіз.

**Результати.** Досягнення автором інтернет-мема поставленої їм комунікативної мети відбувається через образ вовка завдяки експлуатації розгалужених усвідомлюваних і неусвідомлюваних асоціативних зв'язків. Відповідність змісту, закладеному автором у інтернет-мема, розумінню його адресатом, відбувається завдяки використанню техніки якоріння, механізм дії якої базується на прив'язці станів людини до деяких шаблонів поведінки. Зазвичай «якоря» спрацьовують автоматично, тому емоційний стан людини змінюється позитивно або негативно без можливості його регулювання з боку адресата. За допомогою візуальних образів інтернет-меми створюють модельний світ емоцій, кінцева мета таких полікодових повідомлень – здійснення психологічного впливу на свідомість шляхом методу зараження.

Після формування емоційного настрою адресата, який виявляється в стані готовності для сприйняття повідомлення, експліцитно або імпліцитно виражені смисли візуального образу отримують подальший розвиток в вербальному корпусі інтернет-мема. В даному дослідженні вербальні компоненти масиву інтернет-мемів були поділені на тематичні групи (ТГ) за принципом визначення емоційних станів інтернафтів. Базуючись на аналізі ТГ, представляється можливим описати рольову модель творця інтернет-мема, яка виявляється в особливостях комунікативної поведінки. Аналіз ТГ довів, що інтернафти прагнуть позиціонувати в вербальному компоненті фон свого психічного світу, який має відповідне емоційне забарвлення. При цьому, вербальні і візуальні складові не конкурують, а доповнюють один одного, збагачують інтернет-меми новими смислами, акумулюючи культурні та емоційно-оціночні смисли, соціальні стереотипи свідомості.

**Висновки.** Функція візуального компонента полягає в тому, що він формує особливу емоційну тональність повідомлення, забезпечує цілісне і в той же час гнучке розуміння конкретного сенсу шляхом розстановки смислових акцентів, що дозволяють адресату конкретизувати сприйняття та інтерпретацію вербальної складової. Зв'язок між візуальною і вербальною частинами інтернет-мемів носить імпліцитний характер. Інформація, яка представлена в візуальному компоненті, ґрунтується на різних асоціативних зв'язках, тому її інтерпретація вимагає ретельного співвіднесення обох компонентів, виявлення внутрішніх структурно-семантичних зв'язків.

**Ключові слова:** візуальний компонент, вербальний компонент, інтернет-меми, емоційно-психічний вплив.

## Electronic Filing System of Language Innovations in Media: Psycholinguistic Metric

### Електронна картотека мовних інновацій в медіа: психолінгвістична метрика

#### Larysa Shevchenko

Doctor in Philology, Professor,  
Corresponding member of NAS  
of Ukraine

E-mail: [shevchenko.knu@gmail.com](mailto:shevchenko.knu@gmail.com)  
[orcid.org/0000-0001-6290-2307](https://orcid.org/0000-0001-6290-2307)

#### Dmytro Syzonov

Ph.D. in Philology,  
Associate Professor

E-mail: [dm\\_sizonov@ukr.net](mailto:dm_sizonov@ukr.net)  
[orcid.org/0000-0003-1162-2182](https://orcid.org/0000-0003-1162-2182)  
ResearcherID: I-1138-2018  
Scopus Author ID: 57209321114

*Kyiv National Taras Shevchenko  
University, Department of Stylistics  
and Language Communication*  
✉ 60, Volodymyrska Str., Kyiv,  
Ukraine, 01033

#### Лариса Шевченко

доктор філологічних наук,  
професор, член-кореспондент  
НАН України

#### Дмитро Сизонов

кандидат філологічних наук,  
доцент

*Київський національний  
університет імені Тараса  
Шевченка, кафедра стилістики  
та мовної комунікації*  
✉ вул. Володимирська, 60, Київ,  
Україна, 01033

*Original manuscript received December 27, 2018*

*Revised manuscript accepted August 18, 2019*

#### ABSTRACT

**Objective.** *The article presents the concept of creating an electronic filing system of language innovations (new vocabulary/phrasology) that updates the material*

of Ukrainian mass media with great attention to its psycholinguistic and functional-stylistic metric. The complex analysis of the e-filing system, which is based on the dynamics of Ukrainian media communication (2016–2018), is the goal of this study.

**Materials & Methods.** An innovative author's methodology «10/10: new contexts / new editions» maximally allows to objectify the obtained results and accurately describe them at the relevant time. A special functional-stylistic & psycholinguistic marking allows to evaluate evolutionary processes in language, analyze the degree of axiology of language resource and predict the time of «life» of language innovation in Ukrainian mass consciousness.

**Results.** Special lexicographic markers are proposed to help: **(a)** determine the degree of influence of a new unit on mass consciousness; **(b)** assess typical / non-standard communicative situation of appearance of a unit in media; **(c)** find out the stylistic potential of language innovation in modern Ukrainian. About 1,000 language innovations (words, phraseologisms, semantically and word-transformed units) are represented in the electronic filing system (see author's portal «Language Innovation.UA» on [newlexua.blogspot.com](http://newlexua.blogspot.com) on the Google-platform), which are lexicographically represented as a serial dictionary «New words and phraseologisms in Ukrainian mass media» (2016–2018). The theory of media psychology has helped to distribute the material in e-filing system according to evaluative (axiological) dominants (see Martin, J.), pointing to neutral, positive or negative word semantics.

**Conclusions.** The analyzed material allows to assert that updating of the lexical-phraseological fund of the Ukrainian language has an ongoing nature, an explanation of which is found in the interaction of extra- and intralinguistic factors (particularly, the phenomenon of «linguistic trend» in language innovations of the Western world, multiculturalism, expansion of the information space, etc.). The monitoring of contemporary Ukrainian media made it possible to analyze the causes of replication and consolidation of innovative vocabulary/phraseology in mass consciousness.

**Key words:** language innovations, media resource, media linguistics, electronic filing system, psycholinguistics, stylistics of the Ukrainian language.

## Introduction

**The main objective of the paper** is to provide a professional description of new lexemes and phraseologisms that step in to the Ukrainian language through modern media. Linguistic monitoring of media language covers 2016–2018, where intermediate stage is lexicographic fixation of language innovations in the form of a printed dictionary. Current research is focused on establishing psychological parameters of occurrence of new lexemes and phraseologisms in mass consciousness, which will allow to comprehensively analyze the

evolutionary processes in the system of Ukrainian literary language. For this purpose we created original electronic filing system of new words and phraseologisms in the Ukrainian language which has about 1,000 language units and their interpretations in media (genre syncretism and a broad regional principle of the source base allow to present and scientifically describe the investigated resource in the most objective manner). The investigated material is represented in three variants, each of which has its own analysis purpose and internal logic:

(1) on the Google platform *blogspot\** a blog «Language Innovation.UA» / «МОВНІ ІННОВАЦІЇ.UA» ([newlexua.blogspot.com](http://newlexua.blogspot.com)) has been created. The blog represents updating of lexical and phraseological fund of the Ukrainian language presented in mass media (printed and web media, television and radio, advertising);

(2) in paper version of annual peer-reviewed dictionary «New words and phraseologisms in Ukrainian media» (Shevchenko & Syzonov, 2017a; Shevchenko & Syzonov, 2018) frequency illustrative material is presented that allows to observe evolutionary processes in modern language communication;

(3) electronic register of new words and phraseologisms with markings in the form of lexicographic marks, which allows to analyze in what circumstances and conditions language innovation is included in media discourse and reproduced in mass consciousness. It is worth noting that communicative reality, recipients background knowledge, genre syncretism, audience etc. affect the different degree of stylistic expression (the electronic project is aimed at investigating the above-mentioned notions, which **confirms the relevance of our research**).

The establishment of electronic filing system is dominant in modern lexicography, which is confirmed by numerous publications in world peer-reviewed editions, using the example of English, Lithuanian and Polish languages (Rodríguez, 2017; Naktinienė, 2012; Majewska 2012 etc.). The innovativeness of the proposed web filing system is confirmed by the fact that for the first time in Ukrainian virtual

---

\* Blog hosting Google is free of charge which is provided by the company's policy and freely available [<https://www.blogger.com/content.g?hl=en-GB>]. Our project *newlex.blogspot.com* is not of a commercial nature. It is created for educational and informational purposes, has no violations of ethical policy, legal norms, does not endanger social and political system. All copyrights on technical parameters of the blog belong to *Pyra Labs* company. Copyrights on the content of the blog belong to L.I. Shevchenko and D.Y. Syzonov. There is no advertising on the platform.



lexicography a media resource is not simply recorded using computer technologies, but also provided by tag markers which allow to recreate the actual picture of updating of the lexical-phraseological fund of the Ukrainian language (i.e., an indication on the origin of the word, affiliation to a certain sphere of communication, type of assessment in mass consciousness, semantic marker etc.).

## **Data and Methods**

I. The working concept of the new dictionary and the methodology for its creation have already been described earlier (Shevchenko & Syzonov, 2017b). The methodology for organizing the electronic filing system is based on the *principle of register of linguistic units in a web-format*. Thus, register of new words and phraseologisms on the platform is carried out according to the alphabetical principle (discursiveness of the filing system is indicated by a broad commentary – an interpretation of a definition and an indication to the communicative sphere).

The certification of a new linguistic phenomenon with an appropriate media illustration is provided in lexicographic works in the paper version (Shevchenko & Syzonov, 2017a; Shevchenko & Syzonov, 2018).

II. Taking into account frequency and typicality of functioning of a new unit (a new meaning) in media context is significant for the criterion of novelty of semantics which allows to objectify the dynamics of the development of modern Ukrainian as a real source of replenishment of active vocabulary. In this aspect, in our opinion, several **methods of lexicography** are relevant:

(a) *method of typological comparisons* in search and scientific certification of neologisms, which was used as basic and one that corresponds to the correctness of the presented neo-lexemes (a new word, recorded taking into account background knowledge of the recipients, a functional marker of a particular time interval). Such an approach enabled the authors to prove the main principle of appearance and fixing of neologism in media communication represented in the edition.

(b) *method of conceptualizing the principles of systematic representation of new language units in media*. The above-mentioned

universal method includes media monitoring which allows to fully describe media sources of modern Ukraine. Thus, continuous sample of linguistic material by means of this method includes media texts of various spheres (political, economic, cultural and artistic, educational), genres (informational-analytical, fiction and publicistic group of genres of printed and electronic press) and means of communication (radio, television, Internet).

(c) *lexicographic interpretation method*, that was used for analysis of the collected material, its certification and linguistic argumentation of its novelty (a nominative unit with an interpretation is presented in the electronic filing system, a broad functional-stylistic interpretation is represented in the printed version of the dictionary).

(d) for maximal search objectification the *author's methodology for collecting material* had been developed, which correlates with world practice of compilation of functional dictionaries. The compilers of the electronic filing system were guided by the author's principle «10/10: new contexts / new editions», i.e. fixation of an innovative linguistic unit in 10 media contexts of 10 media sources, which indicates the tendency of an innovation unit to be replicated in media and captured in mass recipient's memory.

III. Marking of innovative units in the electronic filing system was carried out with the help of a *system of functional-stylistic and psycholinguistic metrics*, which allowed to explain the reasons for further replication of a linguistic innovation in the system of the Ukrainian literary language.

## Results and Discussion

We emphasize that similar electronic registers are not new to world media space: let us recall Polish («Мłodzieżowe słowo roku»), Russian («Русский язык, 21 век: новые заимствованные слова»), French («Nouveaux mots dans la langue»), Ukrainian («Мислово») projects. However, in Ukraine in the context of media linguistic analysis such an investigation is conducted for the first time. The project «Language Innovation.UA» is primarily logical in the context of time (as for the 21st century lexicography) and material objectification (it is an electronic continuation of the serial dictionary «New words and phraseologisms in

Ukrainian mass media» (Shevchenko & Syzonov, 2017a; Shevchenko & Syzonov, 2018)).

The search for new words and their electronic presentation for Ukrainian lexicographic reality is innovative, based on a unique method «10/10: new contexts / new editions». The author's technique has not been presented earlier, especially in the context of *psycholinguistic metric analysis*. We believe it necessary to stress that the psycholinguistic parameters of media communication have been already considered in several scientific works devoted to fake news manipulation (Keersmaecker & Roets, 2017), psycholinguistic parameters in advertising (Harris, Klassen & Bechtold, 2012), psychological and linguistic interaction of social media (Hwong, Oliver, Kranendonk & Sammut, 2017) etc. However, the analysis of psycholinguistic metrics on the basis of Ukrainian media is conducted for the first time (the achievements of world psycholinguistics only reinforce the results of our investigation).

In addition, our filing system contains not only new words, but also new idioms, which we consider a fresh look in Ukrainian neolexicography. In this context, we recall a comprehensive scientific review on virtual representation of English idioms, including its lexicographic aspects, carried out by Moon (Moon 2015: 319–320). We also mention world scientific projects on collecting, analyzing and compiling new vocabulary:

- (1) a project for collection, analysis and register of linguistic material on the basis of *Russian media under the guidance of prof. Solhanyk* (the author's methodology was based on a systematic collection of new / updated vocabulary from newspapers and magazines);
- (2) a project of the *Institute of Linguistic Studies*, which provided for compiling of linguistic material on the basis of press and journalistic literature of the 60–90s of the 20th century;
- (3) a *Polish lexicographic project of the Center of Press Researches at Jagiellonian University* (headed by Pisarek, 2006). The Polish scholar Pisarek is the author of the electronic online project «Polskie media», which unifies and presents media terminology / terminology combinations / scientific phraseology in Poland. In 2011, Polish linguists publish an analogue of

the vocabulary of media terms by Pisarek in translation into English, French and German;

- (4) a *British project of Oxford University (Oxford Word of the Year)*. Every year, the Oxford University Press publishes the most popular word for mass communication, which has become the most commonly used, primarily in the Internet discourse. For instance, according to the results of 2018, the word «toxic» («poisonous», first appeared in English in the mid-seventeenth century, from the medieval Latin *toxicus*, meaning «poisoned» or «imbued with poison») became popular in English\*\*.

Obviously, we relied on Ukrainian school of computer linguistics, where the major role in creating an electronic base of language units belongs to different types of electronics, which helps not only to systematize but also to classify the units according to certain parameters (see the achievements of *Ukrainian lingua-information fund of NAS of Ukraine* in this direction at <http://www.ulif.org.ua/>).

In world peer-reviewed editions there had been attempts to describe the electronic filing system in system-structural aspect (Karpilovska, 2017; Ivancova, 2013; Quasthoff, Liebold & Taubert, 2007); yet in the functional-stylistic aspect with a focus on psycholinguistics the proposed research is carried out for the first time. The logic of analysis and creation of electronic databases and filing systems is determined by urgent problems in (neo)linguistics, which is revealed in global computerization of all spheres of human activity, including languages as well as in concepts of creating the electronic dictionary of the future (Shyrokov, 2004) and perspective tasks of syncretic connection of linguistics and informatics (Williams, 2016). A confirmation of our position is found in such thoughts of scholars:

- (1) *Computerization of modern lexicography is not just a desire to provide scientific and technological progress in this field [...]. The combination of achievements of traditional lexicography with new methods created by information science sets out the task of developing highly effective lexicographic technologies that are capable of solving fundamentally new problems posed by linguistics in the information age\*\*\** (Shyrokov, 2004: 65).

---

\*\* <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2018>

\*\*\* hereinafter the translation of citations into English is ours.

- (2) *European electronic lexicography network demonstrates that we can use our huge web as a broad potential. In terms of lexicography the time challenge is connected with science informatization, where vocabulary remains the leading «bridge» between linguistics and computer science (Williams, 2016: 79).*
- (3) *With the development of computer technologies the fourth component was added to the traditional three-part chain of the dictionary creation – the electronic register, [...] base, balanced and indicative for the real state of the language system in a certain period of its existence as a model of «language in action» (Karpilovska, 2017: 94).*

One of the innovators of systematic computer (the so-called corpus) dictionary compiling Lendau (Lendau, 2012) rightly reminded lexicographers that «a corpus is always a selection and can represent only speech and writing of selected transcripts and texts» (Lendau, 2012: 316). Due to the increase of corpuses and methods of their compiling lexicographers will have to rely on software tools (we offer such new tools in electronic filing system compiling in the framework of the author's project «Language Innovation.UA»). All innovative computer-type dictionaries are developed within strict time constraints, as «a new word / phrase is a reaction to time and background knowledge of communicants who use these language innovations» (Moon, 2015: 330). Nobody will have time to sort thousands or even hundreds of thousands of fixations in order to find a specific word usage that needs to be presented in a dictionary (in this context, an electronic filing system is a very convenient and rational variant). Innovative computer technologies with their special multi-function to participate in dictionary compiling today rank first among all new dictionaries in the United States, Great Britain, France, Japan and other developed countries.

We should emphasize that nowadays the use of dictionaries of the late 20<sup>th</sup> century involves focusing on anthropocentric approach and pragmatic «dictionary-user» attitude. According to researcher Salzmann (Salzmann, 2002), for effective use of a lexicographic source it is necessary to choose the appropriate type of vocabulary which will adequately meet the user's needs, to know the main components at the macro- and microstructural levels, to easily find a required registry unit and adequately perceive information about the linguistic unit in a lexicographic work.

Modern theories of innovative dictionaries creation in Ukraine and the world are built on functional pragmatics. Instructions for such dictionaries, their structure, collection of material and actual compiling were made at the beginning of the 21<sup>st</sup> century by foreign (Williams, 2016; Quasthoff, Liebold & Taubert, 2007) and Ukrainian (Taranenko, 2000; Shevchenko & Syzonov, 2017b; Shyrokov, 2004) scholars.

Referring, for instance, to the work by Taranenko (2000), we emphasize that it basically substantiates the principles of compiling completely new dictionaries with a new verbal reality: around semantic and stylistic aspects of Ukrainian vocabulary in the first place. Publication of theoretical and practical literature of this type will contribute to codification of already existing principles for vocabulary products compiling and development of new approaches in practical lexicography.

In 2010, Taranenko emphasizes the actualized models in the system of word / phrase formation of modern Ukrainian. When compiling registers, the author proposes taking into account active development of the Ukrainian language associated with extralinguistic motivation – massive usage of a linguistic unit in speech. We emphasize three main factors of derivative-nominative processes in the emergence of new words/meanings: (1) a comprehensive renewal of language composition in post-Soviet times, which manifests itself in new socio-political, cultural, economic and other vectors; (2) the need to systematize and standardize various segments of the word-formation structure of the Ukrainian language, search for its identity and return to the so-called normative ideals; (3) expansion of the sources of replenishment of the active Ukrainian vocabulary: from conversational elements, vernacular, youth slang, political slang to the stylistic phenomenon of language game, occasional word-formation, stylistic transformation etc. We believe that these factors can be expanded due to the fact that nowadays language as a system has a great external influence. Therefore, the expansion of its functional boundaries is unlimited (Taranenko, 2000: 67).

According to the present challenges in 2019 we launched an electronic filing system of new words and phraseologisms on the *Blogger.com* platform owned by *Google Inc.* The material for *newlexua.blogspot.com* has been gathered since 2016\*\*\*\*. The total number of

---

\*\*\*\* The project is of educational character, which involves the participation of students of the specialty «Media linguistics» in collecting and compiling dictionaries of new vocabulary and phraseology in Ukrainian mass media (headed by prof. L.I. Shevchenko).



language units presented in the platform is about 1.000, which gives grounds to speak about constant evolution of the Ukrainian language, primarily updating of the lexical-phraseological fund due to mass media resources.

The distribution of language innovations over the years is as follows:

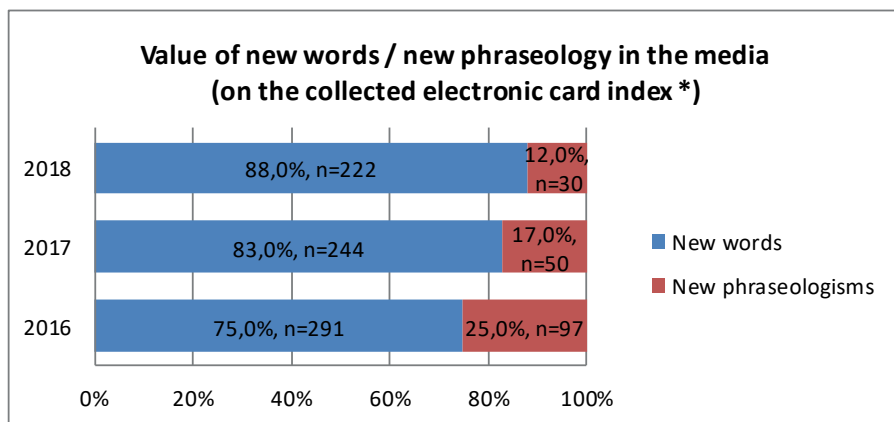


Figure 1. New words and phraseologisms in Ukrainian mass media (2016–2018)

\*continuous updating of the filing system witnesses to constant process of entering/ exiting of linguistic units in the Ukrainian language system. Data is updated on a monthly basis.

The principle of electronic filing system compiling is influenced by logical evolution in the triad of concepts «journalist – time recipient»:

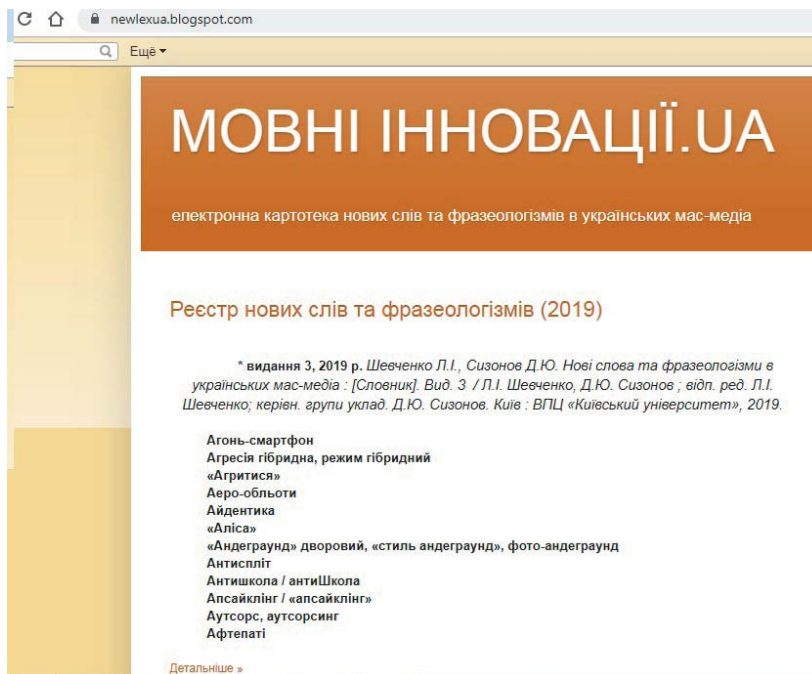
- a journalist* who replicates language innovations in mass media;
- time* within which a new linguistic unit appeared;
- a recipient*. Due to his professional knowledge new units are relaying outside mass media.

In the process of e-filing system compiling we have used the above-mentioned facts in their functional-stylistic interdependencies.

In 2019 (the print version of the dictionary will be published at the end of the calendar year) the principle of language innovations presentation is preserved, which is correctly represented on the site in the form of a separate structured article +++++:

As of today, it is not the fact of the growing number of computer systems for dictionaries of a new type itself but rather the principles of electronic filing system compiling that remain debatable. In this context, let us recall a monograph by a leading Austrian linguist

Toshovich (Tošović, 2018) within the framework of a research on generative linguistics (on the mechanisms of functioning of language units in electronic formats, the creation of web corpuses at the level of structure and taxonomy). As stated above, separate works on electronic dictionaries compiling were thoroughly developed by Ukrainian scientists (Shyrovkov, 2004; Taranenko, 2000; Karpilovska, 2017).



Scr 1. Web site *newlex.blogspot.com*

We note that extralinguistic communication factors are important criteria for the correct marking of vocabulary articles in the electronic filing system. They are currently dominant in stylistics, in particular when it comes to integration of linguistic innovations into the literary language (Gajda, 2012: 12; Tošović, 2018). Such markings help to determine from which sphere the unit has fallen into the language and / or in which area the unit functions in a new status. We have presented the identification marks in the form of lexicographic markings in «Principles of the dictionary compiling» (Shevchenko & Syzonov, 2017a: 6–15; Shevchenko & Syzonov, 2018: 7–14). This allows to correctly explain the causes of emergence and subsequent functioning of innovations in

language as well as observe real dynamics of language system. In the electronic filing system we propose a system of identification marks that argue for scientific consistency of work on the dictionary (in paper and electronic versions).

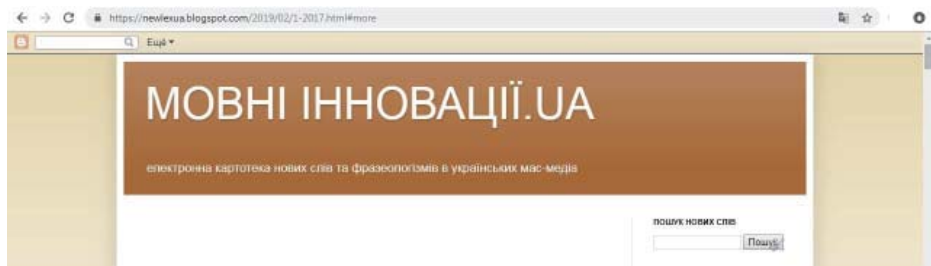


Scr 2. Web site *newlex.blogspot.com*

Using the search engine on the web platform, one can easily find the necessary mark and group the language innovations with certain parameters:

- (a) a communicative sphere in which the language innovation exists: *political, cultural, etc.*;
- (b) the word etymology (according to those circumstances in which the word had appeared and exists in the Ukrainian language): *English, French, Russian*;
- (c) marking on literary / non-literary affiliation of the neologism: *jargon, slang, invective lexeme*;
- (d) evaluation characteristics: *positive, negative, neutral*.

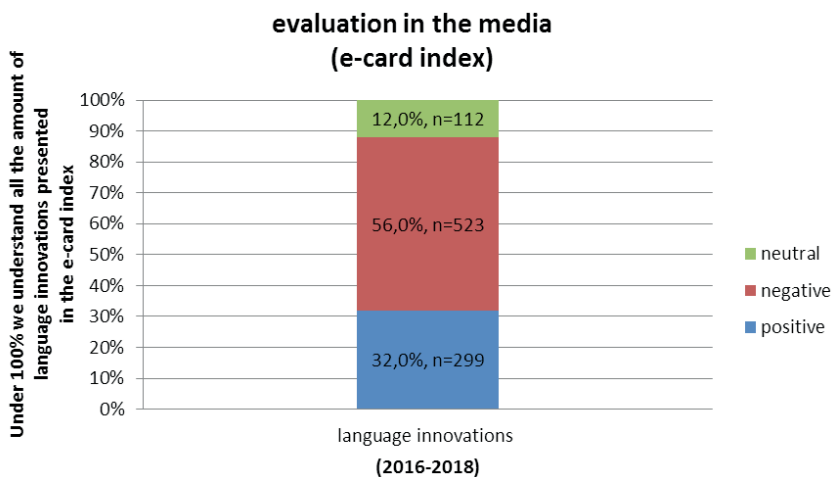
*Functional-stylistic metric* indicates the dynamic processes of the Ukrainian language development and helps to identify the innovative language unit in the lexical-phraseological stream; *psycholinguistic metric* aims to explain the evaluation potential of a new word in the system of the Ukrainian language.



Scr 3. Web site *newlex.blogspot.com* (start page)

We emphasize on the *evaluation scale* which is represented in the form of the linguistic unit marking in the electronic filing system. The latter includes expanded and adapted to modern reality scale of word / phrase meanings in media (Martin, 2012; Martin & White, 2005) and search meanings in linguistic units which is reflected in mass consciousness. We stress that axiological analysis of new units in communication is unexpected for the scientific discourse (see thorough research conducted by a social psychologist Schwartz (Schwartz, Melech & Burgess, 2001)). We have already presented separate results of media and psycholinguistic studies (on the example of phraseological innovations) (Syzonov, 2018). We present new results according to the collected language units of the electronic filing system, where the labeling negative, positive or neutral was formed in accordance with contexts in which new words / phraseologisms were functioning. The distribution of material in the e-filing system is easy to do with the help of computer programming by setting the required parameters. Let us display it in the form of a diagram (Figure 2).

Paradoxically, the largest number of new linguistic units presented in electronic filing system has negative semantics (56,0%, n=523), which, in our opinion, is explained by extralinguistic factors related to social, economic and political situation in the country, the search for new linguistic forms to traditional notions. Among the words with negative semantics most of the lexemes are from military-political sphere (the donor here is not only the terminology of the literary language, but also extra-linguistic vocabulary and phraseology): *Сснар*, negative; «Кремлебот», negative; *вірус «Росія»*, negative; *операція «Гречка»*, negative; *справа «рюкзаків»*, negative; *кібер-тітушки*, negative etc.



**Figure 2.** The metric of evaluation in the media (2016–2018)

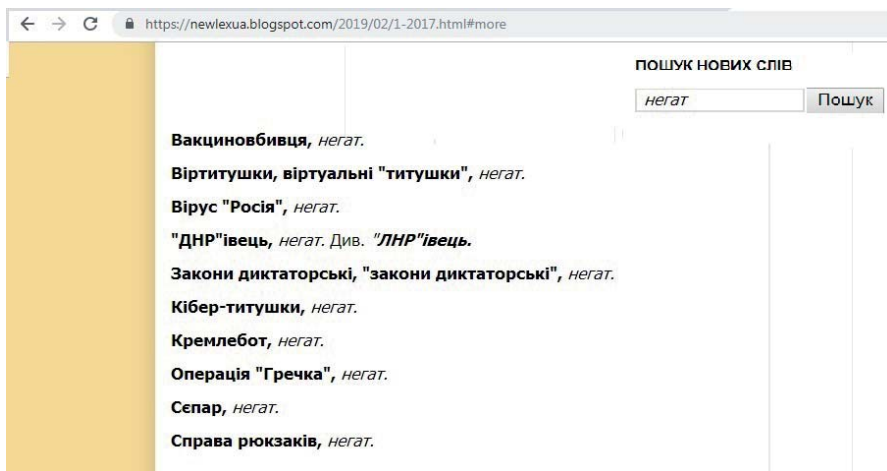
Positive evaluative nomination (32,0%, n=299) accounts for over a third of the lexemes and is mainly related to socio-political processes in Ukraine / the world: *євромайбутнє*, positive; *П'ятирічка Гросмана*, positive; *інстадвіж*, positive; *айдентика*, positive; *Велокоңценція*, positive; *АТОшник*, positive etc.

Neutral evaluation is the least (12,0%, n=112), which is quite logical, since entry of a new linguistic unit is always accompanied by a certain subjectivity, a personal communicant's experience who verbalizes phenomena of the real world. Most innovation units with a neutral evaluation are terms and term combinations that *de facto* do not carry evaluative nomination (e.g. *героскутер*, neutral; *Ейчар / айчар*, HR – neutral; *криптомат*, neutral; *Юнікод / Unicode* – neutral etc.).

It is noteworthy that some nominations may change their evaluative characteristics due to rethinking of semantics (e.g. *«Ірма»*, neutral – a nomination of a powerful Atlantic tropical cyclone of 5<sup>th</sup> category and *«Ірма»*, figurative meaning – a destructive force in economy, politics and other branches; *Європаркан/«європаркан»* – 1) neutral, a fence of concrete slabs, popular in construction; 2) figurative meaning, a wall on the border with Russia, etc. See an example of the selection of language innovations for the search (Scr 4).

By courtesy of electronic filing system we can correctly represent and describe these phenomena in language, which will help to properly

provide the dynamics of changes of actual language resource in the mass consciousness of Ukrainians.



Scr 4. Web site *newlex.blogspot.com*

## Conclusions

For correct representation of linguistic units in electronic form it is significant to indicate:

(1) *the communicative sphere*, in which a linguistic unit appears and continues to function (it is represented by markings *political, social, cultural, musical* etc.). This allows to trace the movement of the linguistic unit in the communication process;

(2) *primary or secondary nomination*, that proves the stylistic potential of a linguistic unit in mass communication (especially interesting is transition from one type of nomination to another due to rethinking of semantics of a word / a phraseologism in mass consciousness);

(3) *the origin of a word / a phraseologism*, when it comes to replenishing the lexical-phraseological fund of the language with a resource from other languages (in connection with integration of Ukraine into European space the donor language is mostly English, which is also confirmed by our electronic register);

(4) *availability of non-literary units of language* as an instrument for updating lexical-phraseological fund of the Ukrainian language (this



is implemented in the form of lexicographic markers such as *youth slang, jargon, invective lexeme* etc.).

According to all types of marking it is possible to classify and group linguistic innovations in order to see the real picture of language system evolution, the changes in its composition, the axiological dominants that form modern linguistic communication as well as trace the «life» of a linguistic unit in relative time frames.

## References

- Ivancova, E. (2013). *Leksikograficheskoe predstavlenie rechi individa: tip slovarja i ego realizacija v slovarnoj praktike* [Lexicographic representation of the speech of the individual: type of dictionary and its implementation in vocabulary practice]. *Voprosy leksikografii – Russian Journal of Lexicography*, 2(4), 6–18 [in Russian].
- Gajda, S. (2015). Aktualnye zadachi stilistiki [Topical issues of stylistics]. *Aktualnye problemy stilistiki – Actual Problems of Stylistics*, 1, 11–22 [in Russian].
- Hwong, Y., Oliver, C., Kranendonk, M., & Sammut, Y. (2017). What makes you tick? The psychology of social media engagement in space science communication. *Computers in Human Behavior*, 68, 480–492. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.11.068>
- Harris, R., Klassen, M., & Bechtold, J. (2012). Language in Advertising a Psycholinguistic Approach. *Current Issues and Research in Advertising*, 9, 1–26.
- Karpilovska, Je. (2017). Rol kartoteki «portretiv sliv» v ukladanni slovnykiv novogo pokolinnja [The role of «portraits of words» card index in the compiling of new generation dictionaries]. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 52, 93–109. <https://doi.org/10.11649/sfps.2017.005> [in Ukrainian].
- Keersmaecker, J. de, & Roets, A. (2017). ‘Fake news’: Incorrect, but hard to correct. The role of cognitive ability on the impact of false information on social impressions. *Intelligence*, 65, 107–110. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2017.10.005>
- Lendau, S. (2012). *Slovnyky: Mystetstvo ta remeslo leksykohrafii* [Dictionaries: the art and technic lexicography]. (O. Kocherha, Trans.). Kyiv: «K.I.S.» [in Ukrainian / in English].
- Majewska, Małgorzata B. (2012). Zdygitalizowany słownik języka polskiego jako pomoc w pracy językoznawcy – na przykładzie edycji elektronicznej Słownika wileńskiego. *Język Polski*, 92(5), 381–390 [in Polish].
- Martín, J. (2012). Lexical database, derivational map and 3D representation. *Journal of Applied Linguistics*, Extra 1, 119–144.
- Martin, J., & White, P. (2005). Evaluative key in journalistic discourse – the ‘voices’ of news, analysis and commentary. In Martin, J., & White, P. (Eds.), *The Language of Evaluation* (pp. 164–184). [https://doi.org/10.1057/9780230511910\\_4](https://doi.org/10.1057/9780230511910_4)
- Moon, R. (2015). Idioms: A View From the Web. *International Journal of Lexicography*, 28(3), 318–337. <https://doi.org/10.1093/ijl/ecv023>
- Naktinienė, G. (2012). Elektroninio Lietuvių kalbos žodyno naujovės. *Kalbos kultura*, 85, 92–102 [in Lithuanian].

- Quasthoff, U., Liebold, S., & Taubert, N. (2007). Struktur und Auswahl des Wortschatzes. In Quasthoff, U. (Ed.), Liebold, S., & Taubert, N. *Deutsches Neologismenwörterbuch: Neue Wörter und Wortbedeutungen in der Gegenwartssprache*. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 17–24. <https://doi.org/10.1515/9783110911138> [in German].
- Pisarek, W. (2006). *Słownik terminologii medialnej*. Kraków [in Polish].
- Rodríguez, D. (2017). On the applicability of the dictionaries of Old English to linguistic research. *Journal of English Studies*, 15, 173–191. <http://dx.doi.org/10.18172/jes.3208>.
- Salzmann, Z. (2002). Modern Lexicography: An Introduction (review). *Language*, 78(2), 391–392. <https://doi.org/10.1353/lan.2002.0127>
- Schwartz, S.H., Melech, G., & Burgess, S. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 32, 519–542. <https://doi.org/10.1177/0022022101032005001>
- Shevchenko, L., & Syzonov, D. (2017a). *Novi slova ta frazeologizmy v ukrainskyh mas-media [New words and phraseologisms / idioms in the Ukrainian mass media: dictionary]*. Kyiv: Kyivskij universytet [in Ukrainian].
- Shevchenko, L., & Syzonov, D. (2017b). *Pryncypy leksykografichnoi reprezentacii novyh sliv ta frazeologizmiv u mas-media [Principles of lexicographic representation of new words and phraseology in mass media]. Actualni problemy ukrajinskoj lingvistyky: teorija i praktyka – Actual issues of Ukrainian linguistics: theory and practice*, 34, 76–85. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2017.34.76-85> [in Ukrainian].
- Shevchenko, L., & Syzonov, D. (2018). *Novi slova ta frazeologizmy v ukrainskyh mas-media [New words and phraseologisms / idioms in the Ukrainian mass media: dictionary]*. Kyiv: Kyivskij universytet [in Ukrainian].
- Shyrovkov, V. (2004). *Fenomenologija leksykografichnyh system [Phenomenology of lexicographic systems]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Syzonov, D. (2018). Media Phraseology and the Dynamics of the Ukrainian Language: The Psycholinguistic and Stylistic Paradoxes. *Psicholingvistika – Psycholinguistics*, 24(2), 277–291. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-2-277-291>
- Taranenko, O. (2000). *Novyj slovnyk ukrajinskoj movy: Konceptija i pryncypy ukladdannya slovnyka [A New Dictionary of the Ukrainian Language: Concepts and Principles for Compiling a Dictionary]*. Kyiv: Nacionalna akademija nauk Ukrainy [in Ukrainian].
- Tošović, B. (2018). *Generatorska lingvistika*. Beograd: Svet knjige [in Serbian].
- Williams, G. (2016). In Praise of Lexicography, and Lexicographers. *Proceedings of the XVII EURALEX International Congress* (pp. 77–88).

## АНОТАЦІЯ

**Мета дослідження.** У статті розглянуто концепцію створення електронної картотеки мовних інновацій (нової лексики/фразеології), що актуалізує матеріал українських мас-медіа з увагою до його психолінгвістичної та функціонально-стилістичної метрики. Комплексний опис е-картотеки, в

основі якої динаміка україномовної медіакомунікації (2016–2018 рр.), є метою даного дослідження.

**Методики дослідження.** Нова авторська методика «10/10: нові контексти / нові видання» дозволяє максимально об'єктивувати отримані результати та точно описати їх в актуальний для реципієнта час. Спеціальне функціонально-стилістичне та психолінгвістичне маркування дозволяє оцінити еволюційні процеси в мові, проаналізувати ступінь аксіологічності мовного ресурсу та спрогнозувати час «життя» мовної інновації в українській масовій свідомості.

**Результати.** Запропоновано спеціальні лексикографічні маркери, що допомагають: **(а)** визначити ступінь впливу неоодиниці на масову свідомість, **(б)** оцінити типову / нестандартну комунікативну ситуацію появи одиниці в медіа, **(в)** з'ясувати стилістичний потенціал мовної інновації в сучасній українській мові. В електронній картотеці (див. авторський портал «Мовні інновації.UA» [newlexua.blogspot.com](http://newlexua.blogspot.com) на Google-платформі) репрезентовано близько 1.000 мовних інновацій (слів, фразеологізмів, семантично і словотвірно трансформованих одиниць), що лексикографічно представлені як серійний словник «Нові слова та фразеологізми в українських мас-медіа» (2016–2018). Теорія медіапсихології допомогла розподілити матеріал у е-картотеці за оцінними (аксіологічними) домінантами (Martin, J.), вказуючи на нейтральну, позитивну та негативну семантику слова.

**Висновки.** Проаналізований матеріал дозволяє стверджувати, що оновлення лексико-фразеологічного фонду української мови відбувається постійно, пояснення чому знаходимо у взаємодії екстра- та інтралінгвальних факторів (зокрема, явище «лінгвістичної моди» на мовні інновації Заходу, полікультурність, розширення меж інформаційного простору та ін.). Проведений моніторинг сучасних українських медіа дозволив проаналізувати причини тиражування та закріплення в масовій свідомості інноваційної лексики / фразеології.

**Ключові слова:** мовні інновації, медіаресурс, медіалінгвістика, електронна картотека, психолінгвістика, стилістика української мови.

**Шевченко Лариса, Сизонов Дмитрій. Електронная картотека языковых инноваций в медиа: психолингвистическая метрика**

#### **АННОТАЦИЯ**

**Цель исследования.** В статье представлена концепция создания электронной картотеки языковых инноваций (новой лексики/фразеологии), основывающаяся на материале украинских масс-медиа и акцентирующая внимание на психолингвистической и функционально-стилистической метрике. Комплексный анализ е-картотеки, в основе которой лежит динамика украиноязычной медиакommunikации (2016–2018), является целью данного исследования.

**Методики исследования.** Новая авторская методика «10/10: новые контексты/новые издания» позволяет максимально объективировать полученные результаты и точно описать их в актуальное для реципиента

время. Специальные функционально-стилистические и психолингвистические маркировки позволяют оценить эволюционные процессы в языке, проанализировать степень аксиологичности языкового ресурса и способствуют прогнозированию времени «жизни» языковой инновации в украинском массовом сознании.

**Результаты.** Обосновываются разработанные автором специальные лексикографические маркеры, помогающие: **(а)** определить степень влияния на массовое сознание языковыми неединицами, **(б)** оценить коммуникативную ситуацию появления единицы в медиа, **(в)** стилистический потенциал языковой инновации в современном украинском языке. В электронной картотеке (см. авторский портал «Языковые инновации.UA» [newlexua.blogspot.com](http://newlexua.blogspot.com) на Google-платформе) представлены около 1.000 языковых инноваций (слов, фразеологизмов, семантически и словообразовательно трансформированных единиц), лексикографически представленных в виде серийного словаря «Новые слова и фразеологизмы в украинских масс-медиа» (2016–2018). Теория медиапсихологии помогла распределить материал электронной картотеки по оценочным (аксиологическим) доминантам (Martin, J.), указывая на нейтральную, положительную и отрицательную семантику слова.

**Выводы.** Собранный материал позволяет утверждать, что обновление лексико-фразеологического фонда украинского языка происходит постоянно, объяснение чему находим во взаимодействии экстра- и интралингвистических факторов, определяющих динамику развития языка (явление «лингвистической моды» на языковые инновации Запада, поликультурность, расширение границ информационного пространства и др.). Проведенный мониторинг современных украинских медиа позволил проанализировать причины тиражирования и закрепления в массовом сознании инновационной лексики/фразеологии.

**Ключевые слова:** языковые инновации, медиаресурс, медиалингвистика, электронная картотека, психолингвистика, стилистика украинского языка.



Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць.  
Серія: Філологія. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М. 2019.  
Вип. 26(2). 378 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**PSYCHOLINGUISTICS  
ПСИХОЛІНГВІСТИКА  
ПСИХОЛІНГВІСТИКА**

**ФІЛОЛОГІЯ**

**ВИПУСК 26(2)**

Збірник наукових праць  
Виходить двічі на рік  
Українською, англійською та іншими мовами

*Комп'ютерна верстка і дизайн І.В. Мисан*

Автор несе відповідальність за зміст статті.

Редколегія Збірника не завжди поділяє теоретико-методологічні погляди Авторів.

УДК 81'23  
ББК 88+81.2-5  
П 86

© ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький  
державний педагогічний університет  
імені Григорія Сковороди», 2019

---

Підписано до друку 04.11.2019 р. Формат 70X100 1/16.  
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.  
Наклад 300. Зам. № 116 Ум. друк. арк. 20,8.  
Виробник ФОП Домбровська Я.М.,  
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до  
державного реєстру видавців ДК № 6366 від 22.08.2018 р.  
08055, Київська обл., Макарівський р-он., с. Вільне,  
e-mail: kalina\_print@ukr.net

---